

לחיות ביחד בקמפוס רב-תרבותי:

עמדות הסטודנטים

במוסדות להשכלה גבוהה בישראל

ד"ר נוהאד עלי

2024

מחקר זה נתמך ע"י קרן אדמונד דה רוטשילד

המחבר מבקש להודות למר אחמד מואסי ולמר אלי בוך על מעורבותם ועל תמיכתם

אין לשכפל כל חלק מפרסום זה ללא רשות מראש ובכתב ממוסד שמואל נאמן מלבד לצורך ציטוט של קטעים קצרים
במאמרי סקירה ופרסומים דומים תוך ציון מפורש של המקור.

הדעות והמסקנות המובאות בפרסום זה הן על דעת המחבר. ת ואינן משקפות בהכרח את דעת מוסד שמואל נאמן

תוכן העניינים

10.....	תקציר
16.....	מבוא
16	מוסד אקדמי רב-תרבותי
19.....	שיטה
19	כללי
19	מדגם
20	שאלון הסקר
22	סדר ואופן ההצגה בפרקי הממצאים
23	ממצאים
23	תיאור המדגם
26	פרק 1. עמדות כלפי האקלים האקדמי במוסד רב-תרבותי
26	1.1. בחירה של מוסד לימודים
29	1.2. עמדות בנוגע לאווירה האקדמית בתוך מוסד לימודים
32	1.3. תפיסת השוויוניות בתוך מוסד לימודים
35	1.4. תפיסת הנוחות של ביטוי העמדות הפוליטיות בתוך מוסד לימודים
38	1.5. תחושת השוויוניות של המרחב במוסד לימודים
41	1.6. תפיסת ההתחשבות המוסדית בחגים ובמועדים
44	1.7. עמדות בנוגע להתנהלות מוסדית בתקופות של מתח לאומי
46	1.8. תפיסת יחסי יהודים-ערבים במוסד לימודים
49	1.9. עמדות ביחס למרצים הערבים במוסד לימודים
51	1.10. קשיי הסתגלות בתחילת הלימודים האקדמיים
55	1.11. סיכום
56	פרק 2. תפיסות של ניכור, זרות, הפרדה וריחוק במוסד האקדמי
56	2.1. זרות, ניכור והפרדה במוסד לימודים
59	2.2. ריחוק - קבוצת השתייכות כגורם בבחירת מקום ישיבה בכיתה/בחדר ההרצאות

62	2.3 סיכום
63	פרק 3. עמדות כלפי קידום הערכים האוניברסליים במוסד האקדמי
63	3.1 תפיסת הקידום של ערכים אוניברסליים נבחרים על ידי מוסד לימודים
68	3.2 סיכום
69	פרק 4. עמדות בנוגע לרב-תרבותיות במוסדות האקדמיים
69	4.1 חשיבות הנוכחות של השפה הערבית ושל ערבים במוסד לימודים
73	4.2 התועלת המעשית של הלימודים האקדמיים בעולם הרב-תרבותי
80	4.3 תמיכה בהקמה של אוניברסיטה ערבית בישראל
83	4.4 סיכום
84	פרק 5. חווית הגזענות והאפליה במוסדות האקדמיים
84	5.1 חשיפה לאמירות גזעניות במוסד לימודים
86	5.2 חווית האפליה במוסד לימודים
89	5.3 סיכום
90	פרק 6. עמדות בנוגע להכלה ולשילוב במוסדות האקדמיים ובחברה הרחבה
90	6.1 עמדות כלפי השילוב של ערבים במרחב היהודי
93	6.2 עמדות כלפי השילוב של המפלגות הערביות בקואליציות ממשלתיות
98	6.3 אינטראקציה חברתית עם סטודנטים בני הלאום השני
100	6.4 חברות עם בני הלאום השני
102	6.5 סיכום
103	סיכום כללי והמלצות
106	Executive Summary
115	רשימת מקורות
118	נספחים
118	נספח 1. שאלון הסקר – יהודים
128	נספח 2. שאלון הסקר – ערבים (בעברית)
139	נספח 3. שאלון הסקר – ערבים (בערבית)

רשימת איורים

- 26..... **תרשים 1.1.1א.** עמדות בנוגע לסיבות לבחירה במוסד לימודים, לפי **אוכלוסייה** (אחוזים).
- 27..... **תרשים 1.1.1ב.** עמדות בנוגע לסיבות לבחירה במוסד לימודים, לפי **אוכלוסייה** (ממוצעים).
- 27..... **תרשים 1.1.1ג.** עמדות בנוגע לסיבות לבחירה במוסד לימודים, לפי **מגדר** (יהודים וערבים).
- 28..... **תרשים 1.1.1ד.** עמדות בנוגע לסיבות לבחירה במוסד לימודים, לפי **מידת הדתיות** (יהודים וערבים).
- 28..... **תרשים 1.1.1ה.** עמדות בנוגע לסיבות לבחירה במוסד לימודים, לפי **הדור האקדמי** (יהודים וערבים).
- 29..... **תרשים 1.1.1ו.** עמדות בנוגע לסיבות לבחירה במוסד לימודים, לפי **סוג המוסד האקדמי** (יהודים וערבים).
- 30..... **תרשים 1.2.1א.** עמדות בנוגע לאווירה בתוך מוסד לימודים, לפי **אוכלוסייה** (אחוזים).
- 30..... **תרשים 1.2.1ב.** עמדות בנוגע לאווירה בתוך מוסד לימודים, לפי **אוכלוסייה** (ממוצעים).
- 31..... **תרשים 1.2.1ג.** עמדות בנוגע לאווירה בתוך מוסד לימודים, לפי **מידת הדתיות** (יהודים וערבים).
- 32..... **תרשים 1.2.1ד.** עמדות בנוגע לאווירה בתוך מוסד לימודים, לפי **סוג המוסד האקדמי** (יהודים וערבים).
- 32..... **תרשים 1.3.1א.** הרגשת השיוויון לכולם בתוך מוסד לימודים, לפי **אוכלוסייה** (אחוזים).
- 33..... **תרשים 1.3.1ב.** הרגשת השיוויון לכולם בתוך מוסד לימודים, לפי **אוכלוסייה** (ממוצעים).
- 33..... **תרשים 1.3.1ג.** הרגשת השיוויון לכולם בתוך מוסד לימודים, לפי **מגדר** (יהודים וערבים).
- 34..... **תרשים 1.3.1ד.** הרגשת השיוויון לכולם בתוך מוסד לימודים, לפי **מידת הדתיות** (יהודים וערבים).
- 34..... **תרשים 1.3.1ה.** הרגשת השיוויון לכולם במוסד הלימודים, לפי **סוג המוסד האקדמי** (יהודים וערבים).
- 35..... **תרשים 1.4.1א.** נוחות הביטוי של עמדות פוליטיות בתוך מוסד לימודים, לפי **אוכלוסייה** (אחוזים).
- 36..... **תרשים 1.4.1ב.** נוחות הביטוי של עמדות פוליטיות בתוך מוסד לימודים, לפי **אוכלוסייה** (ממוצעים).
- 36..... **תרשים 1.4.1ג.** נוחות הביטוי של עמדות פוליטיות בתוך מוסד לימודים, לפי **מגדר** (יהודים וערבים).
- 37..... **תרשים 1.4.1ד.** נוחות הביטוי של עמדות פוליטיות בתוך מוסד לימודים, לפי **מידת הדתיות** (יהודים וערבים).
- 37..... **תרשים 1.4.1ה.** נוחות הביטוי של עמדות פוליטיות בתוך מוסד לימודים, לפי **הדור האקדמי** (יהודים וערבים).
- 38..... **תרשים 1.4.1ו.** נוחות הביטוי של עמדות פוליטיות בתוך מוסד לימודים, לפי **סוג המוסד האקדמי** (יהודים וערבים).
- 38..... **תרשים 1.5.1א.** תחושות השוויוניות בתוך מוסד לימודים, לפי **אוכלוסייה** (אחוזים).

- 39 **תרשים 1.5.ב.** תחושות השייווניות בתוך מוסד לימודים, לפי **אוכלוסייה** (ממוצעים).....
- 40 **תרשים 1.5.ג.** תחושות השייווניות בתוך מוסד לימודים, לפי **מידת הדתיות** (יהודים וערבים).....
- 40 **תרשים 1.5.ד.** תחושות השייווניות בתוך מוסד לימודים, לפי **הדור האקדמי** (יהודים וערבים).....
- 41 **תרשים 1.5.ה.** תחושות השייווניות בתוך מוסד לימודים, לפי **סוג המוסד האקדמי** (יהודים וערבים).....
- 41 **תרשים 1.6.א.** תפיסת ההתחשבות המוסדית בחגים ובמועדים, לפי **אוכלוסייה** (אחוזים).....
- 42 **תרשים 1.6.ב.** תפיסת ההתחשבות המוסדית בחגים ובמועדים, לפי **אוכלוסייה** (ממוצעים).....
- 43 **תרשים 1.6.ג.** תפיסת ההתחשבות המוסדית בחגים ובמועדים, לפי **מגדר** (יהודים וערבים).....
- 43 **תרשים 1.6.ד.** תפיסת ההתחשבות המוסדית בחגים ובמועדים, לפי **מידת הדתיות** (יהודים וערבים).....
- 44 **תרשים 1.6.ה.** תפיסת ההתחשבות המוסדית בחגים ובמועדים, לפי **הדור האקדמי** (יהודים וערבים).....
- 45 **תרשים 1.7.א.** תפיסת ההתנהלות המוסדית בתקופות של מתח לאומי, לפי **אוכלוסייה** (אחוזים).....
- 45 **תרשים 1.7.ב.** תפיסת ההתנהלות המוסדית בתקופות של מתח לאומי, לפי **אוכלוסייה** (ממוצעים).....
- 46 **תרשים 1.7.ג.** תפיסת ההתנהלות המוסדית בתקופות של מתח לאומי, לפי **מידת הדתיות** (יהודים וערבים).....
- 47 **תרשים 1.8.א.** תפיסות יחסי יהודים-ערבים בתוך מוסד לימודים, לפי **אוכלוסייה** (אחוזים).....
- 47 **תרשים 1.8.ב.** תפיסות יחסי יהודים-ערבים בתוך מוסד לימודים, לפי **אוכלוסייה** (ממוצעים).....
- 48 **תרשים 1.8.ג.** תפיסות יחסי יהודים-ערבים בתוך מוסד לימודים, לפי **מגדר** (יהודים וערבים).....
- 48 **תרשים 1.8.ד.** תפיסות יחסי יהודים-ערבים בתוך מוסד לימודים, לפי **מידת הדתיות** (יהודים וערבים).....
- 49 **תרשים 1.9.א.** עמדות בנוגע למרצים ערבים במוסד לימודים, לפי **אוכלוסייה** (אחוזים).....
- 50 **תרשים 1.9.ב.** עמדות בנוגע למרצים ערבים במוסד לימודים, לפי **אוכלוסייה** (ממוצעים).....
- 50 **תרשים 1.9.ג.** עמדות בנוגע למרצים ערבים במוסד לימודים, לפי **מגדר** (יהודים וערבים).....
- 51 **תרשים 1.9.ד.** עמדות בנוגע למרצים ערבים במוסד לימודים, לפי **מידת הדתיות** (יהודים וערבים).....
- 52 **תרשים 1.10.1.א.** חוויה של קשיי הסתגלות בתחילת הלימודים האקדמיים, לפי **אוכלוסייה** (אחוזים).....
- 52 **תרשים 1.10.1.ב.** חוויה של קשיי הסתגלות בתחילת הלימודים האקדמיים, לפי **אוכלוסייה** (ממוצעים).....
- 53 **תרשים 1.10.2.א.** תפיסת ההצלחה בהתגברות על קשיי הסתגלות במהלך הלימודים האקדמיים, לפי **אוכלוסייה** (אחוזים).....

- תרשים 10.2.1ב.** תפיסת ההצלחה בהתגברות על קשיי הסתגלות במהלך הלימודים האקדמיים, לפי **אוכלוסייה** (ממוצעים) 53
- תרשים 10.1.1ג.** חוויה של קשיי הסתגלות בתחילת הלימודים האקדמיים, לפי **מידת הדתיות** (יהודים וערבים) ... 54
- תרשים 10.2.1ג.** תפיסת ההצלחה בהתגברות על קשיי הסתגלות במהלך הלימודים האקדמיים, לפי **מידת הדתיות** (יהודים וערבים) 54
- תרשים 2.1א.** תחושות של זרות, ניכור והפרדה במוסד לימודים, לפי **אוכלוסייה** (אחוזים) 56
- תרשים 2.1ב.** תחושות של זרות, ניכור והפרדה במוסד לימודים, לפי **אוכלוסייה** (ממוצעים) 57
- תרשים 2.1ג.** תחושות של זרות, ניכור והפרדה במוסד לימודים, לפי **מגדר** (יהודים וערבים) 57
- תרשים 2.1ד.** תחושות של זרות, ניכור והפרדה במוסד לימודים, לפי **מידת הדתיות** (יהודים וערבים) 58
- תרשים 2.1ה.** תחושות של זרות, ניכור והפרדה במוסד לימודים, לפי **סוג המוסד האקדמי** (יהודים וערבים) 59
- תרשים 2.2א.** קבוצת השתייכות ובחירת מקום ישיבה בחדר ההרצאות, לפי **אוכלוסייה** (אחוזים) 59
- תרשים 2.2ב.** קבוצת השתייכות ובחירת מקום ישיבה בחדר ההרצאות, לפי **מידת הדתיות** (יהודים וערבים) 60
- תרשים 2.2ג.** קבוצת השתייכות ובחירת מקום ישיבה בחדר ההרצאות, לפי **הדור האקדמי** (יהודים וערבים) 61
- תרשים 2.2ד.** קבוצת השתייכות ובחירת מקום ישיבה בחדר ההרצאות, לפי **סוג המוסד האקדמי** (יהודים וערבים) 61
- תרשים 3א.** תפיסת קידום הערכים האוניברסליים על ידי מוסד לימודים, לפי **אוכלוסייה** (אחוזים) 63
- תרשים 3ב.** תפיסת קידום הערכים האוניברסליים על ידי מוסד לימודים, לפי **אוכלוסייה** (ממוצעים) 64
- תרשים 3ג.** תפיסת קידום הערכים האוניברסליים על ידי מוסד לימודים, לפי **מגדר** (יהודים וערבים) 65
- תרשים 3ד.** תפיסת קידום הערכים האוניברסליים על ידי מוסד לימודים, לפי **מידת הדתיות** (יהודים וערבים) 66
- תרשים 3ה.** תפיסת קידום הערכים האוניברסליים על ידי מוסד לימודים, לפי **עדה** (יהודים) 67
- תרשים 3ו.** תפיסת קידום הערכים האוניברסליים על ידי מוסד לימודים, לפי **סוג המוסד האקדמי** (יהודים וערבים) 68
- תרשים 4.1א.** החשיבות האישית של נוכחות השפה הערבית והערבים במוסד לימודים, לפי **אוכלוסייה** (אחוזים). 69
- תרשים 4.1ב.** החשיבות האישית של נוכחות השפה הערבית והערבים במוסד לימודים, לפי **אוכלוסייה** (ממוצעים) 70
- תרשים 4.1ג.** החשיבות האישית של נוכחות השפה הערבית והערבים במוסד לימודים, לפי **מגדר** (יהודים וערבים) 70

- תרשים 14.1.** החשיבות האישית של נוכחות השפה הערבית והערבים במוסד לימודים, לפי **מידת הדתיות** (יהודים וערבים).....71
- תרשים 14.1.** החשיבות האישית של נוכחות השפה הערבית והערבים במוסד לימודים, לפי **עדה** (יהודים).....72
- תרשים 14.1.** החשיבות האישית של נוכחות השפה הערבית והערבים במוסד לימודים, לפי **סוג המוסד האקדמי** (יהודים וערבים).....73
- תרשים 14.2.** התועלת המעשית של הלימודים במוסד אקדמי רב-תרבותי, לפי **אוכלוסייה** (אחוזים).....74
- תרשים 14.2.** התועלת המעשית של הלימודים במוסד אקדמי רב-תרבותי, לפי **אוכלוסייה** (ממוצעים).....75
- תרשים 14.2.** התועלת המעשית של הלימודים במוסד אקדמי רב-תרבותי, לפי **מגדר** (יהודים וערבים).....76
- תרשים 14.2.** התועלת המעשית של הלימודים במוסד אקדמי רב-תרבותי, לפי **מידת הדתיות** (יהודים וערבים).....77
- תרשים 14.2.** התועלת המעשית של הלימודים במוסד אקדמי רב-תרבותי, לפי **עדה** (יהודים).....78
- תרשים 14.2.** התועלת המעשית של הלימודים במוסד אקדמי רב-תרבותי, לפי **סוג המוסד האקדמי** (יהודים וערבים).....79
- תרשים 14.2.** התועלת המעשית של הלימודים במוסד אקדמי רב-תרבותי, לפי **סוג המוסד האקדמי** (יהודים וערבים).....80
- תרשים 14.3.** תמיכה בהקמתה של אוניברסיטת מחקר ערבית בישראל, לפי **אוכלוסייה** (אחוזים).....81
- תרשים 14.3.** תמיכה בהקמתה של אוניברסיטת מחקר ערבית בישראל, לפי **אוכלוסייה** (ממוצעים).....81
- תרשים 14.3.** תמיכה בהקמתה של אוניברסיטת מחקר ערבית בישראל, לפי **מידת הדתיות** (יהודים וערבים).....82
- תרשים 14.3.** תמיכה בהקמתה של אוניברסיטת מחקר ערבית בישראל, לפי **עדה** (יהודים).....82
- תרשים 14.3.** תמיכה בהקמתה של אוניברסיטת מחקר ערבית בישראל, לפי **סוג המוסד האקדמי** (יהודים וערבים).....83
- תרשים 15.1.** חשיפה לאמירות גזעניות במוסד לימודים, לפי **אוכלוסייה** (אחוזים).....84
- תרשים 15.1.** חשיפה לאמירות גזעניות במוסד לימודים, לפי **אוכלוסייה** (ממוצעים).....85
- תרשים 15.1.** חשיפה לאמירות גזעניות במוסד לימודים, לפי **מגדר** (יהודים וערבים).....85
- תרשים 15.1.** חשיפה לאמירות גזעניות במוסד לימודים, לפי **מידת הדתיות** (יהודים וערבים).....86
- תרשים 15.2.** חווית האפליה במוסד לימודים, לפי **אוכלוסייה** (אחוזים).....86
- תרשים 15.2.** חווית האפליה במוסד לימודים, לפי **מגדר** (יהודים וערבים).....87
- תרשים 15.2.** חווית האפליה במוסד לימודים, לפי **מידת הדתיות** (יהודים וערבים).....88

- 89 **תרשים 2.25.** חווית האפליה במוסד לימודים, לפי **עדה** (יהודים).....
- 90 **תרשים 1.6א.** עמדות בנוגע לשילוב הערבים במרחב היהודי, לפי **אוכלוסייה** (אחוזים).....
- 91 **תרשים 1.6ב.** עמדות בנוגע לשילוב הערבים במרחב היהודי, לפי **אוכלוסייה** (ממוצעים).....
- 91 **תרשים 1.6ג.** עמדות בנוגע לשילוב הערבים במרחב היהודי, לפי **מגדר** (יהודים וערבים).....
- 92 **תרשים 1.6ד.** עמדות בנוגע לשילוב הערבים במרחב היהודי, לפי **מידת הדתיות** (יהודים וערבים).....
- 92 **תרשים 1.6ה.** עמדות בנוגע לשילוב הערבים במרחב היהודי, לפי **עדה** (יהודים).....
- 93 **תרשים 1.6ו.** עמדות בנוגע לשילוב הערבים במרחב היהודי, לפי **סוג המוסד אקדמי** (יהודים וערבים).....
- 94 **תרשים 2.6א.** עמדות בנוגע לשילוב המפלגות הערביות בקואליציות ממשלתיות, לפי **אוכלוסייה** (אחוזים).....
- 94 **תרשים 2.6ב.** עמדות בנוגע לשילוב המפלגות הערביות בקואליציות ממשלתיות, לפי **מגדר** (יהודים וערבים).....
- 95 **תרשים 2.6ג.** עמדות בנוגע לשילוב המפלגות הערביות בקואליציה ממשלתית, לפי **מידת הדתיות** (יהודים וערבים).....
- 96 **תרשים 2.6ד.** עמדות בנוגע לשילוב המפלגות הערביות בקואליציה ממשלתית, לפי **עדה** (יהודים).....
- 97 **תרשים 2.6ה.** עמדות בנוגע לשילוב המפלגות הערביות בקואליציה ממשלתית, לפי **הדור האקדמי** (יהודים וערבים).....
- 97 **תרשים 2.6ו.** עמדות בנוגע לשילוב המפלגות הערביות בקואליציה ממשלתית, לפי **סוג המוסד אקדמי** (יהודים וערבים).....
- 98 **תרשים 3.6א.** אינטראקציה חברתית עם סטודנטים בני הלאום השני, לפי **אוכלוסייה** (אחוזים).....
- 99 **תרשים 3.6ב.** אינטראקציה חברתית עם סטודנטים בני הלאום השני, לפי **אוכלוסייה** (ממוצעים).....
- 99 **תרשים 3.6ג.** אינטראקציה חברתית עם סטודנטים בני הלאום השני, לפי **מגדר** (יהודים וערבים).....
- 100 **תרשים 3.6ד.** אינטראקציה חברתית עם סטודנטים בני הלאום השני, לפי **מידת הדתיות** (יהודים וערבים).....
- 100 **תרשים 4.6א.** חברות עם בני הלאום השני, לפי **אוכלוסייה** (אחוזים).....
- 101 **תרשים 4.6ב.** חברות עם בני הלאום השני, לפי **מידת הדתיות** (יהודים וערבים).....
- 101 **תרשים 4.6ג.** חברות עם בני הלאום השני, לפי **עדה** (יהודים).....

הכרת תודה

כתיבת מסמך זה, לחיות ביחד בקמפוס רב-תרבותי: עמדות הסטודנטים במוסדות להשכלה גבוהה בישראל לשנת 2024, התאפשרה הודות לעמיתים, לחוקרים ולשותפות ושותפים לדרך.

אני מבקש להודות מקרב לב לד"ר דניס רוזנברג, לד"ר רימא'א דעאס ולד"ר עידו ליברמן שליוו את המחקר בייעוץ הסטטיסטי ובהארות משמעותיות משלב הכנת שאלוני הסקר ועד להארות בניתוח הממצאים. אני מבקש להודות לצוות הסוקרות והסוקרים המקצועי והאמין שעשה את מלאכת הראיונות מעל למצופה בקרב הסטודנטים הערבים. ברצוני להודות למכון הסקרים Panel4all שביצע את הראיונות בקרב הסטודנטים מהחברה היהודית. אני מבקש להודות לעוזר ולעוזרת המחקר מוחמד סלאח אל-דין ורנא שנותנים את הנשמה להצלחתו של המחקר. תודה מיוחדת מגיעה לד"ר ראובן גל, עמית מחקר בכיר במוסד שמואל נאמן בטכניון, על שקרא, העיר, עזר וליווה את המחקר מאז לידתו של הרעיון ועד להכנתו לפרסום.

אני מבקש להודות מקרב לב לעמיתי: פרופ' עירד יבנה, פרופ' רון קנת, ד"ר חגית גליקמן, ד"ר רימא'א דעאס, ד"ר שרף חסאן, פרופ' ראסם ח'מאייסה, ד"ר עידו ליברמן, פרופ' אסעד ג'אנם, ד"ר ציפי בוכניק, ד"ר ערן לק, ד"ר מוחמד ח'טיב, ד"ר עאס אטרש, פרופ' מוחמד סואעד ופרופ' שלמה מי-טל אשר חלקם האחד קראו את שאלוני המחקר, וחלקם האחר קראו את הממצאים וגם שימשו צוות מומחים לתיקוף של שאלוני המחקר. תודה לאלה ברזני ולינור ליבס על הסיוע בעריכה.

המחקר נתמך ע"י קרן אדמונד דה רוטשילד. אני מבקש להודות למר אחמד מואסי ולמר אלי בוך על מעורבותם ועל תמיכתם.

המחקר נתמך גם ע"י מוסד שמואל נאמן למחקר מדיניות לאומית בטכניון. אני מבקש להודות לפרופ' ישעיהו (אישי) טלמון, יו"ר מועצת המנהלים, ולפרופ' שמעון מרום מנכ"ל המוסד.

לכולם ולאחרים נתונה תודתי

נוהאד

תקציר

מחקר זה בחן עמדות, תפיסות, חוויות והשלכות של הלימודים במוסדות אקדמיים רב-תרבותיים בקרב סטודנטים יהודים ובקרב סטודנטים ערבים באוניברסיטאות ובמכללות השונות ברחבי ישראל. המחקר סיפק מענה לסוגיות הרבות הקשורות ללימודים במוסדות אקדמיים רב-תרבותיים אשר לא נבחנו כלל עד כה, כגון קידום ערכים אוניברסליים על ידי המוסדות או ההשלכות המעשיות של הלימודים בהם. כמו כן, הוא סיפק מענה לסוגיות שנבחנו בהיקף מצומצם יחסית בעבר, כגון האקלים האקדמי בקמפוס, חוויות של גזענות ואפליה ותפיסות של ריחוק, זרות וניכור.

במסגרת המחקר, נאספו נתונים מ-604 משיבים יהודים ומ-596 משיבים ערבים אשר היו סטודנטים פעילים בשנת הלימודים תשפ"ד (2023-2024) באוניברסיטאות ובמכללות האקדמיות (לרבות מכללות לחינוך). הסטודנטים היהודים נדגמו באמצעות סקר מקוון אשר נערך על ידי הפאנל המקוון הוותיק panel4all. הסטודנטים הערבים נדגמו באמצעות סקר פנים אל פנים. חרף השוני בשיטות לאיסוף הנתונים, אשר נבע מבעיות ההשבה לסקר מקוון באוכלוסייה הערבית, הועבר שאלון עם מספר וסדר זהה של פריטים בשתי האוכלוסיות. הסקר הועבר בשתי האוכלוסיות בחודשים ינואר-מרץ של שנת 2024. מבחינת מאפייני הרקע, האוכלוסיות נבדלו ביניהן יותר מבחינת הרקע הסוציו-דמוגרפי (בייחוד ברמת ההכנסה, מידת הדתיות והזהות החשובה ביותר) מאשר מבחינת הרקע האקדמי.

ממצאי הסקר העלו תמונה מורכבת בהתייחס להיבטים השונים של הלימודים במוסדות אקדמיים רב-תרבותיים. בהתייחס **לאקלים האקדמי**, נצפו הבדלים רבים בין המשיבים משתי האוכלוסיות. המשיבים הערבים הדגישו בשיעורים גבוהים יותר את חשיבות המגוון של קבוצות תרבותיות (67.3%) ושל מספר הסטודנטים מאותו הלאום במוסד הלימודים (46.4%) כגורמים לבחירה בו בהשוואה למשיבים היהודים (18.1%-ו-36.5% בהתאמה). לעומת זאת, המשיבים היהודים (62.4%) הדגישו בשיעור גבוה יותר מהמשיבים הערבים (49.3%) את חשיבות המרחק הגיאוגרפי עד ליישוב מגוריהם לעניין זה. המשיבים הערבים דיווחו על נוחות של אווירה בקמפוס מבחינתם (72.9%), תחושה של בטחון אישי במרחב הציבורי בקמפוס (67.1%) ונוחות נתפסת של קבוצות שונות לבטא את תרבותן האותנטית במרחב הציבורי של מוסד הלימודים (39.4%) בשיעורים נמוכים יותר בהשוואה למשיבים היהודים (82.3%, 83.3%-ו-80.6%, בהתאמה). המשיבים הערבים גם דיווחו על תחושת שיוויוניות מצומצמת יותר בחלקים השונים של הקמפוס בהשוואה למשיבים היהודים. בנוסף, אומנם המשיבים משתי האוכלוסיות הרגישו נוחות מוגבלת לבטא את העמדות הפוליטיות במקומות השונים בקמפוסים (ממוצע של פחות מ-3.5 מתוך 5), נוחות נמוכה יותר נצפתה בקרב המשיבים הערבים. בהתייחס לתפיסות השיוויוניות בקמפוס, המשיבים היהודים דיווחו בשיעורים גבוהים יותר על תחושת של שיוויוניות של מוסד הלימודים לכולם (53.7%), של היעדר קבוצה לאומית דומיננטית במוסד (25.3%) ושל קיום המקום לכולם בקמפוס (54.3%) בהשוואה למשיבים הערבים (15.3%, 13.5%-ו-24.3%, בהתאמה). המשיבים היהודים גם דיווחו בשיעורים גבוהים יותר על התחשבות נתפסת במועדים ובחגים לאומיים (64.9%) ודתיים/תרבותיים (63.4%) על ידי המוסדות בהם הם לומדים בהשוואה למשיבים הערבים (7.2%-ו-9.6%, בהתאמה). בהתייחס להתנהלות המוסדית בעיתות של מתח לאומי, המשיבים היהודים דיווחו על הבנת הצרכים האישיים (41.1%) ועל שמירה על עיקרון השוויון (50.8%) בשיעורים גבוהים יותר בהשוואה

למשיבים הערבים (8.1% ו-16.1%, בהתאמה). בהתייחס לתפיסות של יחסי יהודים-ערבים בקמפוס, אמנם המשיבים הערבים דיווחו על שביעות רצון נמוכה יותר מיחסים אלה במוסדות הלימודים שלהם (ממוצע של 2.74 מתוך 5) בהשוואה למשיבים היהודים (ממוצע של 3.12 מתוך 5), אולם הם דיווחו על תחושה מעט חזקה יותר של קרבה לבני הלאום השני בתוך המוסד מאשר מחוצה לו (ממוצע של 2.78 מתוך 5) בהשוואה למשיבים היהודים (ממוצע של 2.63 מתוך 5). בנוגע לעמדות כלפי המרצים הערבים במוסדות האקדמיים, המשיבים הערבים (59.1%) היו סבורים בשיעורים גבוהים יותר מאשר המשיבים היהודים (24%) כי המרצים הערבים צריכים להרגיש בנוח להסביר דברים לא מובנים בכיתה בשפה הערבית. לעומת זאת, תפיסת זהות המידה של הכבוד הניתן למרצים ערבים ולמרצים יהודים על ידי סטודנטים יהודים היתה רווחת יותר בקרב המשיבים היהודים (62.1%) מאשר בקרב המשיבים הערבים (35.5%). לבסוף, נראה כי המשיבים הערבים (56.6%) חוו קשיי הסתגלות בתקופת לימודיהם בשיעורים גבוהים יותר באופן ניכר מאשר המשיבים היהודים (25.5%). עם זאת, נראה שבשתי האוכלוסיות, שיעורי המשיבים שדיווחו כי הצליחו להתגבר על קשיים אלו הינו דומה יחסית.

בנוגע לכל אחד מהנושאים והפריטים שכלולים בתוך החלק הזה נערכו השוואות מבחינת מספר של משתנים. המשתנה הבולט ביותר שלפי הקטגוריות שלו נבדלו המשיבים הוא מידת הדתיות. בהתייחס לבחירה במוסד הלימודים, המשיבים הדתיים יותר ייחסו לגורם הקירבה הגיאוגרפית לאיזור מגורים ולגורם המספר הגדול של סטודנטים בני אותו הלאום משקל רב יותר מאשר המשיבים הפחות דתיים. בנוסף, הרגשת השיוויון לכולם בכיתה היתה בולטת יותר בקרב המשיבים הפחות דתיים מאשר בקרב המשיבים הדתיים יותר. המשיבים היותר דתיים תפסו גם פחות התחשבות בחגים במועדים מצד ההנהלה בהשוואה למשיבים הפחות דתיים. לבסוף, נראה כי בהשוואה למשיבים היותר דתיים, המשיבים הפחות דתיים היו מרוצים יותר מיחסי יהודים-ערבים בקמפוס וההרגישו קרבה רבה יותר לערבים בתוך הקמפוס מאשר מחוצה לו. בחלק זה נצפו הבדלים רבים נוספים מבחינת מידת דתיות, אך בכל פעם בקרב רק אחת משתי האוכלוסיות.

משתנה בולט נוסף אשר הסביר את השונות בין העמדות והתפיסות של סטודנטים בחלק זה של הדוח הינו מגדר. גברים יהודים ציינו את גורם המגוון הגדול של קבוצות תרבותיות המיוצגות במוסד הלימודים כחשוב יותר לעניין הבחירה במוסד מאשר נשים. לעומת זאת, נשים ערביות ציינו יותר כי גורם הקרבה ליישוב מגורים וגורם המספר הגדול של סטודנטים בני אותו הלאום היו חשובים עבורן יותר מאשר עבור מגברים בני הלאום שלהן. גברים יהודים הרגישו יותר מנשים יהודיות את הנוחות של ביטוי הדעות הפוליטיות בהרצאות, אולם בקרב ערבים ההבדל היה הפוך. תפיסת ההתחשבות המוסדית במועדים הלאומיים בשתי האוכלוסיות היתה חזקה יותר בקרב נשים מאשר בקרב גברים. נצפו הבדלים מגדריים נוספים בחלק הזה של הדו"ח, אך בכל פעם הם אפיינו אוכלוסייה אחת מתוך השתיים הנחקרות.

המשתנים הפחות בולטים בהקשר זה היו דור אקדמי וסוג המוסד האקדמי.. בהתייחס לגורם האחרון, נראה שעבור הסטודנטים של מכללות, גורם קרבת המוסד ליישוב המגורים היה חשוב יותר בבחירת מוסד הלימודים מאשר עבור סטודנטים של אוניברסיטאות. נצפו הבדלים מעטים נוספים מבחינת שני המשתנים הללו, אך הם אפיינו אוכלוסייה אחרת בכל פעם.

גם בהתייחס **לתחושות של זרות, ניכור והפרדה**, נצפו הבדלים בין שתי אוכלוסיות המשיבים. המשיבים הערבים דיווחו על תחושות חזקות יותר של זרות ודחייה בקמפוסים שלהם (ממוצע של 2.09 מתוך 5), וכן ניכור רב יותר בין הערכים האישיים לבין הערכים המיוצגים בקמפוס (ממוצע של 2.51 מתוך 5) בהשוואה למשיבים היהודים (ממוצע של 1.6 ושל 2.14 מתוך 5, בהתאמה). כמו כן, הם ביטאו התנגדות בשיעורים דומים יחסית (32.8%) לאלו של למשיבים היהודים (41.5%) בכל הקשור להפרדה חברתית בין קבוצות במרחב הציבורי בקמפוס. עם זאת, לא נצפו הבדלים מבחינת התפלגות של קבוצת ההשתייכות כגורם לבחירת מקום הישיבה בחדר ההרצאות.

גם בתחום זה, נצפו הבדלים בעיקר מבחינת מידת הדתיות. המשיבים הפחות דתיים חשו פחות ניכור בין הערכים בהשוואה למשיבים היותר דתיים. כמו כן, בהשוואה למשיבים הפחות דתיים, המשיבים הדתיים בשתי האוכלוסיות יותר ייחסו חשיבות רבה יותר לקבוצת ההשתייכות כגורם המשפיע על בחירת מקום הישיבה שלהם בחדרי ההרצאות.

גורם נוסף, אשר הבחין בין המשתתפים מבחינת העמדות בחלק זה של הדו"ח הוא סוג מוסד הלימודים. נראה שבהשוואה למשיבים שלומדים באוניברסיטאות, המשיבים שלומדים במכללות מתנגדים פחות להפרדה חברתית במרחב הציבורי. נצפו הבדלים נוספים מבחינת סוג המוסד האקדמי, אך אלה אפיינו אוכלוסייה אחת בלבד בכל פעם.

נראה כי למגדר ולדור אקדמי היתה השפעה בולטת פחות בהקשרים הנדונים, בעוד שלעדיתות לא היתה השפעה כלל. ההבדלים שנמצאו מהבחינות הללו אפיינו בכל פעם אוכלוסייה אחרת.

גם בהתייחס **לתפיסות של קידום הערכים האוניברסליים** על ידי מוסדות הלימודים נצפו הבדלים בין שתי אוכלוסיות המשיבים. אמנם נראה כי המשיבים בשתי האוכלוסיות הציגו תפיסות מוגבלות של קידום ערכים אלו (ממוצעים של פחות מ-3.5 מתוך 5), אך תפיסות הללו היו חלשות יותר בממוצע בקרב המשיבים הערבים מאשר בקרב המשיבים היהודים.

שוב, גורם מידת הדתיות היה למבחין המשמעותי ביותר בקרב המשיבים משתי האוכלוסיות. המשיבים הפחות דתיים סברו יותר מאשר המשיבים הדתיים יותר כי המוסדות שלהם מקדמים את ערכי השיוויון, החירות ושותפות הגורל. הבדלים נוספים מבחינת מידת הדתיות נצפו בקרב אוכלוסייה אחת בלבד בכל פעם. נצפו הבדלים נוספים בחלק זה: מבחינת המגדר, העדתיות וסוג המוסד האקדמי, אך גם הם אפיינו רק את אחת מהאוכלוסיות בכל פעם.

גם בהתייחס **לתפיסות הרב-תרבותיות במוסדות האקדמיים** נצפו הבדלים בין שתי האוכלוסיות. המשיבים הערבים ייחסו חשיבות בשיעורים גבוהים יותר לקיום השילוט הרב יותר בשפה הערבית בקמפוס (69%) וכן להגדלת שיעוריהם של חברי הסגל האקדמי (69.6%) והמנהלי (72.3%) בהשוואה למשיבים היהודים (15.7%, 9.1% ו-8.1%, בהתאמה). לעומת זאת, התועלת המעשית של הלימודים במוסדות האקדמיים הרב-תרבותיים, אמנם לא התעלתה למימדים גבוהים (ממוצע של פחות מ-3.5 מתוך 5), אך לא היתה אחידה בקרב שתי האוכלוסיות. הלימודים האקדמיים גרמו למשיבים הערבים יותר מאשר למשיבים היהודים להבין טוב יותר את התרבות של בני הלאום השני או את בני הלאום השני עצמם, לתקשר באופן יעיל עם בני הלאום

השני, לעבוד עם בני הלאום השני, לפתור את הסכסוכים עם בני הלאום השני במרחב הפיזי ולהתייחס באופן ביקורתי לידיעות בתקשורת המסורתית על יחסי יהודים-ערבים. מנגד, הלימודים האקדמיים גרמו למשיבים היהודים מעט יותר מאשר למשיבים הערבים להסתדר טוב יותר עם בני הלאום השני ולנהל שיח מכובד עם בני הלאום השני ברשתות החברתיות באינטרנט. כמו כן, המשיבים הערבים תמכו באופן ניכר יותר בהקמה של אוניברסיטת מחקר ערבית מאשר המשיבים היהודים.

גם בנושא המדובר, נצפו הבדלים מבחינת מספר של גורמים. בהקשר של מידת הדתיות, נראה כי היא פעלה בצורה שונה בקרב שתי האוכלוסיות בנוגע לחשיבות השפה והמשאב האנושי הערבי במוסד הלימודים. בעוד שבקרב האוכלוסייה היהודית, המשיבים הפחות דתיים ייחסו חשיבות רבה יותר לכל אחד מהנושאים, בקרב האוכלוסייה הערבית, המשיבים הפחות דתיים ייחסו חשיבות מועטה יותר לאותם הדברים. בנוסף, נראה כי בשתי האוכלוסיות, המשיבים הפחות דתיים הפיקו תועלת רבה יותר מאשר המשיבים היותר דתיים מלימודיהם במוסדות אקדמיים רב-תרבותיים בהתייחס לרובם המכריע של התחומים שנבחנו בסקר. ההבדלים בהתייחס להקמה של אוניברסיטת מחקר ערבית נצפו בקרב המשיבים היהודים בלבד, כאשר המשיבים היותר דתיים תמכו ברעיון זה פחות מהמשיבים הפחות דתיים.

בהקשר של מגדר, נראה כי בהתייחס לשיפור המסוגלות להבין את התרבות של הלאום השני או את בני הלאום השני עצמם בעקבות הלימודים האקדמיים, גברים הציגו עמדה חיובית יותר בממוצע מאשר נשים בקרב שתי האוכלוסיות. נצפו הבדלים מגדריים נוספים, אך הם התייחסו לאוכלוסייה אחת בלבד בכל פעם.

ההשפעה שנצפתה בהתייחס לסוג המוסד האקדמי הייתה מורכבת. בעוד שבקרב המשיבים היהודים, סטודנטים של אוניברסיטאות ייחסו חשיבות רבה יותר להגדלת חברי הסגל הערבים, בקרב סטודנטים ערבים, ההבדל נצפה בכיוון ההפוך. אולם בקרב שתי האוכלוסיות, חשיבותה של הפחתת שיעורם של בני הלאום השני במוסדות הלימוד שלהם נצפתה בקרב סטודנטים של מכללות יותר מאשר בקרב סטודנטים של אוניברסיטאות. הבדלים נוספים מבחינת סוג המוסד האקדמי נצפו בקרב אוכלוסייה אחת בלבד בכל פעם.

בהקשר הנדון, נצפתה השפעה מוגבלת מאוד היתה לעדתיות ולדור האקדמי.

גם בהתייחס ל**לחויית הגזענות והאפליה**, נראה כי קיימים הבדלים בין שתי האוכלוסיות. המשיבים הערבים נטו להחשף יותר לאמירות גזעניות כלפיהם מאשר המשיבים היהודים כלפיהם. המשיבים הערבים גם נחשפו להתנהגות מפלה, לרבות בתקופות של מתח לאומי, מצד חברי הסגל האקדמי (40.3%) והמנהלי (42.6%) בשיעורים גבוהים יותר מאשר המשיבים היהודים (19.5% ו-18.4%, בהתאמה).

ההבדלים שוב נצפו בהקשרים רבים. בהתייחס למידת הדתיות, המשיבים הדתיים יותר נחשפו יותר לאמירות גזעניות מצד חברי הסגל האקדמי בהשוואה למשיבים הפחות דתיים. הבדלים נוספים מבחינת מידת דתיות נצפו בקרב אוכלוסייה אחת בלבד בכל פעם. ההבדלים המגדריים גם הם נצפו בקרב אוכלוסייה אחת (יהודים) בלבד. בהתייחס לעדתיות, נראה כי המשיבים בני עדות המזרח חוו התנהגות מפלה מצד חברי סגל בשיעורים רבים יותר מאשר המשיבים המשתייכים ליתר קבוצות העדה. לבסוף, נראה כי לדור אקדמי ולסוג המוסד האקדמי לא היתה כלל השפעה בהסבר של ההבדלים בנוגע לחויית הגזענות והאפליה במוסדות האקדמיים.

התחום האחרון אליו התייחס הדו"ח עסק **בתפיסות ההכלה השילוב של ערבים במוסדות האקדמיים ובחברה הרחבה**. גם כאן נצפו הבדלים, לעתים משמעותיים, בין שתי האוכלוסיות. המשיבים היהודים הביעו הסכמה עם כך שערבים ילמדו בבתי ספר תיכוניים יהודים (33.6%) ושיחיו בשכונות יהודיות (28.3%) בשיעורים גבוהים יותר בהשוואה למשיבים הערבים (9.4%-ו-16.7% בהתאמה). העמדות בנוגע לשילוב של מפלגות ערביות בקואליציות הממשלתיות היו שונות גם כן, כאשר הרצון לשלבן באופן מלא, כולל שרים מטעמן, היה בולט יותר בקרב המשיבים הערבים (34.6%) מאשר בקרב המשיבים היהודים (18.7%). בהתייחס לאינטרקציה עם סטודנטים בני הלאום השני, נראה כי המשיבים הערבים קיבלו סיוע/תמיכה מסטודנטים יהודים בתדירות גבוהה יותר (ממוצע של 2.02 מתוך 4) מאשר המשיבים היהודים מסטודנטים ערבים (ממוצע של 1.53 מתוך 4). בנוגע לחברות עם בני הלאום השני, המשיבים משתי האוכלוסיות הציגו שיעורים דומים יחסית של אי-קיום של חברות (המשיבים היהודים: 64.8%, המשיבים הערבים: 63.6%) כזו וכן של חברות רחוקה וקרובה.

גם בנושא המדובר נצפו הבדלים מבחינת מספר של משתנים. בהקשר של מידת דתיות, ששוב היתה לגורם הדומיננטי, נצפו מספר של הבדלים בתוך כל אוכלוסייה. המשיבים הדתיים יותר הסכימו פחות מאשר המשיבים הפחות דתיים לכך שערבים יחיו בשכונות יהודיות ויילמדו בבתי ספר תיכוניים יהודיים. בהשוואה למשיבים הפחות דתיים, המשיבים הדתיים יותר התנגדו בתוקף בשיעורים גבוהים יותר מאשר המשיבים הפחות דתיים לשילובן של המפלגות הערביות בקואליציות. המשיבים הדתיים יותר גם בילו את זמנם הפנוי עם בני הלאום השני בתדירות נמוכה יותר מאשר המשיבים הפחות דתיים. נמצאו הבדלים נוספים מבחינת מידת הדתיות, אך הם אפיינו את אחת מהאוכלוסיות בכל פעם.

בניגוד לתחומים הקודמים שנסקרו, בתחום הנוכחי ניכרה ההשפעה של עדתיות. המשיבים בני עדות המזרח הסכימו פחות מהמשיבים בני עדות אשכנז או המשיבים המערבים מבחינה עדתית לשילוב של ערבים בתחומים השונים. כמו כן, המשיבים בני עדות המזרח התנגדו בשיעורים גבוהים יותר משער קבוצות העדה לשילוב כלשהו של מפלגות ערביות בקואליציות ממשלתיות. בנוגע לחברות עם בני הלאום השני, המשיבים בני עדות המזרח בלטו בשיעור גבוה יותר מיתר קבוצות העדה מבחינת קיום החברים הערבים ללא ביקור בביתם בשנתיים האחרונות. מנגד, שיעורם של המשיבים בני עדות המזרח שיש להם חברים ערבים שהם ביקרו אותם בביתם בשנתיים האחרונות היה הנמוך ביותר מבין כל קבוצות העדה, כאשר השיעור הגבוה ביותר בהקשר זה נצפה בקרב המשיבים שלא הגדירו את עצמם בשום אופן מבחינה עדתית.

נראה שליתר המשתנים המפלחים היה תפקיד משמעותי פחות בהסבר של הבדלים בין המשיבים בתחום הנדון. בהקשר של מגדר, חוץ מחברות עם בני הלאום השני בו לא נצפו הבדלים כלל, ההבדלים נצפו בכל אחד מהתחומים אך בקרב המשיבים היהודים בלבד. ההבדלים מבחינת הדור האקדמי נצפו בהקשר של שילוב המפלגות הערביות בקואליציות ובקרב המשיבים הערבים בלבד. לבסוף, ההבדלים בין סוגי המוסד האקדמי מבחינת שילוב הערבים במרחב היהודי ושילוב של מפלגות הערביות בקואליציות ממשלתיות נצפו בקרב המשיבים היהודים בלבד.

הממצאים מצביעים על כך שחווית הלימודים במוסדות האקדמיים הרב-תרבותיים שונה, לעתים באופן ניכר, בין סטודנטים יהודים לבין סטודנטים ערבים. הממצאים מצביעים גם על כך שלמידת דתיות יש השפעת ניכרת בהסבר של ההבדלים מבחינת רבות מעמדות והתפיסות הקשורות ללימודים במוסדות רב-תרבותיים.

מתוך ממצאי הסקר נגזרו מספר של המלצות עבור המוסדות האקדמיים, המועצה להשכלה גבוהה (מל"ג) והוועדה לתכנון ולתקצוב (ות"ת). הן כוללות: יצירה של אווירה לימודית טובה ומזמינה יותר עבור סטודנטים דתיים משתי האוכלוסיות, לרבות הקצאת משאבים לשם פיתוח הקורסים אשר נועדו להגברת הסובלנות כלפי האחר, שיפור של האווירה האקדמית וכן הבטחון האישי עבור כלל הסטודנטים בקמפוסים, פתיחות רבה יותר להפגנה של תרבות ושל חופש הביטוי, התחשבות רבה יותר במועדים ובחגים מצד הנהלת המוסדות, לרבות אלה הרלוונטיים לאוכלוסייה הערבית, וכן אכיפה חיצונית רבה יותר בנושא זה, שיפור של התנהלות בעיתות של מתח לאומי, מתן סיוע ותמיכה רבים יותר לסטודנטים הערבים שמתחילים את לימודיהם האקדמיים והשקעה רבה יותר בפיתוח ובשיפור היכולות של סטודנטים להתנהל בסביבה רב-תרבותית. הומלץ גם לערוך סקר זה או סקר דומה לאורך זמן.

מבוא

מוסד אקדמי רב-תרבותי

חינוך רב-תרבותי הינו קונספט אשר מטרתו היא להקל על שיח בין היחידים המשתייכים לקבוצות תרבותיות שונות ולקדם פתיחות כלפי יחידים אשר מגיעים מרקעים תרבותיים שונים (Lev Ari & Laron, 2014). כמו כן, קונספט זה נועד לאזן את מערכת החינוך כולה בתוך המדינה, על מנת לספק שיוויון הזדמנויות עבור כל סטודנט ללא קשר לרקע התרבותי ממנו הוא מגיע, אולם תוך התחשבות ברקע זה (Halabi, 2022).

חינוך רב-תרבותי מושג בדרך כלל באמצעות קיומם של מוסדות אקדמיים רב-תרבותיים אשר מוגדרים כמוסדות "עם גוף סטודנטיאלי מגוון" (Tamam, 2013, p. 85). מקובל להתייחס למוסדות אקדמיים רב-תרבותיים כאל גרסאות המיקרו של החברה הרב-תרבותית הרחבה (Katab et al., 2019).

חינוך רב-תרבותי משתדל לפתח רגישות בין-תרבותית בקרב סטודנטים (Halabi, 2022). ממצאי המחקרים שנסקרו על ידי רדליך (Redlich, 2020) מציעים כי חינוך זה מגדיל את גוף הידע אודות תרבויות שונות אצל סטודנטים, תורם להעלאת מודעותם לשוני בין תרבויות, מגביר את הרגישות הבין-תרבותית בקרבם וכן מעצים את הכישורים התרבותיים השונים.

מוסדות אקדמיים רב-תרבותיים מקדמים גיוון ורב-תרבותיות משלושה סוגים. הראשון מביניהם הוא הגיוון המבני אשר מתייחס להימצאותם של סטודנטים מרקעים תרבותיים שונים בתוך קמפוסים. סוג השני הוא הגיוון הכיתתי אשר מתייחס ליוזמות השונות מצד המוסדות האקדמיים, כגון קורסים העוסקים בתרבויות, אתניות או יחסים בין-תרבותיים, שאותן הם מציעים לסטודנטים שלהם. הסוג השלישי הוא גיוון מבוסס אינטראקציה בלתי פורמלית - המידה בה מוסדות רב-תרבותיים מספקים הזדמנויות לסטודנטים מרקעים תרבותיים שונים לתקשר אחד עם השני (Tamam & Abdullah, 2012).

העניין האחרון יידון בהרחבה. בהשוואה לבתי ספר תיכוניים, סטודנטים במוסדות אקדמיים רב-תרבותיים נהנים משפע של הזדמנויות למפגש עם סטודנטים מרקעים תרבותיים שונים משלהם (Colak et al., 2019). המפגשים הללו חשובים עבור הסטודנטים לאור השוני בין האווירה התרבותית הנהוגה ביישובי המגורים של רובם (Lev Ari & Laron, 2014). עניין זה חשוב אף יותר עבור הסטודנטים בישראל לאור המידה הלא מבוטלת של הפרדה יישובית בין האוכלוסייה היהודית לבין האוכלוסייה הערבית (Lev Ari & Husisi, 2020) והמפגשים הנדירים בין האוכלוסיות עד לשלב הלימודים האקדמיים (Halabi, 2022). במוסדות אקדמיים רב-תרבותיים, סטודנטים מרקעים תרבותיים שונים נפגשים באופן יחסית תדיר ובסטטוס שיוויוני יחסית (Katab et al. 2019). בכך, נוצרות הזדמנויות ליצירת קשרים חוצי אתניות שסטודנטים יכולים להנות מהיתרונות שהם נושאים עמם (Tamam, 2013). כאמור, המפגשים הללו עשויים לא רק להרחיב את הידע אודות ה"אחר" אלא גם להגדיל את הפתיחות התרבותית, להפחית את הדעות הקדומות ולהפיג סטריאוטיפים. עם זאת, אין להתעלם מכך שמפגשים בין-תרבותיים בקמפוסים עלולים גם לחזק את הסטריאוטיפים, להגביר את המתח בין קבוצות ולגרור לניכור (Lev Ari & Laron 2014). הדבר עשוי להתרחש במידה ושתי הקבוצות התרבותיות המקיימות אינטראקציה ביניהן תוך התבצרות בראיית העולם שלהם

ומתבססות על תפיסת קיום המאפיינים החשובים של קבוצת הפנים שאין אותן בקבוצת החוץ (Lev Ari & Husisi-Sabek, 2020).

המניעים לעריכה של סקר מקיף בנוגע לחיים משותפים במוסדות אקדמיים רב-תרבותיים

הדו"ח הנוכחי מתאר ממצאי סקר מקיף, ראשון מסוגו בישראל, שבוצע בשנת 2024 בקרב סטודנטים יהודים וערבים בנוגע לתפיסות ולעמדות השונות המתקשרות לחיים וללימודים במוסדות אקדמיים רב-תרבותיים. פרק זה ידון בגורמים שהניעו את העריכה של הסקר.

גורם 1. מחסור במחקר מקיף ועדכני המתייחס להשכלה הגבוהה מנקודת מבטם של סטודנטים

בשנת 2018 התפרסם ספרם של עלי ודעאס (2018) אשר היווה מסמך אקדמי מקיף אחרון מסוגו עד כה בישראל. המיקוד העיקרי בספר היה מצבה של האוכלוסייה הערבית באקדמיה בישראל, לרבות מגמות של שינוי בשיעורי הסטודנטים הערבים במוסדות האקדמיים, נבחנים בפסיכומטרי, נתוני המקצועות הנלמדים וכן נתונים בנוגע לשיעורם של הסטודנטים הערבים-ישראלים הלומדים בחו"ל. חרף ההיקף ורוחב היריעה של הסוגיות בהן עסק הספר, הוא כלל נתונים רשמיים בלבד, ללא התייחסות לחוויה הסובייקטיבית של הסטודנטים (בעיקר הערביים) במוסדות אקדמיים רב-תרבותיים.

המחקר היחיד עד כה שבחן עמדות ותפיסות בנוגע לחוויה של לימודים במוסד אקדמי רב-תרבותי נערך בין השנים 2015-2016 (ח'מאיסי, 2017). חרף יתרונותיו הרבים, למחקר זה היו מספר של חסרונות. ראשית, שאלון המחקר הועבר במוסד אקדמי אחד בלבד - אוניברסיטת חיפה. כל מוסד לימודים מהווה מרקם חברתי נפרד, אשר מושפע, בין היתר, מההרכב האתני של היישוב ושל סביבת היישוב בו הוא ממוקם ומטיב היחסים האתניים המתקיימים ביישוב. יש לזכור כי חיפה הינה עיר מעורבת בה היחסים בין תושבים יהודים לתושבים ערבים הינם בסך הכל חיוביים, ומאופיינים בנכונות לשיתוף פעולה במגוון של נושאים חברתיים (Kallus, 2013). לכן, ממצאי המחקר אשר נערך במוסד אחד, בייחוד מוסד כגון אוניברסיטת חיפה, אינם בהכרח (ולעתים אף כלל לא) משקפים את העמדות ואת החוויות של סטודנטים במוסדות אחרים. בנוסף, שאלון המחקר המוזכר לא כלל היבטים רבים, כגון התועלת המעשית של לימודים במוסדות אקדמיים רב-תרבותיים, קידום של ערכים אוניברסליים על ידי המוסד ועוד.

גורם 2. ספרות מדעית לוקה בחסר, אשר אינה מקיפה את כל ההיבטים של החוויה במוסדות אקדמיים רב-תרבותיים ומוגבלת מבחינה מתודולוגית.

בשנים האחרונות, ובייחוד אחרי צאת ספרם של עלי ודעאס והמחקר של ח'מאיסי, נערכו בישראל עשרות של מחקרים אשר בחנו סוגיות שונות המתייחסות למוסדות אקדמיים רב-תרבותיים, לחוויית הלימודים בהם וכן לסוגיות הקשורות לאתניות וליחסים הבין-אתניים והבין-תרבותיים בקמפוסים השונים במדינה. עם זאת, היו להם מספר של חסרונות:

א. חלקם הניכר של המחקרים הללו התמקדו באוכלוסייה אחת בלבד, בדרך כלל סטודנטים ערבים. רק לפני פחות מעשור החלו להופיע המחקרים בהם בוצעו ראיונות או סקרים בקרב סטודנטים משתי האוכלוסיות

העיקריות בישראל – יהודים וערבים (Masry, 2020; Lev Ari & Husisi-Sabek, 2020; Alt & Raichel, 2020; Herzallah, 2021; Redlich, 2020; Shapira & Kapshuk, 2023; Skorkowicz et al., 2023).

ב. ברוב המקרים, המחקרים דגמו סטודנטים שלמדו במוסד אחד. נדירים היו המחקרים אשר ערכו, למשל, סקר חוצה המוסדות (Lev Ari & Husisi-Sabek, 2020; Tarabia, 2023).

ג. החוקרים בתחום נוטים להתמקד בסוגיות ספציפיות בלבד, כגון למידת כישורי הערכת העמיתים (Alt & Raichel, 2020), היבטי זהות (Billig, 2021), שפה (Halabi, 2022; Mizel, 2021; Halabi, 2022), מעבר ללימודים גבוהים (Mansour, 2024), התנסות בהשכלה רב-תרבותית (Masry-Herzallah & Amzalag, 2021), תפיסות ועמדות כלפי האחר (Masry-Herzallah, 2021), מומחיות רב-תרבותית (Redlich, 2020) ועוד. מחקרים אשר בחנו מכלול מסוים של סוגיות הקשורות ללימודים במוסדות אקדמיים רב-תרבותיים אינם רבים כלל (Cohen-Azaria & Zamir, 2021; Lev Ari & Husisi-Sabek, 2020; Mansour, 2024a; Stock & Ron, 2023; Tarabia, 2023).

ד. המחקרים הקיימים בתחום השתמשו במדגמים קטנים יחסית. מעטים מאוד היו המחקרים שדגמו מעל 400-500 סטודנטים (Lev Ari & Husisi-Sabek, 2020; Masry-Herzallah, 2021; Tarabia, 2023).

שילוב של כל הגורמים הללו, וכן יוזמתם ועידודם של אנשי קרן אדמונד דה רוטשילד בנושא ההשכלה הגבוהה והיבטיה הרב-תרבותיים – הם שהביאו לביצוע המחקר הנוכחי, המבוסס על סקר כמותני גדול בקרב אוכלוסיית הסטודנטים בישראל.

שיטה

כללי

העבודה על הסקר החלה בחודש נובמבר 2023. בטרם הורץ השאלון המלא בקרב שתי האוכלוסיות, היהודית והערבית, נערכו מספר סבבים של עבודות הכנה. הם כללו ניסוח ותיקון של הפריטים ושל אופציות מענה (מספר הקטגוריות הדרושות, הגדרת הקטגוריות), הוספה של פריטים במספר של נושאים מעבר למתוכנן, פיצולים של פריטים על מנת למדוד עמדות בהקשרים השונים, תיקוף מומחים והרצה של פיילוט (ראו הסבר בהמשך).

לאחר סיום עבודת ההכנה של השאלון, הועבר הסקר בקרב המשיבים היהודים והמשיבים הערבים בחודשים ינואר-מרץ של שנת 2024. בקרב האוכלוסייה היהודית, הסקר הורץ באמצעות הפאנל האינטרנטי panel4all של מכון המחקר פאנלס (ראו: <https://www.panel4all.co.il/>). בקרב הסטודנטים הערבים, הסקר בוצע באמצעות ראיונות פנים אל פנים. הגישה אל הסטודנטים הערבים נעשתה דרך רשימות שסופקו על ידי חלק מראשי ועדי הסטודנטים הערבים באוניברסיטאות ובמכללות. במוסדות שבהם לא היו רשימות מסוג זה או שלא היתה גישה אליהן, המראיינים פגשו את הסטודנטים במרחב הציבורי של הקמפוסים, בספרייה, בבתי קפה, ברחבות או במעונות הסטודנטים בחלק מהמוסדות. לצורך ביצוע הסקר בקרב הסטודנטים הערבים, 12 מראיינים ומראיינות דוברי הערבית, אשר עבדו יחד עם מחבר הדו"ח במשך שנים, קיבלו הדרכה ייעודית. חלק מהראיונות הם ביצעו, כאמור, בקמפוסים של המוסדות האקדמיים (כאשר הדבר היה אפשרי לאור מצב המלחמה בתקופה המדוברת) וחלק נוסף - בביתם של מי שהביעו הסכמה מדעת להשתתף ולארח את המראיינת/ת לצורך ביצוע הסקר.

השוני בשיטות לאיסוף הנתונים נבע מהקשיים שהתעוררו במהלך הדגימה. לאחר השלמת הסקר ותיקופו, ולפני הרצתו במדגם היהודי, נערכו מספר ניסיונות לראיין את המשתתפים הערבים דרך האינטרנט, אך אלה הניבו הצלחה חלקית מאוד. שיעור הדחייה עמד על כ-58%. בנוסף, חלק לא קטן מבין אלו שהסכימו להתראיין, לא השיבו על מספר גדול של שאלות. לכן, צוות המחקר החליט לעבור לשיטה המקובלת יותר לביצוע של סקרים בחברה הערבית, דהיינו, ראיונות פנים אל פנים.

מדגם

השאיפה בפרויקט זה היתה לדגום מספר גדול וזהה יחסית של סטודנטים בשתי האוכלוסיות. עם זאת, המדגם בכל אחת מהאוכלוסיות איננו מייצג מבחינת מגדר או כל פרמטר אחר. בסקר לא הופעלו קריטריונים מגבילים המתייחסים לרקע הסוציו-דמוגרפי או האקדמי של המשתתפים, כגון מגדר, גיל, תואר, שנת לימודים ועוד. עם זאת, הופעלו קריטריוני הכללה לגבי מוסדות הלימודים: (1) חובת ההטרונגניות מבחינת המוצא האתנו-לאומי של סטודנטים (מוסדות שהסטודנטים בו הם רק יהודים או רק ערבים, לא נבחרו לצורך הסקר); (2) שיעור הסטודנטים הערבים שלומדים במוסד הוא לפחות 10% מכלל הסטודנטים; (3) המוסד הוא ציבורי

(קרי, לא פרטי) ונמצא תחת פיקוח של המל"ג; (4) המוסד נמצא גיאוגרפית בגבולות הקו הירוק. בכך, רק הסטודנטים שלמדו במוסדות אשר עונים על כל ארבעת הקריטריונים ביחד יכלו להשתתף בסקר.

במדגם היהודי, את הסקר ניגשו למלא 9660 פאנליסטים. מתוכם, 4058 לא עברו את הסינון הראשוני לפי קריטריוני ההכלה. מתוך יתרת המשיבים, 4998 לא השלימו את שאלון הסקר במלואו. בכך, המדגם היהודי כלל, בסופו של תהליך, את רשומותיהם של 604 משתתפים. במדגם הערבי, נעשתה פנייה לכ-820 סטודנטים אשר פרטיהם הועברו על ידי ועדי הסטודנטים הערבים במוסדות האקדמיים השונים. מתוכם, 466 סטודנטים מילאו את שאלון הסקר במלואו. את 130 הסטודנטים הנותרים שמילאו את שאלון הסקר במלואו, המראיינים בחרו מאופן אקראי מבין הסטודנטים הערבים שפגשו אותם ברחבי הקמפוס או בבתים לאחר תיאום.

שאלון הסקר

השאלון עבור שתי האוכלוסיות היה זהה כמעט לחלוטין (למעט פריטים אחדים בהם הנוסח היה רלוונטי רק לאוכלוסייה אחת ולא לאוכלוסייה השניה). בשתי האוכלוסיות, השאלון כלל 75 פריטים, לרבות שאלות רקע סוציו-דמוגרפי (ראה נספחים 1, 2 ו-3).

חלק מהפריטים שאלו את המשתתפים בשתי האוכלוסיות שאלות המתייחסות ל**מעבר למוסד האקדמי ולחויית ההימצאות והלמידה בו**. תחום זה כלל: *סיבות לבחירה במוסד הלימודים* (פריטים 1-3), *תפיסת האווירה בתוך המוסד* (פריטים 4-6) *תפיסת השיוויוניות במוסד האקדמי* (פריטים 7-9). מאחר שהסקאלה בפריטים הללו היתה הפוכה, קרי עלייה בערכים הצביעה על הפחתה במשמעות, היא נהפכה לצורך ביצוע הניתוחים הסטטיסטיים. הפריטים הנוספים תחת הכותרת המדוברת כללו את: *נוחות הביטוי של עמדות פוליטיות במוסד* (פריטים 16-17), *תחושת השיוויוניות וההכלה במרחב המוסדי* (פריטים 18-20), *ההתחשבות המוסדית בחגים ובמועדים* (פריטים 21-22), *תפיסות בנוגע להתנהלות מוסדית בעיתות של מתח לאומי* (פריטים 23-24), *תפיסת יחסי יהודים-ערבים בתוך המוסד* (פריטים 25-26), *תפיסות בנוגע למרצים הערבים במוסד* (פריטים 27-28), וכן פריטים בנושא שלקשיי ההסתגלות בתחילת הלימודים האקדמיים (פריטים 56-57). פריטים 16-17 הינם פיצול של פריט המופיע אצל ח'מאיסי (2017). הפריטים 23-24 וכן הפריטים 56-57 פותחו על ידי מחבר הדו"ח. יתר הפריטים נלקחו מתוך השאלון של ח'מאיסי (2017).

השאלון כלל גם מספר פריטים בהם התבקשו המשיבים לדווח אודות התחושות של **ניכור, זרות, הפרדה וריחוק והפרדה**. הפריטים הללו התייחסו לתחושות של *זרות וניכור* (פריטים 29-31) וכן שאלה אודות חשיבות קבוצת ההשתייכות כגורם לבחירת מקום הישיבה בחדר ההרצאות (פריט 50). הפריטים נלקחו מתוך השאלון של ח'מאיסי (2017).

פריטים אחרים בשאלון שאלו את המשתתפים בנוגע למידה בה, לדעתם, המוסדות האקדמיים שלהם מקדמים שישה **ערכים אוניברסליים** (פריטים 43-48). סולם זה פותח על ידי מחבר הדו"ח.

השאלון כלל פריטים הנוגעים לעמדת המשיבים בנוגע ל**רב-תרבותיות במוסדות האקדמיים** בהם הם לומדים. פריטים אלו כללו התייחסות לחשיבותה של *נוכחות השפה, הסגל והסטודנטים הערבים במוסדות האקדמיים* (פריטים 32-35). הפריטים הללו נלקחו מתוך ח'מאיסי (2017). פריטים נוספים התייחסו לתועלת

המעשית של הלימודים במוסד אקדמי רב-תרבותי (פריטים 42-36). ארבעת הפריטים הראשונים מתוכם נוסחו על בסיס הסקאלה החברתית של סולם המעורבות של סטודנט להשכלה הגבוהה (Higher Education Student Engagement Scale, Zhoc et al., 2019). יתר הפריטים פותחו על ידי מחבר הדו"ח. פריט נוסף שאל בנוגע לתמיכה בהקמה של אוניברסיטת מחקר ערבית בישראל (פריט 53).

פריטים נוספים בשאלון שאלו את המשיבים בנוגע לחוויה של גזענות ואפליה במוסדות האקדמיים בהם הם לומדים. כאלו הם הפריטים בהם נשאלו המשיבים על היתקלות בהערות גזעניות מצד קבוצות של אנשים בתוך המוסדות שלהם (פריטים 10-12) וכן על חוויות אפליה מצד חברי הסגל במוסדותיהם (פריטים 51-52). הפריטים 10-12 פותחו על ידי מחבר הדו"ח. הפריטים 51-52 נלקחו מתוך ח'מאיסי (2017).

לבסוף, המשתתפים בסקר נשאלו שאלות בנוגע להשתלבות, לשילוב, לחיבור וליחסים עם בני הלאום השני, לאו דווקא בהקשר של המוסד האקדמי. חלק מהפריטים (פריטים 13-15) נלקחו מתוך סקר "לא שוברים את הכלים" (Smootha, 2020). פריט נוסף, אשר פותח על ידי מחבר השאלון, שאל בנוגע לאופני השילוב של מפלגות ערביות בקואליציות ממשלתיות (פריט 59). פריט נוסף שאל בנוגע להימצאות החברים בני הלאום השני וכן (במידה ויש) האם ביקרו בביתם בשנתיים האחרונות (Leitner et al., 2014).

השאלון המלא עבר תיקוף מומחים. שנים-עשר אנשי אקדמיה, ערבים ויהודים, החוקרים בתחומי הסוציולוגיה, חינוך והשכלה גבוהה, סטטיסטיקה וחקר יחסי רוב מיעוט, קראו את השאלון, העירו הערותיהם ובסוף התהליך אישרו את כל הפריטים. נעשו שינויים מינוריים בשאלון בעקבות הערות אלו. לפני הפצתו של השאלון, נערך פיילוט על 50 נבדקים שנבחרו באופן אקראי בשתי אוניברסיטאות ומכללה אחת: בכל אחת משתי האוכלוסיות נדגמו 25 סטודנטים. שאלון הסקר הועבר לכל אחד מהם במסגרת ראיון פנים אל פנים, מה שאיפשר גם את קבלת המשובים.

הגדרת משתני הפילוח

בתת-פרק זה תוצגנה הגדרות של המשתנים לפיהם הוחלט לפלח את המדגם על מנת להראות הבדלים בתוך כל אחד משתי אוכלוסיות המשיבים.

מגדר. הפריט המקורי כלל 3 קטגוריות: גברים, נשים ומשיבים שלא הגדירו את עצמם מבחינה מגדרית. בשל מיעוט המקרים של אי-הגדרת המגדר (יהודים: 4, ערבים: 1) ואי-בהירות בנוגע לקטגוריה אליה ניתן לצרפם (גברים או נשים), הוחלט לבצע השוואה בין גברים לנשים בלבד.

מידת הדתיות. הפריט המקורי כלל 5 קטגוריות: בכלל לא דתי, לא דתי, דתי באופן מסוים, דתי ודתי מאוד. שתי הקטגוריות הראשונות אוחדו לכדי קטגוריה אחת, וכך גם שתי הקטגוריות האחרונות. בכך, ההשוואות על בסיס מידת הדתיות נעשו בין לא דתיים, דתיים באופן מתון דתיים.

עדתיות (יהודים בלבד). הפריט המקורי כלל 3 קטגוריות מוגדרות: בן עדות המזרח/מזרחי/ספרדי, בן עדות אשכנז/אשכנזי ומעורב, וכן אופציה בלתי מוגדרת (לא יודע/מסרב/אחר). לא נעשו טרנספורמציות במשתנה. הצורך בהשארת הקטגוריה הבלתי מוגדרת נבע מהממצאים הרלוונטיים בספרות. פיינשטיין (Feinstein,)

(2019) מצא כי הנחקרים שלא מגדירים את עצמם בהתאם לקטגוריות האתניות/העדתיות הקיימות שונים מאלה המשייכים את עצמם לקטגוריות כלשהן מבחינת העמדות הפוליטיות והחברתיות השונות.

הדור האקדמי. הפריט המקורי כלל 4 קטגוריות: אבי ואמי אקדמאים, רק אבי אקדמאי, רק אמי אקדמאית, שני ההורים שלי אינם אקדמאים. לצורך ההשוואות הסטטיסטיות בדו"ח זה, שתי הקטגוריות האמצעיות אוחדו. בכך, המשתנה הסופי כלל 3 קטגוריות: *דור אקדמי ראשון*, כלומר, שני ההורים אינם אקדמאים (Soria & Stebleton, 2012), *הדור האקדמי ה-1.5* (אחד משני ההורים אקדמאי) ו-*הדור האקדמי השני* (שני ההורים אקדמאים).

סוג המוסד האקדמי. הפריט המקורי שאל על שמו של המוסד האקדמי בו לומדים משתתפי הסקר. המשתנה קודד לשני הסוגים הבאים: אוניברסיטה (כלל האוניברסיטאות, לרבות האוניברסיטה הפתוחה ומכון ויצמן) ומכללה (כלל המכללות והמרכזים האקדמיים וכן מכללות לחינוך) (Lev Ari & Husisi-Sabek, 2020).

סדר ואופן ההצגה בפרקי הממצאים

בתחילתו של כל פרק, תוצגנה ההתפלגויות של התשובות לפריטים. בשל השוני במסגרת הדגימה ובשיטה לאיסוף הנתונים, לא נערכו השוואות סטטיסטיות בין האוכלוסיות אלא רק לפי משתני פילוח בתוך כל אוכלוסייה. לכן, כל השוואה כללית בין המשיבים היהודים לבין המשיבים הערבים תצביע על השוני המספרי (באחוזים ובממוצעים, היכן שהיה רלוונטי) ולא על הבדלים סטטיסטיים.

בהמשך של כל פרק ממצאים, תוצגנה השוואות לפי משתני פילוח. התרשימים שיוצגו יתייחסו אך ורק לממצאים מובהקים סטטיסטית.

ממצאים

תיאור המדגם

טבלה 1 מתארת את מאפייני המדגמים בקרב שתי אוכלוסיות המשיבים.

טבלה 1. רקע המשתתפים (יהודים: N = 604, ערבים: N = 596, אלא אם צוין אחרת).

יהודים		ערבים		משתנה קטגוריה
מספר	ממוצע (ס.ת.) או שיעור (%)	מספר	ממוצע (ס.ת.) או שיעור (%)	
רקע סוציו-דמוגרפי				
600		583		מגדר
204	34.0	253	43.4	גברים
396	66.0	330	56.6	נשים ואחרים
דתיות				
373	61.8	256	43.1	לא דתיים
107	17.7	193	32.5	דתיים באופן מתון
124	20.5	145	24.4	דתיים
הוצאה למשפחה ביחס לממוצע במשק				
488		587		
41	8.4	69	11.8	הרבה מעל
77	15.8	175	29.8	קצת מעל
160	32.8	234	39.9	כמו הממוצע

11.9	70	18.6	91	קצת מתחת
6.6	39	24.4	119	הרבה מתחת
	588			הזהות החשובה ביותר
8.7	51	48.0	290	אזרחית
46.9	276	8.8	53	דתית
44.4	261	43.2	261	לאומית
<hr/>				
רקע אקדמי				
<hr/>				
	595			דור אקדמי
26.4	157	36.4	220	ראשון
41.2	245	27.3	165	1.5
32.4	193	36.3	219	שני
סוג המוסד האקדמי				
57.9	345	62.7	379	אוניברסיטה
42.1	251	37.3	225	מכללה
תואר				
85.2	508	79.5	480	ראשון
11.7	70	10.9	66	שני
0.5	3	3.5	21	שלישי
1.7	10	4.6	28	תעודה
0.8	5	1.5	9	אחר
	582			שנת לימודים
24.6	143	34.3	207	ראשונה
45.0	262	27.8	168	שניה

נובע מהטבלה כי הרקע הסוציו-דמוגרפי של שתי אוכלוסיות המחקר הוא שונה למדי. מבחינת המגדר, רוב המדגם היהודי (66.2%) וכן רוב המדגם הערבי (56.7%) מורכב מנשים ואחרים. מבחינת מידת הדתיות, בעוד שרוב המדגם היהודי (61.8%) היה 'לא דתי', רוב המדגם הערבי (56.9%) היה 'דתי' או 'דתי באופן מתון'. בהתייחס להוצאה הממוצעת למשק, חלק ניכר מהמדגם היהודי (32.8%) והערבי (39.9%) דיווח כי משק הבית שלהם מוציא כל חודש סכום הדומה לממוצע שהוצג בסקר (כ-15,800 ש"ח). עם זאת, חלק ניכר יותר מתוך המשיבים הערבים (41.6%) מאשר מתוך המשיבים היהודים (24.2%) דיווחו כי הוצאות משקי הבית שלהם עוברות את הממוצע הנתון. בהתייחס לזהות החשובה ביותר, חלקים גדולים מהמדגם היהודי ציינו את הזהות האזרחית (48%) או את הזהות הלאומית (43.2%) כחשובה ביותר עבורם. זאת בעוד שחלקים ניכרים במדגם הערבי ציינו זהות דתית (46.9%) או לאומית (44.4%) כזהות החשובה ביותר עבורם.

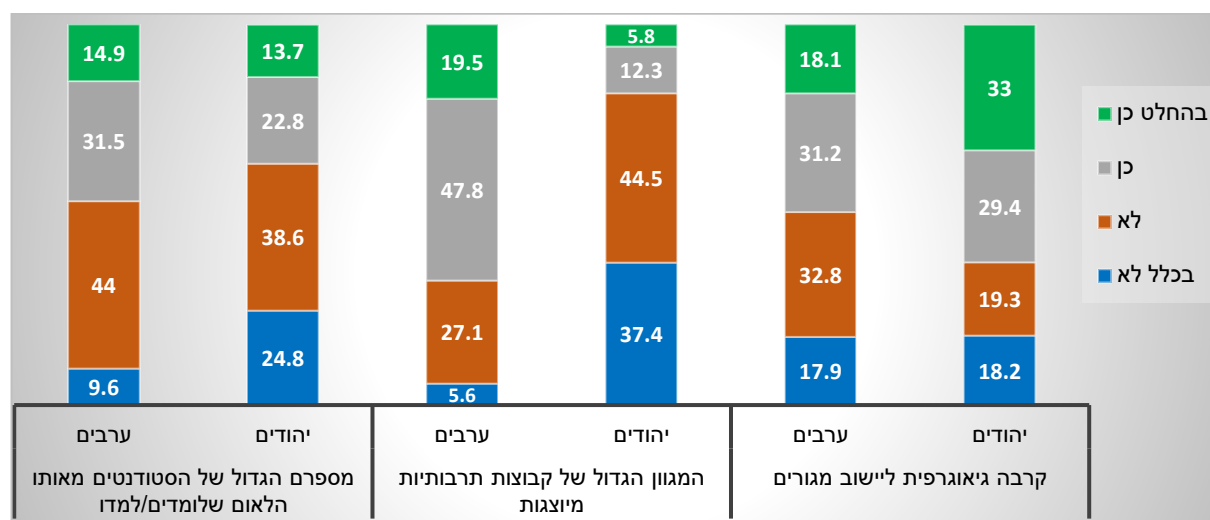
בהתייחס לרקע האקדמי, נראה כי הוא שונה בצורה פחות דרמטית בין שתי האוכלוסיות. בהתייחס לדור האקדמי, שיעורים דומים יחסית בקרב המשיבים היהודים (36.3%) והמשיבים הערבים (32.4%) ציינו כי שני הוריהם הינם אקדמאים. שיעור גבוה יותר מתוך המשיבים היהודים (36.4%) מאשר מתוך המשיבים הערבים (26.4%) היו הראשונים במשפחותיהם שניגשו ללימודים אקדמיים. בהתייחס לסוג המוסד האקדמי, רוב המדגם היהודי (62.7%) וכן רוב המדגם הערבי (57.9%) למדו באוניברסיטאות. בהתייחס לתואר האקדמי, רוב הנשאלים בשתי האוכלוסיות (יהודים: 79.5%, ערבים: 85.2%) למדו לתארים ראשונים. בהתייחס לשנת הלימודים, רוב המשיבים היהודים (65.7%) וכן רוב המשיבים הערבים (75.4%) היו סטודנטים שנה שניה לפחות.

פרק 1. עמדות כלפי האקלים האקדמי במוסד רב-תרבותי

1.1. בחירה של מוסד לימודים

הפריטים של השאלון, בהם דן תת-פרק זה, שאלו את המשיבים בשתי האוכלוסיות האם הגורמים הבאים היוו סיבות עבור הסטודנטים לבחירה במוסד האקדמי שלהם: (א) קרבתו הגיאוגרפית של המוסד לאיזור מגורים, (ב) המגוון הגדול של קבוצות תרבותיות המיוצגות במוסד ו(ג) מספר הגדול של סטודנטים בני הלאום שלומדים/למדו במוסד. תרשים 1.1 מצגי את התפלגויות התשובות לפריטים הנדונים.

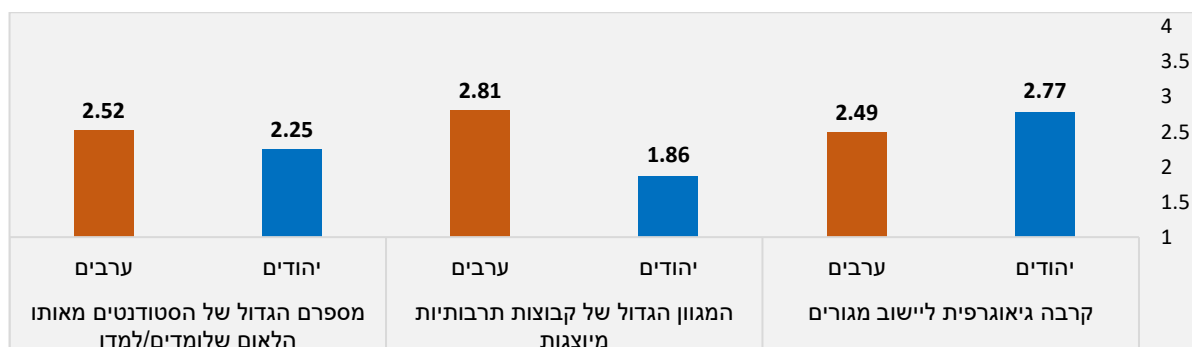
תרשים 1.1. עמדות בנוגע לסיבות לבחירה במוסד לימודים, לפי אוכלוסייה (אחוזים).

מן התרשים מסתמנת שונות גדולה באשר לסיבות הבחירה במוסדות האקדמיים בהם לומדים המשיבים. השונות היא גדולה הן באשר לסיבות, הן ביחס לשתי האוכלוסיות. קרבתו הגיאוגרפית של מוסד הלימודים ליישוב מגוריהם של המשיבים היה שיקול דומיננטי יותר בקרב **יהודים** (62.4% מתוכם השיבו "כן/בהחלט כן" בפריט זה) מאשר בקרב **ערבים** (49.3%). לעומת זאת, המגוון הגדול של קבוצות תרבותיות במוסד היווה שיקול משמעותי יותר עבור המשיבים **הערבים** (67.3%) מאשר בקרב המשיבים **היהודים** (18.1%). לבסוף, נראה כי המשיבים **הערבים** (46.4%) ייחסו חשיבות מעט יותר גדולה מאשר המשיבים **היהודים** (36.5%) למספרם הגדול של הסטודנטים בני הלאום שלהם בבואם לבחור במוסד הלימודים.

על מנת לבצע השוואה יחסית בין שתי האוכלוסיות, חושבו הממוצעים של התפלגויות התשובות עבור כל אחד מהפריטים הנדונים. תרשים 1.1 מצגי אותם.

תרשים 1.1.ב. עמדות בנוגע לסיבות לבחירה במוסד לימודים, לפי אוכלוסייה (ממוצעים).

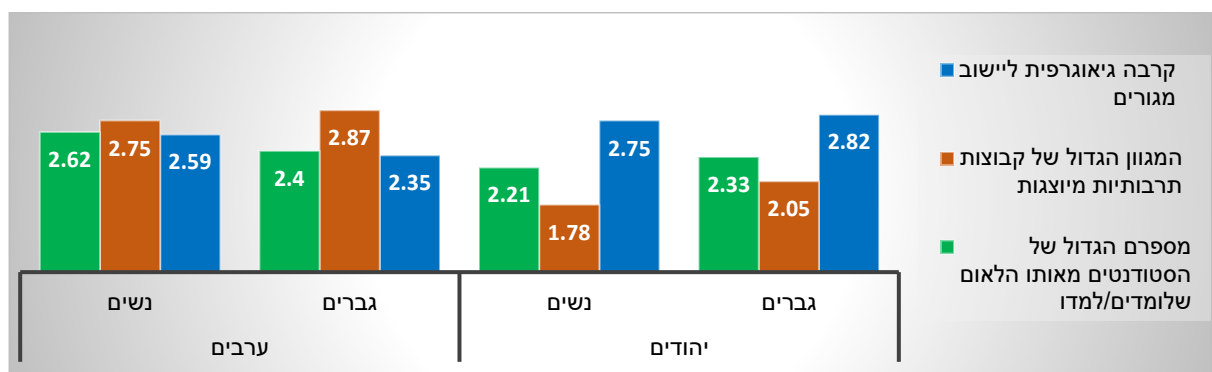

ניתן לראות בתרשים כי ההבדל בין המשיבים היהודים לבין המשיבים הערבים בשיקול של המגוון הגדול של הקבוצות התרבותיות המיוצגות במוסד הלימודים בלט ביחס להבדלים מבחינת יתר השיקולים. באופן כללי, ניכר מן התרשים כי הסיבות לבחירה במוסד הלימודים שהוצעו בשאלון לא היו המרכזיות ביותר בקרב המשיבים מכל אחת משתי האוכלוסיות הנחקרות. זאת כי אף שיקול לא עבר את רף ה-3 מתוך 4.

ניתוח על פי המשתנים המפלחים העלה ממצאים מובהקים רבים. בהמשך התת-פרק, תוצגנה השוואות לפי כל אחד מהמשתנים הללו, למעט עדה.

תרשים 1.1.ג מציג את ההבדלים המגדריים בממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים בקרב שתי האוכלוסיות.

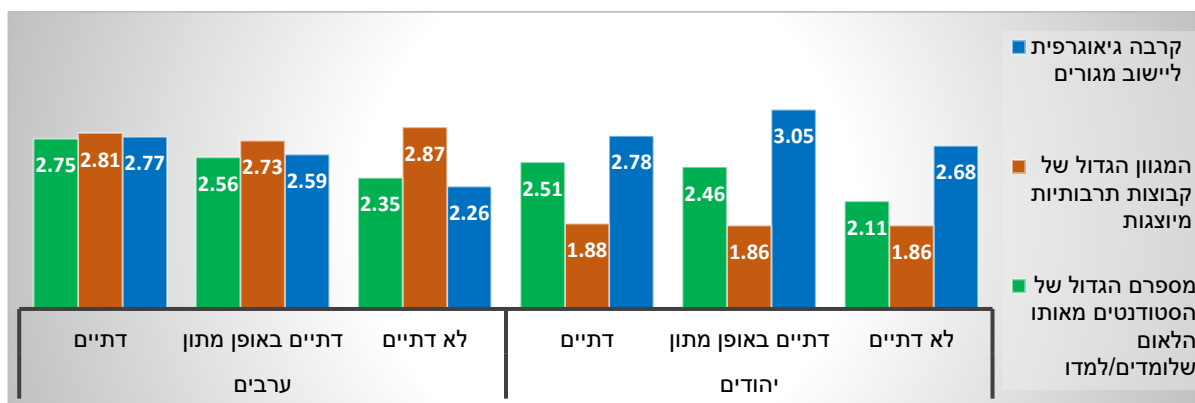
תרשים 1.1.ג. עמדות בנוגע לסיבות לבחירה במוסד לימודים, לפי מגדר (יהודים וערבים)

כפי שניתן לראות, קיימים הבדלים מגדריים בחלק מהשיקולים, כאשר רק שלושה מתוכם היו מובהקים סטטיסטית. בקרב המשיבים היהודים, ההבדלים המובהקים נצפו בהתייחס למגוון הגדול של הקבוצות התרבותיות המיוצגות במוסד האקדמי. גורם זה היווה שיקול משמעותי יותר עבור גברים (2.05) מאשר עבור נשים (1.78). בניגוד לכך, בקרב המשיבים הערבים בלטו ההבדלים מבחינת גורמים הנוותרים. נשים (2.59) ייחסו חשיבות רבה יותר לגורם הקירבה של המוסד אל איזור מגוריהן מאשר גברים (2.35). בדומה לכך, גורם המספר הגדול של סטודנטים בני אותו הלאום היווה שיקול משמעותי יותר עבור נשים (2.62) מאשר עבור גברים (2.4).

תרשים 1.1ד מציג את ממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים בהתאם למידת הדתיות של המשיבים.

תרשים 1.1ד. עמדות בנוגע לסיבות לבחירה במוסד לימודים, לפי מידת הדתיות (יהודים וערבים)

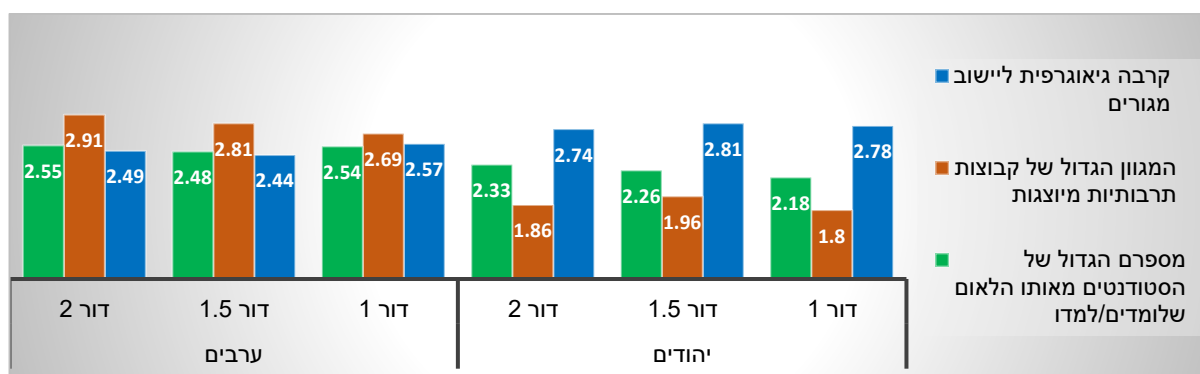

כפי שניתן לראות, קיימים הבדלים בין המשיבים בשתי האוכלוסיות מבחינת מידת הדתיות. אולם ההבדלים המובהקים נמצאו בהתייחס לשני גורמים בלבד שהיו משותפים לשתי האוכלוסיות. בקרב המשיבים היהודים, גורם הקירבה הגיאוגרפית לאיזור מגורים היווה שיקול משמעותי יותר בבחירת מוסד הלימודים עבור המשיבים הדתיים באופן מתון (3.05) מאשר עבור המשיבים הלא-דתיים (2.68). כמו כן, גורם המספר הגדול של סטודנטים בני אותו הלאום היווה שיקול משמעותי יותר עבור המשיבים הדתיים (2.51) והדתיים באופן מתון (2.46) מאשר עבור המשיבים הלא-דתיים (2.11).

בקרב המשיבים הערבים, גורם הקירבה הגיאוגרפית לאיזור מגורים היווה שיקול בבחירת מוסד הלימודים עבור המשיבים הדתיים (2.77) והדתיים באופן מתון (2.59) יותר מאשר עבור המשיבים הלא-דתיים (2.26). כמו כן, גורם המספר הגדול של סטודנטים בני אותו הלאום היווה שיקול משמעותי יותר בבחירת מוסד הלימודים עבור המשיבים הדתיים (2.75) והדתיים באופן מתון (2.56) מאשר עבור המשיבים הלא-דתיים (2.35).

תרשים 1.1ה מציג את ממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים בהתאם לדור האקדמי.

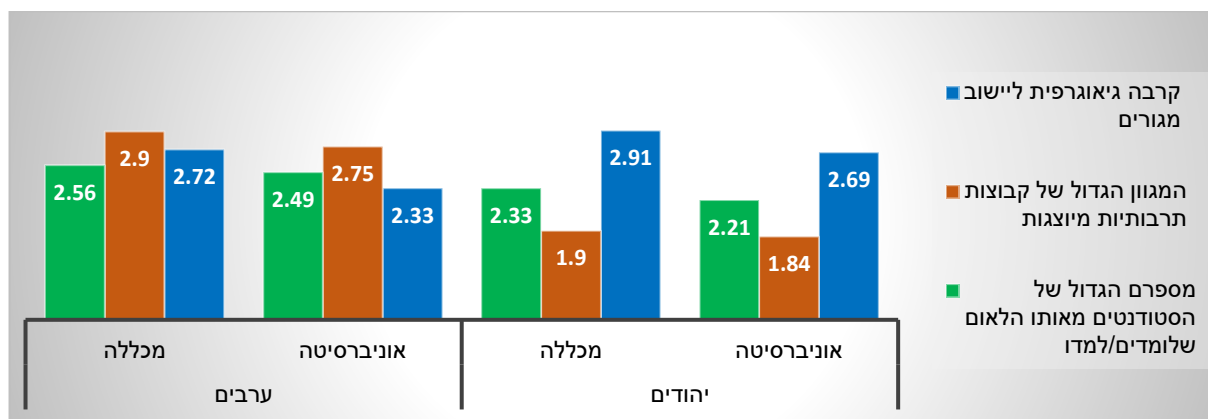
תרשים 1.1ה. עמדות בנוגע לסיבות לבחירה במוסד לימודים, לפי הדור האקדמי (יהודים וערבים)

ההבדל המובהק היחיד נצפה כאן בקרב המשיבים **הערבים**, והוא התייחס לשיקול של המגוון הגדול של הקבוצות התרבותיות המיוצגות במוסד הלימודים. שיקול זה היה משמעותי יותר עבור המשיבים בני הדור האקדמי השני (2.91) מאשר עבור המשיבים בני הדור האקדמי הראשון (2.69).

תרשים 1.1 מציג את ממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים בהתאם לסוג המוסד האקדמי.

תרשים 1.1. עמדות בנוגע לסיבות לבחירה במוסד לימודים, לפי סוג המוסד האקדמי (יהודים וערבים)

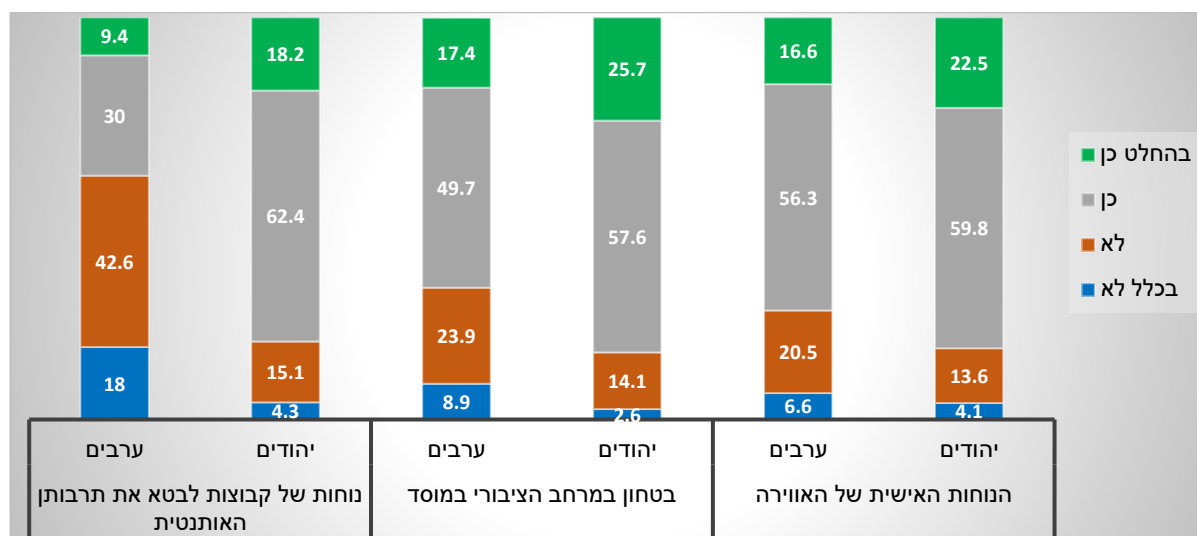

לא כל ההבדלים המוצגים בתרשים היו מובהקים סטטיסטית. בקרב המשיבים **היהודים**, ההבדל המובהק היחידי נצפה בהקשר של הקירבה הגיאוגרפית של המוסד ליישוב מגורים. שיקול זה היה משמעותי יותר בבחירת מוסד הלימודים עבור המשיבים הלומדים במכללות (2.91) מאשר עבור המשיבים שלומדים באוניברסיטאות (2.69). מגמה זוהי נצפתה בקרב המשיבים **ערבים** (סטודנטים במכללות: 2.72, סטודנטים באוניברסיטאות: 2.33). בנוסף, בקרב המשיבים **הערבים**, שיקול המגוון הגדול של הקבוצות התרבותיות המיוצגות במוסד הלימודים היה משמעותי יותר עבור המשיבים הלומדים במכללות (2.9) מאשר עבור המשיבים הלומדים באוניברסיטאות (2.75).

1.2. עמדות בנוגע לאווירה האקדמית בתוך מוסד לימודים

בפריטים של השאלון, בהם עוסקת תת-פרק זה, נשאלו המשיבים בשתי האוכלוסיות, כיצד הם מתייחסים להיבטים השונים של האווירה הכללית במוסדות הלימודים שלהם: (א) האם האווירה במוסד הלימודים שלהם נוחה להם אישית, (ב) האם הם חשים בטחון אישי במרחב הציבורי במוסד הלימודים ו(ג) האם, לדעתם, הקבוצות השונות חשות בנוח לבטא את תרבותן האותנטית במוסד הלימודים שלהם. תרשים 1.2 מציג את התפלגויות התשובות שניתנו לפריטים הנדונים.

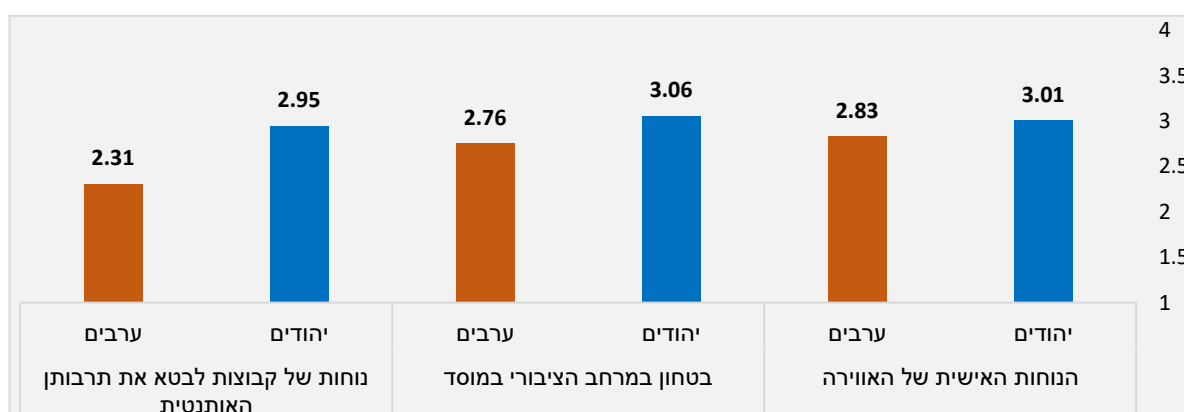
תרשים 1.2א. עמדות בנוגע לאווירה בתוך מוסד לימודים, לפי אוכלוסייה (אחוזים)

מן התרשים עולה מגמה מעורבת של הבדלי התפיסות בין המשיבים היהודים לבין המשיבים הערבים. בהתייחס לנוחות האישית של האווירה בקמפוס, נצפה הבדל לא גדול במיוחד בין המשיבים היהודים (82.3% מתוכם השיבו "כן" או "בהחלט כן") לבין המשיבים הערבים (72.9%). לעומת זאת, נצפה הבדל משמעותי מבחינת תחושת בטחון האישי במרחב הציבורי במוסד הלימודים. כאן, שיעור העונים חיובית בקרב המשיבים היהודים היה גדול יותר (83.3%) מאשר בקרב המשיבים הערבים (67.1%). הבדל עוד יותר משמעותי בין שתי האוכלוסיות נצפה בהקשר של הנחות הנתפסות של הקבוצות השונות לבטא את תרבותן האותנטית. שיעור המחזיקים בעמדות חיוביות כאן היה משמעותית גבוה יותר בקרב המשיבים היהודים (80.6%) מאשר בקרב המשיבים הערבים (39.4%).

תרשים 1.2ב מציג את ממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים בקרב שתי האוכלוסיות.

תרשים 1.2ב. עמדות בנוגע לאווירה בתוך מוסד לימודים, לפי אוכלוסייה (ממוצעים)

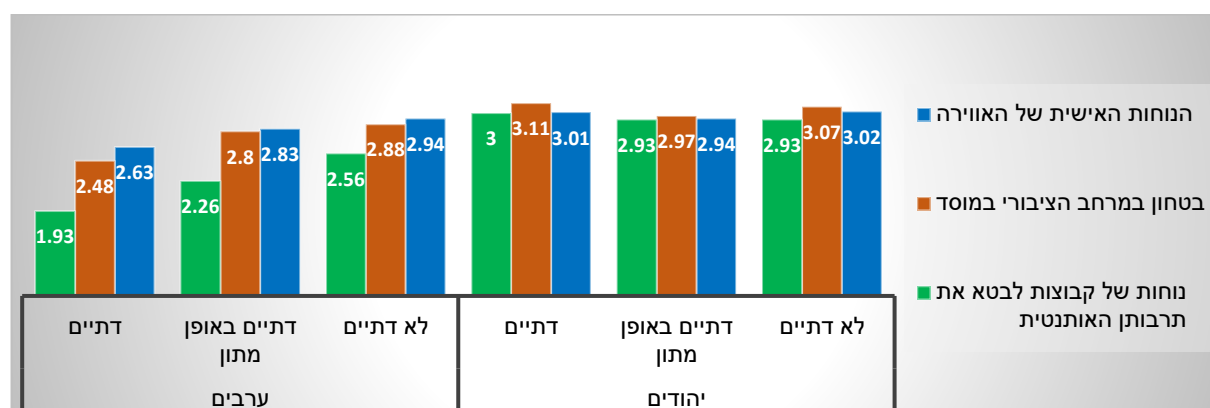
מן התרשים ניתן לראות שבקרב המשיבים היהודים אין הבדלים משמעותיים במידת הנחות שהם חשים ביחס לשלושת ההיבטים; בשלושת הממוצעים נמצאים קרוב ל-3. בקרב המשיבים הערבים, נמצא הבדל: ההיבט החשוב ביותר עבורם הוא הנחות האישית; השני בחשיבותו הוא הביטחון במרחב הציבורי; והשלישי הוא

הנוחות להתבטאות תרבותית. כאן גם ההבדל הגדול ביותר בין שתי הקבוצות (יהודים-2.95, ערבים 2.31). הממצא מתכתב עם ממצאי מחקרה של מסרי-הרזאללה (Masry-Herzallah, 2021) שמצא הבדל דומה בנוגע לתפיסת הרב-תרבותיות באווירה האקדמית. ככלל, הנתונים מצביעים על תפיסה חיובית יותר של האווירה במוסד לימודים בקרב המשיבים יהודים מאשר בקרב המשיבים הערבים. עם זאת, בשתי הקבוצות תפיסה זו עדיין מוגבלת במובן מסוים.

ניתוח על פי המשתנים המפלחים העלה מספר של ממצאים מובהקים. עם זאת, לא נמצאו הבדלים על פי מגדר, עדה ודור אקדמי. בהמשך התת-פרק, תוצגנה השוואות לפי מידת דתיות וסוג המוסד האקדמי.

תרשים 1.2 ג מציג את ההבדלים בממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים בהתאם למידת הדתיות.

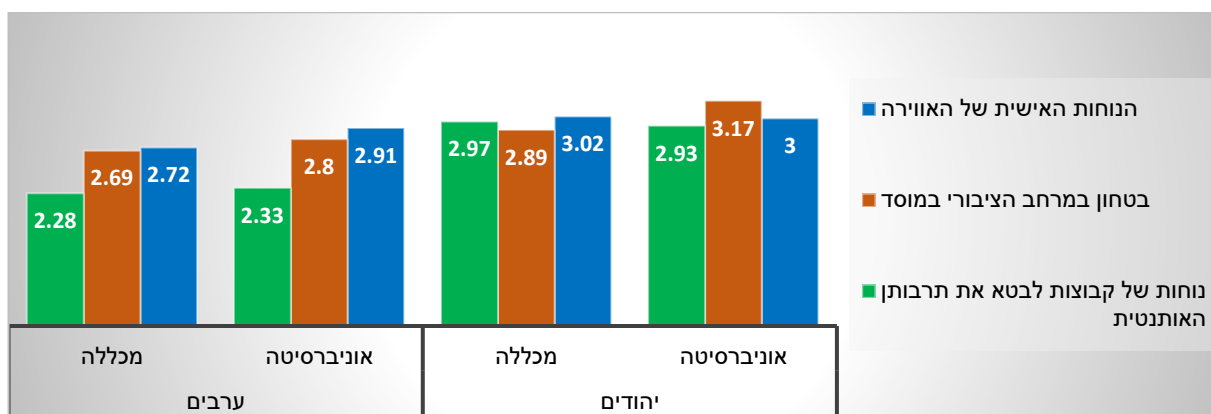
תרשים 1.2. עמדות בנוגע לאווירה בתוך מוסד לימודים, לפי מידת הדתיות (יהודים וערבים)

בכל אחת משתי האוכלוסיות ניתן לזהות הבדלים בין המשיבים. עם זאת, בקרב המשיבים היהודים אף הבדל לא היה מובהק סטטיסטית. לעומת זאת, בקרב המשיבים הערבים נצפו הבדלים מובהקים בנוגע לכל אחת מהעמדות. המשיבים הלא-דתיים באוכלוסייה זו (2.94) תפסו את האווירה במוסד הלימודים כנוחה יותר עבורם מאשר המשיבים הדתיים (2.63). ההבדל המובהק בין המשיבים הלא דתיים (2.88) לבין המשיבים הדתיים (2.48) נצפה גם בהקשר של תפיסת הבטחון האישי במרחב הציבורי במוסד הלימודים. בהקשר של תפיסת הנוחות של קבוצות לבטא את תרבותן האותנטית במוסד הלימודים, המשיבים הלא-דתיים הציגו תפיסה חיובית יותר (2.56) מאשר המשיבים הדתיים באופן מתון (2.26) והמשיבים הדתיים (1.93).

תרשים 1.2 ד מציג את ההבדלים בממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים בהתאם לסוג המוסד האקדמי.

תרשים 1.2.1. עמדות בנוגע לאווירה בתוך מוסד לימודים, לפי סוג המוסד האקדמי (יהודים וערבים)

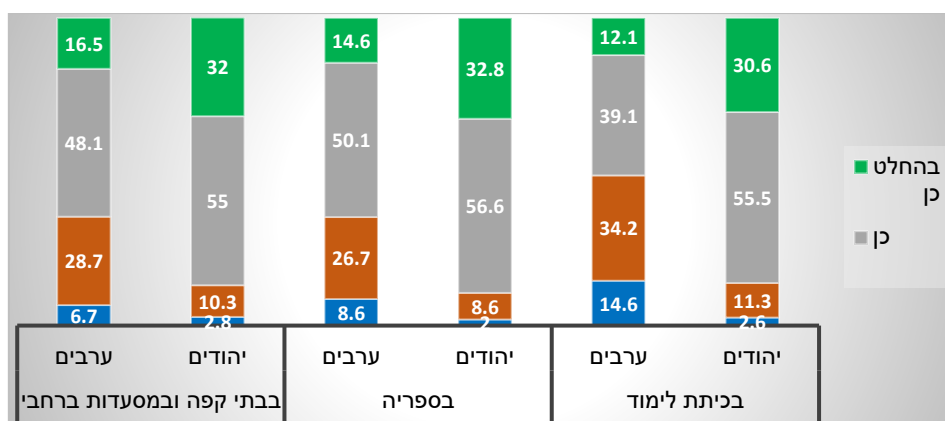

רק חלק מההבדלים המוצגים בתרשים היו מובהקים סטטיסטית. בקרב המשיבים **יהודים**, הבדל זה נצפה בהתייחס לתפיסת הביטחון האישי במרחב הציבורי במוסד הלימודים. המשיבים שלומדים באוניברסיטאות (3.17) הציגו תפיסה ממוצעת חיובית יותר בעניין זה בהשוואה למשיבים שלומדים במכללות (2.89). בקרב המשיבים **הערבים**, נצפה הבדל מובהק בהתייחס לתפיסת הנוחות האישית של האווירה במוסד. גם באוכלוסייה זו, המשיבים שלומדים באוניברסיטאות (2.91) הציגו תפיסה ממוצעת חיובית יותר מאשר המשיבים הלומדים במכללות (2.72). ממצא זה סותר את ממצאי מחקרה של מנסור (Mansour, 2024) בו לא נמצא הבדל בין סוגי המוסד האקדמי מבחינת תפיסת הידידותיות של הקמפוס עבור הסטודנטים שהשתתפו במחקרה.

1.3. תפיסת השוויוניות בתוך מוסד לימודים

הפריטים של השאלון, בהם עוסקת תת-פרק זה, שאלו את המשיבים בשתי האוכלוסיות האם הם מרגישים שוויון לכל מי ששוהה איתם במיקומים השונים בתוך המוסד האקדמי שלהם: (א) בכיתת לימוד, (ב) בספריה ו(ג) בבתי קפה ובמסעדות ברחבי הקמפוסים של מוסדות הלימודים שלהם. תרשים 1.3 אציג את התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים בתת-פרק זה בקרב המשיבים משתי האוכלוסיות.

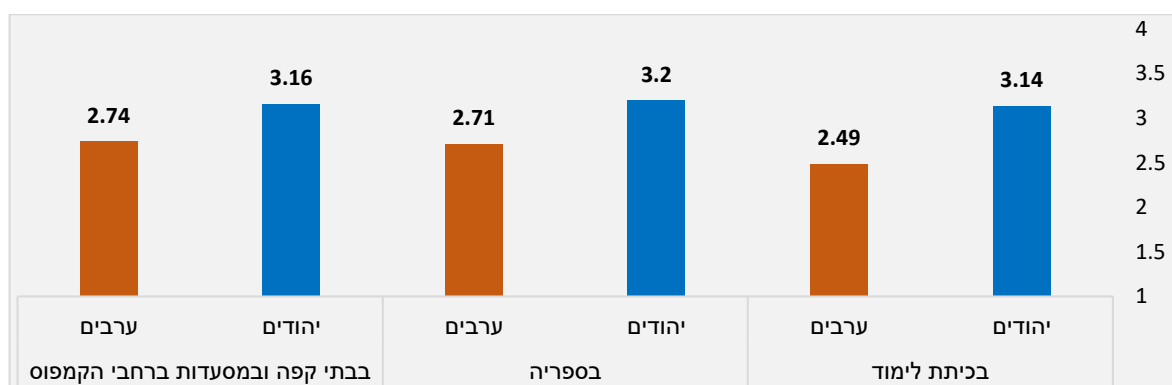
תרשים 1.3.1. הרגשת השוויון לכולם בתוך מוסד לימודים, לפי אוכלוסייה (אחוזים)

ניתן לראות כי ההבדלים בין משיבים של שתי האוכלוסיות מבחינת הרגשת השיוויון לכולם משתנים בהתאם למיקום בתוך מוסד הלימודים. ההבדל הקטן ביותר נצפה בהתייחס לבתי קפה ולמסעדות ברחבי הקמפוס. בהתייחס להיבט זה, 87% מתוך המשיבים היהודים השיבו "כן" או "בהחלט כן" לעומת 64.6% מתוך המשיבים הערבים. ההבדל הגדול הבא אחריו נצפה בהתייחס לתחושת השיוויון לכולם בספריה (יהודים: 89.4%, ערבים: 64.7%). לבסוף, ההבדל הגדול ביותר בין המשיבים של שתי האוכלוסיות נצפה בהתייחס לתחושת השיוויון לכולם כיתת לימוד/חדר הרצאות (יהודים: 86.1%, ערבים: 51.2%).

תרשים 1.3 מציג את ממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים בקרב המשיבים היהודים והערבים.

תרשים 1.3. הרגשת השיוויון לכולם בתוך מוסד לימודים, לפי אוכלוסייה (ממוצעים)

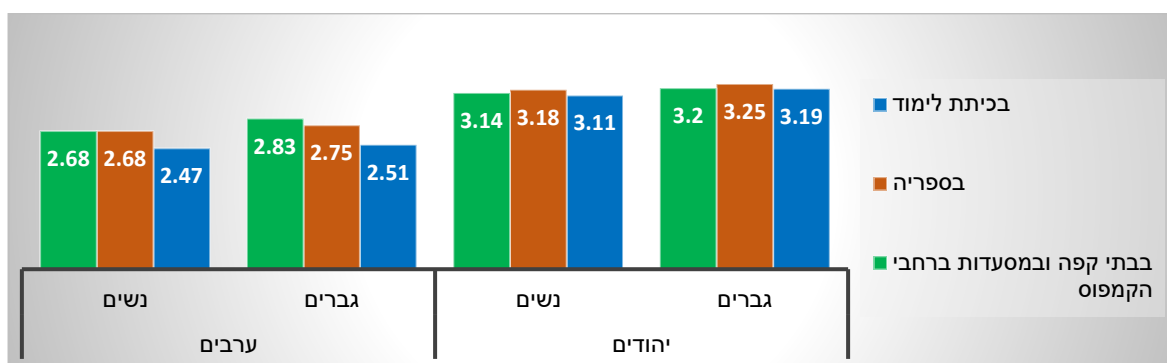

בהמשך לתרשים הקודם, ניתן לראות כי הרגשת השיוויוניות בכל מיקום במוסד לימודים גבוהה יותר בקרב המשיבים היהודים מאשר בקרב המשיבים הערבים וגם איננה שונה בהרבה ממקום למקום. בקרב המשיבים הערבים, הרגשת השוויוניות נמוכה יותר ואף דיפרנציאלית במידת מה בהתאם למיקומים.

ניתוח על פי המשתנים המפלחים העלה מספר של ממצאים מובהקים. עם זאת, לא נמצאו הבדלים על פי עדה ודור אקדמי. בהמשך התת-פרק, תוצגנה השוואות לפי מגדר, מידת הדתיות וסוג המוסד האקדמי.

תרשים 1.3.1 מציג את ההבדלים המגדריים בממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים.

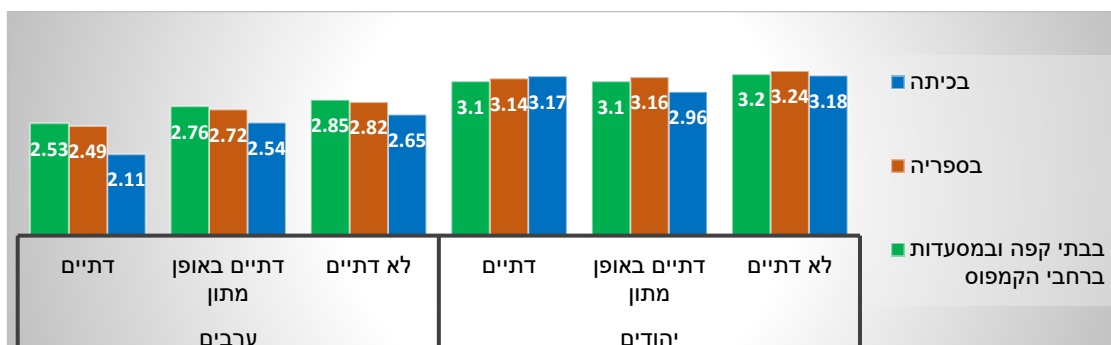
תרשים 1.3.1. הרגשת השיוויון לכולם בתוך מוסד לימודים, לפי מגדר (יהודים וערבים)

מבין ההבדלים המוצגים בתרשים, רק אחד היה מובהק סטטיסטית. בקרב המשיבים **הערבים**, הרגשת השיוויון לכולם בבתי קפה ובמסעדות ברחבי הקמפוס היתה חזקה יותר בקרב גברים (2.83) מאשר בקרב נשים (2.68).

תרשים 1.3 ד מציג את ההבדלים בממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים מבחינת מידת דתיות.

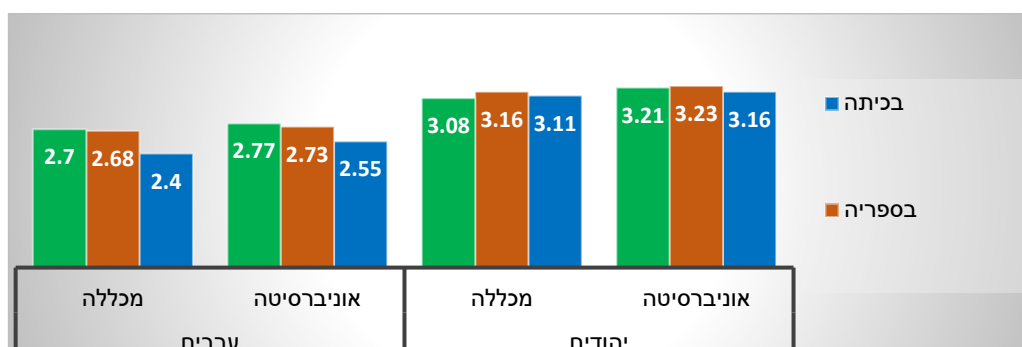
תרשים 1.3 ד. הרגשת השיוויון לכולם בתוך מוסד לימודים, לפי מידת הדתיות (יהודים וערבים)

ניתן לראות מספר של הבדלים בתרשים, אולם רק אחדים מהם היו מובהקים סטטיסטית. בקרב המשיבים **היהודים**, ההבדל נצפה אך ורק בהקשר של הרגשת השיוויון לכולם בכיתה. הרגשה זו היתה בולטת יותר בקרב המשיבים הלא-דתיים (3.18) מאשר בקרב המשיבים הדתיים (2.96). בקרב המשיבים **הערבים**, ההבדלים היו מובהקים בהקשר של כל אחד שלוש הסוגים של המיקומים. הרגשת השיוויון לכולם בכיתה, בדומה למשיבים היהודים, היתה בולטת יותר בקרב המשיבים הלא-דתיים (2.65) ובקרב המשיבים הדתיים באופן מתון (2.54) מאשר בקרב המשיבים הדתיים (2.11). הרגשת השיוויון לכולם בספרייה היתה חזקה יותר גם היא בקרב המשיבים הלא-דתיים (2.82) ובקרב המשיבים הדתיים באופן מתון (2.72) מאשר בקרב המשיבים הדתיים (2.49). לבסוף, הרגשת השיוויון לכולם בבתי קפה ובמסעדות ברחבי הקמפוס היתה בולטת יותר בקרב המשיבים הלא-דתיים (2.85) ובקרב המשיבים הדתיים באופן מתון (2.76) מאשר בקרב המשיבים הדתיים (2.53).

תרשים 1.3 ה מציג את ההבדלים בין ממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים בהתאם לסוג המוסד האקדמי.

תרשים 1.3 ה. הרגשת השיוויון לכולם במוסד הלימודים, לפי סוג המוסד האקדמי (יהודים וערבים)

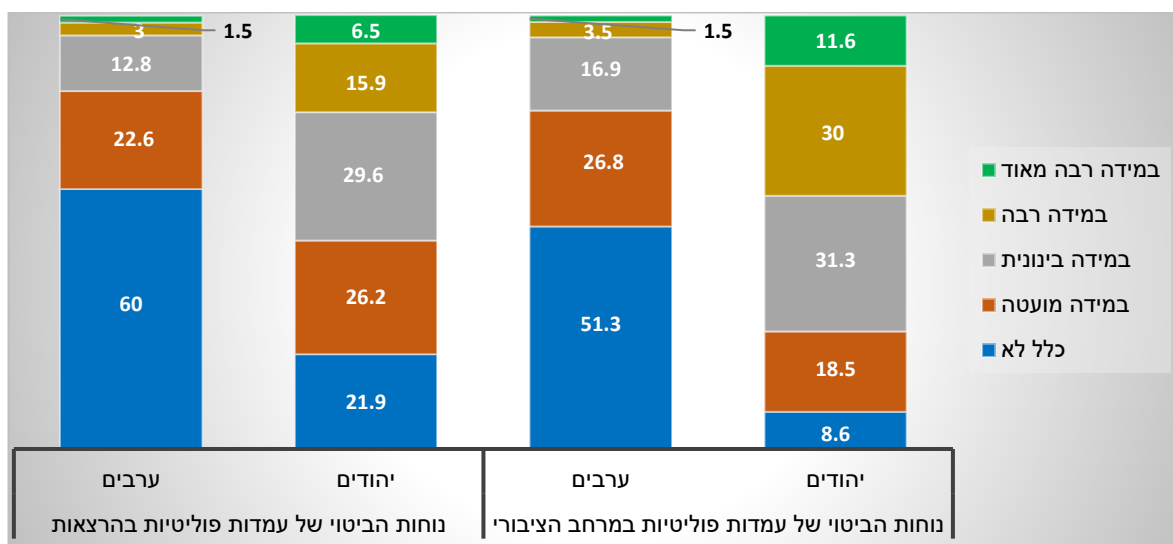

מתוך ההבדלים המוצגים בתרשים, רק אחד היה מובהק סטטיסטית. בקרב המשיבים היהודים, הרגשת השיוויון לכולם בבתי קפה ובמסעדות ברחבי הקמפוס היתה חזקה יותר בקרב המשיבים הלומדים באוניברסיטאות (3.21) מאשר בקרב המשיבים הלומדים במכללות (3.08).

1.4. תפיסת הנוחות של ביטוי העמדות הפוליטיות בתוך מוסד לימודים

הפריטים של השאלון, עליהם דן תת-פרק זה, שאלו את המשיבים בשתי האוכלוסיות אודות המידה שבה נוח להם לבטא את עמדותיהם הפוליטיות בשני מרחבים/מצבים שונים במוסדות הלימודים שלהם: (א) במרחב הציבורי ו(ב) בהרצאות. תרשים 1.4 מציג את התפלגויות התשובות של הפריטים הללו.

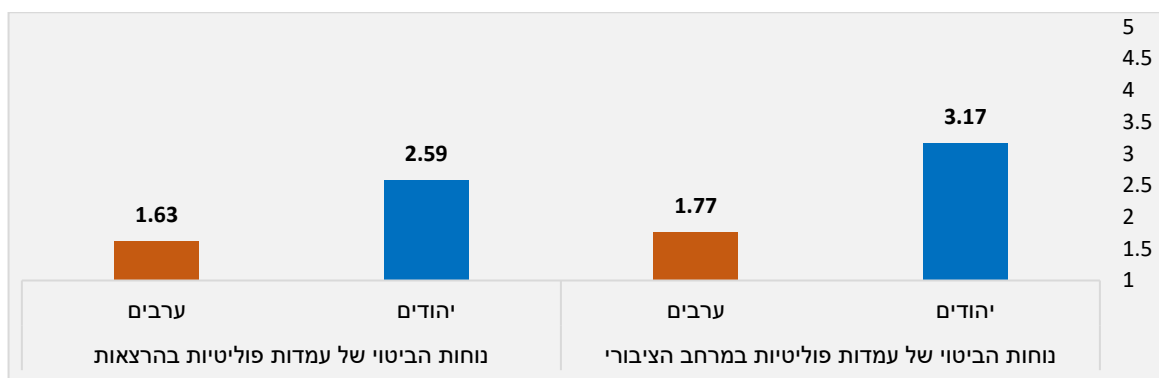
תרשים 1.4. נוחות הביטוי של עמדות פוליטיות בתוך מוסד לימודים, לפי אוכלוסייה (אחוזים)

מן התרשים עולה כי מידת הנוחות של ביטוי העמדות הפוליטיות שונה גם בין הקבוצות וגם מבחינת המיקומים. בקרב המשיבים היהודים, 41.6% דיווחו על נוחות רבה או רבה מאוד לבטא את העמדות הללו במרחב הציבורי של מוסד הלימודים בהשוואה ל-5% בלבד בקרב המשיבים הערבים. לעומת זאת, בעניין הביטוי של עמדות פוליטיות בהרצאות נצפה פער קטן יותר בין שתי האוכלוסיות: בקרב המשיבים היהודים, שיעור המרגישים נוחות רבה או רבה מאוד לבטא את העמדות הפוליטיות בהרצאות הגיע ל-22.4% לעומת ה-4.5% בקרב המשיבים הערבים.

תרשים 1.4 ב מציג את ממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים.

תרשים 1.4ב. נוחות הביטוי של עמדות פוליטיות בתוך מוסד לימודים, לפי אוכלוסייה (ממוצעים)

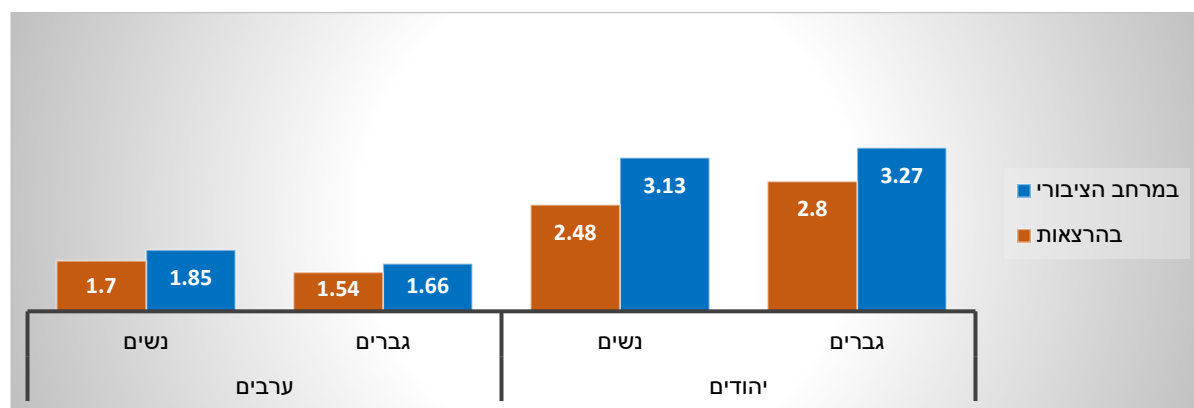

התרשים מחזק את המגמה שנצפתה בתרשים הקודם. ככלל, ניתן להסיק מתוך תרשים זה כי המוסדות האקדמיים אינם מהווים מרחב חופשי לגמרי לביטוי של עמדות פוליטיות של שתי האוכלוסיות. זאת ועוד, נראה כי גם בעיני המשיבים היהודים וגם בעיני המשיבים הערבים מסגרת ההרצאות – בהשוואה למרחב הציבורי – מהווה במה אפילו פחות נוחה לבטא את העמדות הללו במוסד הלימודים.

ניתוח על פי המשתנים המפלחים העלה ממצאים מובהקים רבים. עם זאת, לא נמצאו הבדלים על פי עדה. בהמשך התת-פרק, תוצגנה השוואות לפי מגדר, מידת הדתיות, דור אקדמי וסוג המוסד האקדמי.

תרשים 1.4ג מציג את ההבדלים המגדריים בממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים.

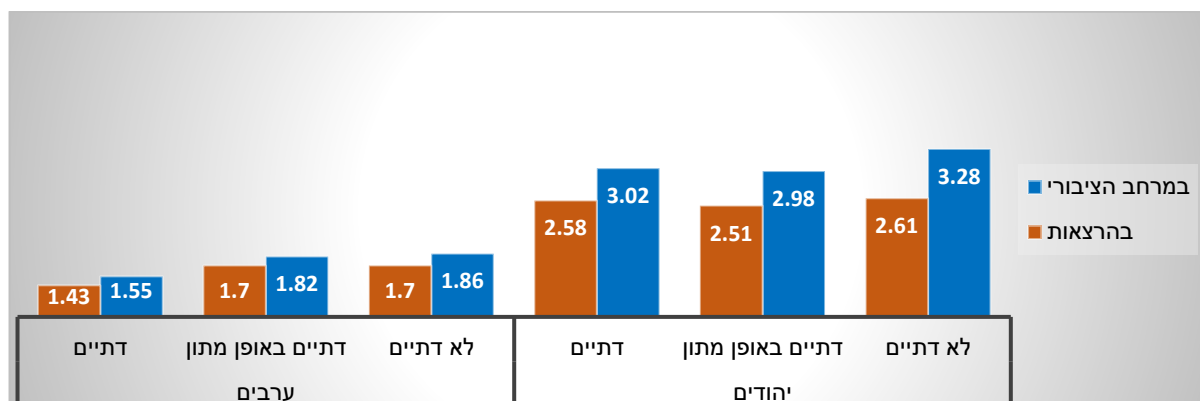
תרשים 1.4ג. נוחות הביטוי של עמדות פוליטיות בתוך מוסד לימודים, לפי מגדר (יהודים וערבים)

מלבד ההבדלים בין גברים לבין נשים ואחרים בקרב המשיבים היהודים מבחינת נוחות הביטוי של עמדות פוליטיות במרחב הציבורי, יתר ההבדלים הנצפים בתרשים היו מובהקים סטטיסטית. בקרב המשיבים היהודים, נוחות רבה יותר של ביטוי העמדות הפוליטיות בהרצאות נצפתה בקרב גברים (2.8) לעומת נשים (2.48). בקרב המשיבים הערבים, נצפתה מגמה הפוכה. הנוחות הממוצעת הרבה יותר לבטא עמדות פוליטיות במרחב הציבורי נצפתה בקרב נשים (1.85) מאשר בקרב גברים (1.66). כך גם פני הדברים בנוגע לנוחות הממוצעת לבטא עמדות פוליטיות בהרצאות (נשים: 1.7, גברים: 1.54).

תרשים 1.4 ד מצגי את ההבדלים בממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים מבחינת מידת הדתיות.

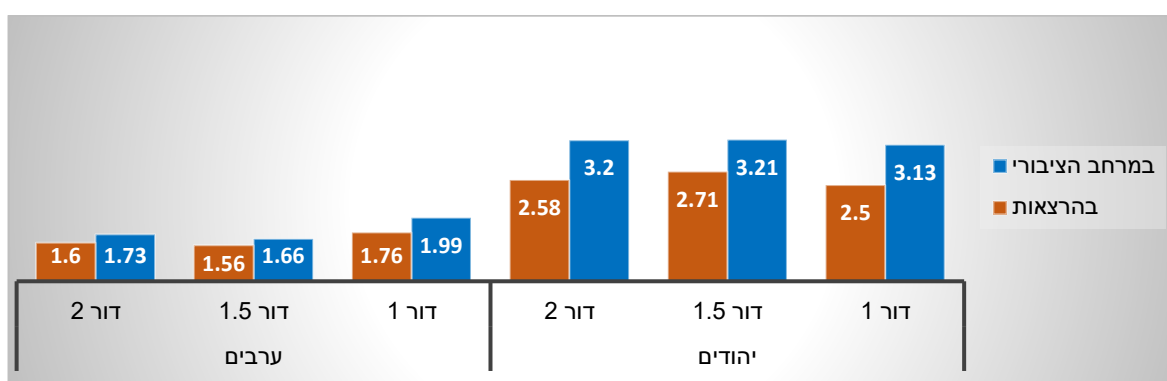
תרשים 1.4 ד. נוחות הביטוי של עמדות פוליטיות בתוך מוסד לימודים, לפי מידת הדתיות (יהודים וערבים)

מבין ההבדלים המוצגים בתרשים, ההבדלים המובהקים נצפו רק בקרב המשיבים ה**ערבים**. נראה כי הנוחות הממוצעת לבטא את העמדות הפוליטיות במרחב הציבורי היתה רבה יותר בקרב המשיבים הלא-דתיים (1.86) והמשיבים הדתיים באופן מתון (1.82) מאשר בקרב המשיבים הדתיים (1.55). כך גם פני הדברים בנוגע לנוחות הממוצעת לבטא עמדות פוליטיות בהרצאות (הלא-דתיים והדתיים באופן מתון: 1.7, הדתיים: 1.43).

תרשים 1.4 ה מצגי את ההבדלים בממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים בהתאם לדור האקדמי.

תרשים 1.4 ה. נוחות הביטוי של עמדות פוליטיות בתוך מוסד לימודים, לפי הדור האקדמי (יהודים וערבים)

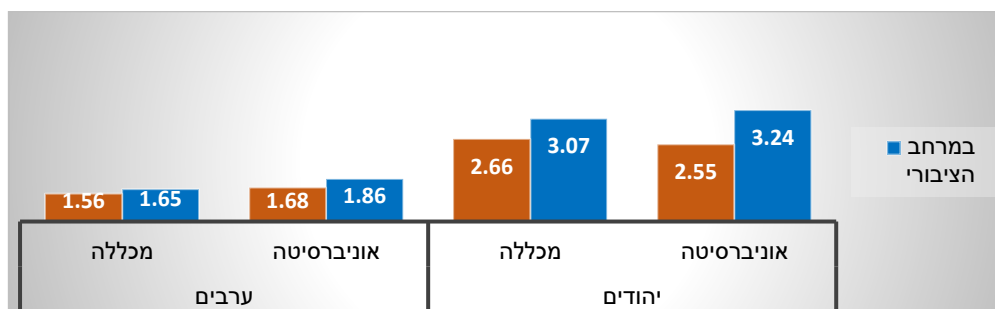

מבין ההבדלים המוצגים בתרשים זה, ההבדלים המובהקים סטטיסטית נצפו אך ורק בקרב המשיבים ה**ערבים**. הנוחות הממוצעת רבה יותר לבטא עמדות פוליטיות במרחב הציבורי נצפתה בקרב המשיבים בני הדור האקדמי הראשון (1.99) בהשוואה למשיבים בני דור האקדמי השני (1.73) ולמשיבים בני הדור האקדמי ה-1.5 (1.66). נוחות ממוצעת רבה יותר לבטא עמדות פוליטיות בהרצאות נצפתה גם היא בקרב המשיבים

בני הדור האקדמי הראשון (1.76) בהשוואה למשיבים בני הדור האקדמי השני (1.6) ולמשיבים בני הדור האקדמי ה-1.5 (1.56).

תרשים 1.4 מציג את ההבדלים בממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים בהתאם לסוג המוסד האקדמי.

תרשים 1.4. נוחות הביטוי של עמדות פוליטיות בתוך מוסד לימודים, לפי סוג המוסד האקדמי (יהודים וערבים)

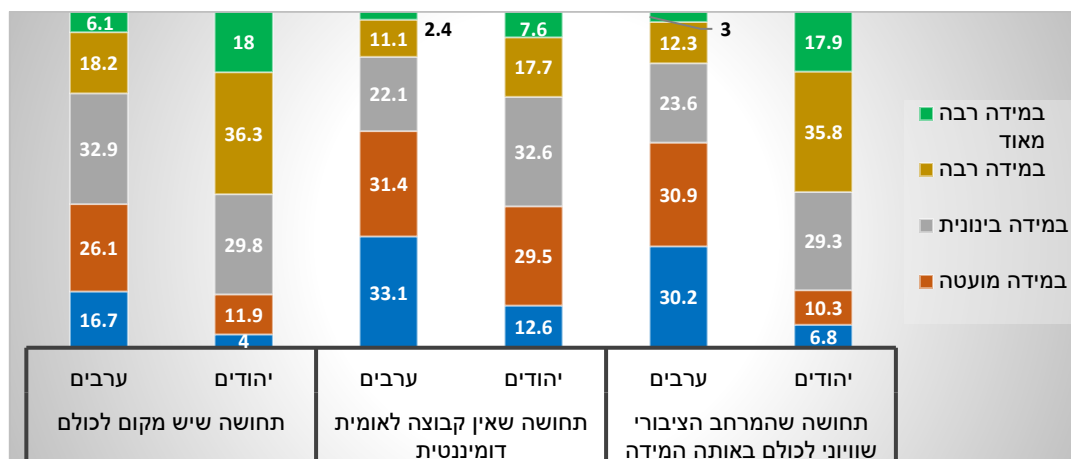

מבין ההבדלים המוצגים בתרשים, רק אחד היה מובהק סטטיסטית. בקרב המשיבים **הערבים**, הנוחות הממוצעת לבטא עמדות פוליטיות במרחב הציבורי היתה רבה יותר בקרב המשיבים הלומדים באוניברסיטאות (1.86) מאשר בקרב המשיבים הלומדים במכללות (1.65).

1.5. תחושת השיוויוניות של המרחב במוסד לימודים

הפריטים בשאלון, עליהם דן תת-פרק זה, שאלו את המשיבים בשתי האוכלוסיות עד כמה הם חשים (א) שהמרחב הציבורי של המוסד בו הם לומדים שיווני לכלם באותה מידה, (ב) שבמוסד הלימודים שלהם אין קבוצה לאומית דומיננטית ו(ג) שבמוסד הלימודים שלהם יש מקום לכלם. תרשים 1.5 מציג את התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים בכל אחת משתי האוכלוסיות.

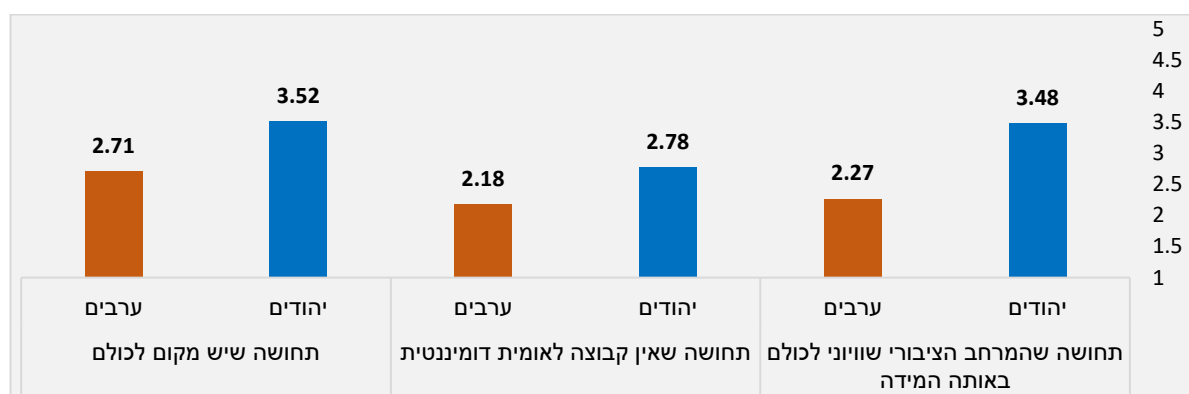
תרשים 1.5. תחושת השיוויוניות בתוך מוסד לימודים, לפי אוכלוסייה (אחוזים)

ניתן לראות כי ההתפלגויות של הפריטים שונות גם בין האוכלוסיות וגם בהתייחס לסוג התחושה. הפער הקטן ביותר נצפה בקשר לתחושת היעדר של קבוצה לאומית דומיננטית במוסד הלימודים. בעניין זה, 25.3% מתוך המשיבים היהודים ו-13.5% מקרב המשיבים הערבים ציינו תשובה "במידה רבה" או "במידה רבה מאוד". הפער היותר משמעותי נצפה בהתייחס לתחושת קיום המקום לכולם במוסד האקדמי. כאן ניתן לראות כי 54.3% מקרב המשיבים היהודים ו-24.3% מקרב המשיבים הערבים ציינו כי חשים תחושה זו במידה רבה או במידה רבה מאוד. הפער הגדול ביותר בין האוכלוסיות נצפה בהקשר של התחושה שהמרחב הציבורי במוסד הלימודים שוויוני לכולם באותה המידה. בנושא זה, 53.7% מקרב המשיבים היהודים ו-15.3% בלבד מקרב המשיבים הערבים ציינו כי יש להם תחושה זו במידה רבה או רבה מאוד.

תרשים 1.5 מציג את ממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים בקרב שתי האוכלוסיות.

תרשים 1.5. תחושות השוויוניות בתוך מוסד לימודים, לפי אוכלוסייה (ממוצעים)

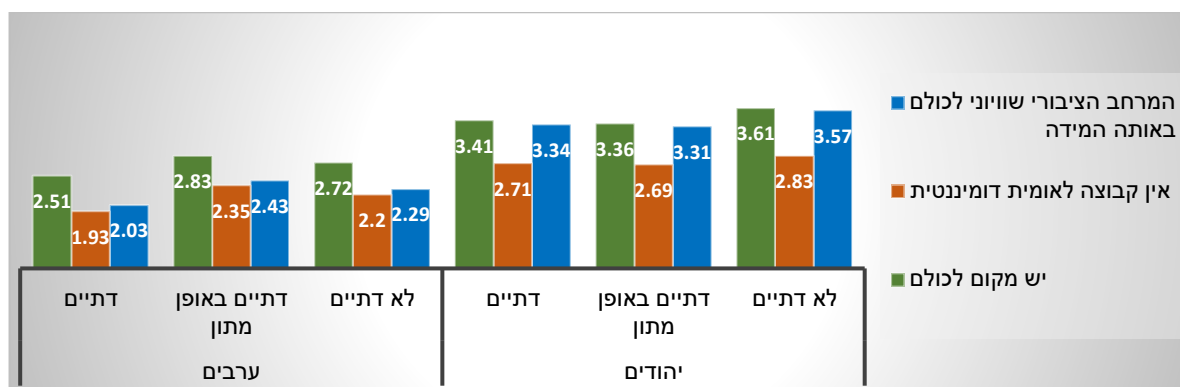

התרשים ממשיך להציג את המגמה של ההבדלים בין שתי אוכלוסיות המשיבים. ניתן לראות כי בקרב המשיבים הערבים, התחושות בנוגע לשוויוניות במוסד הלימודים הינן חלשות למדי. בקרב המשיבים היהודים, ניתן לומר זאת רק בהתייחס לתחושה בנוגע להיעדר הקבוצה הלאומית דומיננטית במוסדות לימודיהם.

ניתוח על פי המשתנים המפלחים העלה ממצאים מובהקים רבים. עם זאת, לא נמצאו הבדלים על פי מגדר ועדה. בהמשך התת-פרק, תוצגנה השוואות לפי מידת הדתיות, דור אקדמי וסוג המוסד האקדמי.

תרשים 1.5 ג מציג את ההבדלים בממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים בהתאם למידת הדתיות.

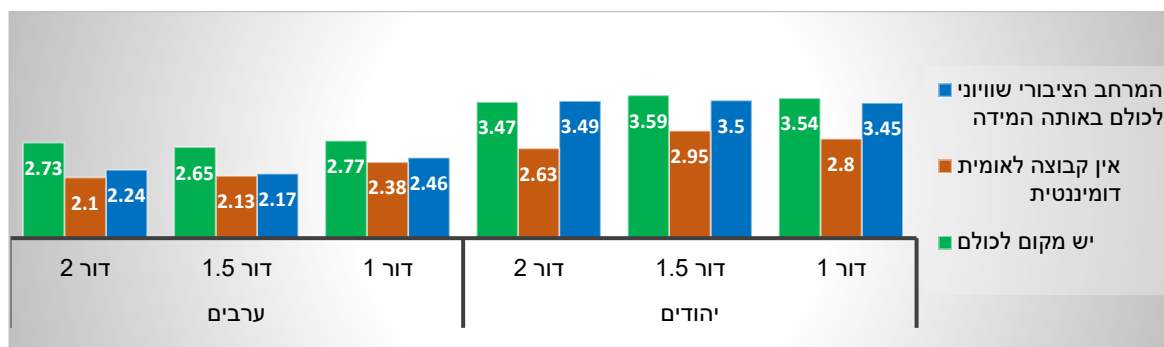
תרשים 1.5ג. תחושות השיוויוניות בתוך מוסד לימודים, לפי מידת הדתיות (יהודים וערבים)

מבין ההבדלים הנצפים בתרשים, רק חלק היו מובהקים סטטיסטית. כולם נצפו בקרב המשיבים **הערבים**. התחושה הממוצעת של שיוויוניות המרחב הציבורי במוסד הלימודים היתה דומיננטית יותר בקרב המשיבים הדתיים באופן מתון (2.43) מאשר בקרב המשיבים הדתיים (2.03). מגמה דומה נצפתה בהקשר של תחושת היעדר הקבוצה הלאומית הדומיננטית במוסד הלימודים (דתיים באופן מתון: 2.35, דתיים: 1.93) ובהקשר של תחושת הקיום של מקום לכולם במוסד הלימודים (דתיים באופן מתון: 2.83, דתיים: 2.51).

תרשים 1.5ד מציג את ההבדלים בממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים בהתאם לדור האקדמי.

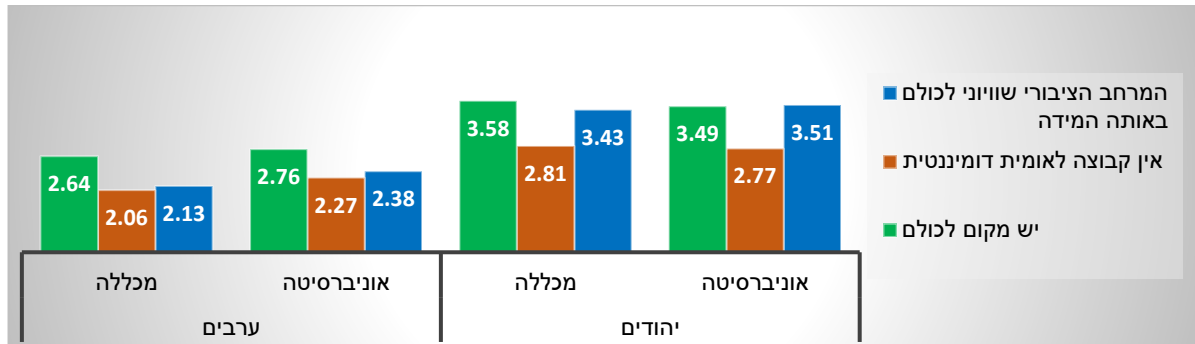
תרשים 1.5ד. תחושות השיוויוניות בתוך מוסד לימודים, לפי הדור האקדמי (יהודים וערבים)

מבין ההבדלים המוצגים בתרשים, רק שניים היו מובהקים סטטיסטית. בקרב המשיבים **היהודים**, נצפה הבדל מובהק מבחינת תחושת היעדר הקבוצה הלאומית הדומיננטית במוסד הלימודים. תחושה זו היתה חזקה יותר בממוצע בקרב המשיבים בני הדור האקדמי ה-1.5 (2.95) מאשר בקרב המשיבים בני הדור האקדמי השני (2.63). בקרב המשיבים **הערבים**, נצפה הבדל מובהק בהקשר של התחושה שהמרחב הציבורי במוסדות הלימודים שוויוני לכולם באותה המידה. תחושה זו היתה בולטת יותר בממוצע בקרב המשיבים בני הדור האקדמי הראשון (2.46) מאשר בקרב המשיבים בני הדור האקדמי ה-1.5 (2.17).

תרשים 1.5ה מציג את ממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים בהתאם לסוג המוסד האקדמי.

תרשים 1.5. תחושות השוויוניות בתוך מוסד לימודים, לפי סוג המוסד האקדמי (יהודים וערבים)

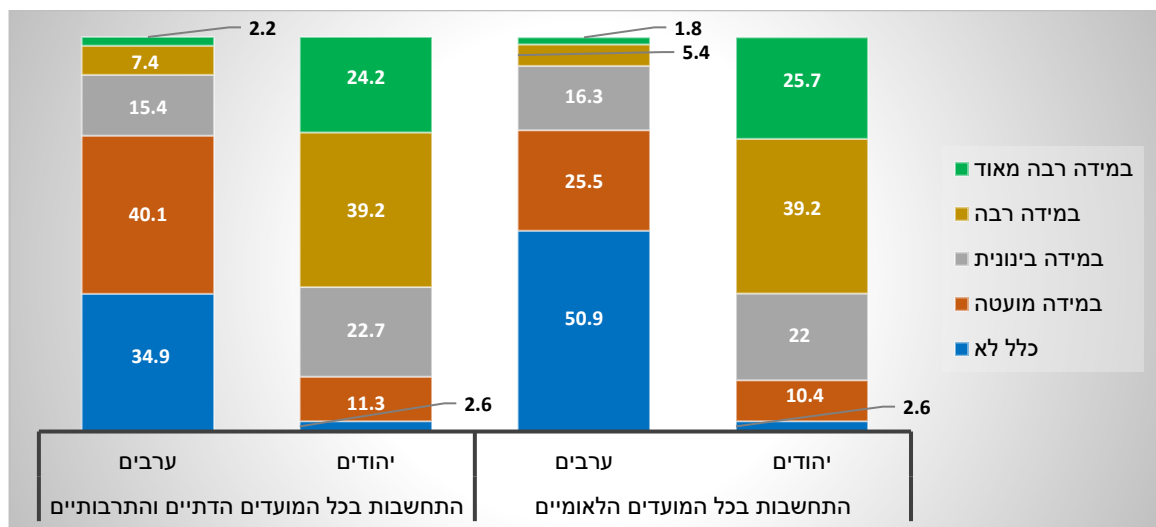

מתוך ההבדלים המוצגים בתרשים, רק שניים היו מובהקים סטטיסטית, ושניהם נצפו בקרב המשיבים **הערבים**. ההבדל הראשון נצפה בהקשר של התחושה שהמרחב הציבורי במוסד הלימודים שוויוני לכולם באותה המידה. תחושה זו היתה בולטת יותר בממוצע בקרב המשיבים שלומדים באוניברסיטאות (2.38) מאשר בקרב המשיבים הלומדים במכללות (2.13). הבדל דומה נצפה בהתייחס לתחושת היעדר של קבוצה לאומית דומיננטית במוסד הלימודים. תחושה זו היתה בולטת יותר בממוצע בקרב המשיבים שלומדים באוניברסיטאות (2.27) מאשר בקרב המשיבים הלומדים במכללות (2.06).

1.6. תפיסת ההתחשבות המוסדית בחגים ובמועדים

הפריטים של השאלון, בהם דן תת-פרק זה, שאלו את המשיבים בשתי האוכלוסיות האם, לדעתם, המוסדות האקדמיים מתחשבים בכל המועדים (א) הלאומיים ו(ב) הדתיים והתרבותיים. תרשים 1.6 אציג את התפלגויות התשובות של הפריטים המדוברים.

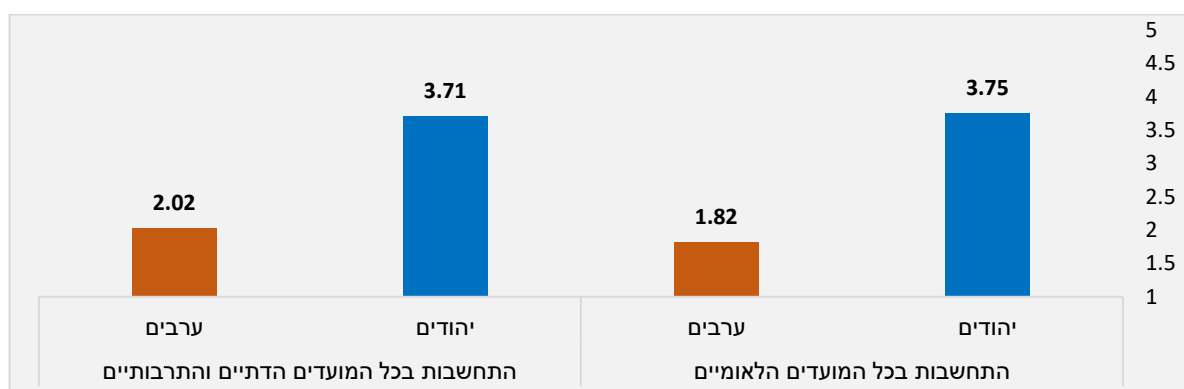
תרשים 1.6א. תפיסת ההתחשבות המוסדית בחגים ובמועדים, לפי אוכלוסייה (אחוזים)

ניתן לראות שהתפלגות העמדות הנדונות בשתי האוכלוסיות שונות אחת מהשנייה. בעוד ש-64.9% מקרב המשיבים היהודים היו סבורים שמוסדות הלימודים שלהם מתחשבים בכל המועדים הלאומיים במידה רבה או רבה מאוד, רק 7.2% מקרב המשיבים הערבים היו סבורים כך. ברוח דומה, בעוד ש-63.4% מתוך המשיבים היהודים היו סבורים שמוסדות הלימודים שלהם מתחשבים בכל המועדים הדתיים והתרבותיים במידה רבה או רבה מאוד, רק 9.6% מתוך המשיבים הערבים היו סבורים כך. הממצאים מתחברים לאלה שהובאו על ידי כהן-עזריה וזמיר (Cohen-Azaria & Zamir, 2021), לפיהם סטודנטים מהחברה הערבית היו סבורים כי המוסדות האקדמיים אינם רגישים למועדים הדתיים המוסלמים והנוצריים. גם במחקרה של מנסור (Mansour, 2024) חלק מהמרוויינים ביטאו חוסר שביעות רצון בעניין זה.

תרשים 1.6 מציג את ממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים.

תרשים 1.6. תפיסת ההתחשבות המוסדית בחגים ובמועדים, לפי אוכלוסייה (ממוצעים)

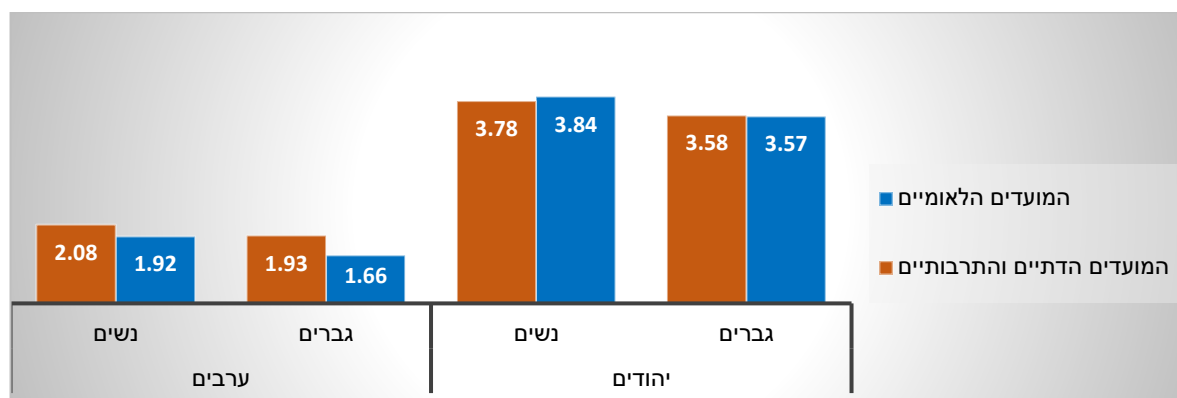

התרשים ממשיך לתאר את המגמה שהוצגה קודם לכן. מתוך התרשים ניתן להסיק כי קיים הבדל בולט בין הסטודנטים היהודים לבין הסטודנטים הערבים באשר להתחשבות של מוסדות הלימודים שלהם במועדים. ההבדל גדול במיוחד באשר למועדים הלאומיים.

ניתוח על פי המשתנים המפלחים העלה ממצאים מובהקים רבים. עם זאת, לא נמצאו הבדלים על פי עדה וסוג המוסד האקדמי. בהמשך התת-פרק, תוצגנה השוואות לפי מגדר, מידת הדתיות ודור אקדמי.

תרשים 1.6 ג מציג את ההבדלים המגדריים בממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים.

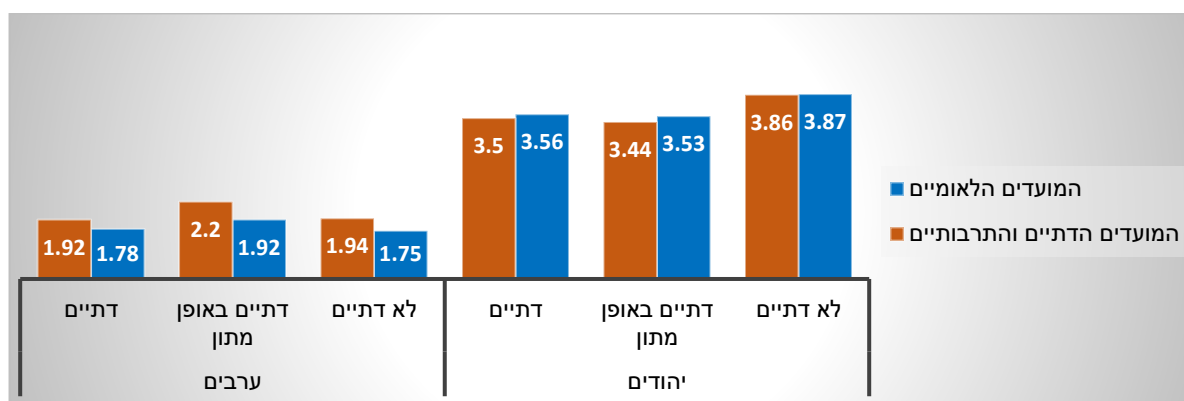
תרשים 1.6ג. תפיסת ההתחשבות המוסדית בחגים ובמועדים, לפי מגדר (יהודים וערבים)

מלבד ההבדל מבחינת ההתחשבות במועדים הדתיים והתרבותיים בקרב המשיבים הערבים, כל יתר ההבדלים היו מובהקים סטטיסטית. בקרב המשיבים היהודים, נצפה הבדל מבחינת תפיסת ההתחשבות במועדים הלאומיים. תפיסה זו היתה חיובית יותר בממוצע בקרב נשים (3.84) מאשר בקרב גברים (3.57). כמו כן, נצפה הבדל מבחינת תפיסת ההתחשבות במועדים הדתיים והתרבותיים. גם תפיסה זו היתה חיובית יותר בממוצע בקרב נשים (3.78) מאשר בקרב גברים (3.58). בקרב המשיבים הערבים, נצפה הבדל מבחינת תפיסת ההתחשבות במועדים הלאומיים. גם כאן, התפיסה היתה חיובית יותר בממוצע בקרב נשים (1.92) מאשר בקרב גברים (1.66).

תרשים 1.6ד מציג את ממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים בהתאם למידת הדתיות.

תרשים 1.6ד. תפיסת ההתחשבות המוסדית בחגים ובמועדים, לפי מידת הדתיות (יהודים וערבים)

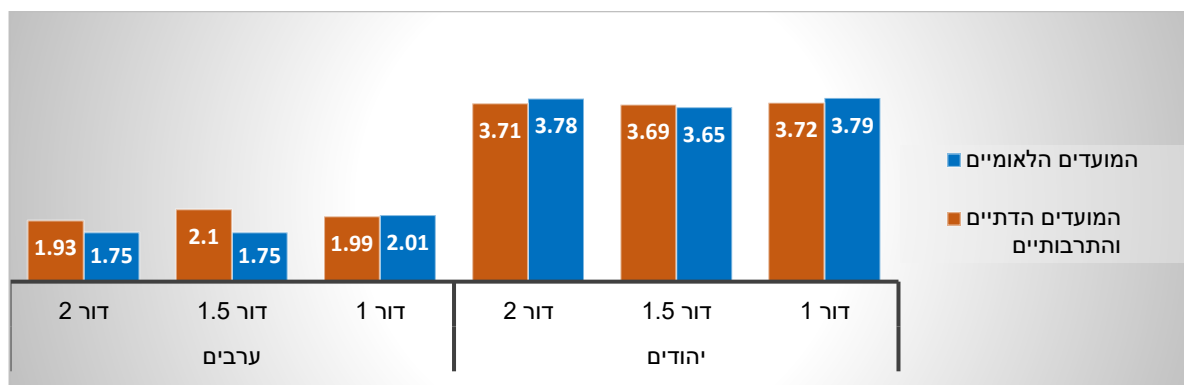

ניתן להבחין במספר של הבדלים בתרשים. מלבד ההבדל מבחינת תפיסת ההתחשבות במועדים הלאומיים בקרב המשיבים הערבים, כל ההבדלים היו מובהקים סטטיסטית. בקרב המשיבים היהודים, נצפה הבדל מבחינת תפיסת ההתחשבות בכל המועדים הלאומיים. תפיסה זו היתה חיובית יותר בממוצע בקרב המשיבים הלא-דתיים (3.87) מאשר בקרב המשיבים הדתיים (3.56) והדתיים באופן מתון (3.53). כמו כן, נצפה הבדל בתפיסת התחשבות בכל המועדים הדתיים והתרבותיים. גם תפיסה זו היתה חיובית יותר בממוצע בקרב המשיבים הלא-דתיים (3.86) מאשר בקרב המשיבים הדתיים (3.5) והדתיים באופן מתון (3.44).

בקרב המשיבים **הערבים**, נצפה הבדל בתפיסת ההתחשבות במועדים הדתיים והתרבותיים. תפיסה זו היתה חיובית יותר בממוצע בקרב המשיבים הדתיים באופן מתון (2.2) מאשר בקרב המשיבים הלא-דתיים (1.94) והמשיבים הדתיים (1.92).

תרשים 1.6 מציג את ממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים בהתאם לדור האקדמי.

תרשים 1.6. תפיסת ההתחשבות המוסדית בחגים ובמועדים, לפי הדור האקדמי (יהודים וערבים)

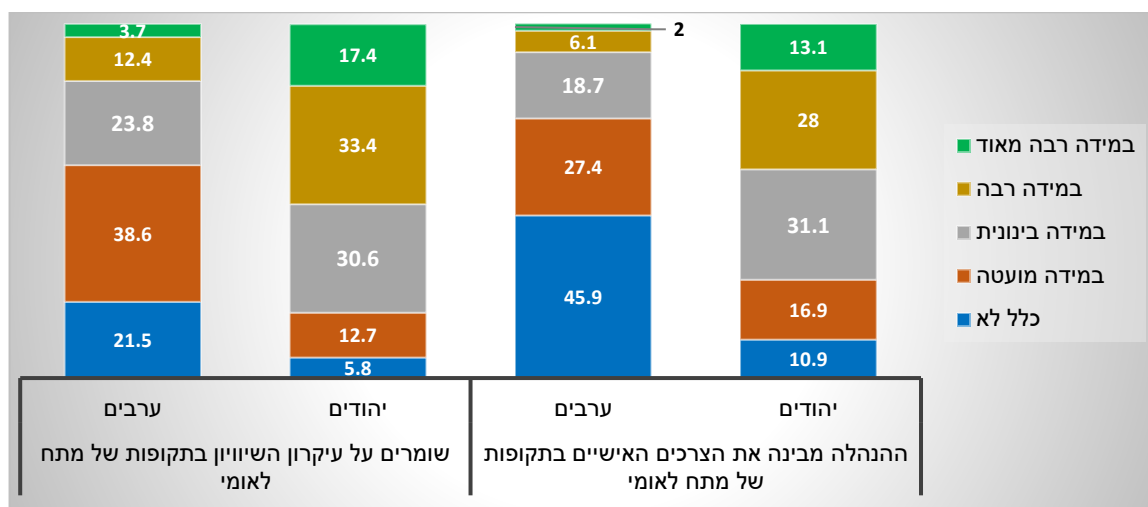

מבין ההבדלים המוצגים בתרשים, רק אחד היה מובהק סטטיסטית. בקרב המשיבים **הערבים**, נצפה הבדל בהקשר של תפיסת ההתחשבות המוסדית בכל המועדים הלאומיים. תפיסה זו היתה חיובית יותר בממוצע בקרב המשיבים בני הדור האקדמי הראשון (2.01) מאשר בקרב בני הדור האקדמי ה-1.5 (1.75).

1.7. עמדות בנוגע להתנהלות מוסדית בתקופות של מתח לאומי

הפריטים של השאלון, עליהם דן תת-פרק זה, עסקו בהערכתם של המשיבים בשתי האוכלוסיות את ההתנהלות של מוסדות הלימודים שלהם בתקופות של מתח לאומי: (א) עד כמה, לדעתם, ההנהלה של המוסד מבינה את צורכיהם בתקופות אלו ו(ב) עד כמה, לדעתם, שומרים במוסד הלימודים על עיקרון השיוויון בתקופות אלו. תרשים 1.7 מציג את התפלגויות התשובות של הפריטים הללו.

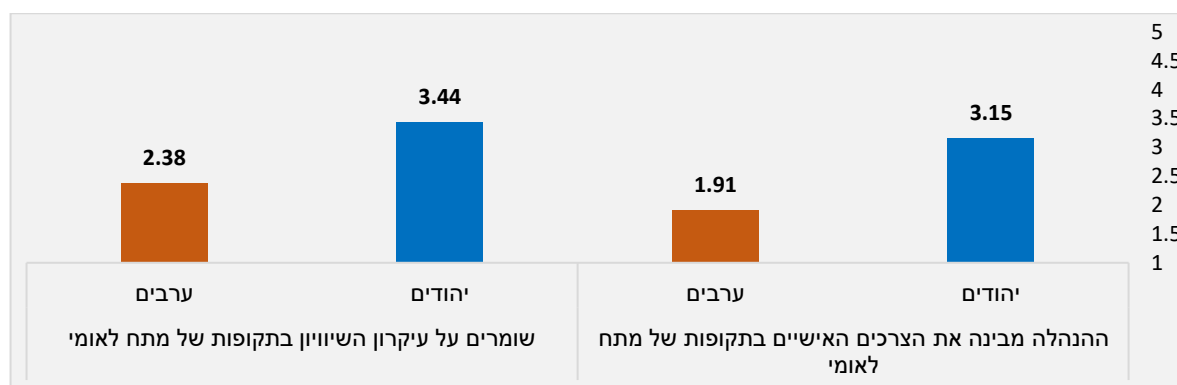
תרשים 1.7א. תפיסת ההתנהלות המוסדית בתקופות של מתח לאומי, לפי אוכלוסייה (אחוזים)

מתוך התרשים ניתן להבחין בהבדלים בין ההתפלגויות של הפריטים הנדונים בשתי האוכלוסיות. בקרב המשיבים **היהודים**, שיעור המסכימים במידה רבה או רבה מאוד עם הפריט השואל על הבנת הצרכים האישיים על ידי הנהלת מוסד הלימודים עמד על 41.1% לעומת 8.1% בלבד בקרב המשיבים **הערבים**. מגמה דומה נצפתה בהקשר של תפיסת השמירה על עיקרון השיוויון בתקופות המדוברות. בקרב המשיבים **היהודים**, שיעור המסכימים במידה רבה ובמידה רבה מאוד עם הפריט עמד על 50.8% לעומת ה-16.1% בקרב המשיבים **הערבים**.

תרשים 1.7ב מציג את ממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים בשתי האוכלוסיות.

תרשים 1.7ב. תפיסת ההתנהלות המוסדית בתקופות של מתח לאומי, לפי אוכלוסייה (ממוצעים)

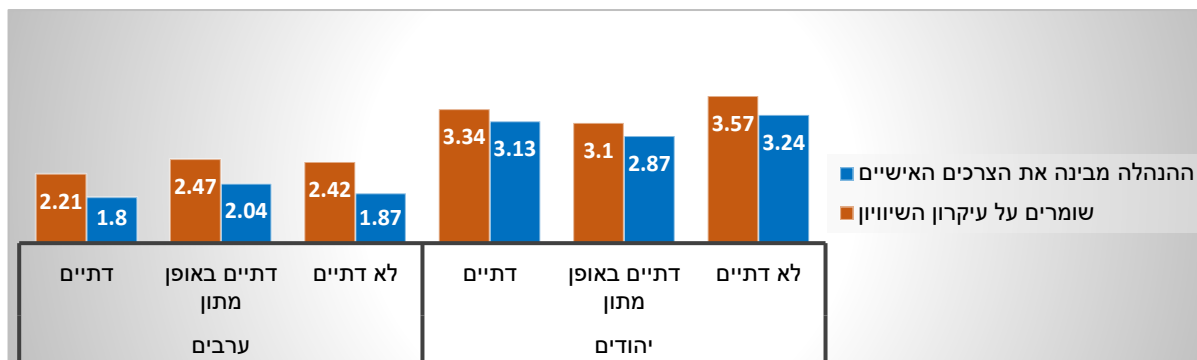

עולה מן התרשים כי הסטודנטים היהודים רואים באור חיובי יותר את התנהלות המוסדות שלהם בשעת חירום בהשוואה למשיבים הערבים. עם זאת, בעיני כלל הנשאלים, יהודים וערבים כאחד, ההתנהלות של מוסדות הלימודים, בהיבטים הנסקרים, בעיתות של מתח לאומי איננה גבוהה במיוחד.

ניתוח על פי המשתנים המפלחים העלה ממצאים מובהקים. עם זאת, לא נמצאו הבדלים על פי מגדר, עדה, דור אקדמי וסוג המוסד האקדמי. בהמשך התת-פרק, תוצגנה השוואות לפי מידת הדתיות בלבד.

תרשים 1.7 ג מציג את ממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים על פי מידת הדתיות.

תרשים 1.7 ג. תפיסת ההתנהלות המוסדית בתקופות של מתח לאומי, לפי מידת הדתיות (יהודים וערבים)

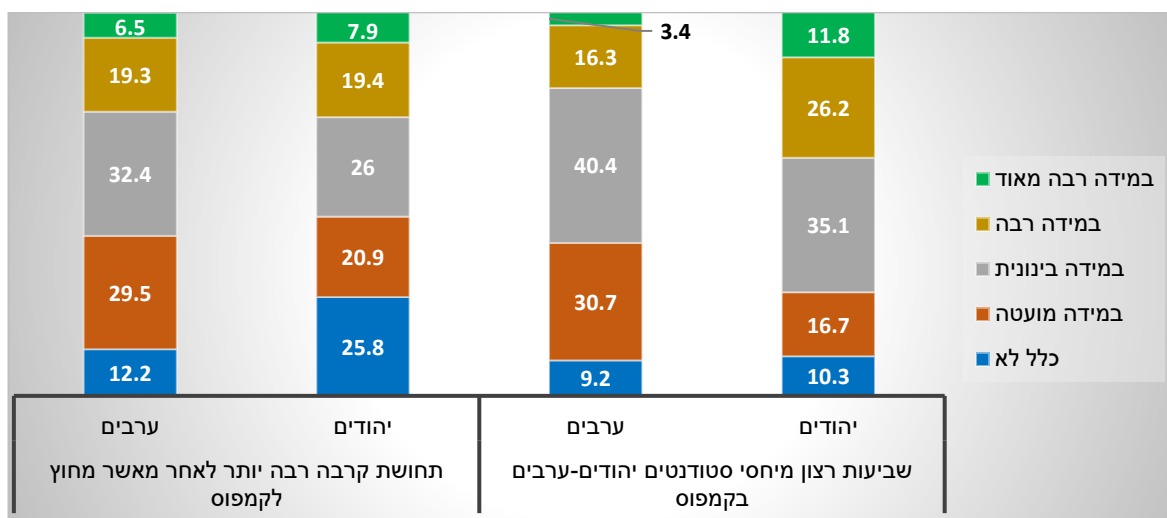

מתוך ההבדלים המוצגים בתרשים, רק שניים היו מובהקים סטטיסטית, והם נצפו בקרב המשיבים **היהודים**. ההבדל הראשון התייחס לתפיסת ההבנה את הצרכים האישיים על ידי הנהלת מוסד הלימודים. תפיסה זו היתה חיובית יותר בממוצע בקרב המשיבים הלא-דתיים (3.24) מאשר בקרב המשיבים הדתיים באופן מתון (2.87). ההבדל השני נצפה בהקשר לתפיסת השמירה על עיקרון השיוויון במוסד הלימודים בעיתות המדוברות. גם תפיסה זו היתה חיובית יותר בממוצע בקרב המשיבים הלא-דתיים (3.57) מאשר בקרב המשיבים הדתיים באופן מתון (3.1).

1.8. תפיסת יחסי יהודים-ערבים במוסד לימודים

הפריטים של השאלון, עליהם דן תת-פרק זה, שאלו את המשיבים באיזו מידה הם: (א) שבעי רצון מיחסי יהודים-ערבים במוסדות הלימודים שלהם ו(ב) חשים קרבה רבה יותר לבני הלאום השני בתוך המוסד בו הם לומדים מאשר מחוץ למוסד הלימודים. תרשים 1.8 א מציג את התפלגויות התשובות של הפריטים המדוברים בקרב שתי האוכלוסיות.

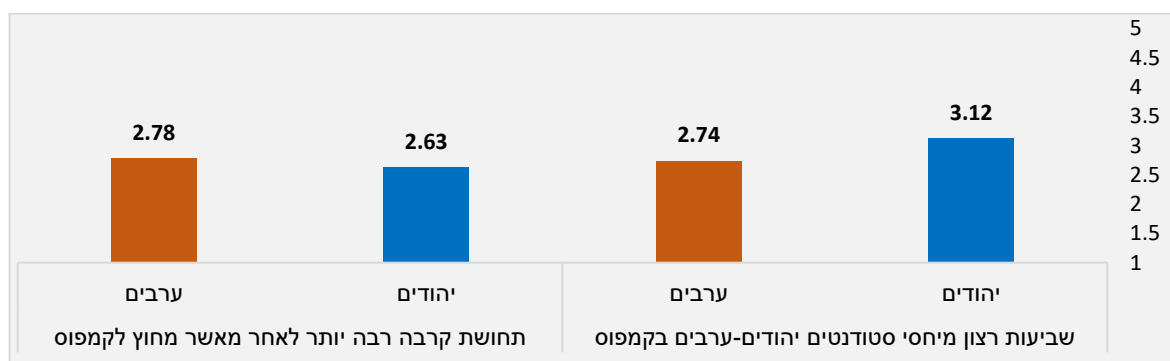
תרשים 1.8א. תפיסות יחסי יהודים-ערבים בתוך מוסד לימודים, לפי אוכלוסייה (אחוזים)

ניתן לראות כי התפלגויות התשובות לשני הפריטים הללו שונות במידת מה בין האוכלוסיות. בהתייחס לשביעות רצון מיחסי יהודים-ערבים במוסד הלימודים, 38% מקרב המשיבים **היהודים** היו מרוצים במידה רבה או במידה רבה מאוד מהם לעומת ה-19.7% מתוך המשיבים **הערבים**. בעניין תחושת הקירבה לבני הלאום השני בתוך ומחוץ לקמפוס, היתה התכנסות כמעט מוחלטת בין המשיבים משתי האוכלוסיות. מתוך המשיבים **היהודים**, 27.3% חשו קירבה זו במידה רבה או רבה מאוד בהשוואה ל-25.8% מתוך המשיבים **הערבים**. עם זאת, נראה ש-25.8% מתוך המשיבים **היהודים** ו-12.2% מתוך המשיבים **הערבים** כלל לא חשו תחושה זו. הממצא הבולט ביותר, אולי, הוא שקטגוריית התשובה 'במידה בינונית' הייתה הדומיננטית ביותר בשתי הקבוצות ובשתי השאלות.

תרשים 1.8ב מציג את ממוצעי התפלגויות התשובות לשני הפריטים הנדונים בשתי האוכלוסיות.

תרשים 1.8ב. תפיסות יחסי יהודים-ערבים בתוך מוסד לימודים, לפי אוכלוסייה (ממוצעים)

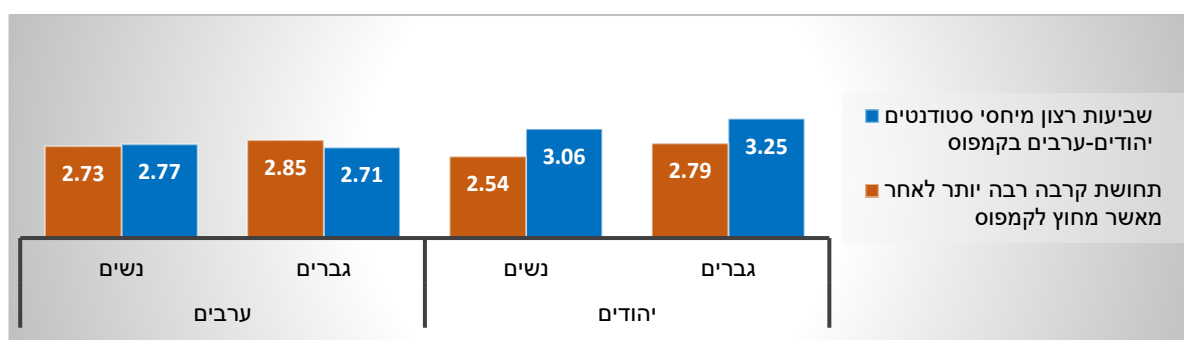
התרשים מרחיב את הדיון על שני הפריטים ומראה את התמונה הכוללת יותר. נמצא כי ממוצע התשובות בנוגע לשביעות רצון מיחסי יהודים-ערבים במוסד הלימודים היה גבוה יותר בקרב המשיבים **היהודים** (3.12) מאשר בקרב המשיבים **הערבים** (2.74). ממצא זה סותר את ממצאי מחקרה של מסרי הרזאללה (Masry-Herzallah, 2021) בו נמצא כי היחסים בין הקבוצות במוסד בו נערך המחקר נתפסו על ידי הסטודנטים

הערבים בצורה חיובית יותר בממוצע מאשר על ידי סטודנטים יהודים. תחושה של קירבה רבה יותר לבני הלאום השני בתוך הקמפוס מאשר מחוצה לו היתה חזקה מעט יותר בממוצע בקרב המשיבים **הערבים** (2.78) מאשר בקרב המשיבים **היהודים** (2.63). בכל מקרה, ניתן לראות כי בשתי האוכלוסיות, שני ההיבטים הללו נמצאים באיזו הנמוך של שביעות הרצון.

ניתוח על פי המשתנים המפלחים העלה ממצאים מובהקים. עם זאת, לא נמצאו הבדלים על פי עדה, דור אקדמי וסוג המוסד האקדמי. בהמשך התת-פרק, תוצגנה השוואות לפי מגדר ומידת הדתיות.

תרשים 1.8 ג מציג את ההבדלים המגדריים בממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים.

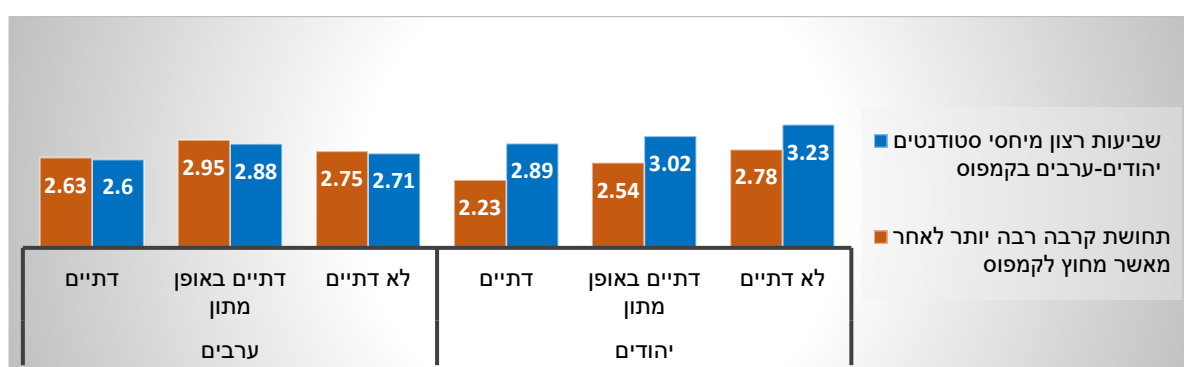
תרשים 1.8. תפיסות יחסי יהודים-ערבים בתוך מוסד לימודים, לפי מגדר (יהודים וערבים)

בתרשים זה, רק הבדל אחד היה מובהק סטטיסטית. הוא נצפה בקרב המשיבים **היהודים** והתייחס לתחושה של קירבה רבה יותר לבני הלאום השני בתוך המוסד מאשר מחוצה לו. גברים דיווחו על תחושה חזקה יותר בממוצע (2.79) בהשוואה לנשים (2.54).

תרשים 1.8 ד מציג את ההבדלים בממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים מבחינת רמת הדתיות.

תרשים 1.8 ד. תפיסות יחסי יהודים-ערבים בתוך מוסד לימודים, לפי מידת הדתיות (יהודים וערבים)

לא כל ההבדלים המוצגים בתרשים זה היו מובהקים סטטיסטית. בקרב המשיבים **היהודים**, נצפו שני הבדלים כאלו. ההבדל הראשון נצפה בהתייחס לשביעות רצון מיחסי יהודים-ערבים במוסד הלימודים. המשיבים הלא-דתיים (3.23) היו מרוצים יותר בממוצע בהיבט זה מאשר המשיבים הדתיים (2.89). ההבדל השני נצפה

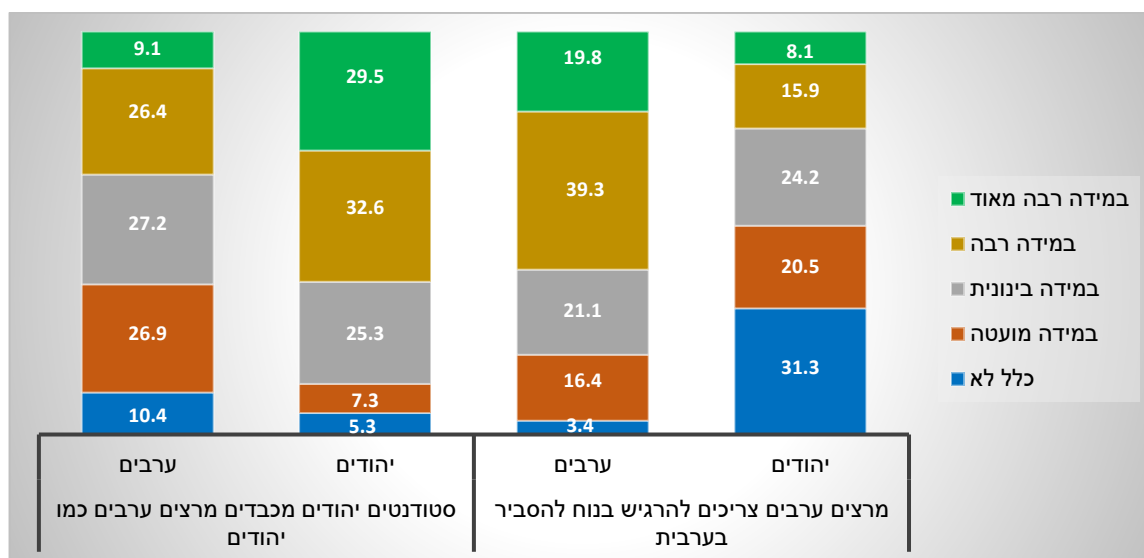
בהתייחס לתחושה של קירבה רבה יותר לבני הלאום השני בתוך מוסד הלימודים מאשר מחוצה לו. תחושה זו היתה חזקה יותר בקרב המשיבים הלא-דתיים (2.78) מאשר בקרב המשיבים הדתיים (2.23).

בקרב המשיבים **הערבים** נצפו שני הבדלים גם כן. ההבדל הראשון התייחס לשביעות רצון מיחסי יהודים-ערבים בתוך מוסד הלימודים. המשיבים הדתיים באופן מתון (2.88) היו מרוצים יותר בממוצע מהיבט זה מאשר המשיבים דתיים (2.6). ההבדל השני התייחס לתחושה של קירבה רבה יותר לבני הלאום השני בתוך מוסד הלימודים מאשר מחוצה לו. תחושה זו היתה חזקה יותר בקרב המשיבים הדתיים באופן מתון (2.95) מאשר בקרב המשיבים הדתיים (2.63).

1.9. עמדות ביחס למרצים הערבים במוסד לימודים

הפריטים של השאלון, עליהם דן תת-פרק זה, עסקו בשני היבטים בנוגע למרצים בני הלאום הערבי במוסדות האקדמיים. הפריטים שאלו את משתתפי הסקר עד כמה, לדעתם, (א) המרצים הערבים צריכים להרגיש בנוח להסביר לדבר בערבית בכיתה שבה יש סטודנטים ערבים על מנת להסביר דברים לא מובנים ו(ב) סטודנטים יהודים מכבדים את המרצים הערבים ואת המרצים היהודים באותה המידה. תרשים 1.9 אציג את התפלגויות התשובות של הפריטים הללו בקרב שתי האוכלוסיות.

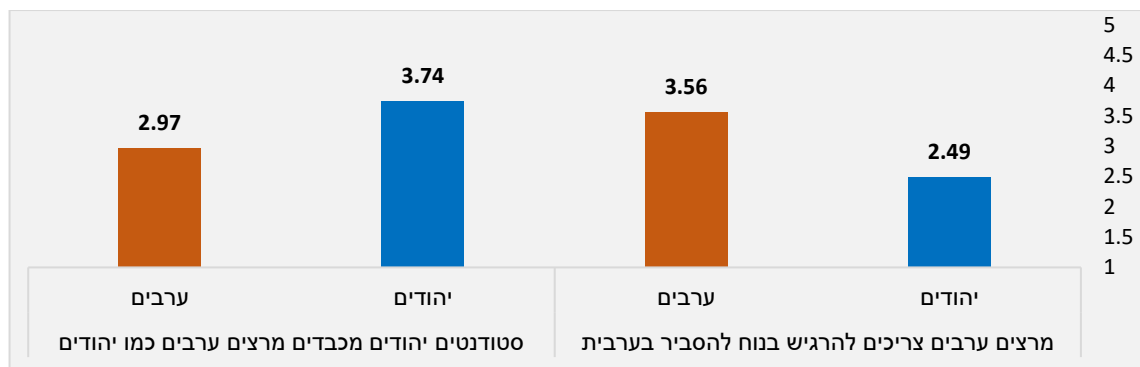
תרשים 1.9. עמדות בנוגע למרצים ערבים במוסד לימודים, לפי אוכלוסייה (אחוזים)

כמו במקרה של הפריטים בתת-הפרקים הקודמים, גם כאן נראה כי התפלגויות שונות מעמדה לעמדה ומאוכלוסייה אחת לאוכלוסייה אחרת. לגבי העמדה בנוגע לכך שמרצים ערבים צריכים לדבר ערבית על מנת להסביר דברים לא מובנים לסטודנטים בני הלאום שלהם הסכימו במידה או רבה מאוד 59.1% מתוך המשיבים **הערבים** ו-24% מתוך המשיבים **היהודים**. עם תפיסת הזהות של הכבוד הניתן על ידי סטודנטים יהודים למרצים יהודים וערבים הסכימו במידה רבה או רבה מאוד 62.1% מתוך המשיבים **היהודים** ו-35.5% מתוך המשיבים **הערבים**.

תרשים 1.9 ב מצגי את ממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים בשתי האוכלוסיות.

תרשים 1.9 ב. עמדות בנוגע למרצים ערבים במוסד לימודים, לפי אוכלוסייה (ממוצעים)

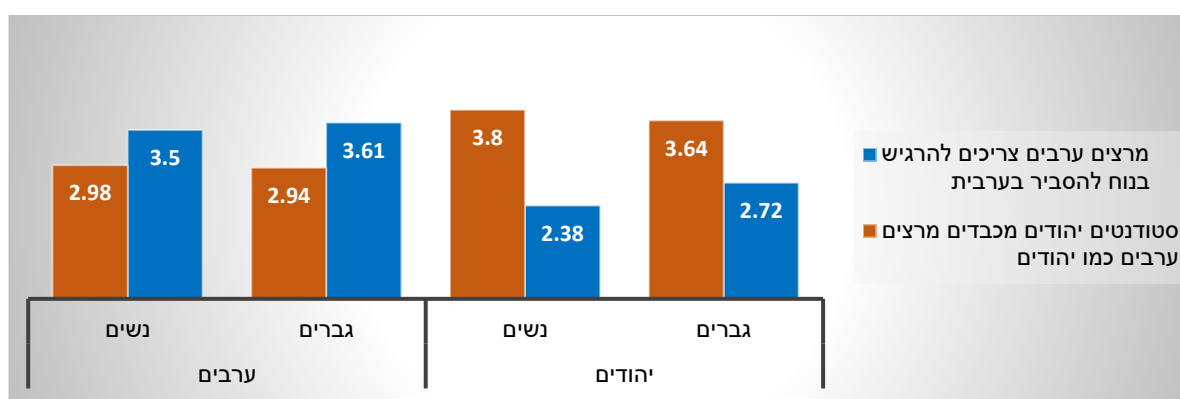

הנתונים שבתרשים מציינים מעין תמונת ראי: את האמירה שמרצים ערבים צריכים להרגיש בנוח להסביר בערבית תומכים בעיקר הסטודנטים **הערבים** (3.56) ופחות הסטודנטים **היהודים** (2.49). מנגד, האמירה שסטודנטים יהודים מכבדים מרצים ערבים בדומה לעמיתיהם היהודים זוכה לתמיכה גבוהה יחסית מהמשיבים **היהודים** (3.74), אך פחות מהמשיבים **הערבים** (2.97).

ניתוח על פי המשתנים המפלחים העלה ממצאים מובהקים. עם זאת, לא נמצאו הבדלים על פי עדה, דור אקדמי וסוג המוסד האקדמי. בהמשך התת-פרק, תוצגנה השוואות לפי מגדר ומידת הדתיות.

תרשים 1.9 ג מצגי את ההבדלים המגדריים בממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים.

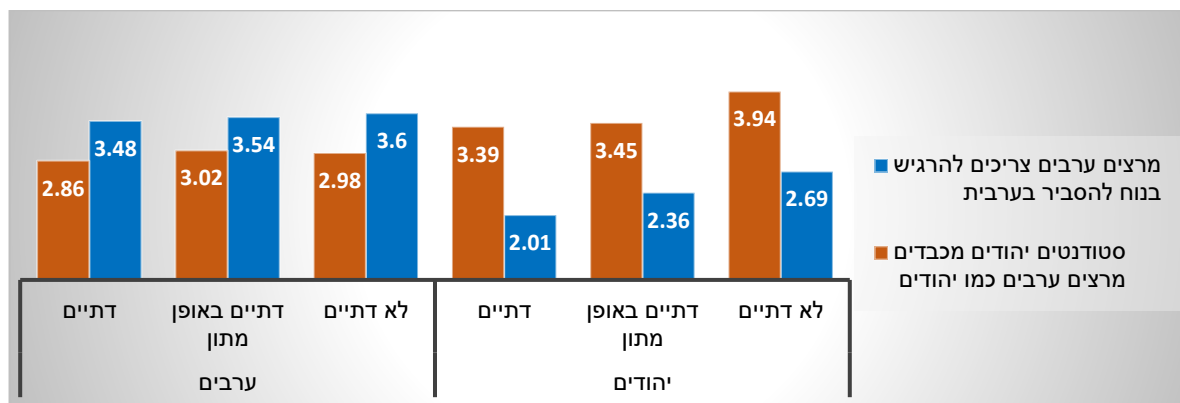
תרשים 1.9 ג. עמדות בנוגע למרצים ערבים במוסד לימודים, לפי מגדר (יהודים וערבים)

מתוך ההבדלים המוצגים בתרשים, רק אחד היה מובהק סטטיסטית. הבדל זה נצפה בקרב המשיבים **היהודים**, והוא התייחס לתפיסה על פיה מרצים ערבים צריכים להרגיש בנוח להסביר את הדברים לא מובנים בערבית בפני הסטודנטים בני הלאום שלהם. תפיסה זו היתה דומיננטית יותר בקרב גברים (2.72) מאשר בקרב נשים (2.38).

תרשים 1.9 מצג את ההבדלים בממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים מבחינת מידת הדתיות.

תרשים 1.9. עמדות בנוגע למרצים ערבים במוסד לימודים, לפי מידת הדתיות (יהודים וערבים)

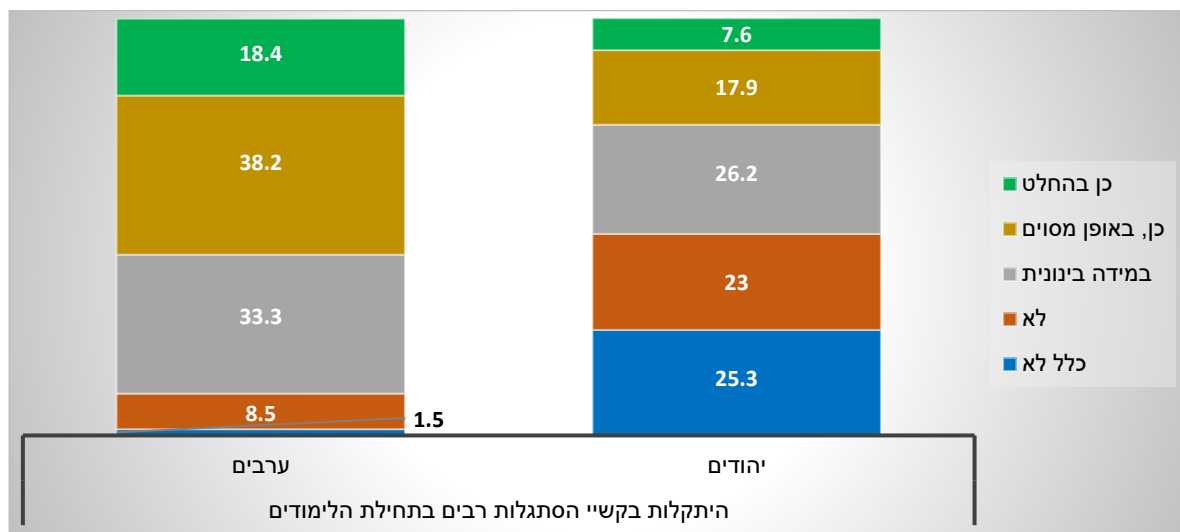

רק שניים מתוך ההבדלים המוצגים בתרשים זה היו מובהקים סטטיסטית, ושניהם נצפו בקרב המשיבים היהודים. ההבדל הראשון נצפה בהתייחס לתפיסה לפיה מרצים ערבים צריכים להרגיש בנוח להסביר דברים לא מובנים בערבית לסטודנטים בני הלאום שלהם. תפיסה זו היתה חיובית יותר בממוצע בקרב המשיבים הלא-דתיים (2.69) מאשר בקרב המשיבים הדתיים (2.01). ההבדל השני התייחס לעמדה בנוגע לזהות של מידת הכבוד שניתן למרצים משתי קבוצות לאום על ידי סטודנטים יהודים. תפיסה זו היתה חיובית יותר בקרב המשיבים הלא-דתיים (3.94) מאשר בקרב המשיבים הדתיים באופן מתון (3.45) והמשיבים הדתיים (3.39).

1.10. קשיי הסתגלות בתחילת הלימודים האקדמיים

תת הפרק האחרון בחלק הזה של הדו"ח עוסק בפריטים אשר שאלו את המשיבים (א) באיזו מידה הם חוו קשיי הסתגלות רבים בתחילת דרכם במוסד הלימודים, ואם ציינו שכן נתקלו בקשיים אלו במידה זו או אחרת - (ב) מהי מידת ההצלחה הנתפסת בהתגברות על קשיים אלו. תרשים 1.10 מתאר את התפלגות הפריט אשר שאל על ההיתקלות בקשיי ההסתגלות המדוברים.

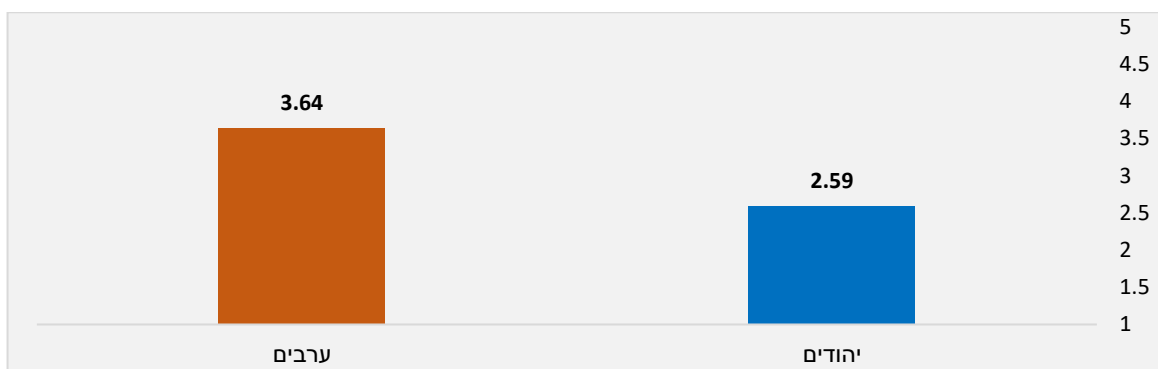
תרשים 1.10.1א. חוויה של קשיי הסתגלות בתחילת הלימודים האקדמיים, לפי אוכלוסייה (אחוזים)

מתוך התרשים ניתן לראות כי המשיבים בשתי האוכלוסיות נתקלו במידה שונה יחסית של קשיי הסתגלות לחיים האקדמיים בתחילת לימודיהם. בקרב המשיבים הערבים, שיעור החווים את הקשיים הללו מעל המידה הבינונית עמד על 56.6%, בעוד שבקרב המשיבים היהודים, שיעור זה עמד על 25.5%. שיעור דומה (25.3%) בקרב המשיבים היהודים לא חוו את הקשיים הללו כלל, בעוד שבקרב המשיבים הערבים שיעור זה עמד על 1.5% בלבד. הממצאים מתכתבים עם ספרות הטוענת בדבר הקשיים הרבים בהם סטודנטים ערבים נתקלים בעת המעבר ללימודים גבוהים (Cohen-Azaria & Zamir, 2021; Stock & Ron, 2023).

התרשים הבא מתאר את ממוצעי ההתפלגות של הפריט הנדון בשתי האוכלוסיות.

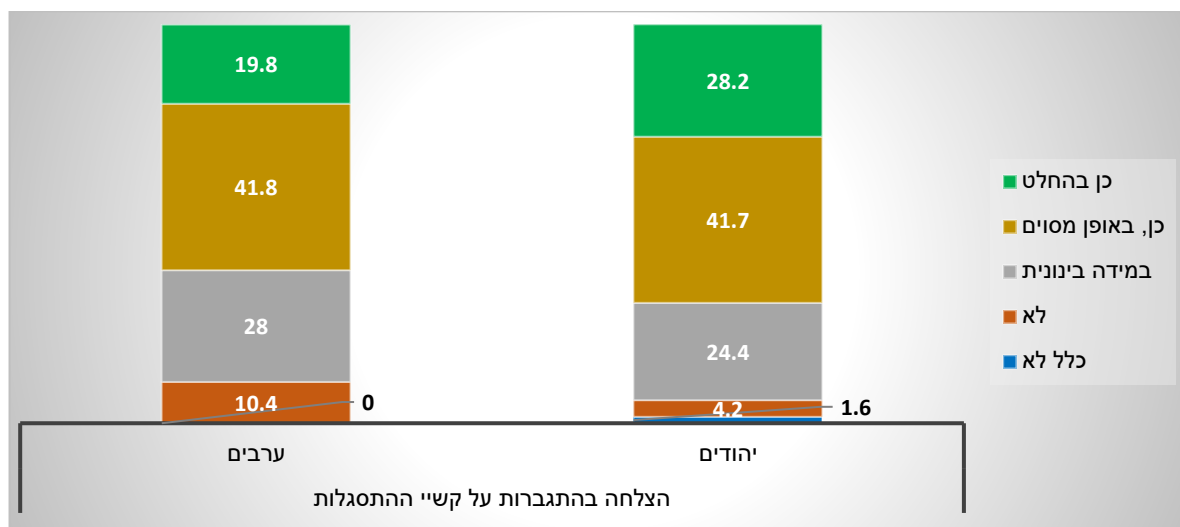
תרשים 1.10.1ב. חוויה של קשיי הסתגלות בתחילת הלימודים האקדמיים, לפי אוכלוסייה (ממוצעים)

תרשים זה מחזק את התיאור של המגמה שהוצגה בתרשים הקודם. גם אם המשתתפים בסקר, יהודים וערבים כאחד, נתקלו במידה לא מבוטלת של קשיי הסתגלות בתחילת לימודיהם, בסך הכל קשיים אלו היו משמעותיים הרבה יותר בממוצע בקרב המשיבים הערבים מאשר בקרב המשיבים היהודים.

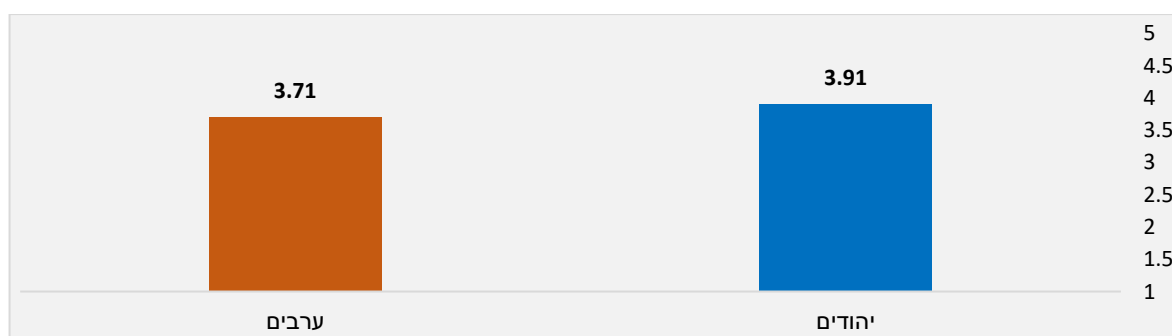
תרשים 1.10.2 מתאר את התפלגות הפריט אשר שאל על ההצלחה הנתפסת בהתגברות על קשיי ההסתגלות הנדונים.

תרשים 1.10.2א. תפיסת ההצלחה בהתגברות על קשיי הסתגלות במהלך הלימודים האקדמיים, לפי אוכלוסייה (אחוזים)

על פי התרשים נראה כי באופן יחסי, שיעורים דומים של המשיבים בשתי האוכלוסיות, אשר חוו קשיי הסתגלות בתחילת לימודיהם, הצליחו להתגבר על קשיים אלו בהמשך לימודיהם האקדמיים. בקרב המשיבים היהודים, שיעור העונים "כן" (בהחלט או באופן מסוים) עמד על 69.9%, בעוד שבקרב המשיבים הערבים הוא עמד על 61.6%. עם זאת, שיעור העונים "לא" (כולל ה"כלל לא") בשתי הקבוצות היה שונה מאוד: בקרב המשיבים היהודים, שיעור זה עמד 5.8%, בעוד שבקרב המשיבים הערבים הוא היה כמעט כפול מזה – 10.4%. התרשים הבא מציג את ממוצעי התפלגות התשובות של הפריט הנדון בקרב המשיבים משתי האוכלוסיות.

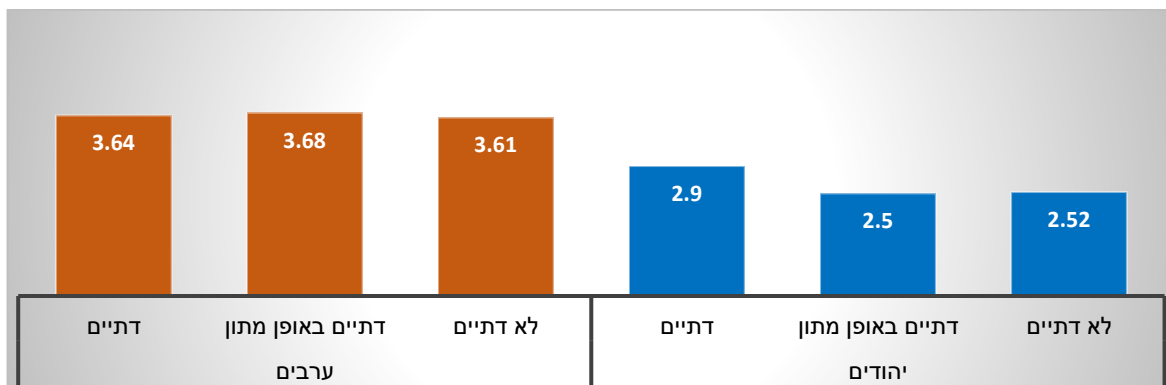
תרשים 1.10.2ב. תפיסת ההצלחה בהתגברות על קשיי הסתגלות במהלך הלימודים האקדמיים, לפי אוכלוסייה (ממוצעים)

מתוך הממצאים בתרשים ניתן להסיק כי בממוצע, מידת ההצלחה של המשיבים היהודים בהתגברות על קשיי ההסתגלות במהלך לימודיהם היתה גבוהה אך במעט מאשר זו של המשיבים הערבים. ניתוח על פי המשתנים המפלחים העלה מעט ממצאים מובהקים. בהמשך התת-פרק, תוצגנה השוואות לפי מידת הדתיות בלבד.

תרשים 1.10.1 ג מציג את ממוצעי התפלגות התשובות של הפריט אשר שאל על ההיתקלות בקשיי הסתגלות בתחילת הלימודים האקדמיים בהתאם למידת דתיות.

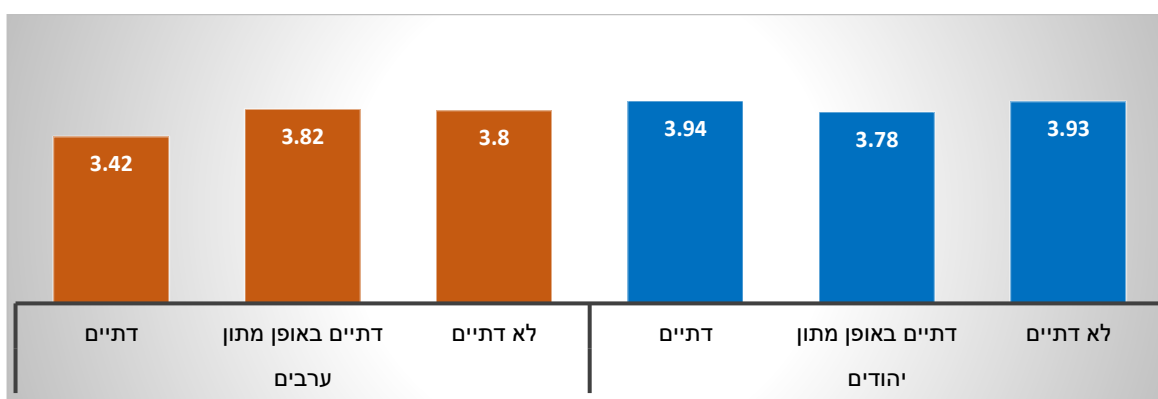
תרשים 1.10.1 ג. חוויה של קשיי הסתגלות בתחילת הלימודים האקדמיים, לפי מידת הדתיות (יהודים וערבים)

מתוך ההבדלים המוצגים בתרשים, ההבדל היחיד שהיה המובהק סטטיסטית נצפה בקרב המשיבים **היהודים**. המשיבים הדתיים (2.9) נתקלו בקשיי הסתגלות בתחילת לימודיהם האקדמיים יותר מאשר המשיבים הלא-דתיים (2.52).

תרשים 1.10.2 ג מציג את ממוצעי התפלגות התשובות של הפריט אשר שאל על ההצלחה הנתפסת בהתגברות על קשיי ההסתגלות במהלך הלימודים האקדמיים בהתאם למידת דתיות.

תרשים 1.10.2 ג. תפיסת ההצלחה בהתגברות על קשיי הסתגלות במהלך הלימודים האקדמיים, לפי מידת הדתיות (יהודים וערבים)

מתוך ההבדלים המוצגים בתרשים, רק אחד היה מובהק סטטיסטית. בקרב המשיבים **הערבים**, המשיבים הלא-דתיים (3.8) דיווחו על מידה רבה יותר של הצלחה בהתגברות על קשיי ההסתגלות הנדונים מאשר המשיבים הדתיים (3.42).

1.11. סיכום

פרק זה עסק בהיבטים השונים של האקלים האקדמי במוסדות ההשכלה הגבוהה בישראל. במסגרתו, נבחנו היבטים רבים שכללו, בין היתר, את הסיבות לבחירה במוסד הלימודים, תפיסת האווירה במוסד הלימודים, תפיסת חופש הביטוי של עמדות פוליטיות, התנהלות המוסד בעיתות של מתח לאומי, תפיסת יחסי יהודים-ערבים בתוך המוסד ועוד.

מהתבוננות על ההתפלגויות התשובות לפריטי השאלון בפרק זה, נוכל להסיק כי האקדמיה הישראלית טעונה שיפור, לעתים אף ניכר, בהיבטים רבים של חוויית האקלים המוסדי. העניין מופנה, בין היתר, לעבר ההיבטים כגון נוחות של האווירה במוסד הלימודים, תחושת הבטחון האישי במוסד, הרגשת השיוויון לכולם במרחבים השונים במוסד, וכן חופש הביטוי של העמדות הפוליטיות, התחשבות בחגים ובמועדים והיחסים בין קבוצות אתניות.

אם נרצה להצביע על הגורמים העיקריים שמבחינים בין המשתתפים של הסקר ביחס להיבטים הללו, נמצא שהם כוללים בעיקר את ההשתייכות האתנית וכן מגדר ומידת דתיות. מתוך הממצאים אשר הוצגו בפרק זה, ניתן להסיק כי נשים ואחרים וכן המשתתפים הפחות דתיים תופסים היבטים שונים של האקלים המוסדי כנוחים יותר מבחינתם ועבורם, ונראה שהם מנווטים בחייהם האקדמיים במוסדות הלימודים שלהם בקלות רבה יותר מאשר גברים והמשתתפים הדתיים יותר, בהתאמה. הגורמים הפחות דומיננטיים בכל הקשור לתפיסות האקלים המוסדי היו הדור האקדמי וסוג מוסד הלימודים. בהתייחס לגורם האחרון, נראה כי הקמפוסים האוניברסיטאיים נתפסים כמרחבים ליברליים יותר, בטוחים יותר ונוחים יותר להתנהלות בתוכם מאשר הקמפוסים של מכללות.

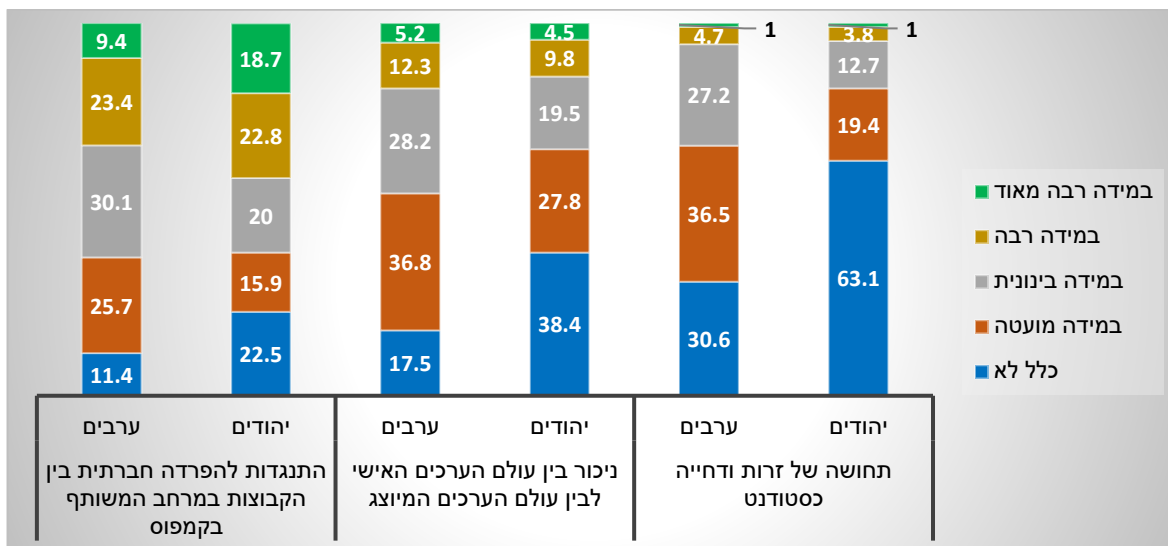
הפרק הבא יעסוק בהיבטים השונים של זרות, ניכור וריחוק במוסד האקדמי.

פרק 2. תפיסות של ניכור, זרות, הפרדה וריחוק במוסד האקדמי

2.1. זרות, ניכור והפרדה במוסד לימודים

הפריטים בשאלון, עליהם ידון תת-פרק זה שאלו את המשיבים באיזו מידה, (א) בתור סטודנטים, הם חשים זרים ודחויים במוסדות בהם הם לומדים, (ב) הם מרגישים ניכור בין עולם הערכים שלהם לבין עולם הערכים אותו מייצגים המוסדות בהם הם לומדים, ו(ג) הם מתנגדים להפרדה החברתית בין סטודנטים משתי האוכלוסיות במרחב המשותף במוסדות הלימודים שלהם. תרשים 2.1 אציג את ההתפלגויות של הפריטים הנדונים.

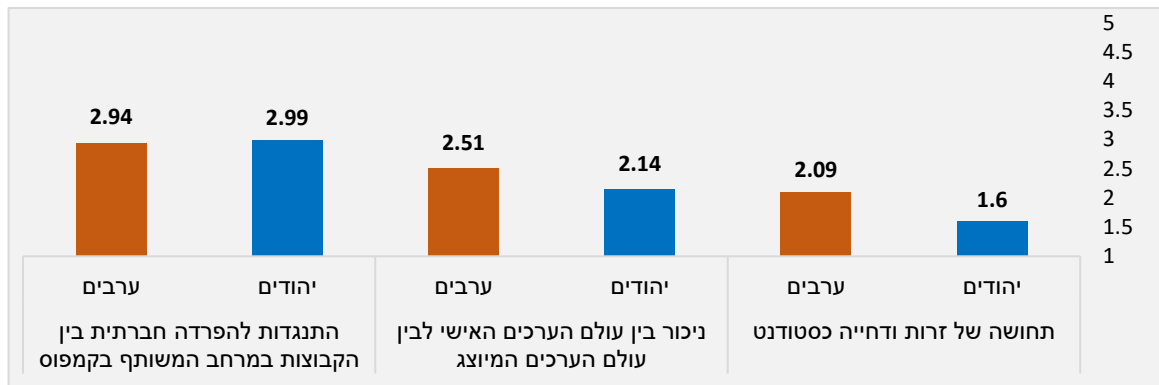
תרשים 2.1 א. תחושות של זרות, ניכור והפרדה במוסד לימודים, לפי אוכלוסייה (אחוזים)

התרשים מראה שוני לא מבוטל הן בין ההתפלגויות של הפריטים בתוך כל אוכלוסייה, הן בין ההתפלגויות של הפריטים כשמשווים בין שתי האוכלוסיות. בהתייחס לתחושה של זרות ודחייה במוסד הלימודים, נראה ששיעורים דומים יחסית של המשיבים היהודים (6.8%) ושל המשיבים הערבים (5.7%) חשים זאת במידה רבה או רבה מאוד. עם זאת, היעדר התחושה הזו דווח על ידי 63.1% מקרב המשיבים היהודים ועל ידי 30.6% מתוך המשיבים הערבים. הממצא מתכתב עם ממצאי מחקרה של מנסור (Mansour, 2024) לפיו חלק מהמרוויינים חשו כי מוסד הלימודים שלהם מתעלם מהם. גם בעניין הניכור בין עולם הערכים האישי לבין עולם הערכים המוסדי, נראה כי שיעור דומה של המשיבים היהודים (14.3%) ושל המשיבים הערבים (17.5%) חשו ניכור זה במידה רבה או רבה מאוד. גם בפריט זה נראה כי שיעורי משיבים שלא מרגישים תחושה זו כלל היא שונים בין האוכלוסיות. מתוך המשיבים היהודים, 38.4% דיווחו על היעדר התחושה הזו לעומת 17.5% מקרב המשיבים הערבים. בעניין העמדה האחרונה, נראה כי 41.5% מקרב המשיבים היהודים ו-32.8% מקרב המשיבים הערבים ביטאו התנגדות רבה או רבה מאוד להפרדה חברתית בין הסטודנטים משתי

האוכלוסיות ברחב המשותף בקמפוסים. זאת ועוד, שיעור המשיבים **יהודים** שכלל לא התנגדו להפרדה כזו עמד על 22.5%, בעוד ששיעור זה בקרב המשיבים **הערבים** עמד על 11.4%.
תרשים 2.1 ב מצג את ממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים.

תרשים 2.1. תחושות של זרות, ניכור והפרדה במוסד לימודים, לפי אוכלוסייה (ממוצעים)

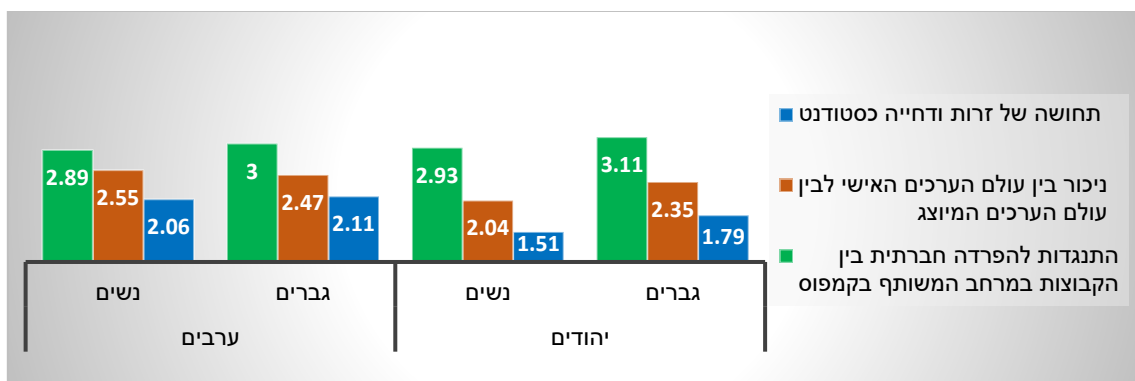

תרשים זה מחזק את הממצאים שהוצגו בתרשים הקודם. ממוצעי התפלגויות התשובות מראים כי בסך הכל, המשיבים **היהודים** (1.6) חשים בממוצע משמעותית פחות תחושות של זרות ודחייה בהשוואה למשיבים **הערבים** (2.09). כך הם פני הדברים גם בנוגע לניכור בין עולם הערכים האישי לזה המיוצג על ידי מוסד הלימודים, אשר נמצא משמעותי יותר בממוצע בקרב המשיבים **הערבים** (2.51) מאשר בקרב המשיבים **היהודים** (2.14). לבסוף, נראה שבעניין ההתנגדות להפרדה החברתית במרחב המשותף בקמפוס, המשיבים משתי האוכלוסיות מחזיקים בעמדה דומה יחסית. על פי הממצאים, ניתן להסיק כי המשיבים הערבים מרגישים בסך הכל חיבור חלש יותר למוסדות הלימודים שלהם ולעולם הערכים המיוצג בהם מאשר המשיבים היהודים.

ניתוח על פי המשתנים המפלחים העלה ממצאים מובהקים רבים. עם זאת, לא נמצאו הבדלים על פי עדה ודור אקדמי דור אקדמי. בהמשך התת-פרק, תוצגנה השוואות לפי מגדר, מידת הדתיות וסוג המוסד האקדמי.

תרשים 2.1 ג מצג את ההבדלים המגדריים בתחושות של זרות, ניכור והפרדה במוסד הלימודים.

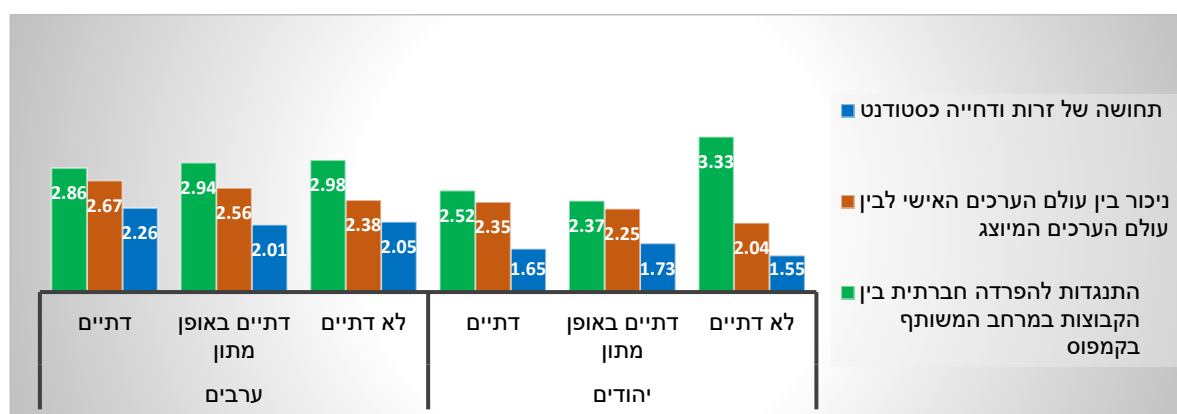
תרשים 2.1 ג. תחושות של זרות, ניכור והפרדה במוסד לימודים, לפי מגדר (יהודים וערבים)

מתוך ההבדלים המוצגים בתרשים, רק שניים היו מובהקים סטטיסטית, ושניהם נצפו בקרב המשיבים **היהודים**. באוכלוסייה זו, גברים (1.79) חשו בממוצע יותר זרות ודחייה במוסד הלימודים בהשוואה לנשים (1.51). ממצא דומה נצפה בהתייחס לתחושת ניכור בין עולם הערכים האישי לבין זה המיוצג על ידי מוסד הלימודים. תחושה זו היתה בולטת יותר בממוצע בקרב גברים (2.35) מאשר בקרב נשים (2.04).

תרשים 2.1 מציג את ההבדלים בתחושות של זרות, ניכור והפרדה במוסד הלימודים על פי מידת הדתיות.

תרשים 2.1. תחושות של זרות, ניכור והפרדה במוסד לימודים, לפי מידת הדתיות (יהודים וערבים)

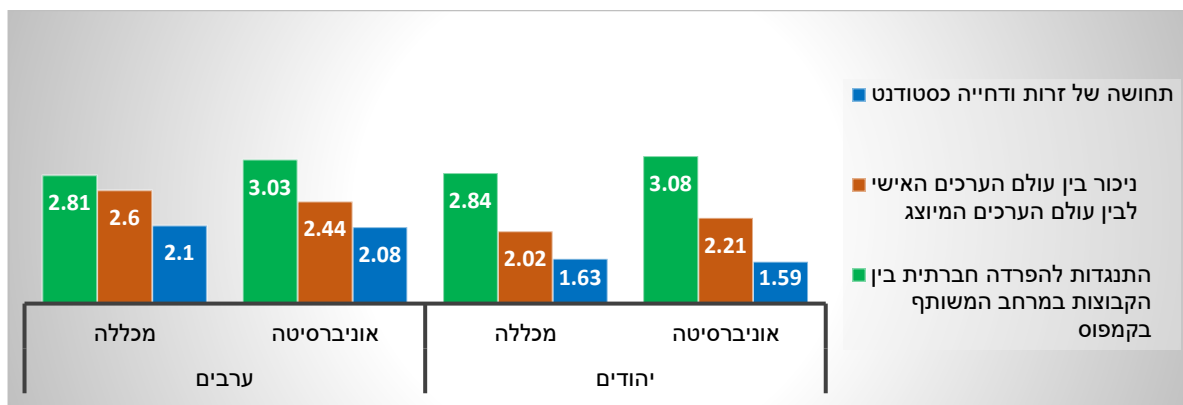

חלקם הניכר של ההבדלים המוצגים בתרשים היו מובהקים סטטיסטית. בקרב המשיבים **היהודים**, ההבדל הראשון התייחס לניכור בין עולם הערכים האישי לבין זה המיוצג על ידי מוסד הלימודים. ניכור זה היה בולט יותר בממוצע בקרב המשיבים הדתיים (2.35) מאשר בקרב המשיבים הלא-דתיים (2.04). ההבדל השני התייחס להתנגדות להפרדה החברתית במרחב המשותף במוסד הלימודים. המשיבים הלא-דתיים (3.33) התנגדו להפרדה זו יותר מהמשיבים הדתיים (2.52) ומהמשיבים הדתיים באופן מתון (2.37).

בקרב המשיבים **הערבים**, נצפו גם כן שני הבדלים מובהקים. בדומה למגמה שתוארה אצל היהודים, המשיבים הלא-דתיים (2.38) הפגינו תחושת ניכור ממוצעת חלשה יותר מאשר המשיבים הדתיים (2.67). הבדל נוסף התייחס לתחושת זרות ודחייה במוסד הלימודים. תחושה זו היתה חזקה יותר בממוצע אצל המשיבים הדתיים (2.26) מאשר אצל המשיבים הדתיים באופן מתון (2.01).

תרשים 2.1 מציג את ההבדלים בתחושות של זרות, ניכור והפרדה במוסד הלימודים בהתאם לסוג המוסד האקדמי.

תרשים 2.1ה. תחושות של זרות, ניכור והפרדה במוסד לימודים, לפי סוג המוסד האקדמי (יהודים וערבים)

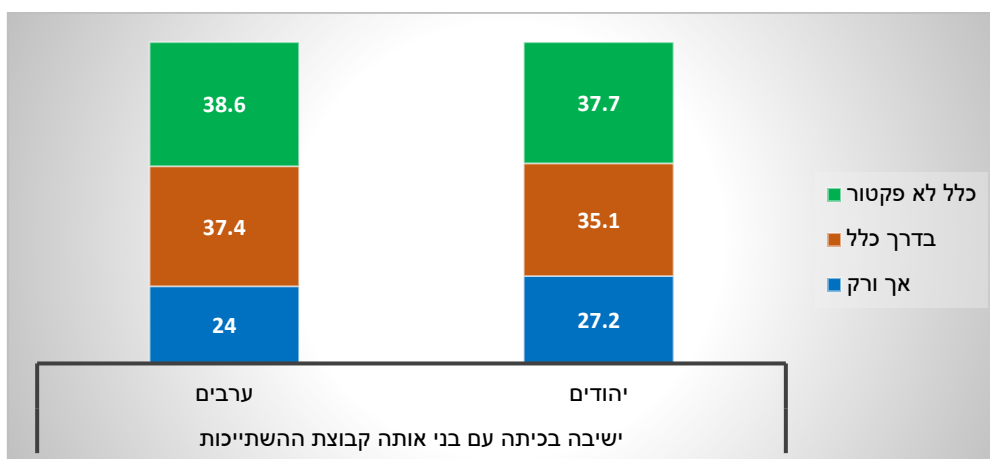

חלקם הניכר של ההבדלים המוצגים בתרשים היו מובהקים סטטיסטית. בקרב המשיבים היהודים, נצפה הבדל בהתייחס לניכור בין עולם הערכים האישי לבין עולם הערכים המיוצג על ידי מוסד הלימודים. ניכור זה היה בולט יותר בקרב המשיבים שלומדים באוניברסיטאות (2.21) מאשר בקרב המשיבים שלומדים במכללות (2.02). הבדל נוסף נצפה בהקשר של ההתנגדות להפרדה חברתית במרחב המשותף במוסד הלימודים. גם כאן, ההתנגדות לכך היתה בולטת יותר בקרב המשיבים שלומדים באוניברסיטאות (3.08) מאשר בקרב המשיבים שלומדים במכללות (2.84). ההבדל המובהק היחיד שנמצא בקרב המשיבים הערבים התייחס לאותו ההיבט. המשיבים שלמדו באוניברסיטאות (3.03) התנגדו להפרדה זו יותר, בממוצע, מאשר המשיבים שלמדו במכללות (2.81).

2.2. ריחוק - קבוצת השתייכות כגורם בבחירת מקום ישיבה בכיתה/בחדר ההרצאות

הפריט בשאלון, עליו ידון תת-פרק זה, התייחס לאופן שבו המשיבים בשתי האוכלוסיות בוחרים במקום הישיבה שלהם בחדר ההרצאות בהתאם לשיקולים של קבוצת השתייכות ("כלל לא", "בדרך כלל" או "אך ורק"). תרשים 2.2א מציג את התפלגות התשובות של הפריט הנדון.

תרשים 2.2א. קבוצת השתייכות ובחירת מקום ישיבה בחדר ההרצאות, לפי אוכלוסייה (אחוזים)

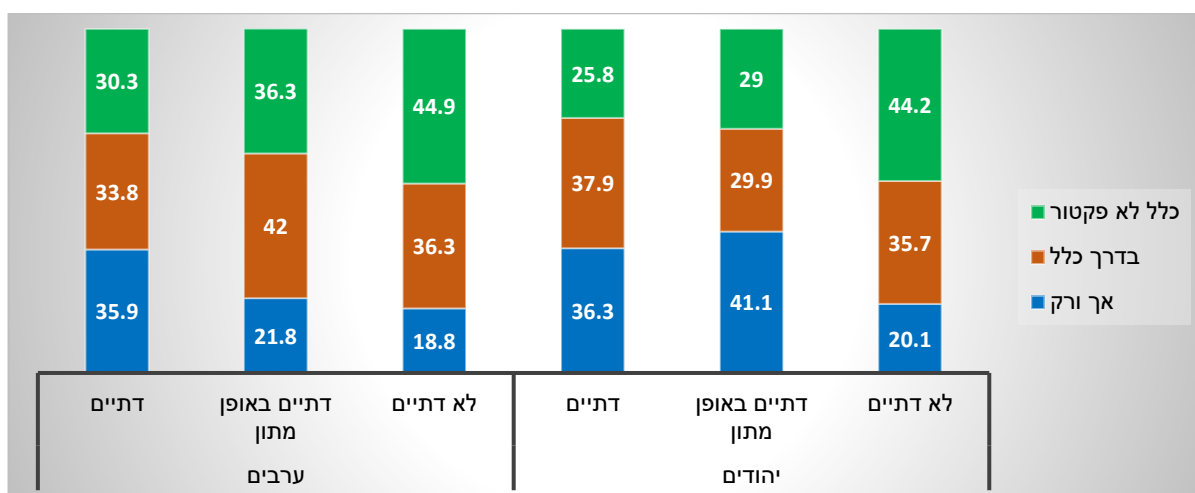

התרשים מראה כי בסך הכל, המשיבים בשתי האוכלוסיות מייחסים חשיבות דומה יחסית לקבוצת השתייכות בבואם לבחור מקום ישיבה בחדר ההרצאות. בעוד ש-27.2% מתוך המשיבים היהודים השיבו כי נוטים לשבת אך ורק ליד בני קבוצת ההשתייכות שלהם, שיעור זה עמד לא הרחק מכך גם בקרב המשיבים הערבים (24%). מנגד, עבור 37.7% מתוך המשיבים היהודים ועבור 38.6% מתוך המשיבים הערבים קבוצת ההשתייכות כלל לא היוותה פקטור בבחירת מקום הישיבה בחדר ההרצאות.

ניתוח על פי המשתנים המפלחים העלה ממצאים מובהקים רבים. עם זאת, לא נמצאו הבדלים על פי מגדר ועדה. בהמשך התת-פרק, תוצגנה השוואות לפי מידת הדתיות, דור אקדמי וסוג המוסד האקדמי.

תרשים 2.2 מציג את ההבדלים בהתפלגות התשובות של הפריט הנדון על פי מידת הדתיות.

תרשים 2.2. קבוצת השתייכות ובחירת מקום ישיבה בחדר ההרצאות, לפי מידת הדתיות (יהודים וערבים)

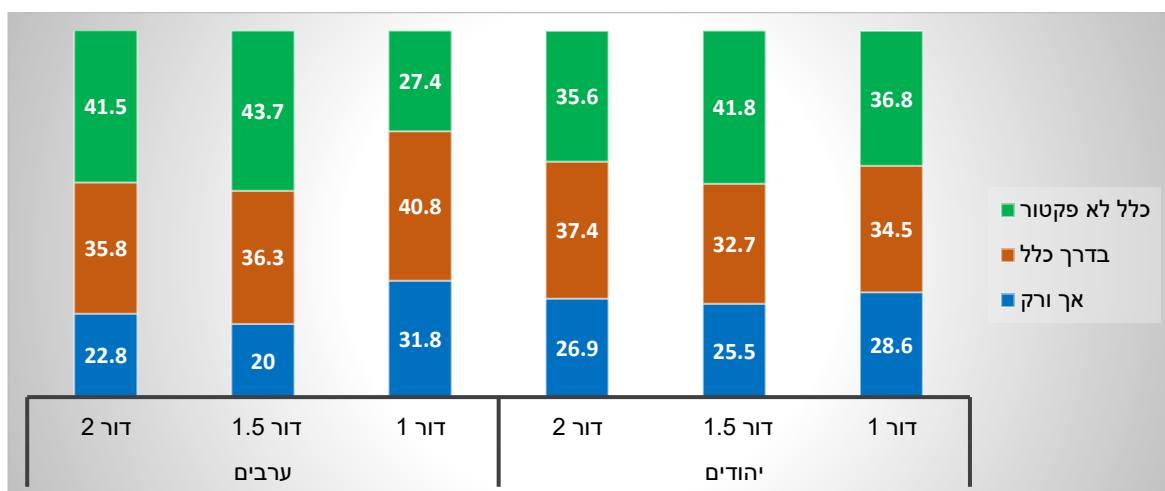

בתרשים ניתן להבחין בהבדלים בין קבוצות הדתיות בכל אחת משתי האוכלוסיות. באופן לא מפתיע, בשתייהן ההבדלים היו מובהקים סטטיסטית. בקרב המשיבים היהודים, 44.2% מתוך המשיבים הלא-דתיים ציינו כי גורם קבוצת ההשתייכות לא היווה פקטור בבחירת מקום הישיבה בחדר ההרצאות. נתון זה גבוה יותר באופן משמעותי מאשר בקרב המשיבים הדתיים באופן מתון (29%) ובקרב המשיבים הדתיים (25.8%). כמו כן, המשיבים הדתיים (36.3%) והדתיים באופן מתון (41.1%) גם ציינו בשיעור גדול באופן ניכר מהמשיבים הלא-דתיים (20.1%) כי בחדר ההרצאות הם יושבים אך ורק ליד סטודנטים מקבוצת ההשתייכות שלהם.

מגמה זוהי נצפתה בקרב המשיבים הערבים. בעוד שקרוב למחצית מהמשיבים הלא-דתיים באוכלוסייה זו (44.9%) ציינו כי גורם קבוצת ההשתייכות לא היווה כל פקטור בבחירת מקום ישיבתם בחדר ההרצאות, שיעור זה בקרב המשיבים הדתיים עמד על 30.3%. מנגד, 35.9% מקרב המשיבים הדתיים ו-18.8% מקרב המשיבים הלא-דתיים באוכלוסייה זו ציינו כי בחדר ההרצאות הם יושבים אך ורק ליד סטודנטים מקבוצת ההשתייכות שלהם.

תרשים 2.2 מציג את ההבדלים בהתפלגות התשובות של הפריט הנדון בהתאם לדור האקדמי.

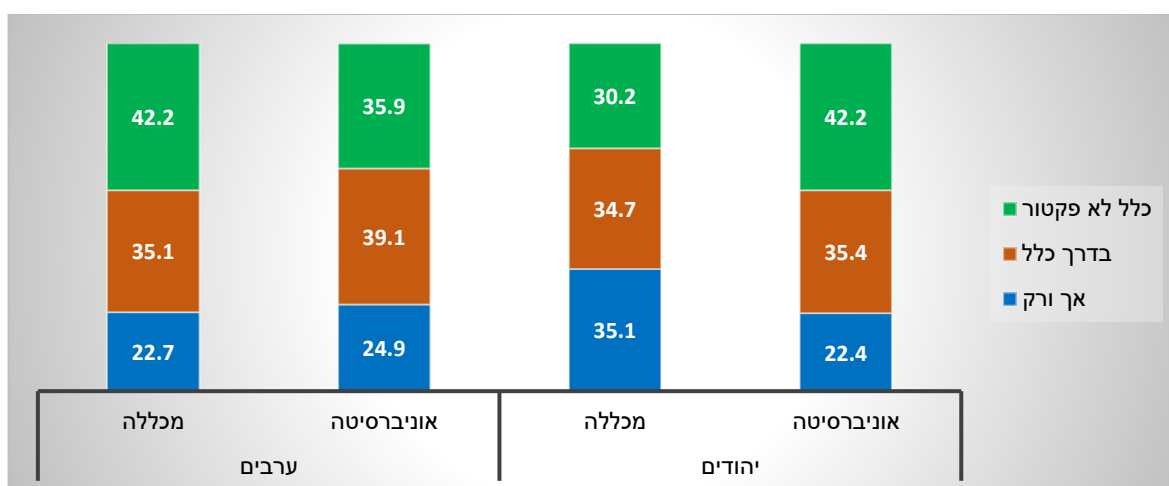
תרשים 2.2ג. קבוצת השתייכות ובחירת מקום ישיבה בחדר ההרצאות, לפי הדור האקדמי (יהודים וערבים)

מבין ההבדלים המוצגים בתרשים, רק בקרב המשיבים **הערבים** ההבדלים היו מובהקים סטטיסטית. השיעור הגבוה ביותר של המדווחים כי קבוצת השתייכות כלל לא מהווה פקטור בהחלטה היכן לשבת בחדר ההרצאות נמצא בקרב המשיבים בני הדור האקדמי ה-1.5 (43.7%) ובקרב המשיבים בני הדור האקדמי השני (41.5%). מנגד, השיעור הגבוה ביותר של המדווחים כי בחדר ההרצאות יושבים אך ורק ליד סטודנטים מקבוצת השתייכות שלהם נצפה בקרב המשיבים בני הדור האקדמי הראשון (31.8%).

תרשים 2.2ד מציג את ההבדלים בהתפלגות של הפריט הנדון בהתאם לסוג המוסד האקדמי.

תרשים 2.2ד. קבוצת השתייכות ובחירת מקום ישיבה בחדר ההרצאות, לפי סוג המוסד האקדמי (יהודים וערבים)

מבין ההבדלים המוצגים בתרשים, ההבדלים המובהקים סטטיסטית נצפו רק בקרב המשיבים **היהודים**. המשיבים שלומדים באוניברסיטאות ייחסו הרבה פחות חשיבות לקבוצת השתייכות כגורם אשר מוביל אותם להחליט היכן לשבת בחדר ההרצאות בהשוואה למשיבים שלומדים במכללות. שיעור היושבים אך ורק ליד סטודנטים מקבוצת השתייכות היה גבוה יותר משמעותית בקרב סטודנטים של מכללות (35.1%) מאשר בקרב סטודנטים של אוניברסיטאות (22.4%). קבוצת השתייכות כלל לא היוותה פקטור בבחירת

מקום הישיבה בחדר ההרצאות עבור 42.2% מתוך המשיבים שלומדים באוניברסיטאות אל מול 30.2% מתוך המשיבים שלומדים במכללות. כאמור, בקרב המשיבים הערבים ניתן לראות התכנסות רבה יותר בהיבט הזה, וכתוצאה מכך, היעדר ההבדלים המובהקים בין המשיבים הלומדים בסוגים השונים של מוסדות אקדמיים.

2.3. סיכום

פרק זה עסק בהיבטים נבחרים של זרות, ניכור, הפרדה וריחוק. בהתייחס לאוכלוסיות של המשיבים, ניתן לראות כי בסך הכל, המשיבים הערבים חשים יותר ריחוק, הפרדה, זרות וניכור במוסדות האקדמיים בהם הם לומדים בהשוואה למשיבים היהודים. אם נצלול לגורמים לפיהם נותחו הנתונים, הרי שניתן לראות כי גורם מידת הדתיות היה הדומיננטי ביותר בהסבר של ההבדלים בתוך אוכלוסיות המשיבים. על פי הממצאים שהוצגו בפרק זה, ניתן להסיק שהמשיבים הדתיים בשתי האוכלוסיות חשים מרחק אישי, פיזי, קוגניטיבי ורגשי רב יותר מהמוסדות האקדמיים שלהם מאשר המשיבים הפחות דתיים.

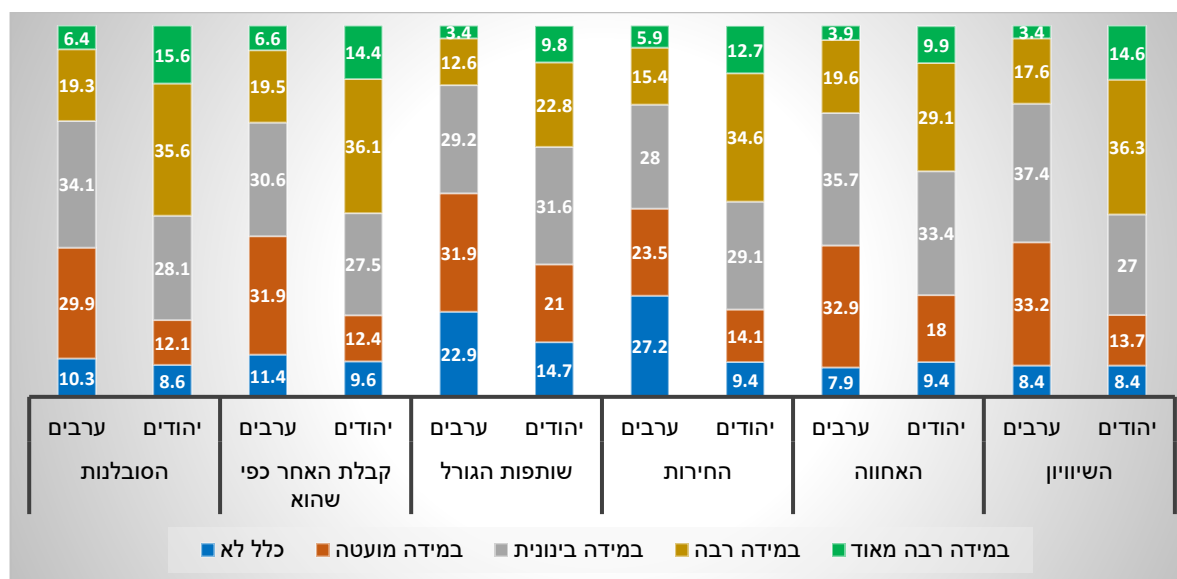
הפרק הבא יעסוק בתפיסות הקידום של ערכים אוניברסליים במוסדות האקדמיים.

פרק 3. עמדות כלפי קידום הערכים האוניברסליים במוסד האקדמי

3.1. תפיסת הקידום של ערכים אוניברסליים נבחרים על ידי מוסד לימודים

הפריטים של השאלון, עליהם דן תת-פרק זה, שאלו את המשיבים עד כמה, לדעתם, מוסדות הלימודים שלהם מקדמים את הערכים האוניברסליים הבאים: (א) שיוויון, (ב) אחווה, (ג) חירות, (ד) שותפות הגורל, (ה) קבלת האחר כפי שהוא ו(ו) סובלנות. תרשים 3א מציג את התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים.

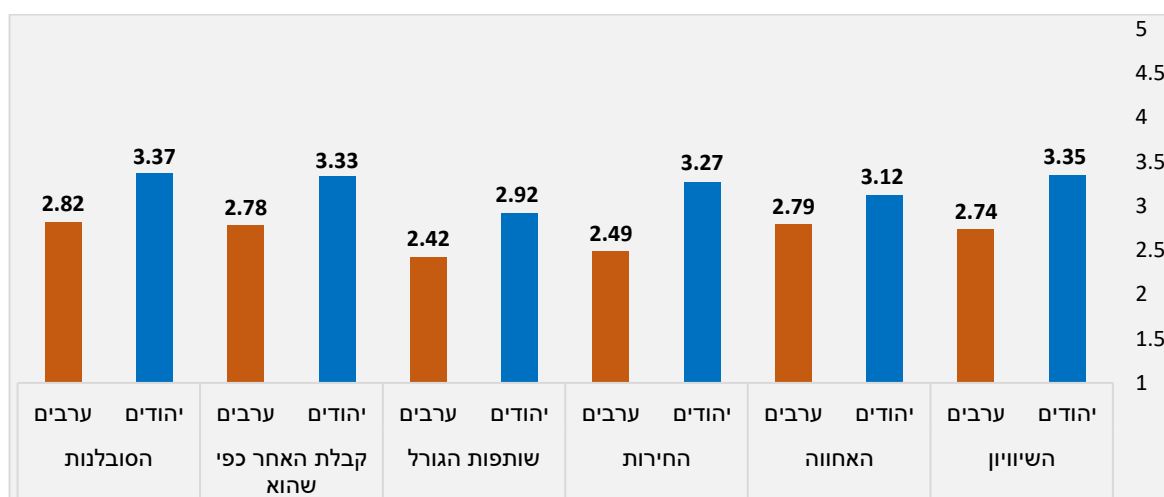
תרשים 3א. תפיסת קידום הערכים האוניברסליים על ידי מוסד לימודים, לפי אוכלוסייה (אחוזים)

ניתן לראות שקיימים הבדלים משמעותיים בין העמדות בתוך אותה האוכלוסייה וכן בין אותן העמדות בשתי האוכלוסיות. עם זאת, המגמה הברורה היא כי שיעור עונים "במידה רבה" או "במידה רבה מאוד" גבוה יותר בנוגע לכל ערך בקרב המשיבים היהודים מאשר בקרב המשיבים הערבים. כך, למשל, 50.9% מתוך המשיבים היהודים היו סבורים שמוסדות הלימודים שלהם מקדמים את ערך השיוויון, בעוד שיעור זה בקרב המשיבים הערבים עמד על 21%. מצב דומה נצפה בהקשר של קידום ערך החירות: 47.3% מתוך המשיבים היהודים ו-21.3% מתוך המשיבים הערבים ענו כי מוסדות הלימודים שלהם מקדמים ערך זה במידה רבה או רבה מאוד. מצב דומה נצפה גם בהקשר של קידום ערך קבלת האחר כפי שהוא: 50.5% מתוך המשיבים היהודים ו-26.1% מהמשיבים הערבים ענו כי מוסדות הלימודים שלהם מקדמים ערך זה במידה רבה או רבה מאוד. ממצא אחרון זה מתכתב חלקית עם מחקרה של חלבי (Halabi, 2022). חלק מהמשתתפים במחקרה ציינו כי חשו קבלה מצד היהודים בקמפוס כפי שהם. ערך נוסף שבהקשר אליו נצפה מצב דומה של פערים הוא ערך הסובלנות: 51.2% מתוך המשיבים היהודים ו-25.7% מהמשיבים הערבים ענו כי מוסדות הלימודים שלהם מקדמים ערך זה במידה רבה או רבה מאוד.

בשני הערכים הנוספים נצפו פערים קטנים יותר בין שתי אוכלוסיות המשיבים. בהקשר של עיקרון האחוה, 39% מתוך המשיבים היהודים ו-23.5% מתוך המשיבים הערבים סברו כי מוסדות הלימודים שלהם מקדמים ערך זה במידה רבה או רבה מאוד. לבסוף, בהקשר של ערך שותפות הגורל, 32.6% מתוך המשיבים היהודים ו-16% מתוך המשיבים הערבים סברו שמוסדות הלימודים שלהם מקדמים ערך זה במידה רבה או רבה מאוד. תרשים 33 מציג את ממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים.

תרשים 33. תפיסת קידום הערכים האוניברסליים על ידי מוסד לימודים, לפי אוכלוסייה (ממוצעים)

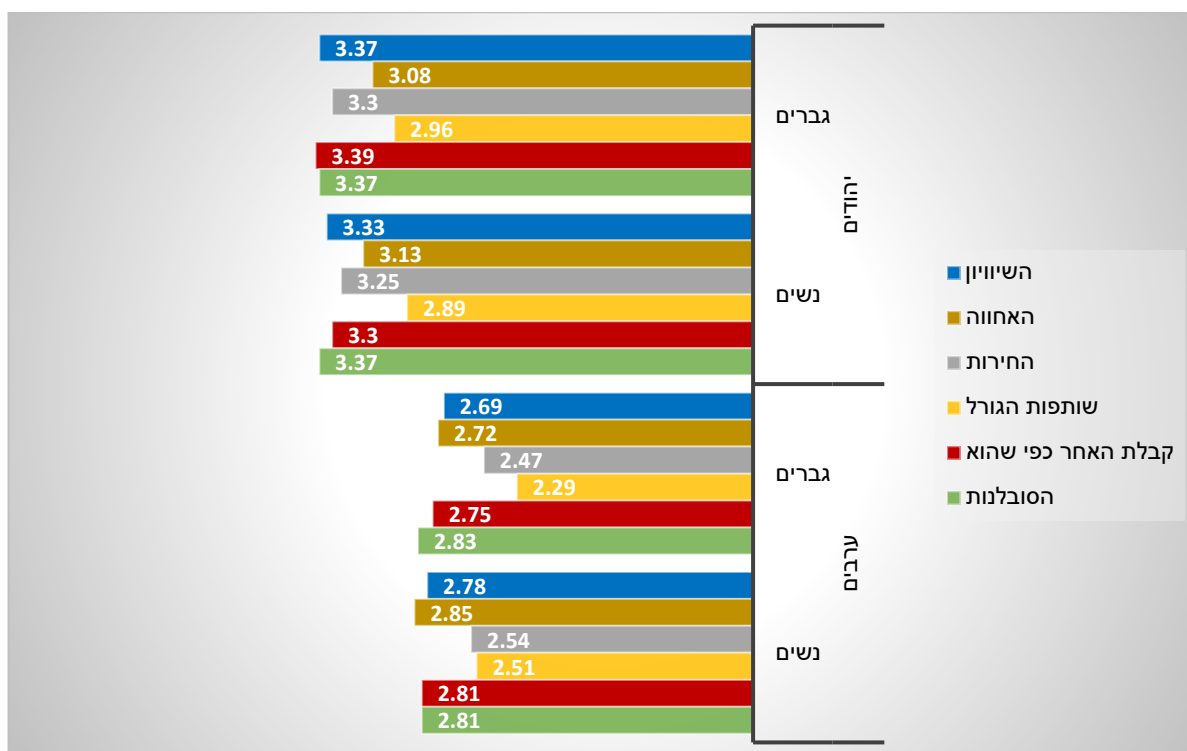

תרשים זה מדגים את הממצאים שהוצגו בתרשים הקודם. ככלל, המשיבים היהודים העריכו את קידום הערכים האוניברסליים יותר מאשר המשיבים הערבים. עם זאת, ניתן להסיק מתוך התרשים שבשתי האוכלוסיות הערכה זו מוגבלת למדי.

ניתוח על פי המשתנים המפלחים העלה ממצאים מובהקים רבים. עם זאת, לא נמצאו הבדלים על פי דור אקדמי. בהמשך התת-פרק, תוצגנה השוואות לפי מגדר, מידת הדתיות, עדה וסוג המוסד האקדמי.

תרשים 33 מציג את ההבדלים המגדריים בממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים.

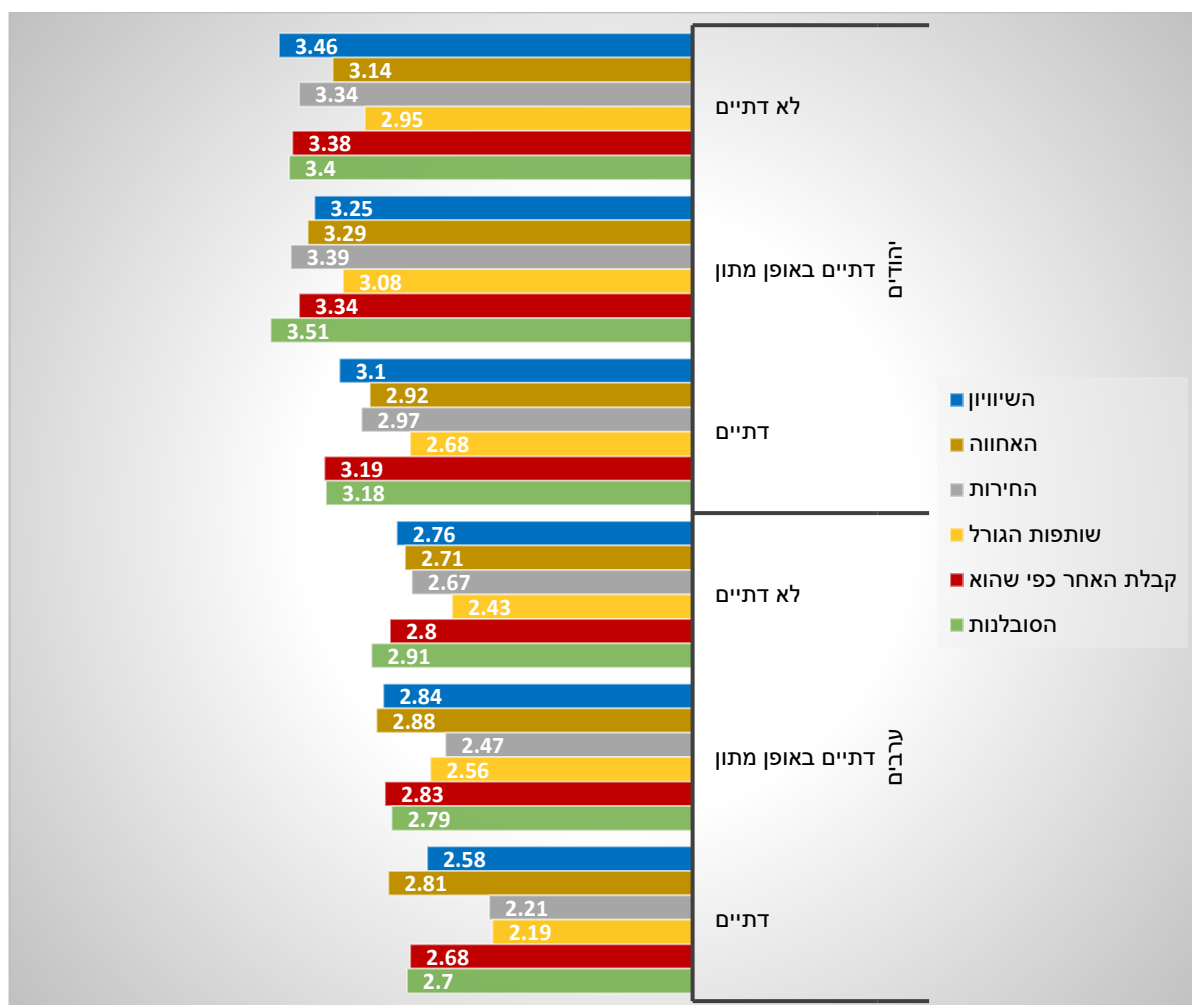
תרשים ג3. תפיסת קידום הערכים האוניברסליים על ידי מוסד לימודים, לפי מגדר (יהודים וערבים)

מתוך כלל ההבדלים המוצגים בתרשים, רק אחד היה מובהק סטטיסטית, והוא נצפה בקרב המשיבים **הערבים**. נשים (2.51) סברו בממוצע יותר מאשר גברים (2.29) כי מוסדות הלימודים שלהם מקדמים את ערך שותפות הגורל.

תרשים ד3 מציג את ההבדלים בממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים בהתאם למידת הדתיות.

תרשים 3ד. תפיסת קידום הערכים האוניברסליים על ידי מוסד לימודים, לפי מידת הדתיות (יהודים וערבים)

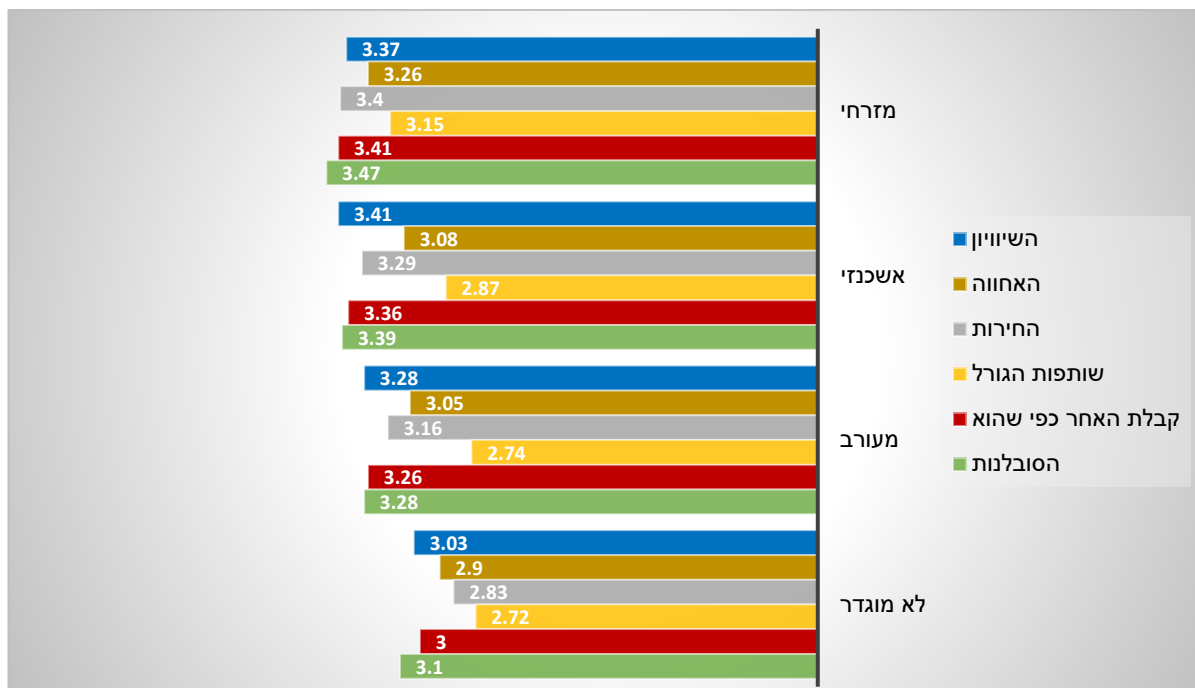

רק חלק מההבדלים המוצגים בתרשים היו מובהקים סטטיסטית. בקרב המשיבים היהודים, נמצאו ארבעה הבדלים כאלה. בהתייחס לערך השיוויון, המשיבים הלא-דתיים (3.46) סברו בממוצע יותר מאשר המשיבים הדתיים (3.1) כי מוסדות הלימודים שלהם מקדמים ערך זה. בהתייחס לערך האחוה, המשיבים הדתיים באופן מתון (3.29) סברו בממוצע יותר מאשר המשיבים הדתיים (2.92) כי מוסדות הלימודים שלהם מקדמים ערך זה. בהתייחס לערך החירות, המשיבים הדתיים באופן מתון (3.39) והמשיבים הלא-דתיים (3.34) סברו בממוצע יותר מאשר המשיבים הדתיים (2.97) כי מוסדות הלימודים שלהם מקדמים ערך זה. בהתייחס לערך שותפות הגורל, המשיבים הדתיים באופן מתון (3.08) סברו בממוצע יותר מאשר המשיבים הדתיים (2.68) כי מוסדות הלימודים שלהם מקדמים ערך זה.

בקרב המשיבים הערבים, נמצאו שלושה הבדלים מובהקים. בהתייחס לערך השיוויון, המשיבים הדתיים באופן מתון (2.84) הציגו מידה ממוצעת רבה יותר של הקידום הנתפס של ערך זה על ידי מוסדות הלימודים שלהם בהשוואה למשיבים הדתיים (2.58). בהתייחס לערך החירות, המשיבים הלא-דתיים (2.67) הציגו מידה ממוצעת רבה יותר של הקידום הנתפס של ערך זה על ידי מוסדות הלימודים שלהם בהשוואה למשיבים הדתיים (2.21). בהתייחס לערך שותפות הגורל, המשיבים הדתיים באופן מתון (2.56) הציגו מידה ממוצעת רבה יותר של הקידום הנתפס של ערך זה על ידי מוסדות הלימודים שלהם בהשוואה למשיבים הדתיים (2.19).

תרשים 3 מציג את ההבדלים בממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים בהתאם להשתייכות העדתית.

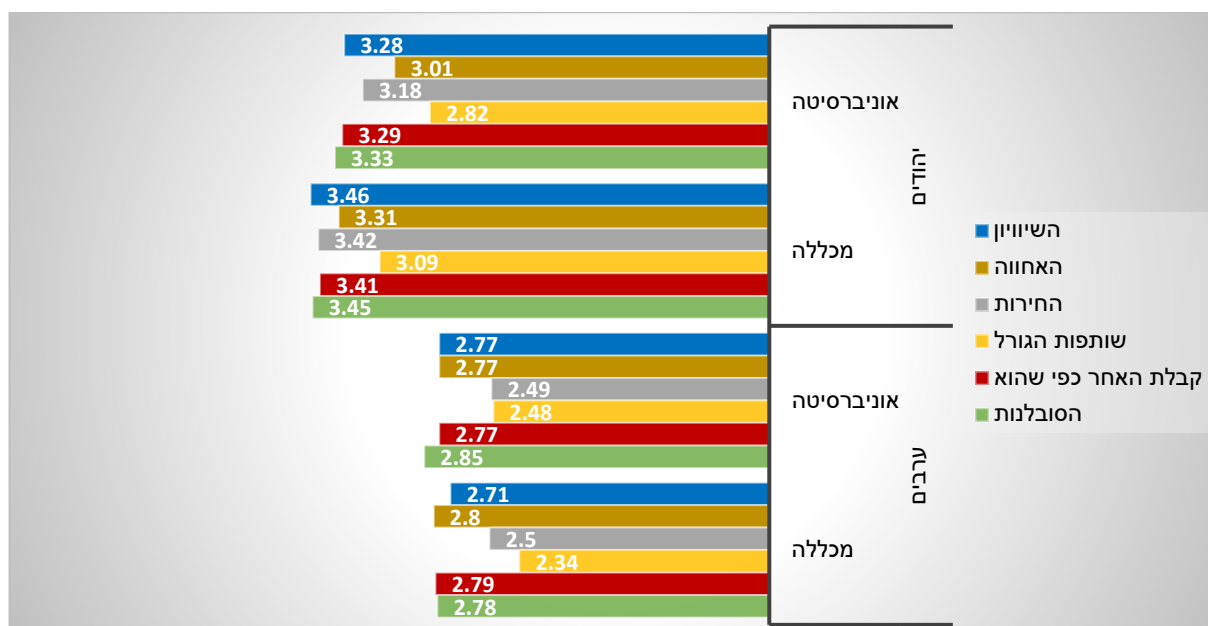
תרשים 3. תפיסת קידום הערכים האוניברסליים על ידי מוסד לימודים, לפי עדה (יהודים)

מתוך ההבדלים המוצגים בתרשים, רק אחד נמצא מובהק סטטיסטית. בהתייחס לערך שותפות הגורל, המשיבים בני עדות המזרח (3.15) הציגו מידה ממוצעת רבה יותר של הקידום הנתפס של ערך זה על ידי מוסדות הלימודים שלהם בהשוואה למשיבים המעורבים מבחינה עדתית (2.74).

תרשים 3 מציג את ההבדלים בממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים בהתאם לדור האקדמי.

תרשים 13. תפיסת קידום הערכים האוניברסליים על ידי מוסד לימודים, לפי סוג המוסד האקדמי (יהודים וערבים)

רק שלושה מתוך כלל ההבדלים המוצגים בתרשים זה היו מובהקים סטטיסטית, ושלושתם נצפו בקרב המשיבים היהודים. בהתייחס לערך האחוזה, המשיבים שלומדים במכללות (3.31) הציגו עמדה חיובית יותר בנוגע לקידום של ערך זה על ידי מוסדות הלימודים שלהם בהשוואה למשיבים שלומדים באוניברסיטאות (3.01). גם בהתייחס לערך החירות, המשיבים שלומדים במכללות (3.42) הציגו עמדה חיובית יותר בנוגע לקידום הערך על ידי מוסדות הלימודים שלהם בהשוואה למשיבים שלומדים באוניברסיטאות (3.18). לבסוף, גם בהתייחס לערך שותפות הגורל, המשיבים שלומדים במכללות (3.09) הציגו עמדה חיובית יותר בנוגע לקידום הערך על ידי מוסדות הלימודים שלהם בהשוואה למשיבים שלומדים באוניברסיטאות (2.82).

3.2. סיכום

פרק זה עסק בתפיסת הקידום של ערכים אוניברסליים נבחרים על ידי המוסדות האקדמיים בהם לומדים המשתתפים בסקר. ניתוח תשובותיהם של המשיבים משתי האוכלוסיות העלה כי קידום הערכים הללו נתפס באופן שונה על ידי המשיבים היהודים ועל ידי המשיבים הערבים. ככלל, המשיבים היהודים סברו בשיעורים ובממוצעים גבוהים יותר מאשר המשיבים הערבים שמוסדות הלימודים שלהם מקדמים ערכים אלה. מבין משתני הרקע לפיהם נערכו ההשוואות, נראה שהשניים הדומיננטיים היו מידת דתיות וסוג המוסד האקדמי. נראה כי המשיבים הפחות דתיים וסטודנטים של מכללות סברו יותר מהמשיבים הדתיים יותר ומהסטודנטים של אוניברסיטאות, בהתאמה, כי מוסדות הלימודים שלהם מקדמים ערכים אוניברסליים, ובעיקר את ערך האחוזה, החירות ושותפות הגורל.

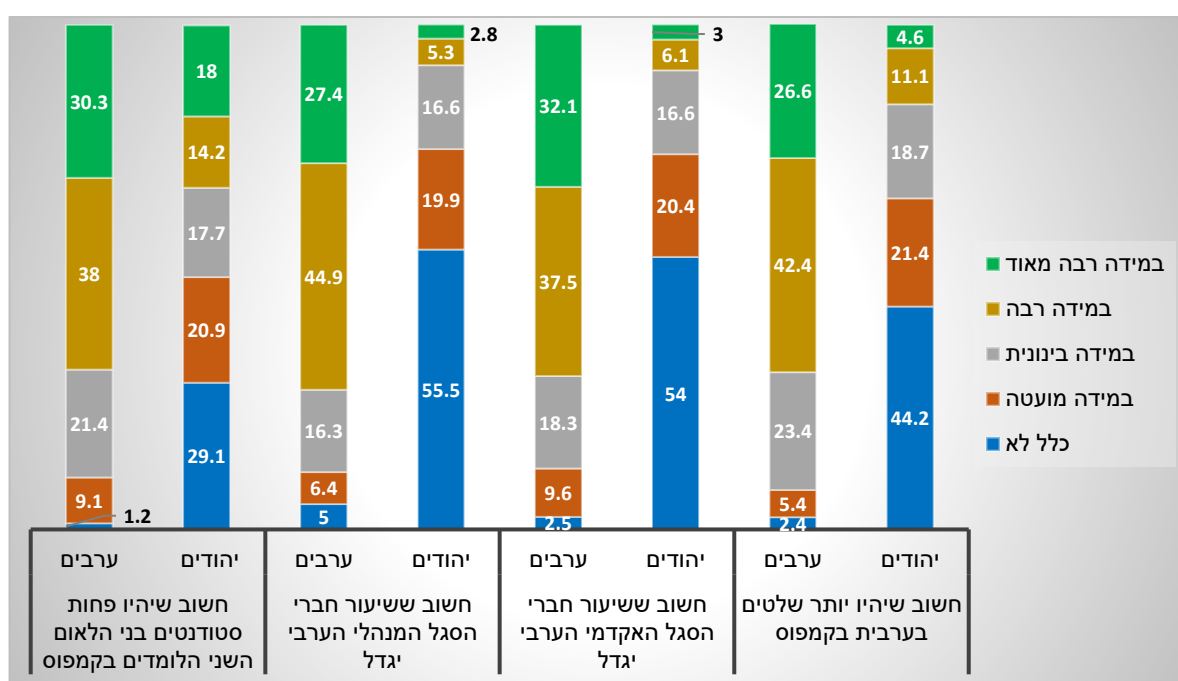
הפרק הבא יעסוק בתפיסות ובעמדות הקשורות לרב-תרבותיות במוסדות האקדמיים.

פרק 4. עמדות בנוגע לרב-תרבותיות במוסדות האקדמיים

4.1. חשיבות הנוכחות של השפה הערבית ושל ערבים במוסד לימודים

הפריטים של השאלון, עליהם דן תת-הפרק הזה, שאלו את המשתתפים בסקר באיזו מידה חשוב להם (א) שיהיו יותר שלטים בשפה הערבית במוסדות הלימודים שלהם, (ב) שיהיו יותר חברי הסגל האקדמי הערבי במוסדות הלימודים שלהם, (ג) שיהיו יותר חברי הסגל המנהלי הערבים במוסדות הלימודים שלהם ו(ד) שיהיו פחות סטודנטים בני הלאום השני במוסדות הלימודים שלהם. תרשים 4.1 מציג את התפלגויות התשובות של הפריטים הללו בקרב שתי האוכלוסיות.

תרשים 4.1. החשיבות האישית של נוכחות השפה הערבית והערבים במוסד לימודים, לפי אוכלוסייה (אחוזים)

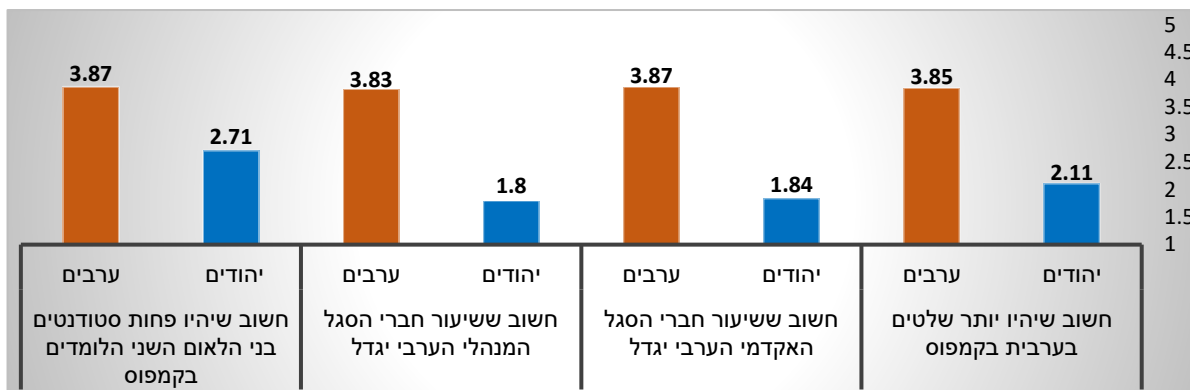

התרשים מראה כי המשיבים בשתי האוכלוסיות ייחסו חשיבות שונה לחלק ניכר מהיבטים הנשאלים. בהתייחס לכמות גדולה יותר של שלטים בשפה הערבית במוסדות הלימודים, 15.7% מתוך המשיבים **היהודים** ו-69% מקרב המשיבים **הערבים** סברו כי עניין זה חשוב במידה רבה או רבה מאוד. ממצא זה מתכתב עם ממצאי מחקרה של חלבי (Halabi, 2022) בנוגע לחשיבות השפה הערבית בקמפוס עבור הסטודנטים הערבים. הבדל עוד יותר גדול נצפה בנוגע לחשיבות של הגדלת שיעורם של חברי הסגל האקדמי הערבים. רק 9.1% מקרב המשיבים **היהודים** לעומת 69.6% מקרב המשיבים **הערבים** ציינו כי עניין זה חשוב במידה רבה או רבה מאוד. פער דומה בין המשיבים בין שתי האוכלוסיות נצפה גם בהקשר של חשיבות הגדלתו של שיעור חברי הסגל המנהלי הערבים. רק 8.1% מקרב המשיבים **היהודים** לעומת 72.3% מקרב המשיבים **הערבים** ציינו כי עניין זה חשוב במידה רבה או רבה מאוד. לבסוף, בעניין הפחתת שיעור הסטודנטים בני הלאום השני נצפה פער קטן יותר באופן משמעותי, אם כי עדיין ניכר, בין שתי האוכלוסיות:

32.2% מתוך המשיבים היהודים ו-68.3% מקרב המשיבים הערבים ציינו כי עניין זה חשוב עבורם במידה רבה או רבה מאוד.

תרשים 4.1 ב מצג את ממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים.

תרשים 4.1. החשיבות האישית של נוכחות השפה הערבית והערבים במוסד לימודים, לפי אוכלוסייה (ממוצעים)

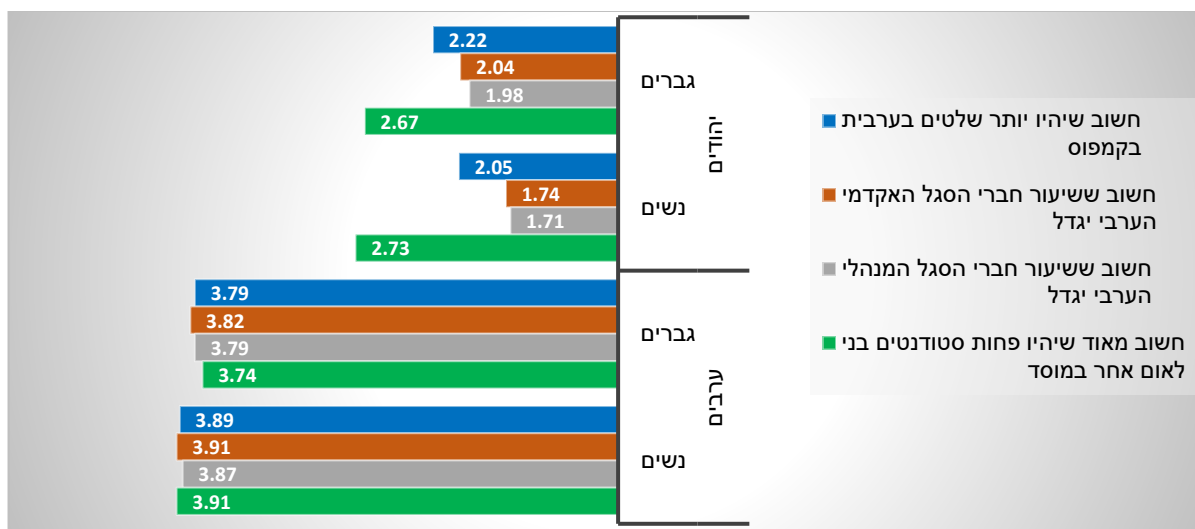

התרשים ממשיך לתאר את המגמה שהוצגה בתרשים הקודם. נראה, באופן דיי טבעי, כי המשיבים הערבים מעוניינים בנוכחות רבה יותר של השפה הערבית ושל כח האדם הערבי (אקדמי ומנהלי) במוסדות האקדמיים. בנוסף, ניתן לראות כי המשיבים היהודים מקנים פחות חשיבות להפחתת שיעור הסטודנטים בני הלאום השני מאשר המשיבים הערבים.

ניתוח על פי המשתנים המפלחים העלה ממצאים מובהקים רבים. עם זאת, לא נמצאו הבדלים על פי דור אקדמי. בהמשך התת-פרק, תוצגנה השוואות לפי מגדר, מידת הדתיות, עדה וסוג המוסד האקדמי.

תרשים 4.1 ג מצג את ההבדלים המגדריים בממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים.

תרשים 4.1 ג. החשיבות האישית של נוכחות השפה הערבית והערבים במוסד לימודים, לפי מגדר (יהודים וערבים)

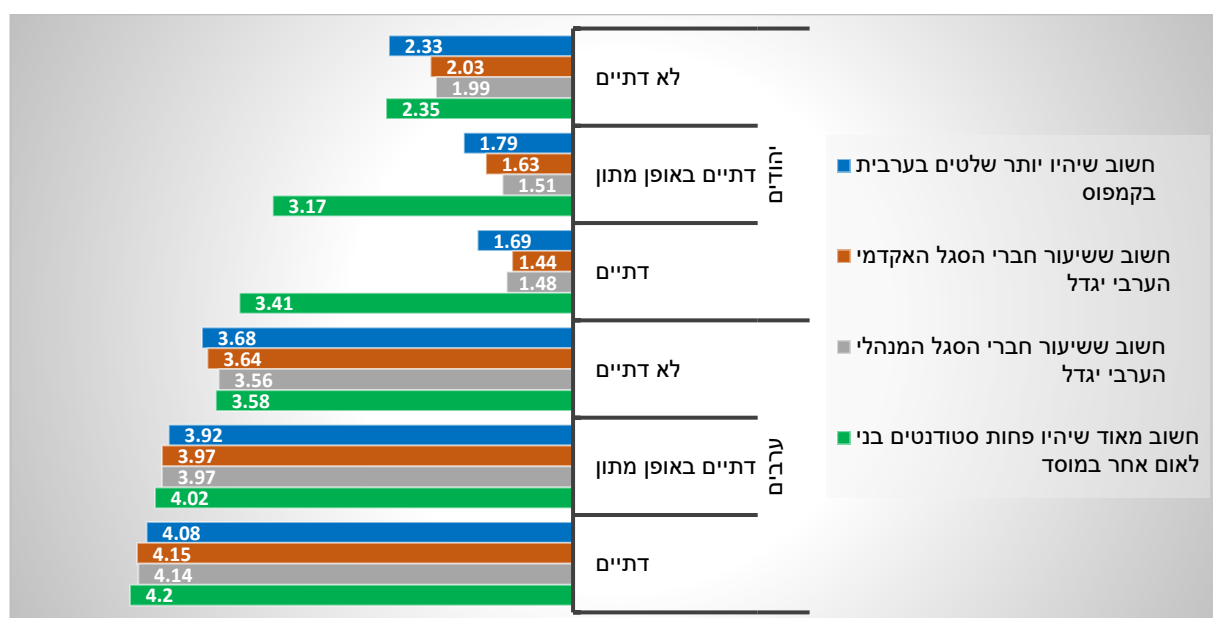

בתרשים זה ניתן לראות מספר הבדלים תלוי-מגדר. עם זאת, רק חלק מהם היו מובהקים סטטיסטית. בקרב המשיבים **היהודים**, נצפו שני הבדלים כאלה. הגדלת שיעור חברי הסגל האקדמי הערבים, היתה חשובה יותר בממוצע עבור גברים (2.04) מאשר עבור נשים (1.74). גם הגדלת שיעורם של חברי הסגל המנהלי הערבים במוסד הלימודים היתה חשובה יותר בממוצע עבור גברים (1.98) מאשר עבור נשים (1.71).

בקרב המשיבים **הערבים**, נצפה הבדל מובהק אחד בלבד, והוא התייחס להפחתת שיעור הסטודנטים בני הלאום השני במוסד הלימודים. עניין זה היה חשוב יותר בממוצע עבור נשים (3.91) מאשר עבור גברים (3.74).

תרשים 4.1 מציג את ההבדלים בממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים בהתאם למידת הדתיות.

תרשים 4.1. החשיבות האישית של נוכחות השפה הערבית והערבים במוסד לימודים, לפי מידת הדתיות (יהודים וערבים)

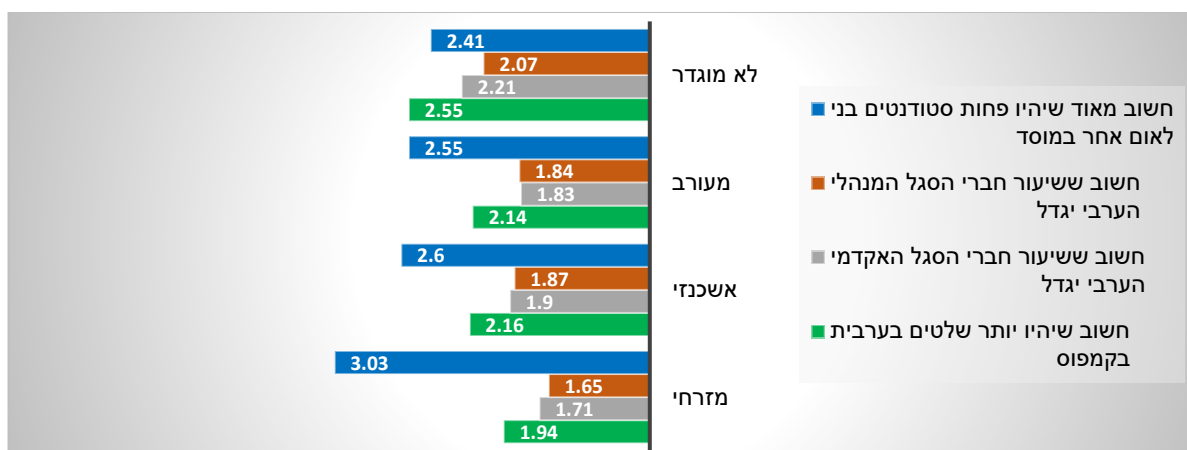

בתרשים זה, כל ההבדלים היו מובהקים סטטיסטית בתוך כל אחת משתי האוכלוסיות. בקרב המשיבים **היהודים**, המשיבים הלא-דתיים (2.33) ייחסו חשיבות רבה יותר בממוצע להגדלת מספר השליטים בערבית במוסדות הלימודים שלהם מאשר המשיבים הדתיים באופן מתון (1.79) והדתיים (1.69). המשיבים הלא-דתיים (2.03) ייחסו חשיבות רבה יותר בממוצע גם להגדלת שיעורם של חברי הסגל הערבים במוסדות הלימודים שלהם בהשוואה למשיבים דתיים באופן מתון (1.63) ולמשיבים הדתיים (1.44). מבנה דומה של הבדלים נצפה בהקשר של הגדלת חברי הסגל המנהלי הערבים. עניין זה היה חשוב יותר בממוצע עבור המשיבים הלא-דתיים (1.99) מאשר עבור משיבים דתיים באופן מתון (1.51) והמשיבים הדתיים (1.48). לבסוף, המשיבים הדתיים (3.41) והדתיים באופן מתון (3.17) ייחסו חשיבות רבה יותר בממוצע להפחתת שיעורם של סטודנטים בני הלאום השני בהשוואה למשיבים הלא-דתיים (2.35).

בקרב המשיבים הערבים, נצפו הבדלים במגמה הפוכה. המשיבים הלא-דתיים (3.68) ייחסו חשיבות מועטה יותר בממוצע להגדלת מספר השליטים בשפה הערבית בקמפוסים שלהם בהשוואה למשיבים דתיים באופן מתון (3.92) ולמשיבים הדתיים (4.08). המשיבים הלא-דתיים (3.64) ייחסו גם פחות חשיבות בממוצע להגדלת שיעורם של חברי הסגל האקדמי הערבים במוסדות הלימודים שלהם בהשוואה למשיבים דתיים באופן מתון (3.97) ולמשיבים הדתיים (4.15). מבנה דומה של הבדלים נצפה בהקשר של הגדלת חברי הסגל המנהלי הערבים. עניין זה היה חשוב פחות בממוצע עבור המשיבים הלא-דתיים (3.56) מאשר עבור המשיבים הדתיים באופן מתון (3.97) והדתיים (4.14). לבסוף, המשיבים הלא-דתיים (3.58) ייחסו חשיבות מועטה יותר בממוצע להפחתת שיעורם של סטודנטים בני הלאום השני בהשוואה למשיבים דתיים באופן מתון (4.02) ולמשיבים הדתיים (4.2).

תרשים 4.1 מציג את ההבדלים בממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים בהתאם להשתייכות העדתית.

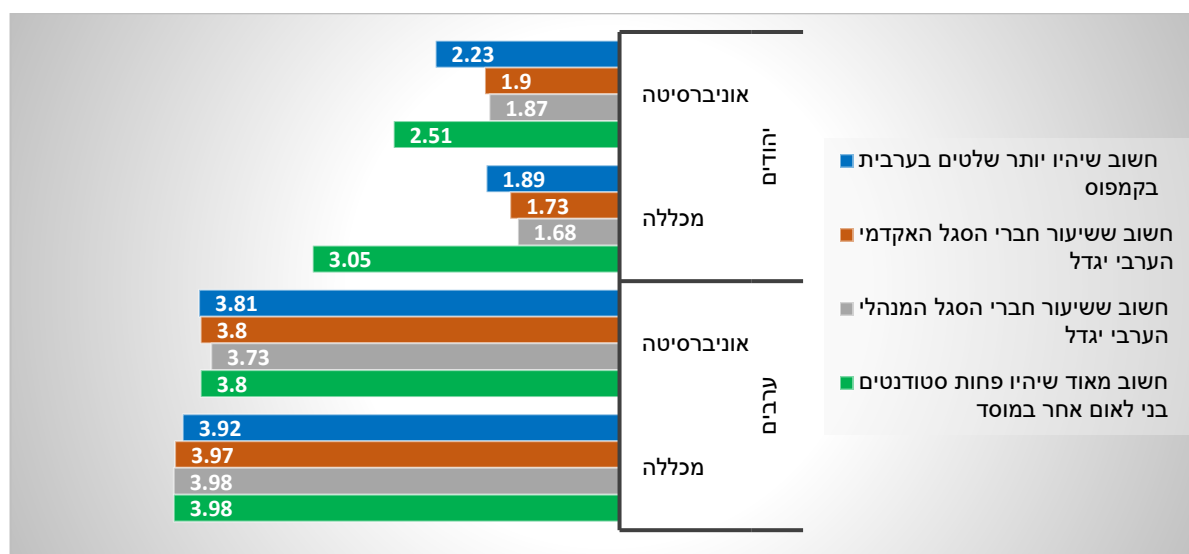
תרשים 4.1. החשיבות האישית של נוכחות השפה הערבית והערבים במוסד לימודים, לפי עדה (יהודים)

מתוך ההבדלים המוצגים בתרשים, רק אחד היה מובהק סטטיסטית. המשיבים בני עדות המזרח (3.03) ייחסו חשיבות רבה יותר בממוצע להפחתת שיעורם של סטודנטים בני הלאום השני במוסדות הלימודים שלהם בהשוואה למשיבים בני עדות אשכנז (2.6) ולמשיבים המעורבים מבחינה עדתית (2.55).

תרשים 4.1 מציג את ההבדלים בממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים בהתאם לסוג המוסד האקדמי.

תרשים 14.1. החשיבות האישית של נוכחות השפה הערבית והערבים במוסד לימודים, לפי סוג המוסד האקדמי (יהודים וערבים)

רק חלק מההבדלים בתרשים זה היו מובהקים סטטיסטית. בקרב המשיבים **היהודים**, נמצאה חשיבות רבה יותר בממוצע להגדלה של מספר השלטים בערבית במוסדות הלימודים מצד המשיבים שלומדים באוניברסיטאות (2.23) מאשר מצד המשיבים שלומדים במכללות (1.89). בדומה, חשיבות ממוצעת רבה יותר להגדלת שיעורם של חברי הסגל המנהלי הערבים במוסדות הלימודים יוחסה גם היא על ידי המשיבים שלומדים באוניברסיטאות (1.87) מאשר על ידי המשיבים שלומדים במכללות (1.68). בניגוד לכך, חשיבות ממוצעת רבה יותר להפחתה של מספר הסטודנטים בני הלאום השני במוסדות הלימודים יוחסה על ידי המשיבים שלומדים במכללות (3.05) מאשר על ידי המשיבים שלומדים באוניברסיטאות (2.51).

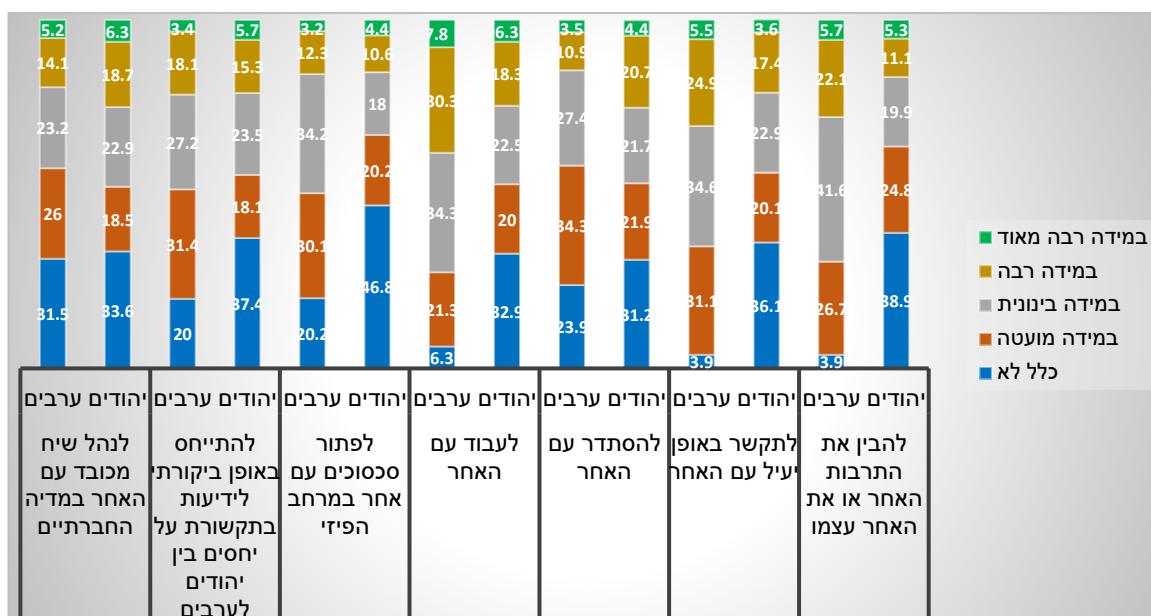
בקרב המשיבים **הערבים**, נצפו מגמות שונות מעט. חשיבות ממוצעת רבה יותר להגדלת שיעורם של חברי הסגל האקדמי הערבים במוסדות הלימודים יוחסה על ידי המשיבים שלומדים במכללות (3.97) מאשר על ידי המשיבים שלומדים באוניברסיטאות (3.8). חשיבות ממוצעת רבה יותר להגדלת שיעורם של חברי הסגל המנהלי הערבים במוסדות הלימודים יוחסה גם היא על ידי המשיבים שלומדים במכללות (3.98) מאשר על ידי המשיבים שלומדים באוניברסיטאות (3.73). אולם בדומה למשיבים היהודים, בקרב המשיבים הערבים חשיבות ממוצעת רבה יותר להפחתה של מספר הסטודנטים בני הלאום השני במוסדות הלימודים יוחסה על ידי המשיבים שלומדים במכללות (3.98) מאשר על ידי המשיבים שלומדים באוניברסיטאות (3.8).

4.2. התועלת המעשית של הלימודים האקדמיים בעולם הרב-תרבותי

הפריטים של השאלון, עליהם דן תת-הפרק הזה, שאלו את המשתתפים בסקר באיזו מידה הם מאמינים שבעקבות הלימודים במוסדות האקדמיים שלהם הם מסוגלים לבצע או לבצע טוב יותר את הדברים הבאים: (א) להבין את התרבות של הלאום השני או את בני הלאום השני עצמם, (ב) לתקשר באופן יעיל עם בני הלאום השני, (ג) להסתדר עם בני הלאום השני, (ד) לעבוד עם בני הלאום השני, (ה) לפתור סכסוכים עם בני הלאום השני במרחב הפיזי (למשל, בתחבורה הציבורית), (ו) להתייחס בצורה ביקורתית לידיעות בתקשורת

המסורתית (טלוויזיה, רדיו, עיתונות מודפסת) בנוגע ליחסי יהודים-ערבים בישראל, ו(z) לנהל שיח מכובד עם בני הלאום השני ברשתות החברתיות באינטרנט. תרשים 4.2 א מציג את התפלגויות התשובות של כל אחד מהפריטים הללו בקרב שתי האוכלוסיות.

תרשים 4.2. התועלת המעשית של הלימודים במוסד אקדמי רב-תרבותי, לפי אוכלוסייה (אחוזים)

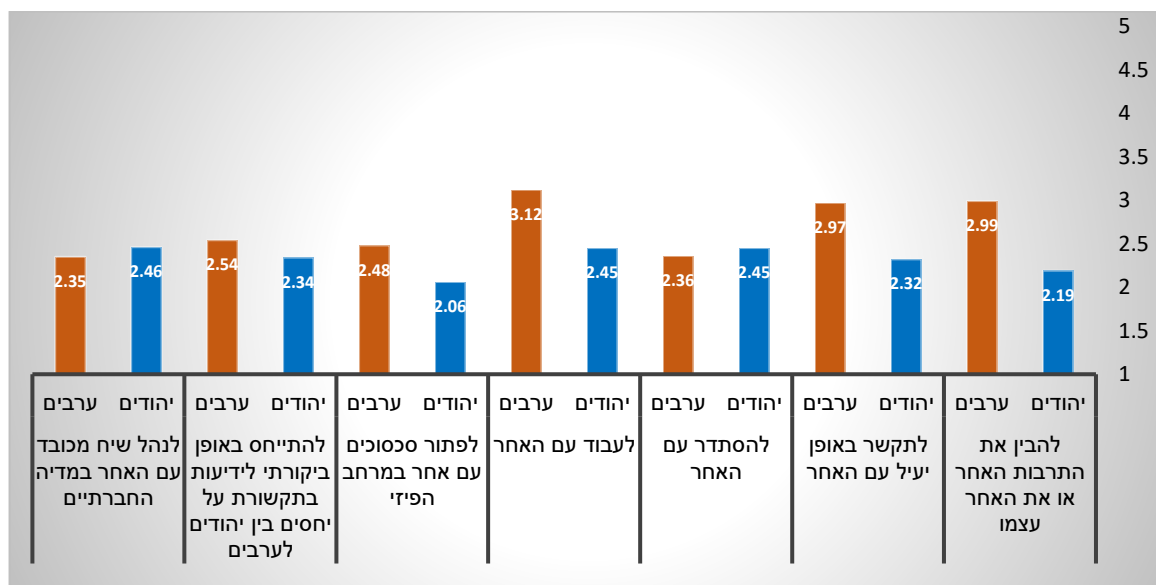

בתרשים זה נראה כי קיימים הבדלים בין ההשלכות הפרקטיות השונות בתוך כל אחת משתי האוכלוסיות. בהתייחס ליכולת להבין את התרבות של בני הלאום השני או את בני הלאום השני עצמם, נראה ששיעור גבוה יותר בקרב המשיבים **הערבים** (27.8%) מאשר בקרב המשיבים **היהודים** (16.4%) מסוגלים לעשות זאת (טוב יותר) בעקבות לימודיהם האקדמיים במידה רבה או רבה מאוד. גם בהתייחס ליכולת לתקשר עם בני הלאום השני באופן יעיל, נראה ששיעור גבוה יותר בקרב המשיבים **הערבים** (30.4%) מאשר בקרב המשיבים **היהודים** (21%) מסוגלים לעשות זאת (טוב יותר) בעקבות לימודיהם האקדמיים במידה רבה או רבה מאוד. בניגוד לכך, בהתייחס ליכולת להסתדר עם בני הלאום השני, נראה ששיעור גבוה יותר בקרב המשיבים **היהודים** (25.1%) מאשר בקרב המשיבים **הערבים** (14.4%) מסוגלים לעשות זאת (טוב יותר) בעקבות לימודיהם האקדמיים במידה רבה או רבה מאוד. בהתייחס ליכולת לעבוד עם בני הלאום השני, נראה ששיעור גבוה יותר בקרב המשיבים **הערבים** (38.1%) מאשר בקרב המשיבים **היהודים** (24.6%) מסוגלים לעשות זאת (טוב יותר) בעקבות לימודיהם האקדמיים במידה רבה או רבה מאוד. בהתייחס ליכולת לפתור סכסוכים עם בני הלאום השני במרחב הפיזי, נראה ששיעור דומה יחסית בקרב המשיבים **הערבים** (15.5%) ובקרב המשיבים **היהודים** (15%) דיווחו כי מסוגלים לעשות זאת (טוב יותר) בעקבות לימודיהם האקדמיים במידה רבה או רבה מאוד. גם בנוגע ליכולת להתייחס באופן ביקורתי לידיעות בתקשורת המסורתית הקשורות ליחסי יהודים-ערבים, נראה ששיעור דומה יחסית בקרב המשיבים **הערבים** (21.5%) בקרב המשיבים **היהודים** (21%) דיווחו כי מסוגלים לעשות זאת (טוב יותר) בעקבות לימודיהם האקדמיים במידה רבה או רבה מאוד. לבסוף, בהתייחס ליכולת לנהל שיח מכובד עם בני הלאום השני ברשתות החברתיות, נראה ששיעור מעט

גבוה יותר בקרב המשיבים **היהודים** (25%) מאשר בקרב המשיבים **הערבים** (19.3%) דיווחו כי מסוגלים לעשות זאת (טוב יותר) בעקבות לימודיהם האקדמיים במידה רבה או רבה מאוד.

תרשים 4.2 מציג את ממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים.

תרשים 4.2. התועלת המעשית של הלימודים במוסד אקדמי רב-תרבותי, לפי אוכלוסייה (ממוצעים)

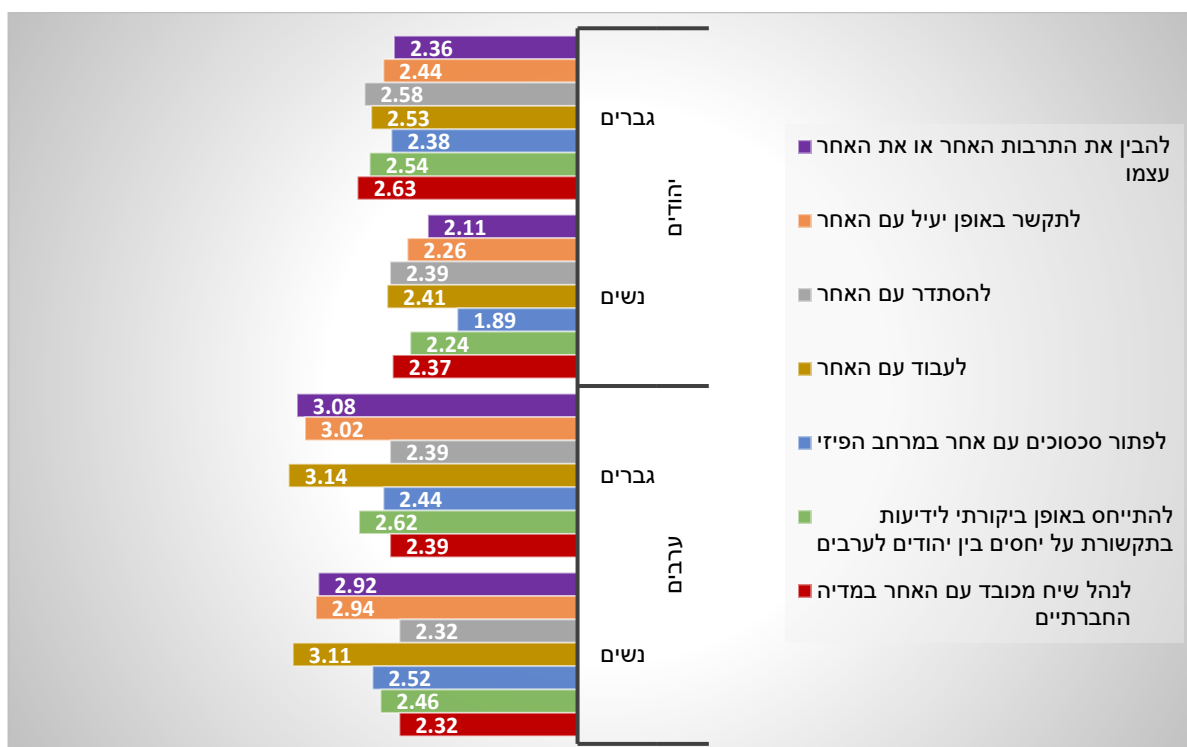
תרשים זה ממשיך לתאר את המגמה שהוצגה בתרשים הקודם. נראה שבסך הכל, הלימודים האקדמיים גרמו לסטודנטים **הערבים** יותר מאשר לסטודנטים היהודים להבין טוב יותר את התרבות של בני הלאום השני או את בני הלאום השני עצמם, לתקשר באופן יעיל עם בני הלאום השני, לעבוד עם בני הלאום השני, לפתור את הסכסוכים עם בני הלאום השני במרחב הפיזי ולהתייחס באופן ביקורתי לידיעות בתקשורת המסורתית על יחסי יהודים-ערבים. מנגד, נראה שבסך הכל, הלימודים האקדמיים גרמו לסטודנטים **היהודים** יותר מאשר לסטודנטים הערבים להסתדר טוב יותר עם בני הלאום השני ולנהל שיח מכובד עם בני הלאום השני ברשתות החברתיות באינטרנט.

ככלל, הממצאים בתת-פרק זה מתכתבים עם ממצאיהם של המחקרים הקודמים (Lev Ari & Husisi, 2020; Sabek, 2020; Masry-Herzallah, 2021; Redlich, 2020) שמצביעים על כך שהשפעה של הלימודים האקדמיים על הכישרים הבין-תרבותיים בקרב ערבים משמעותית יותר מאשר בקרב יהודים. עם זאת, ניתן להסיק מהתרשים כי הלימודים האקדמיים שיפרו את המסוגלויות (capabilities) השונות בקרב המשיבים משתי הקבוצות בצורה מוגבלת יחסית.

ניתוח על פי כל המשתנים המפלחים העלה ממצאים מובהקים.

תרשים 4.2 מציג את ההבדלים המגדריים בממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים.

תרשים 4.2ג. התועלת המעשית של הלימודים במוסד אקדמי רב-תרבותי, לפי מגדר (יהודים וערבים)

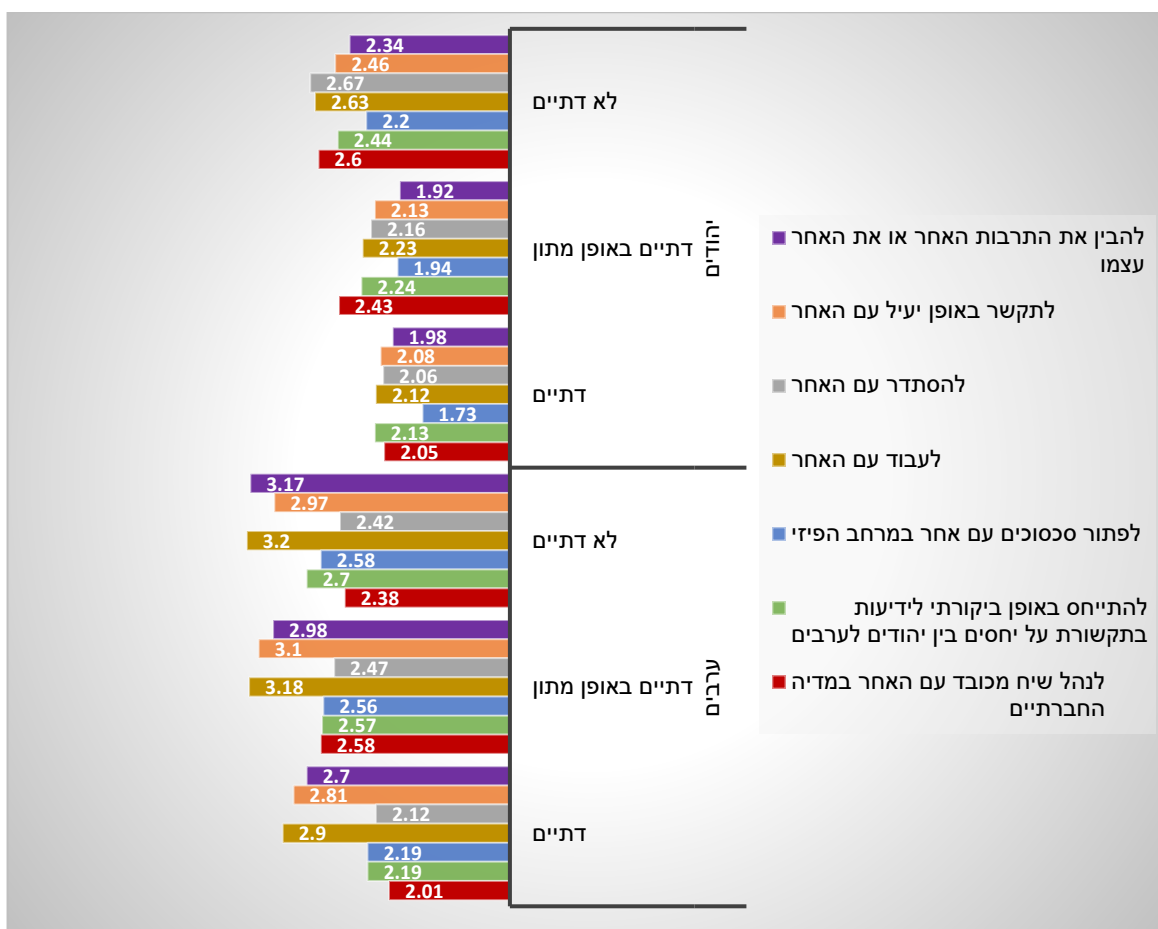

רק חלק מההבדלים המוצגים בתרשים היו מובהקים סטטיסטית. בקרב המשיבים היהודים, נצפו ארבעה הבדלים כאלה. בהתייחס לשיפור המסוגלות להבין את התרבות של הלאום השני או את בני הלאום השני עצמם בעקבות הלימודים האקדמיים, גברים באוכלוסייה זו (2.36) הציגו עמדה חיובית יותר בממוצע מאשר נשים (2.11). גם בהתייחס לשיפור המסוגלות לפתור את הסכסוכים עם בני הלאום השני במרחב הפיזי בעקבות הלימודים האקדמיים, גברים (2.38) הציגו עמדה חיובית יותר בממוצע מאשר נשים (1.89). גם בנוגע לשיפור המסוגלות להתייחס בביקורתיות לידיעות בתקשורת המסורתית על יחסי יהודים-ערבים בעקבות הלימודים האקדמיים, גברים (2.54) הציגו עמדה חיובית יותר בממוצע מאשר נשים (2.24). לבסוף, גם בהתייחס לשיפור המסוגלות לנהל שיח מכובד עם בני הלאום השני ברשתות החברתיות באינטרנט בעקבות הלימודים האקדמיים, גברים (2.63) הציגו עמדה חיובית יותר בממוצע מאשר נשים (2.37).

בקרב המשתתפים הערבים, נצפה הבדל מגדרי מובהק אחד בלבד. בדומה למשיבים היהודים, בהתייחס לשיפור המסוגלות להבין את התרבות של הלאום השני או את בני הלאום השני עצמם בעקבות הלימודים האקדמיים, גברים (3.08) הציגו עמדה חיובית יותר בממוצע מאשר נשים (2.92).

תרשים 4.2ד מציג את ההבדלים בממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים בהתאם למידת הדתיות.

תרשים 4.2ד. התועלת המעשית של הלימודים במוסד אקדמי רב-תרבותי, לפי מידת הדתיות (יהודים וערבים)

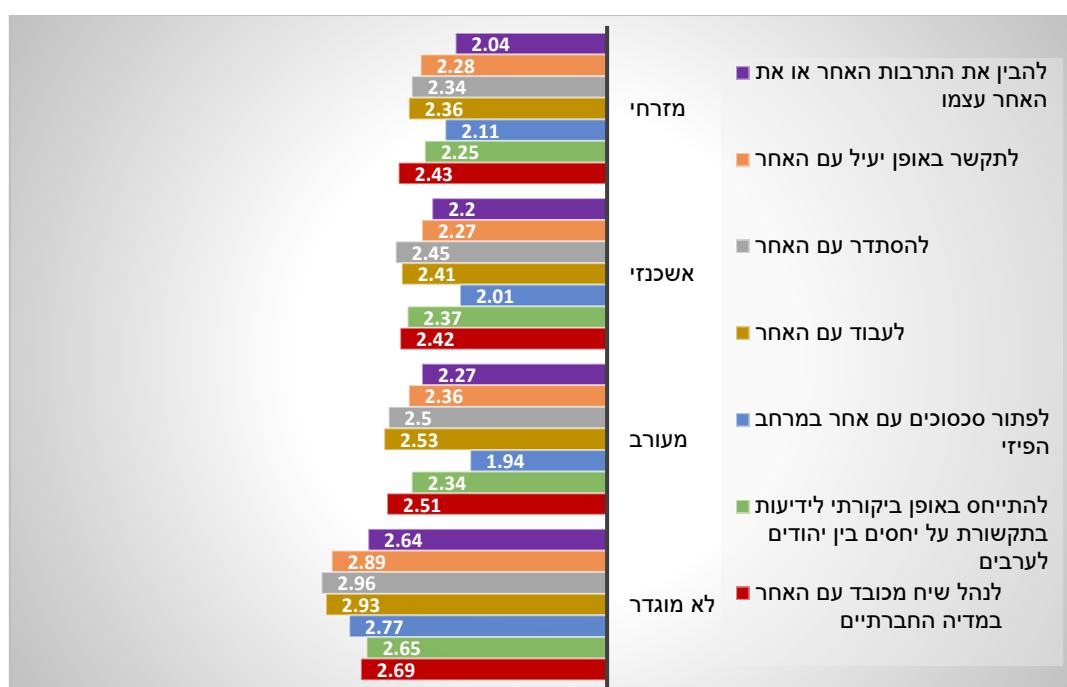

התרשים מציג מספר רב יחסית של הבדלים מובהקים סטטיסטית. בקרב המשיבים **היהודים**, בהתייחס לשיפור המסוגלות להבין את התרבות של בני הלאום השני או את בני הלאום השני עצמם בעקבות הלימודים האקדמיים, המשיבים הלא-דתיים (2.34) הציגו עמדה חיובית יותר בממוצע מאשר המשיבים הדתיים (1.98) או הדתיים באופן מתון (1.92). בהתייחס לשיפור המסוגלות לתקשר באופן יעיל עם בני הלאום השני בעקבות הלימודים האקדמיים, המשיבים הלא-דתיים (2.46) הציגו עמדה חיובית יותר בממוצע מאשר המשיבים הדתיים (2.08). בהתייחס לשיפור המסוגלות להסתדר עם בני הלאום השני בעקבות הלימודים האקדמיים, המשיבים הלא-דתיים (2.67) הציגו עמדה חיובית יותר בממוצע מאשר המשיבים הדתיים באופן מתון (2.16) והמשיבים הדתיים (2.06). גם בהתייחס לשיפור המסוגלות לעבוד עם בני הלאום השני בעקבות הלימודים האקדמיים, המשיבים הלא-דתיים (2.63) הציגו עמדה חיובית יותר בממוצע מאשר המשיבים הדתיים באופן מתון (2.23) והדתיים (2.12). בנוגע לשיפור המסוגלות לפתור סכסוכים עם בני הלאום השני במרחב הפיזי בעקבות הלימודים האקדמיים, המשיבים הלא-דתיים (2.2) הציגו עמדה חיובית יותר בממוצע מאשר המשיבים הדתיים (1.73). לבסוף, גם בהתייחס לשיפור המסוגלות לנהל שיח מכובד עם בני הלאום השני ברשתות החברתיות באינטרנט בעקבות הלימודים האקדמיים, המשיבים הלא-דתיים (2.6) הציגו עמדה חיובית יותר בממוצע מאשר המשיבים הדתיים (2.05).

בקרב המשיבים הערבים, נצפו הבדלים בהתייחס לכל אחד מהפריטים הנדונים ברוח דומה יחסית להבדלים אשר נצפו בקרב המשיבים היהודים. בהתייחס לשיפור המסוגלות להבין את התרבות של הלאום השני או את בני הלאום השני עצמם בעקבות הלימודים האקדמיים, המשיבים הלא דתיים (3.17) הציגו עמדה חיובית יותר בממוצע מאשר המשיבים הדתיים באופן מתון (2.98) הדתיים (2.7). בהתייחס לשיפור המסוגלות לתקשר באופן יעיל עם בני הלאום השני בעקבות הלימודים האקדמיים, המשיבים הדתיים באופן מתון (3.1) הציגו עמדה חיובית יותר בממוצע מאשר המשיבים הדתיים (2.81). בהתייחס לשיפור המסוגלות להסתדר עם בני הלאום השני בעקבות הלימודים האקדמיים, המשיבים הדתיים באופן מתון (2.47) והמשיבים הלא-דתיים (2.42) הציגו עמדה חיובית יותר בממוצע מאשר המשיבים הדתיים (2.12). בהתייחס לשיפור המסוגלות לעבוד עם בני הלאום השני בעקבות הלימודים האקדמיים, המשיבים הלא-דתיים (3.2) הציגו עמדה חיובית יותר בממוצע מאשר המשיבים הדתיים (2.9). בנוגע לשיפור המסוגלות לפתור סכסוכים עם בני הלאום השני במרחב הפיזי בעקבות הלימודים האקדמיים, המשיבים הלא-דתיים (2.58) והדתיים באופן מתון (2.56) הציגו עמדה חיובית יותר בממוצע מאשר המשיבים הדתיים (2.19). גם בנוגע לשיפור המסוגלות להתייחס באופן ביקורתי לידיעות בתקשורת המסורתית על יחסי יהודים-ערבים בעקבות הלימודים האקדמיים, המשיבים הלא-דתיים (2.7) והדתיים באופן מתון (2.57) הציגו עמדה חיובית יותר בממוצע מאשר המשיבים הדתיים (2.19). לבסוף, בהתייחס לשיפור המסוגלות לנהל שיח מכובד עם בני הלאום השני ברשתות החברתיות באינטרנט בעקבות הלימודים האקדמיים, המשיבים הדתיים באופן מתון (2.58) הציגו עמדה חיובית יותר בממוצע מאשר המשיבים הלא-דתיים (2.38) והמשיבים הדתיים (2.01).

תרשים 4.2 מציג את ההבדלים בממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים בהתאם להשתייכות העדתית.

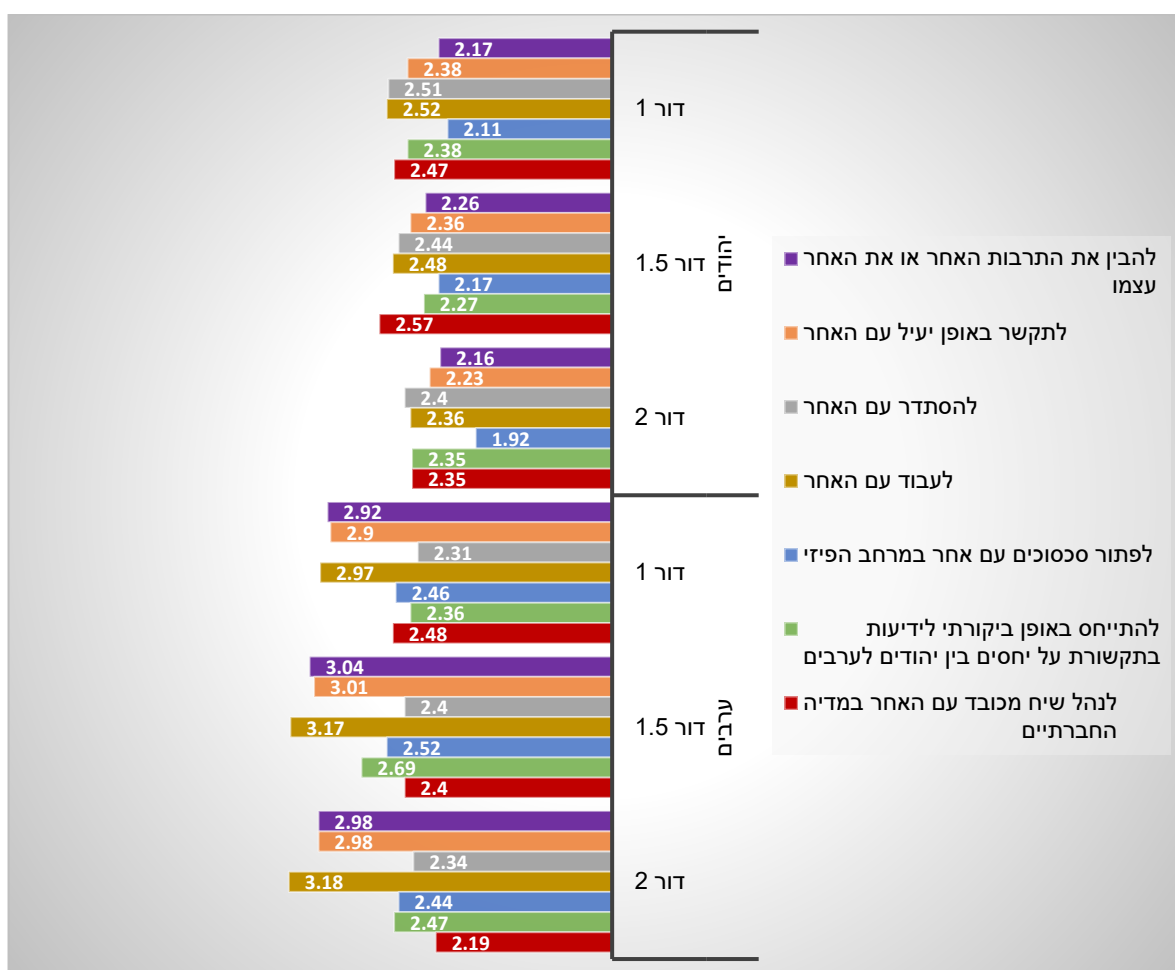
תרשים 4.2. התועלת המעשית של הלימודים במוסד אקדמי רב-תרבותי, לפי עדה (יהודים)

בתרשים זה, נצפו הבדלים מובהקים רק בנוגע לשיפור המסוגלות לפתור סכסוכים עם בני הלאום השני במרחב הפיזי בעקבות הלימודים האקדמיים. המשיבים שבחרו שלא להגדיר את עצמם בשום אופן מבחינה עדתית (2.77) הציגו עמדה חיובית יותר בממוצע מאשר המשיבים בני עדות אשכנז (2.01) והמשיבים המעורבים מבחינה עדתית (1.94).

תרשים 4.2 מציג את ההבדלים בממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים בהתאם לדור האקדמי.

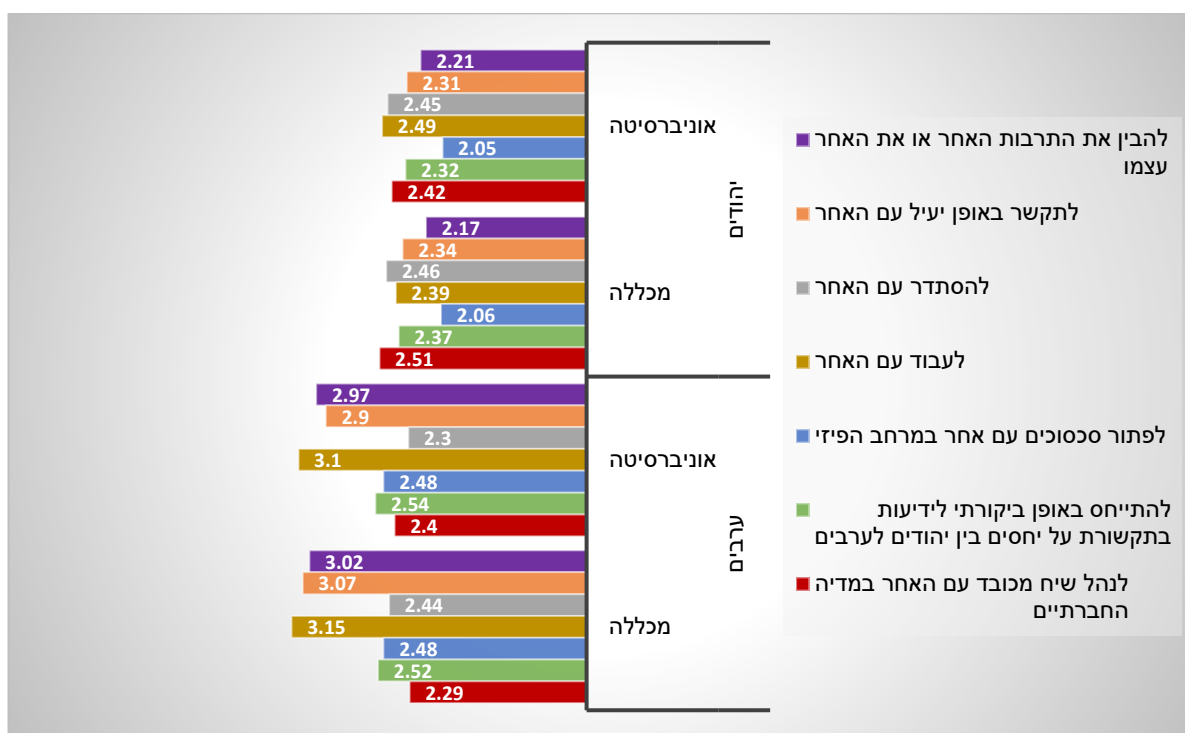
תרשים 4.2. התועלת המעשית של הלימודים במוסד אקדמי רב-תרבותי, לפי הדור האקדמי (יהודים וערבים)

רק הבדל אחד מבין המוצגים בתרשים היה מובהק סטטיסטית, והוא נצפה בקרב המשיבים הערבים. בנוגע לשיפור המסוגלות להתייחס באופן ביקורתי לידיעות בתקשורת המסורתית על יחסי יהודים-ערבים בעקבות הלימודים האקדמיים, המשיבים בני הדור האקדמי ה-1.5 (2.69) הציגו עמדה חיובית יותר בממוצע מאשר המשיבים בני הדור האקדמי הראשון (2.36).

תרשים 4.2 מציג את ההבדלים בממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים בהתאם לסוג המוסד האקדמי.

תרשים 4.2. התועלת המעשית של הלימודים במוסד אקדמי רב-תרבותי, לפי סוג המוסד האקדמי (יהודים וערבים)

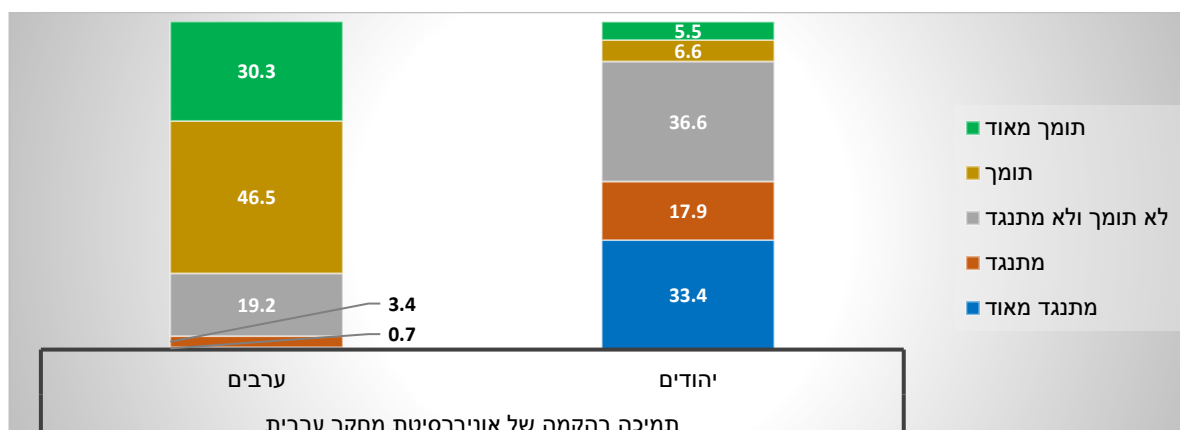

בתרשים זה, רק אחד מההבדלים היה מובהק סטטיסטית, והוא נצפה בקרב המשיבים הערבים. בנוגע לשיפור המסוגלות לתקשר עם בני הלאום השני באופן יעיל בעקבות הלימודים האקדמיים, המשיבים שלומדים במכללות (3.07) הציגו עמדה חיובית יותר בממוצע מאשר המשיבים שלומדים באוניברסיטאות (2.9).

4.3. תמיכה בהקמה של אוניברסיטה ערבית בישראל

הפריט בשאלון, עליו דן תת-הפרק הזה, שאל את המשתתפים בסקר בשתי האוכלוסיות באיזו מידה הם תומכים או מתנגדים להקמתה של אוניברסיטת מחקר ערבית בישראל. תרשים 4.3 מציג את התפלגות התשובות של הפריט הזה בקרב שתי האוכלוסיות.

תרשים 4.3א. תמיכה בהקמתה של אוניברסיטת מחקר ערבית בישראל, לפי אוכלוסייה (אחוזים)

ניתן לראות כי המשיבים בשתי האוכלוסיות התייחסו לעניין ההקמה של אוניברסיטת מחקר ערבית בצורה שונה לגמרי. בעוד שבקרב המשיבים היהודים, רק 12.1% תמכו או תמכו מאוד ברעיון הזה, הרי שבקרב המשיבים הערבים, שיעור זה הגיע לכדי 76.8%. מנגד, שליש מהמשיבים היהודים (33.4%) הביעו התנגדות מוחלטת לנושא לעומת פחות מאחוז אחד (0.7%) מתוך המשיבים הערבים.

תרשים 4.3ב מציג את ממוצעי התפלגות התשובות של הפריט הנדון.

תרשים 4.3ב. תמיכה בהקמתה של אוניברסיטת מחקר ערבית בישראל, לפי אוכלוסייה (ממוצעים)

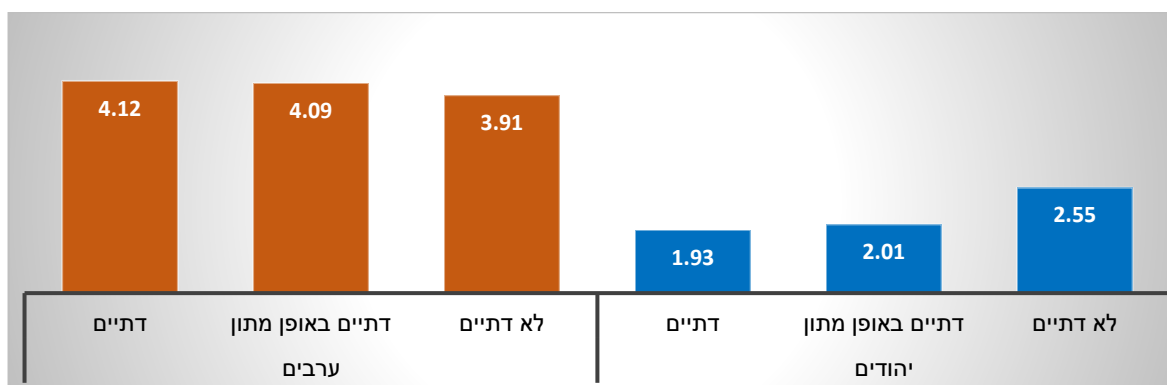

תרשים זה מתאר את המגמה שתוארה בתרשים הקודם, רק באמצעות ממוצעים. ככלל, ניתן לראות שהתמיכה בהקמת האוניברסיטה מסוג זה בקרב המשיבים היהודים היתה מוגבלת למדי. עם זאת, על אף התמיכה הרבה יותר באופן ניכר ברעיון זה בקרב המשיבים הערבים, היא לא היתה מוחלטת.

ניתוח על פי המשתנים המפלחים העלה ממצאים מובהקים. עם זאת, לא נמצאו הבדלים על פי מגדר ודור אקדמי. בהמשך התת-פרק, תוצגנה השוואות לפי מידת הדתיות, עדה וסוג המוסד האקדמי.

תרשים 4.3ג מציג את ההבדלים בממוצעי התפלגות התשובות של הפריט הנדון בהתאם למידת הדתיות.

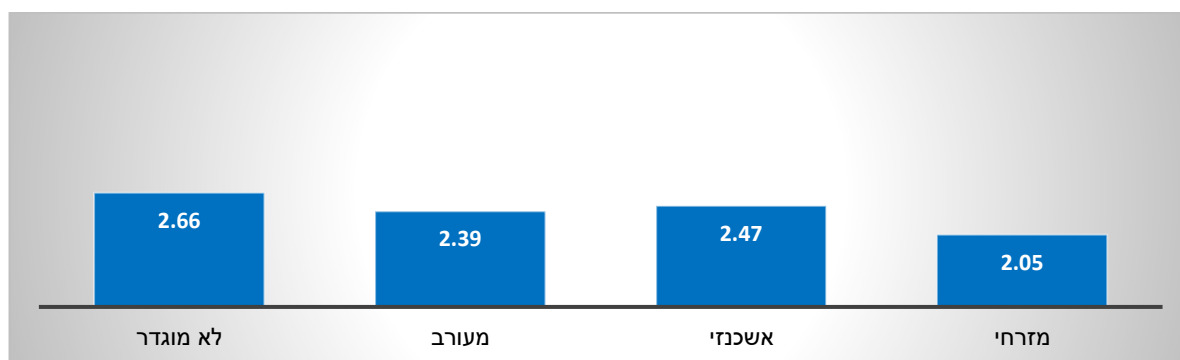
תרשים 4.3ג. תמיכה בהקמתה של אוניברסיטת מחקר ערבית בישראל, לפי מידת הדתיות (יהודים וערבים)

מבין ההבדלים המוצגים בתרשים, ההבדלים המובהקים נצפו אך ורק בקרב המשיבים **היהודים**. המשיבים הלא-דתיים (2.55) הביעו תמיכה רבה יותר בממוצע ברעיון של ההקמה של אוניברסיטת מחקר ערבית בישראל בהשוואה למשיבים הדתיים באופן מתון (2.01) ולמשיבים הדתיים (1.93).

תרשים 4.3ד מציג את ההבדלים בממוצעי התפלגות התשובות של הפריט הנדון בהתאם להשתייכות העדתית.

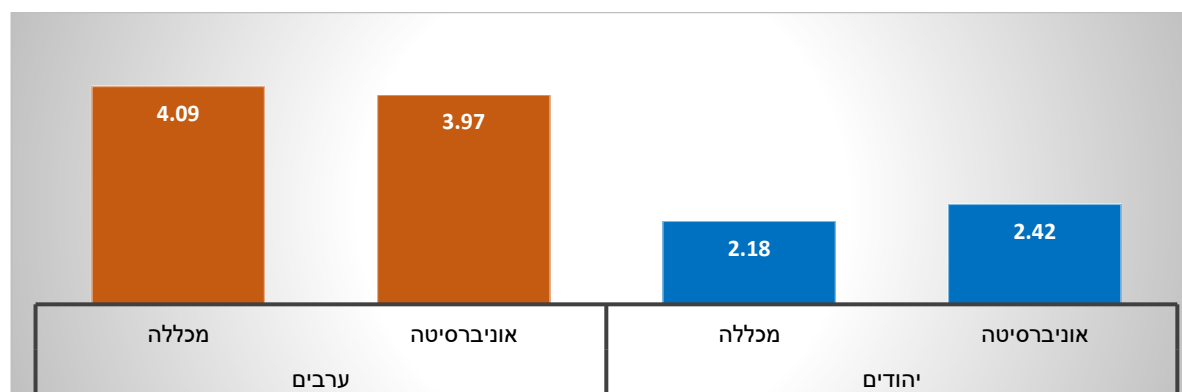
תרשים 4.3ד. תמיכה בהקמתה של אוניברסיטת מחקר ערבית בישראל, לפי עדה (יהודים)

רק הבדל אחד מבין המוצגים בתרשים היה מובהק סטטיסטית. המשיבים בני עדות אשכנז (2.47) הביעו תמיכה רבה יותר בממוצע ברעיון ההקמה של אוניברסיטת מחקר ערבית בישראל בהשוואה למשיבים בני עדות המזרח (2.05).

תרשים 4.3ה מציג את ההבדלים בממוצעי התפלגות התשובות של הפריט הנדון בהתאם לסוג המוסד האקדמי.

תרשים 4.3. תמיכה בהקמתה של אוניברסיטת מחקר ערבית בישראל, לפי סוג המוסד האקדמי (יהודים וערבים)

בתרשים זה, רק בקרב המשיבים היהודים נצפה הבדל מובהק. המשיבים שלומדים באוניברסיטאות (2.42) הביעו תמיכה ממוצעת רבה יותר ברעיון זה בהשוואה למשיבים שלומדים במכללות (2.18).

4.4. סיכום

פרק זה התייחס למספר היבטים הקשורים לרב-תרבותיות במוסדות האקדמיים: הגדלת נוכחותם של השפה הערבית, חברי הסגל והסטודנטים הערבים, ההיבטים המעשיים של הלימודים במוסדות אקדמיים רב-תרבותיים ותמיכה בהקמת אוניברסיטת מחקר ערבית בישראל. ככלל, נראה שקיימים הבדלים רבים בין המשיבים משתי האוכלוסיות בגישתם כלפי הנושאים הללו. כל מה שקשור להגדלת הנוכחות הערבית באקדמיה נתפס כרצוי יותר על ידי המשיבים הערבים בהשוואה למשיבים היהודים. כמו כן, נמצא כי הלימודים הגבוהים תרמו לשיפור המסוגלויות המסייעות להתנהל בסביבה הרב-תרבותית למשיבים הערבים במידה ניכרת יותר מאשר למשיבים היהודים. אף על פי כן, הממצאים מצביעים גם על כך שהמוסדות האקדמיים צריכים לעבור כברת דרך עד שיכשירו את הסטודנטים שלהם לא רק למקצועות הלימוד אלא גם ליכולות לנווט ולהתנהל בהצלחה בעולם הרב-תרבותי.

בדומה לפרקים הקודמים, גם בנושאים שנבחנו בפרק זה, ניכרת הדומיננטיות של מידת הדתיות בהסבר של השונות בין העמדות בתוך כל אחת משתי האוכלוסיות. בדומה לפרקים הקודמים, נראה כי המשיבים הלא-דתיים בשתי האוכלוסיות היו בעלי גישה פחות שמרנית בנוגע לשילוב השפה והמשאב האנושי הערבי (סטודנטים ואנשי סגל אקדמי ומנהלי) במוסדות הלימודים שלהם וכן בנוגע להקמה של אוניברסיטת המחקר. נראה גם שהמשיבים הלא-דתיים שיפרו מסוגלויות שונות בעקבות לימודיהם האקדמיים באופן בולט יותר מאשר המשיבים היותר דתיים. גורם נוסף שהסביר את ההבדלים בתוך כל אחת מהאוכלוסיות הינו מגדר. בנושאים השונים הקשורים לרב-תרבותיות, גברים גילו פחות שמרנות בהשוואה לנשים ואחרים. כמו כן, נראה שגברים שיפרו מסוגלויות שונות במידה רבה יותר מנשים ואחרים בכל הקשור להתנהלות בסביבה הרב-תרבותית.

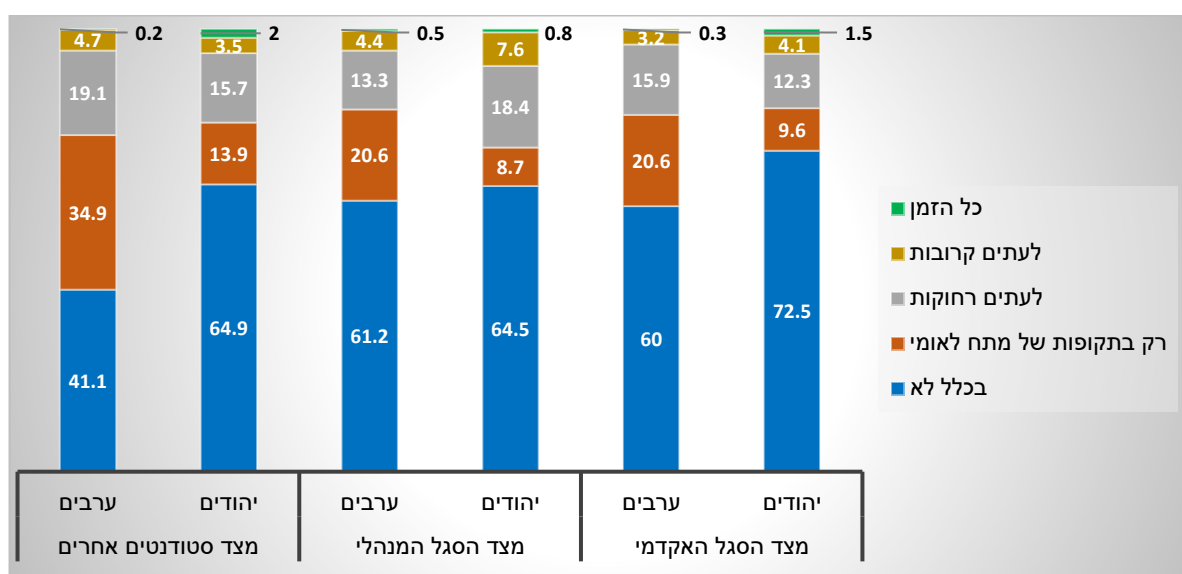
הפרק הבא יעסוק בחוויות של גזענות ואפליה במוסדות האקדמיים כפי שדווחו על ידי המשתתפים בסקר.

פרק 5. חווית הגזענות והאפליה במוסדות האקדמיים

5.1. חשיפה לאמירות גזעניות במוסד לימודים

הפריטים של השאלון, עליהם דן תת-פרק זה, שאלו את המשתתפים בסקר באיזו מידה הם נחשפו במוסדות הלימודים שלהם לאמירות גזעניות כלפיהם מצד (א) חברי הסגל האקדמי, (ב) חברי הסגל המנהלי ו(ג) סטודנטים אחרים. תרשים 5.1 מציג את ההתפלגויות של הפריטים הנדונים.

תרשים 5.1א. חשיפה לאמירות גזעניות במוסד לימודים, לפי אוכלוסייה (אחוזים)

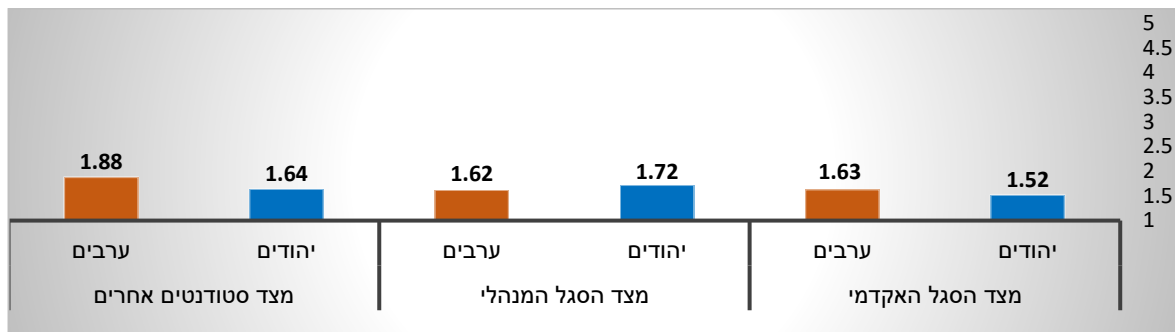

התרשים מראה כי ברוב המצבים, המשיבים בשתי האוכלוסיות לא נחשפו כלל לאמירות גזעניות כלפיהם במוסדות הלימודים שלהם. עם זאת, הממצאים שונים הן בהתאם לזהות המשיעים את האמירות, הן בהתאם לאוכלוסיית המשיבים. בעוד שבקרב המשיבים **היהודים**, 72.5% כלל לא נחשפו לאמירות גזעניות מצד חברי הסגל האקדמי במוסדות הלימוד שלהם, שיעור זה בהתייחס לסטודנטים אחרים במוסדותיהם עמד על 64.9% ובהתייחס לחברי הסגל המנהלי – על 64.5%. ברוח דומה, 61.2% מתוך המשיבים **הערבים** לא נחשפו כלל לאמירות גזעניות מצד חברי הסגל המנהלי במוסדותיהם, לעומת 60% מצד חברי הסגל האקדמי ו-41.1% מצד סטודנטים אחרים.

ממצא נוסף שבוטל בתרשים זה הוא שיעורים, לעתים לא מבוטלים, של המשיבים שדיווחו על חשיפה לאמירות גזעניות בתקופות של מתח לאומי בלבד. כך, למשל, 9.6% מקרב המשיבים **היהודים** ושיעור כמעט כפול מזה מקרב המשיבים **הערבים** (20.6%) ציינו כי נחשפו לאמירות אלה מצד חברי הסגל האקדמי בתקופות המדוברות. בדומה לכך, 8.7% מתוך המשיבים **היהודים** ו-20.6% מתוך המשיבים **הערבים** ציינו כי נחשפו לאמירות גזעניות מחברי סגל מנהלי בעיתות של מתח לאומי. לבסוף, 13.9% מתוך המשיבים **היהודים** ו-34.9% מתוך המשיבים **הערבים** ציינו כי נחשפו לאמירות אלה בתקופות המדוברות מצד סטודנטים אחרים הלומדים במוסדותיהם.

תרשים 5.1 מציג את ממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים.

תרשים 5.1.ב. חשיפה לאמירות גזעניות במוסד לימודים, לפי אוכלוסייה (ממוצעים)

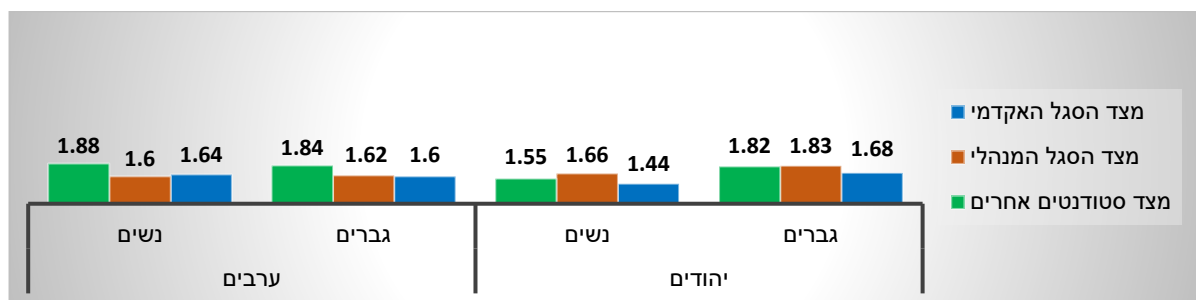

התרשים מחזק את המגמה שתוארה בתרשים הקודם. ניתן לראות שהמשיבים הערבים נוטים להחשף לאמירות גזעניות כלפיהם בתכיפות מעט יותר גבוהה מאשר המשיבים היהודים כלפיהם, למעט במקרה של הסגל המנהלי. מן התרשים ניתן להסיק כי המרחב האקדמי נראה כנקי יחסית מאמירות גזעניות.

ניתוח על פי המשתנים המפלחים העלה ממצאים מובהקים. עם זאת, לא נמצאו הבדלים על פי עדה, דור אקדמי וסוג המוסד האקדמי. בהמשך התת-פרק, תוצגנה השוואות לפי מגדר ומידת הדתיות.

תרשים 5.1.ג מציג את ההבדלים המגדריים בממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים.

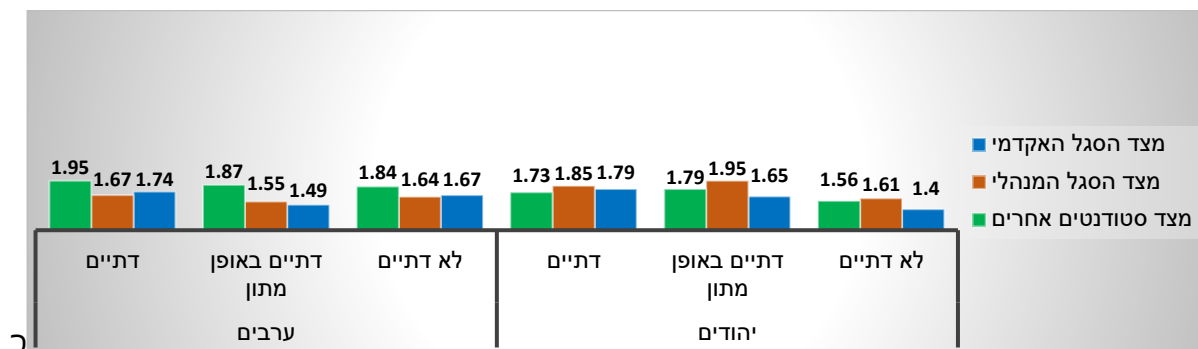
תרשים 5.1.ג. חשיפה לאמירות גזעניות במוסד לימודים, לפי מגדר (יהודים וערבים)

רק שניים מתוך ההבדלים המוצגים בתרשים היו מובהקים, ושניהם נצפו בקרב המשיבים היהודים. גברים באוכלוסייה זו (1.68) נחשפו לאמירות גזעניות מצד חברי הסגל האקדמי בתדירות גבוהה יותר בממוצע בהשוואה לנשים (1.44). גם לאמירות גזעניות מצד סטודנטים אחרים הלומדים במוסדותיהם, גברים (1.82) נחשפו בתדירות גבוהה יותר בממוצע מנשים (1.55).

תרשים 5.1.ד מציג את ההבדלים בממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים בהתאם למידת דתיות.

תרשים 5.1ד. חשיפה לאמירות גזעניות במוסד לימודים, לפי מידת הדתיות (יהודים וערבים)

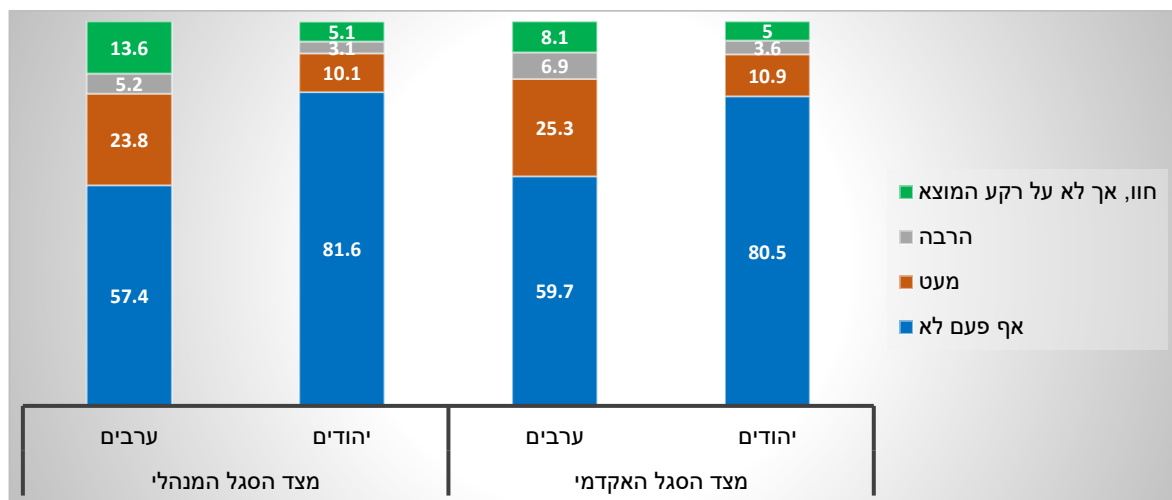
רק שלושה מתוך ההבדלים המוצגים בתרשים היו מובהקים. בקרב המשיבים **היהודים**, המשיבים הדתיים (1.79) נחשפו לאמירות גזעניות מצד חברי הסגל האקדמי בתכיפות רבה יותר בממוצע בהשוואה למשיבים הלא-דתיים (1.4). כמו כן, המשיבים הדתיים באופן מתון (1.95) נחשפו לאמירות גזעניות מצד חברי הסגל המנהלי בתכיפות רבה יותר בממוצע בהשוואה למשיבים הלא-דתיים (1.61).

בקרב המשיבים **הערבים**, נצפתה מגמה דומה. המשיבים הדתיים (1.74) נחשפו לאמירות גזעניות מצד חברי הסגל האקדמי בתכיפות רבה יותר בממוצע בהשוואה למשיבים הדתיים באופן מתון (1.49).

5.2. חווית האפליה במוסד לימודים

הפריטים של השאלון, עליהם דן תת-פרק זה, שאלו את המשתתפים באיזו מידה הם חוו באופן אישי אפליה על רקע המוצא האתני, הדתי, התרבותי או הלאומי במוסדות האקדמיים שלהם מצד (א) חברי הסגל האקדמי, (ב) מצד הסגל המנהלי. תרשים 5.2א מציג את התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים.

תרשים 5.2א. חווית האפליה במוסד לימודים, לפי אוכלוסייה (אחוזים)

מן התרשים נובע, כי לרוב, המשיבים בשתי הקבוצות לא חוו אפליה מצד חברי הסגל האקדמי או המנהלי במוסדות הלימודים שלהם. עם זאת, ישנו שוני רב בין המשיבים משתי האוכלוסיות בנושא. בעוד ש-80.5% מקרב המשיבים היהודים לא חוו שום אפליה מצד חברי הסגל האקדמי, שיעור זה בקרב המשיבים הערבים עמד על 59.7%. מצב זה נצפה בהקשר של חווית האפליה מצד חברי הסגל המנהלי. בעוד ש-81.6% מתוך המשיבים היהודים דיווחו כי כלל לא חוו מהם אפליה, שיעור זה בקרב המשיבים הערבים עמד על 57.4%.

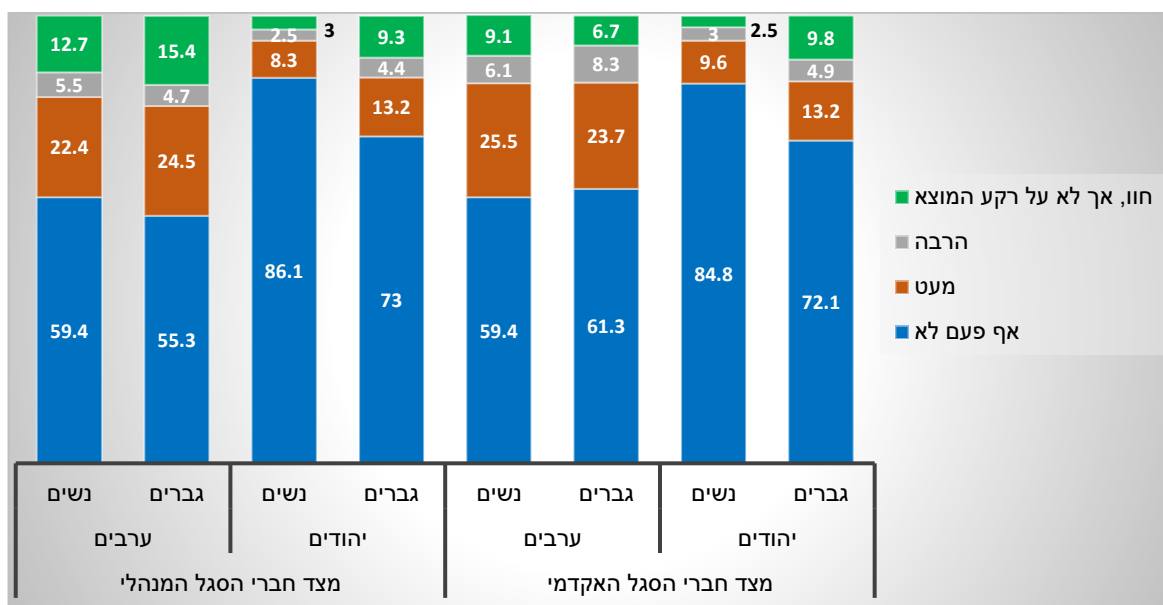
נתון מעניין ובולט למדי מתייחס לחוויית האפליה שלא על רקע המוצא. כאן נראה כי 5% מקרב המשיבים היהודים וכן 8.1% מקרב המשיבים הערבים דיווחו כי חוו אפליה על רקעים שונים מהמוצא מצד חברי הסגל האקדמי. בהקשר זה, נראה גם כי 5.1% מקרב המשיבים היהודים וכן 13.6% מקרב המשיבים הערבים חוו אפליה על רקעים שונים ממוצא מצד חברי הסגל המנהלי.

הנתונים מצביעים על כך שהמוסדות האקדמיים בישראל אינם נקיים לגמרי מהפגנות של אפליה על רקע המוצא ו/או רקע אחר מצד מי מחברי הסגל האקדמי ו/או המנהלי, ביחוד כלפי סטודנטים ערבים.

ניתוח על פי המשתנים המפלחים העלה ממצאים מובהקים רבים. עם זאת, לא נמצאו הבדלים על פי דור אקדמי וסוג המוסד האקדמי. בהמשך התת-פרק, תוצגנה השוואות לפי מגדר, מידת הדתיות ועדה.

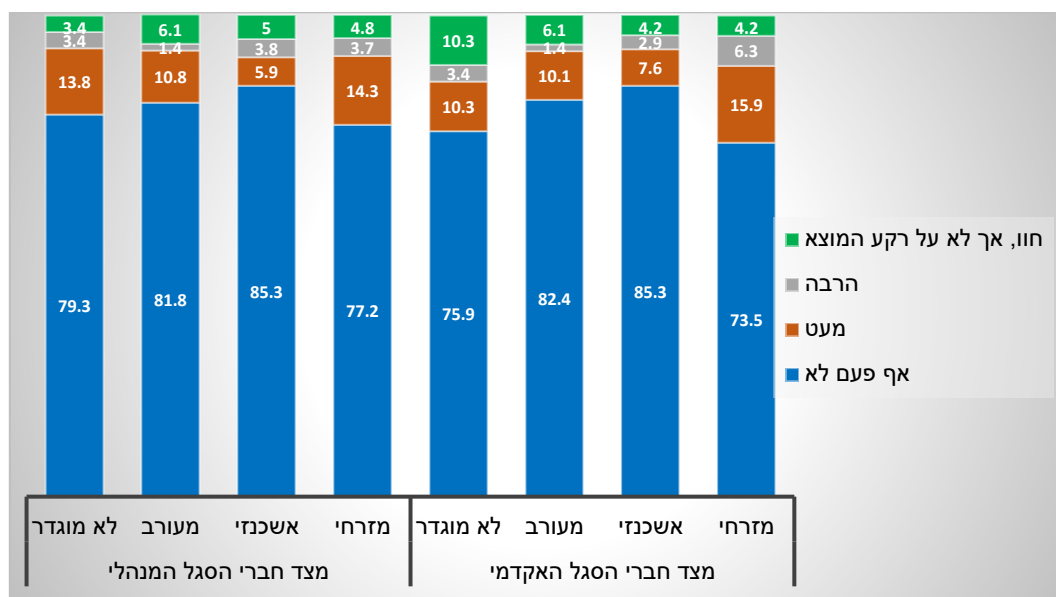
תרשים 5.2 מציג את ההבדלים המגדריים בהתפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים.

תרשים 5.2. חווית האפליה במוסד לימודים, לפי מגדר (יהודים וערבים)

בתרשים זה ניתן לראות מספר של הבדלים. אולם המובהקים שביניהם נצפו בקרב המשיבים היהודים בלבד. נשים (84.8%) דיווחו בשיעור גבוה יותר מגברים (72.1%) כי לא חוו כלל אפליה על רקע המוצא מצד חברי הסגל האקדמי במוסדות הלימודים שלהם. בהתאמה, גברים דיווחו בשיעורים גבוהים יותר מנשים כי חוו אפליה זו הרבה (4.9% לעומת 3%) ומעט (13.2% לעומת 9.6%), וכן – אפליה על רקעים שאינם קשורים למוצא (9.8% לעומת 2.5%). נשים (86.1%) דיווחו בשיעור גבוה יותר מגברים (73%) כי לא חוו כלל אפליה

תרשים 5.2. ד. חווית האפליה במוסד לימודים, לפי עדה (יהודים)

ההבדלים בתרשים נצפו בהקשר של חווית האפליה מצד חברי הסגל האקדמי בלבד. המשיבים בני עדות אשכנז (85.3%) דיווחו בשיעור גבוה יותר כי לא חוו כלל אפליה זו בהשוואה למשיבים המעורבים מבחינה עדתית (82.4%), למשיבים שלא הגדירו את זהותם העדתית (75.9%) ולמשיבים בני עדות המזרח (73.5%). בהתאם, המשיבים בני עדות המזרח (6.3%) דיווחו בשיעור גבוה יותר כי חוו אפליה זו הרבה מאשר המשיבים שלא הגדירו את עצמם מבחינה עדתית (3.4%), המשיבים בני עדות אשכנז (2.9%) והמשיבים המעורבים מבחינה עדתית (1.4%). המשיבים בני עדות המזרח (15.9%) דיווחו בשיעור גבוה יותר גם כי חוו אפליה זו מעט בהשוואה למשיבים שלא הגדירו את עצמם מבחינה עדתית (10.3%), למשיבים המעורבים מבחינה עדתית (10.1%) ולמשיבים בני עדות אשכנז (7.6%). לעומת זאת, המשיבים שלא הגדירו את עצמם מבחינה עדתית (10.3%) דיווחו כי חוו אפליה על רקעים שונים ממוצא מצד חברי הסגל האקדמי בשיעור גבוה יותר בהשוואה למשיבים המעורבים מבחינה עדתית (6.1%) ולמשיבים בני עדות אשכנז ומזרח (4.2% כ"א).

5.3. סיכום

בפרק זה נסקרו היבטים שונים של גזענות ואפליה שהמשיבים בסקר חוו או נחשפו אליהם בעצמם. כפי שמראים הממצאים, אירועים מסוג זה נחוו על ידי משיבים ערבים בשיעורים ניכרים יותר ובתכיפות רבה יותר מאשר על ידי המשיבים היהודים, גם בימי השגרה וגם בתקופות החירום הלאומי. בהתייחס להבדלים בתוך כל אחת משתי האוכלוסיות, נראה כי ההבדלים, ממספר של בחינות, נמצאו על פי רוב בקרב המשיבים היהודים. בדומה לפרקים הקודמים, מגדר ומידת דתיות שיחקו תפקיד משמעותי בהתייחס לסוגיות שנבחנו בפרק זה. בניגוד לפרקים הקודמים, גורם העדתיות שיחק תפקיד משמעותי בסדרת הניתוחים שהוצגה בפרק זה.

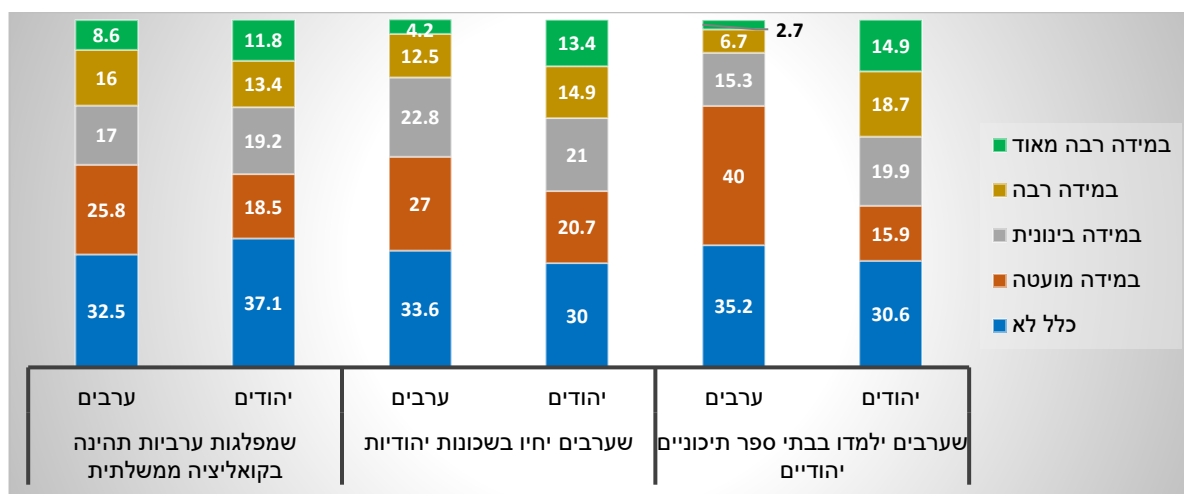
פרק הממצאים האחרון יעסוק בהיבטי ההכלה במוסדות האקדמיים בחייהם האישיים של סטודנטים ובחברה הרחבה.

פרק 6. עמדות בנוגע להכלה ולשילוב במוסדות האקדמיים ובחברה הרחבה

6.1. עמדות כלפי השילוב של ערבים במרחב היהודי

הפריטים בשאלון, אשר נדונו בתת-פרק זה, שאלו את המשיבים באיזו מידה הם מסכימים (א) שערבים ילמדו בבתי ספר תיכוניים יהודים, (ב) שערבים יחיו בשכונות יהודיות ו(ג) שתהיה שותפות של מפלגות ערביות בקואליציות ממשלתיות. תרשים 6.1 א מצג את התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים.

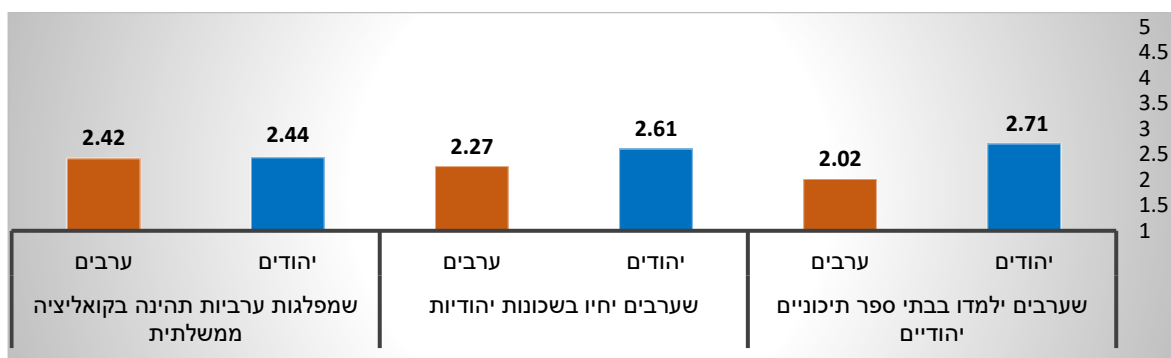
תרשים 6.1 א. עמדות בנוגע לשילוב הערבים במרחב היהודי, לפי אוכלוסייה (אחוזים)

הממצאים המוצגים בתרשים מראים את ההבדלים בין המשיבים משתי האוכלוסיות בהתייחס לכל עמדה ועמדה. בהתייחס ללמידת הערבים בבתי ספר תיכוניים יהודים, 33.6% מתוך המשיבים היהודים, לעומת 9.4% בלבד מתוך המשיבים הערבים, הסכימו לכך שזה יקרה במידה רבה או רבה מאוד. מגמה דומה, אם כי בפער קטן יותר בין האוכלוסיות, נצפתה בהקשר של מגורי הערבים בשכונות יהודיות. לנושא זה הסכימו במידה רבה או רבה מאוד 28.3% מקרב המשיבים היהודים ו-16.7% מקרב המשיבים הערבים. ההתכנסות גדולה עוד יותר בין שתי האוכלוסיות נצפתה בהקשר להסכמה שהמפלגות הערביות תהינה שותפות קואליציוניות בממשלות ישראל. לעניין זה הסכימו במידה רבה או רבה מאוד 25.2% מתוך המשיבים היהודים ו-24.6% מתוך המשיבים הערבים.

תרשים 6.1 ב מצג את ממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים.

תרשים 6.1. עמדות בנוגע לשילוב הערבים במרחב היהודי, לפי אוכלוסייה (ממוצעים)

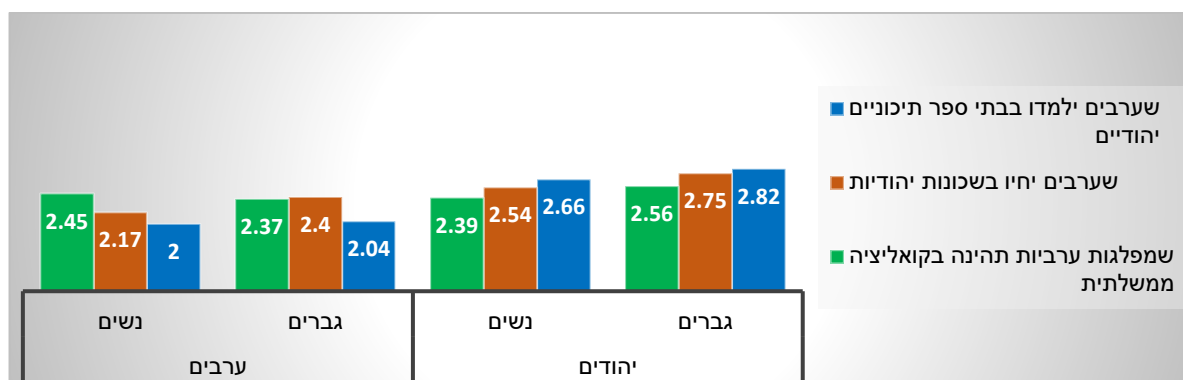

התרשים מדגים היטב את המגמה שהוצגה בתרשים הקודם. באופן ברור נראה שהמשיבים היהודים הסכימו לשלב את הערבים בתחומי החיים שנשאלו בממוצע יותר מאשר המשיבים הערבים. אולם הרצון הזה לשילובם (או להשתלבותם, אם מדובר מנקודת מבטם של המשיבים הערבים) הינו עדיין מוגבל למדי.

ניתוח על פי המשתנים המפלחים העלה ממצאים מובהקים רבים. עם זאת, לא נמצאו הבדלים על פי דור אקדמי. בהמשך התת-פרק, תוצגנה השוואות לפי מגדר, מידת הדתיות, עדה וסוג המוסד האקדמי.

תרשים 6.1 ג מציג את ההבדלים המגדריים בממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים.

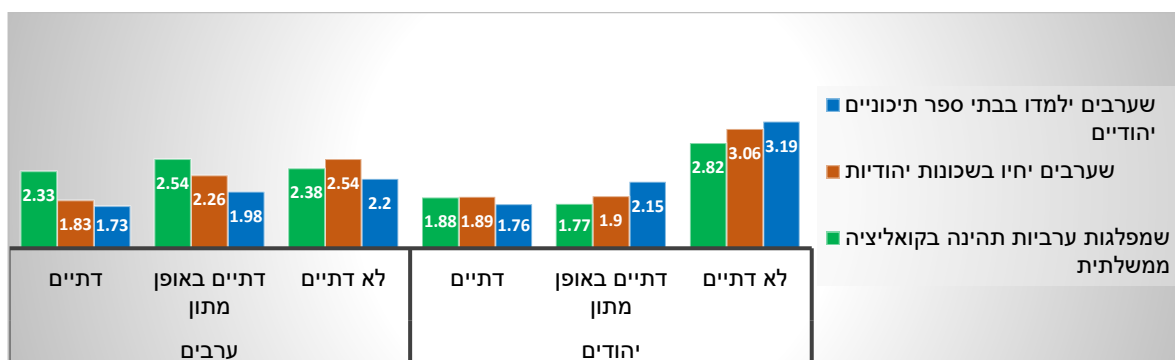
תרשים 6.1. עמדות בנוגע לשילוב הערבים במרחב היהודי, לפי מגדר (יהודים וערבים)

רק הבדל אחד מתוך המוצגים בתרשים היה מובהק סטטיסטית. בקרב המשיבים **הערבים**, גברים (2.4) הסכימו בממוצע יותר מנשים (2.17) לכך שערבים יחיו בשכונות יהודיות.

תרשים 6.1 ד מציג את ההבדלים בממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים בהתאם למידת הדתיות.

תרשים 6.1. עמדות בנוגע לשילוב הערבים במרחב היהודי, לפי מידת הדתיות (יהודים וערבים)

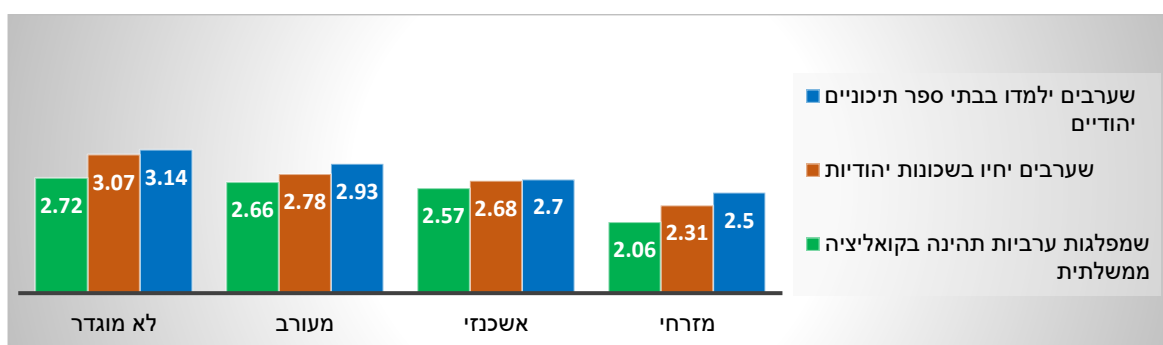

חלקם הניכר מתוך ההבדלים המוצגים בתרשים היה מובהק סטטיסטית. בקרב המשיבים **היהודים**, המשיבים הלא-דתיים (3.19) הסכימו בממוצע יותר מאשר המשיבים הדתיים באופן מתון (2.15) והמשיבים הדתיים (1.76) לכך שערבים ילמדו בבתי ספר תיכוניים במגזר היהודי. כמו כן, המשיבים הלא-דתיים (3.06) הסכימו בממוצע יותר מאשר המשיבים הדתיים באופן מתון (1.9) והדתיים (1.89) לכך שערבים יחיו בשכונות יהודיות. בנוסף, המשיבים הלא-דתיים (2.82) הסכימו בממוצע יותר מאשר המשיבים הדתיים (1.88) והדתיים באופן מתון (1.77) לכך המפלגות הערביות תהינה שותפות בקואליציות ממשלתיות.

בקרב המשיבים **הערבים**, נצפתה מגמה דומה של הבדלים. המשיבים הלא-דתיים (2.2) הסכימו בממוצע יותר מאשר המשיבים הדתיים (1.73) לכך שערבים ילמדו בבתי ספר תיכוניים במגזר היהודי. כמו כן, המשיבים הלא-דתיים (2.54) הסכימו בממוצע יותר מאשר המשיבים הדתיים באופן מתון (2.26) ויותר מאשר המשיבים הדתיים (1.83) לכך שערבים יחיו בשכונות יהודיות.

תרשים 6.1 מציג את ההבדלים בממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים בהתאם להשתייכות העדתית.

תרשים 6.1. עמדות בנוגע לשילוב הערבים במרחב היהודי, לפי עדה (יהודים)

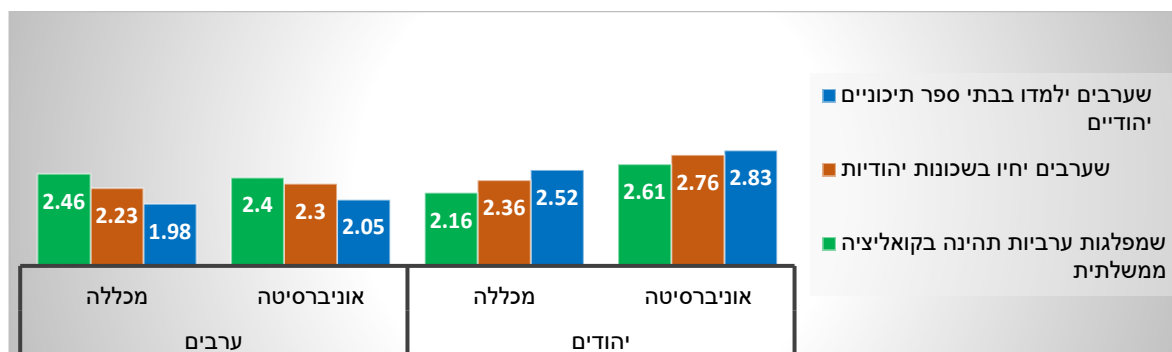

חלק קטן בלבד מתוך ההבדלים המוצגים בתרשים היה מובהק סטטיסטית. המשיבים המעורבים מבחינה עדתית (2.78) הסכימו בממוצע יותר מאשר המשיבים בני עדות המזרח (2.31) לכך שערבים יחיו בשכונות יהודיות. כמו כן, המשיבים המעורבים מבחינה עדתית (2.66) והמשיבים בני עדות אשכנז (2.57) הסכימו

בממוצע יותר מאשר המשיבים בני עדות המזרח (2.06) לכך שהמפלגות הערביות תהינה שותפות בקואליציות ממשלתיות.

תרשים 16.1 מציג את ההבדלים בממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים בהתאם לסוג המוסד האקדמי.

תרשים 16.1. עמדות בנוגע לשילוב הערבים במרחב היהודי, לפי סוג המוסד האקדמי (יהודים וערבים)

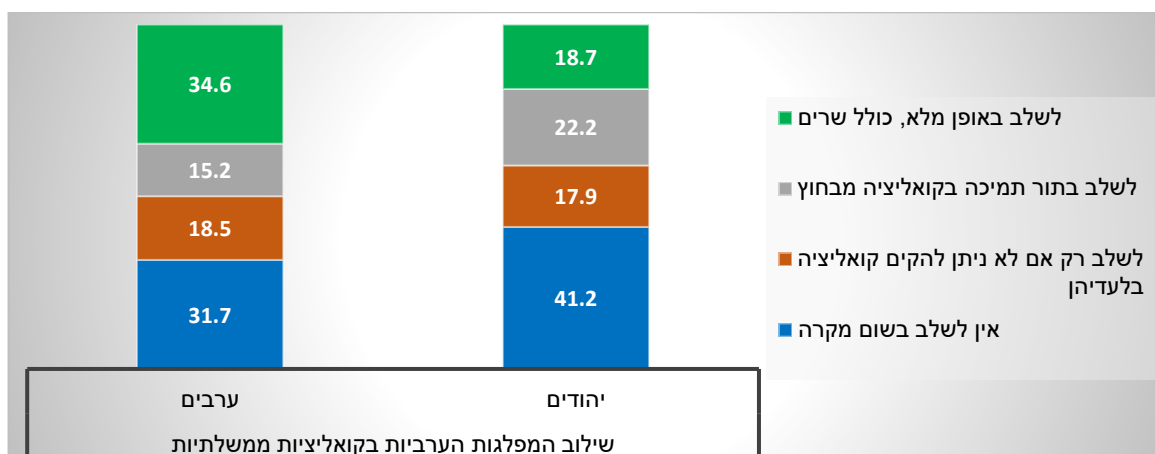

בתרשים זה, כל ההבדלים המובהקים סטטיסטית נצפו בקרב המשיבים **היהודים**. המשיבים שלומדים באוניברסיטאות (2.83) הסכימו בממוצע יותר מאשר המשיבים שלומדים במכללות (2.52) לכך שערבים ילמדו בבתי ספר תיכוניים יהודיים. המשיבים שלומדים באוניברסיטאות (2.76) הסכימו בממוצע יותר מאשר המשיבים שלומדים במכללות (2.36) גם לכך שערבים יגורו בשכונות היהודיות. לבסוף, המשיבים שלומדים באוניברסיטאות (2.61) הסכימו בממוצע יותר מאשר המשיבים שלומדים במכללות (2.16) גם לכך שהמפלגות הערביות תהינה שותפות בקואליציות בממשלות ישראל.

6.2. עמדות כלפי השילוב של המפלגות הערביות בקואליציות ממשלתיות

הפריט בשאלון, אשר נדון בתת-פרק זה, שאל את המשתתפים בסקר מעין שאלת המשך על שילוב המפלגות הערביות בקואליציות ממשלתיות. הוא התמקד בדרכים בהן יש לשלב אותן. תרשים 6.2 מציג את התפלגות התשובות של הפריט הנדון.

תרשים 6.2א. עמדות בנוגע לשילוב המפלגות הערביות בקואליציות ממשלתיות, לפי אוכלוסייה (אחוזים)

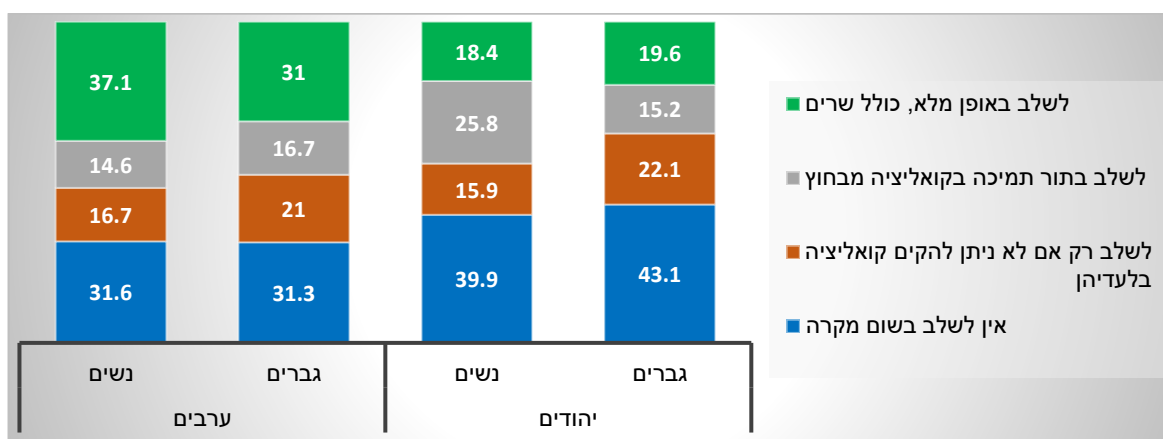

בתרשים זה ניתן לראות הבדלים משמעותיים בין המשיבים משתי האוכלוסיות בהתייחס לדרכים בהן הם חושבים שיש לשלב את המפלגות הערביות בזרוע המבצעת של השלטון. בסך הכל, 41.2% מקרב המשיבים היהודים ו-31.7% מתוך המשיבים הערבים ציינו כי אין לשלב אותן כלל בקואליציות הממשלתיות. עם זאת, שיעורים דומים של המשיבים בשתי האוכלוסיות (יהודים – 17.9%, ערבים – 18.5%) סברו כי יש לשלב אותן אך ורק במצב של לית ברירה, כלומר, אם לא ניתן להקים קואליציה בלעדיהן. שיעור גבוה יותר של המשיבים היהודים (22.2%) מאשר של המשיבים הערבים (15.2%) סבר שיש לשלב את המפלגות הערביות בתור "משענת" התומכת בקואליציות הממשלתיות "מבחוץ". לבסוף, שיעור גבוה יותר מתוך המשיבים הערבים (34.6%) מאשר מתוך המשיבים היהודים (18.7%) סבר כי יש לשלב את המפלגות ככל מפלגה אחרת בקואליציה, לרבות שרים.

ניתוח על פי כל המשתנים המפלחים העלה ממצאים מובהקים.

תרשים 6.2ב מציג את ההבדלים המגדריים בהתפלגות התשובות של הפריט הנדון.

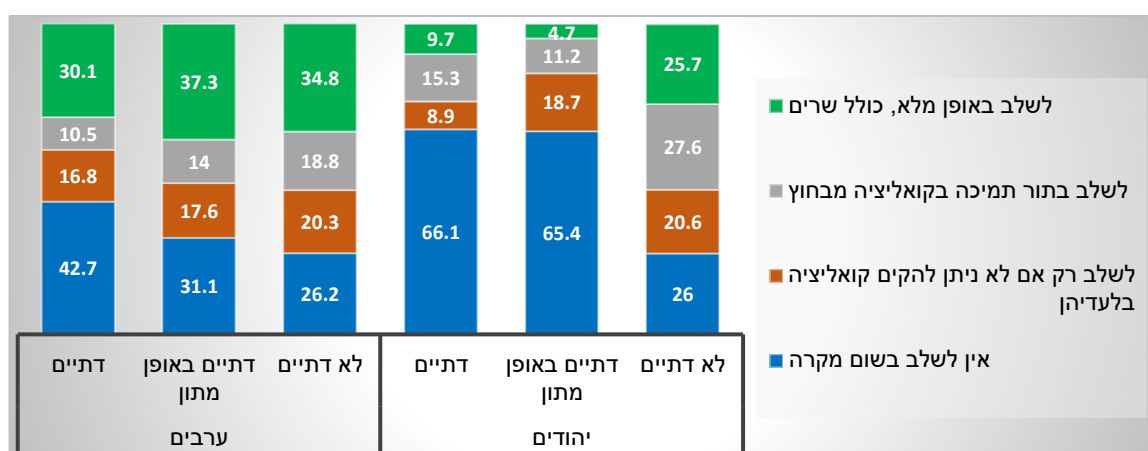
תרשים 6.2ב. עמדות בנוגע לשילוב המפלגות הערביות בקואליציות ממשלתיות, לפי מגדר (יהודים וערבים)

בתרשים זה ניתן לראות מספר הבדלים, אך המובהקים שביניהם נצפו בקרב המשיבים **יהודים** בלבד. שיעור מעט גבוה יותר של גברים (43.1%) מאשר של נשים (39.9%) סבר כי אין לשלב את המפלגות הערביות בקואליציות ממשלתיות בשום מקרה. זה היה כיוון ההבדלים גם בהקשר של השילוב ה"כפוי" (גברים: 22.1%, נשים: 15.9%). עם זאת, נשים (25.8%) סברו בשיעור גבוה יותר מאשר גברים (15.2%) כי יש לשלב את המפלגות הערביות כתמיכה בממשלה מבחוץ. לבסוף, שיעורים דומים יחסית של המשיבים באוכלוסיה זו (גברים: 19.6%, נשים: 18.4%) סברו כי יש לשלב את המפלגות הערביות באופן מלא, לרבות שרים.

תרשים 6.2 מציג את ההבדלים בהתפלגות התשובות של הפריט הנדון בהתאם למידת דתיות.

תרשים 6.2. עמדות בנוגע לשילוב המפלגות הערביות בקואליציה ממשלתית, לפי מידת הדתיות (יהודים וערבים)

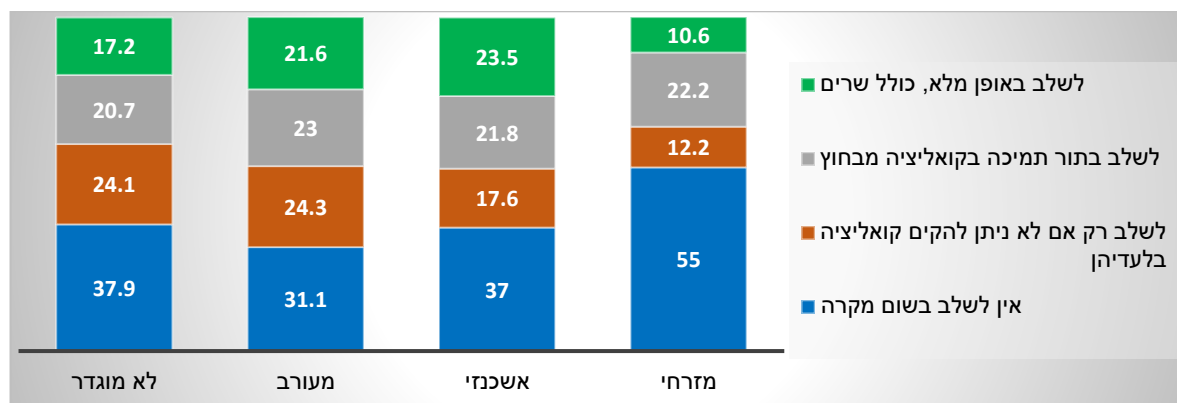
כל ההבדלים המוצגים בתרשים זה היו מובהקים סטטיסטית. בקרב המשיבים **יהודים**, שיעורים גבוהים יותר באופן משמעותי של המשיבים הדתיים (66.1%) והדתיים באופן מתון (65.4%) מאשר של המשיבים הלא-דתיים (26%) סברו כי אין לשלב את המפלגות הערביות בקואליציות בשום מקרה. בניגוד לכך, שיעורים גבוהים יותר של המשיבים הלא-דתיים (20.6%) ושל הדתיים באופן מתון (18.7%) מאשר של המשיבים הדתיים (8.9%) סברו כי יש לשלב את המפלגות הערביות בקואליציות מחוסר ברירה בלבד. כמו כן, שיעורים גבוהים יותר של המשיבים הלא-דתיים (27.6%) מאשר של המשיבים הדתיים (15.3%) והדתיים באופן מתון (11.2%) סברו כי יש לשלב את המפלגות הערביות בתור תמיכה בממשלה מבחוץ. לבסוף, שיעורים משמעותיים גבוהים יותר של המשיבים הלא-דתיים (25.7%) מאשר של המשיבים הדתיים (9.7%) והדתיים באופן מתון (4.7%) סברו כי יש לשלב את המפלגות הערביות בקואליציות ממשלתיות באופן מלא, לרבות מינוי של שרים מטעמן.

בקרב המשיבים **הערבים**, נצפו מגמות דומות. שיעורים גבוהים יותר באופן משמעותי של המשיבים הדתיים (42.7%) והדתיים באופן מתון (31.1%) מאשר של המשיבים הלא-דתיים (26.2%) סברו כי אין לשלב את המפלגות הערביות בקואליציות בשום מקרה. בניגוד לכך, שיעורים גבוהים מעט יותר של המשיבים הלא-דתיים (20.3%) מאשר של המשיבים הדתיים באופן מתון (17.6%) ושל המשיבים הדתיים (16.8%) סברו כי יש לשלב את המפלגות הערביות בקואליציות מחוסר ברירה בלבד. כמו כן, שיעורים גבוהים יותר של המשיבים הלא-דתיים (18.8%) מאשר של המשיבים הדתיים באופן מתון (14%) והדתיים (10.5%) סברו כי יש לשלב

את המפלגות הערביות בתור תמיכה בממשלה מבחוץ. לבסוף, שיעורים גבוהים יותר של המשיבים הדתיים באופן מתון (37.3%) והמשיבים הלא-דתיים (34.8%) מאשר של המשיבים הדתיים (30.1%) סברו כי יש לשלב את המפלגות הערביות בקואליציות ממשלתיות באופן מלא, לרבות מינוי של שרים מטעמן.

תרשים 6.2 מציג את ההבדלים בהתפלגות התשובות של הפריט הנדון בהתאם להשתייכות העדתית.

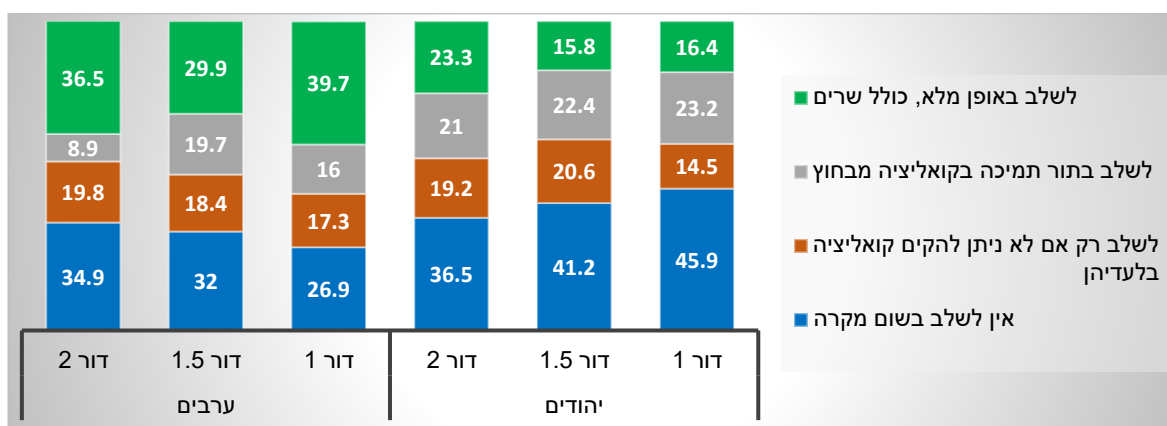
תרשים 6.2. עמדות בנוגע לשילוב המפלגות הערביות בקואליציה ממשלתית, לפי עדה (יהודים)

גם בתרשים זה, כל ההבדלים המוצגים היו מובהקים סטטיסטית. שיעורים משמעותית גבוהים יותר של המשיבים בני עדות המזרח (55%) מאשר של המשיבים שלא הגדירו את עצמם מבחינה עדתית (37.9%), המשיבים בני עדות אשכנז (37%) והמשיבים המעורבים מבחינה עדתית (31.1%) סברו כי כלל אין לשלב מפלגות ערביות בקואליציות ממשלתיות. לעומת זאת, שיעורים גבוהים יותר של המשיבים המעורבים מבחינה עדתית (24.3%) ושל המשיבים שלא הגדירו את עצמם מבחינה עדתית (24.1%) מאשר של המשיבים בני עדות אשכנז (17.6%) והמזרח (12.2%) סברו כי יש לשלב את המפלגות הערביות בקואליציות רק אם לא ניתן להקים אותן בלעדיהן. שיעורים דומים למדי של המשיבים בכל קטגוריה עדתית ציינו כי יש לשלב את המפלגות הערביות כתמיכה בממשלה מבחוץ. לבסוף, שיעורים גבוהים יותר של המשיבים בני עדות אשכנז (23.5%) והמעורבים מבחינה עדתית (21.6%) מאשר של המשיבים שלא הגדירו את עצמם מבחינה עדתית (17.2%) ושל המשיבים בני עדות המזרח (10.6%) ציינו כי יש לשלב את המפלגות הערביות באופן מלא, כולל שרים.

תרשים 6.2 מציג את ההבדלים בהתפלגות התשובות של הפריט הנדון בהתאם לדור האקדמי.

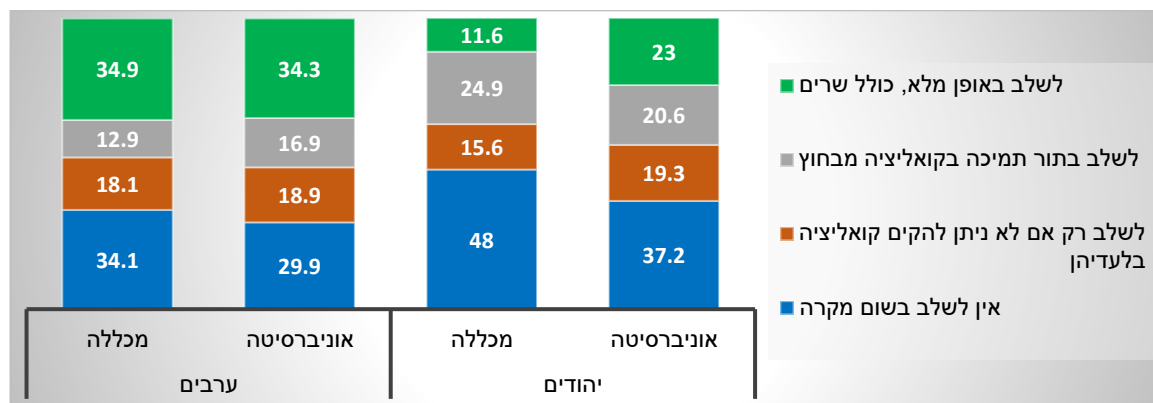
תרשים 6.2. עמדות בנוגע לשילוב המפלגות הערביות בקואליציה ממשלתית, לפי הדור האקדמי (יהודים וערבים)

התרשים מציג מספר של הבדלים. כאן, המובהקים שביניהם נצפו בקרב המשיבים הערבים בלבד. שיעורים גבוהים יותר באופן משמעותי של המשיבים בני הדור האקדמי השני (34.9%) וה-1.5 (32%) מאשר של המשיבים בני הדור האקדמי הראשון (26.9%) סברו כי אין לשלב את המפלגות הערביות בקואליציות בשום מקרה. שיעורים דומים יחסית בקרב שלוש הקבוצות (הדור השני: 19.8%, הדור ה-1.5: 18.4% והדור הראשון: 17.3%) סברו כי יש לשלב את המפלגות הערביות בקואליציות מחוסר ברירה בלבד. לעומת זאת, שיעורים גבוהים יותר של המשיבים בני הדור האקדמי ה-1.5 (19.7%) ובני הדור האקדמי הראשון (16%) מאשר של המשיבים בני הדור האקדמי השני (8.9%) סברו כי יש לשלב את המפלגות הערביות בתור תמיכה בממשלה מבחוץ. לבסוף, שיעורים גבוהים יותר של המשיבים בני הדור האקדמי הראשון (39.7%) והשני (36.5%) מאשר של המשיבים בני הדור האקדמי ה-1.5 (29.9%) סברו כי יש לשלב את המפלגות הערביות בקואליציות ממשלתיות באופן מלא, לרבות מינוי של שרים מטעמן.

תרשים 6.2 מציג את ההבדלים בהתפלגות התשובות של הפריט הנדון בהתאם לסוג המוסד האקדמי.

תרשים 6.2. עמדות בנוגע לשילוב המפלגות הערביות בקואליציה ממשלתית, לפי סוג המוסד אקדמי (יהודים וערבים)

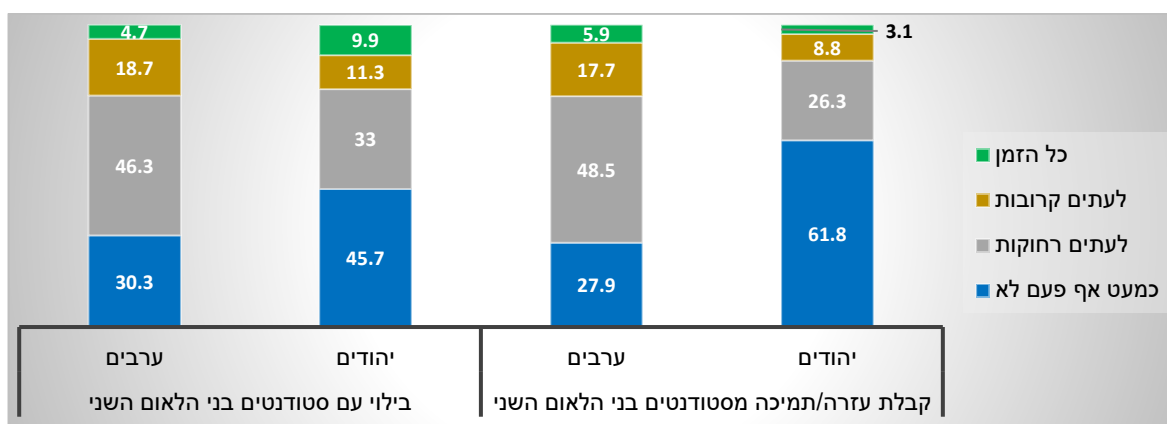

בתרשים זה ניתן לראות מספר של הבדלים. עם זאת, ההבדלים המובהקים סטטיסטית נצפו בקרב המשיבים **יהודים** בלבד. שיעור גבוה יותר של המשיבים שלומדים במכללות (48%) מאשר של המשיבים שלמדו באוניברסיטאות (37.2%) סבר כי אין לשלב את המפלגות הערביות בקואליציות הממשלתיות בשום מקרה. כיוון ההבדלים היה הפוך בהקשר של השילוב ה"כפוי" (המשיבים שלומדים באוניברסיטאות – 19.3%, המשיבים שלומדים במכללות – 15.6%). לעומת זאת, המשיבים שלומדים במכללות (24.9%) סברו בשיעור גבוה יותר מאשר המשיבים שלומדים באוניברסיטאות (20.6%) כי יש לשלב את המפלגות הערביות כתמיכה בממשלה מבחוץ. לבסוף, שיעור גבוה יותר של המשיבים שלומדים באוניברסיטאות (23%) מאשר של המשיבים שלומדים במכללות (11.6%) סבר כי יש לשלב את המפלגות הערביות באופן מלא, כולל מינוי של שרים מטעמן.

6.3. אינטראקציה חברתית עם סטודנטים בני הלאום השני

הפריטים בשאלון, אשר נדונו בתת-פרק זה, שאלו את המשיבים באיזו תדירות הם (א) קיבלו סיוע או תמיכה מסטודנטים בני הלאום השני ו(ב) בילו את הזמן עם סטודנטים בני הלאום השני. תרשים 6.3 מציג את התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים.

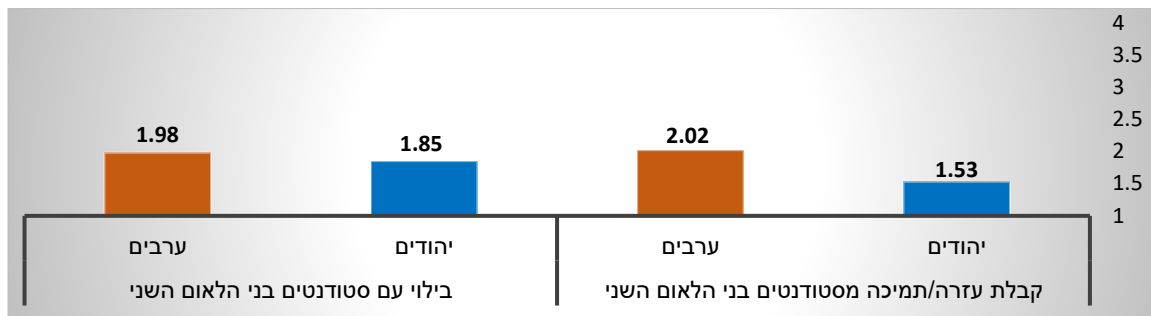
תרשים 6.3. אינטראקציה חברתית עם סטודנטים בני הלאום השני, לפי אוכלוסייה (אחוזים)

התרשים מציג הבדלים משמעותיים בין המשיבים משתי האוכלוסיות בהקשר הנדון. בעוד שהרוב הגדול של המשיבים **יהודים** כלל לא קיבל עזרה או תמיכה מסטודנטים ערבים, רק 27.9% מקרב המשיבים **הערבים** ציינו כי אף פעם לא קיבלו עזרה/תמיכה מסטודנטים יהודים נכון למועד ההשתתפות בסקר. מנגד, קרוב לרבע מתוך המשיבים **הערבים** (23.6%) ו-11.9% מתוך המשיבים **היהודים** דיווחו כי קיבלו תמיכה או עזרה מסטודנטים בני הלאום השני לעתים קרובות או כל הזמן. בהתייחס לפריט השני, שעסק בבילוי משותף, נראה כי ישנה התכנסות רבה יותר בין האוכלוסיות. באופן ספציפי, 45.7% מקרב המשיבים **היהודים** ו-30.3% מקרב המשיבים **הערבים** אף פעם לא בילו עם סטודנטים בני הלאום השני נכון לעת ההשתתפות בסקר. כמו כן, 46.3% מקרב המשיבים **הערבים** ו-33% מקרב המשיבים **היהודים** ציינו כי בילו עם סטודנטים בני הלאום השני לעתים רחוקות. עם זאת, 9.9% מקרב המשיבים **היהודים** לעומת 4.7% מקרב המשיבים **הערבים** ציינו כי בילו עם סטודנטים בני הלאום השני כל הזמן.

תרשים 6.3 מציג את ממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים.

תרשים 6.3. אינטראקציה חברתית עם סטודנטים בני הלאום השני, לפי אוכלוסייה (ממוצעים)

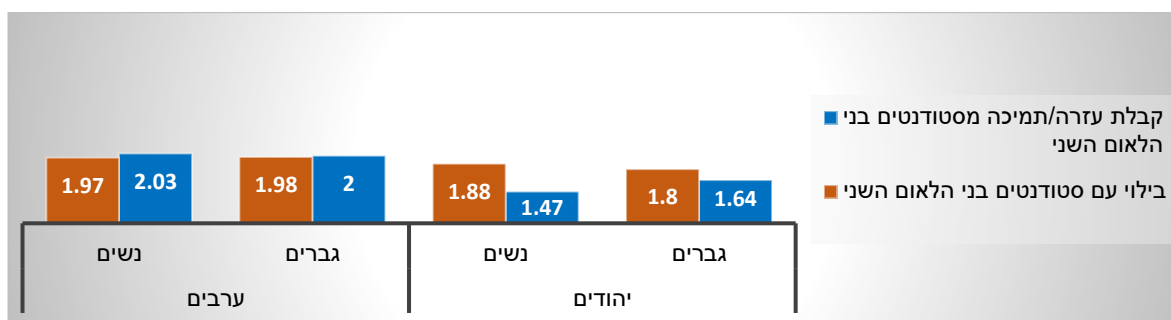

התרשים ממשיך לתאר את המגמה שהוצגה בתרשים הקודם. נראה כי בעוד שממוצעי התדירות של בילוי עם סטודנטים בני הלאום השני היו דומים יחסית בקרב המשיבים משתי האוכלוסיות, תדירות קבלת הסיוע/התמיכה מסטודנטים בני הלאום השני היתה גבוהה יותר בקרב המשיבים הערבים מאשר בקרב המשיבים היהודים. למרות קיומן של האינטראקציות הללו, ניתן להסיק מתוך התרשים כי היא מתרחשת בתדירות נמוכה למדי.

ניתוח על פי המשתנים המפלחים העלה ממצאים מובהקים. עם זאת, לא נמצאו הבדלים על פי עדה, דור אקדמי וסוג המוסד האקדמי. בהמשך התת-פרק, תוצגנה השוואות לפי מגדר ומידת הדתיות.

תרשים 6.3 ג מציג את ההבדלים המגדריים בממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים.

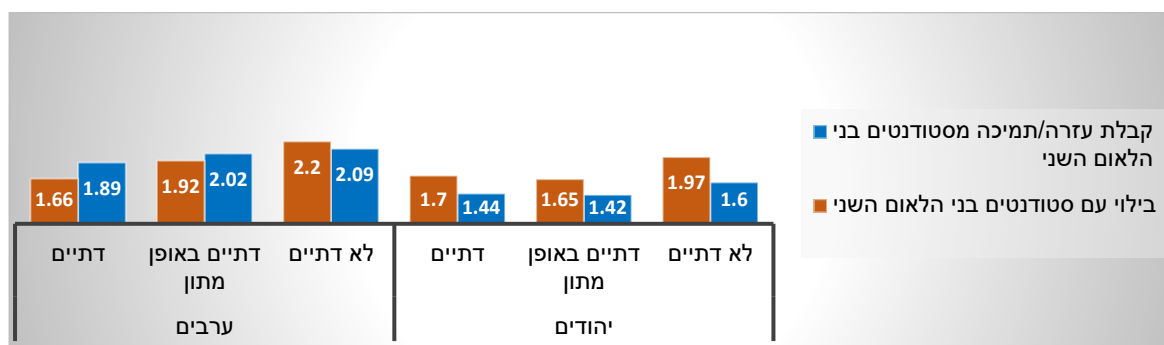
תרשים 6.3 ג. אינטראקציה חברתית עם סטודנטים בני הלאום השני, לפי מגדר (יהודים וערבים)

רק אחד מבין ההבדלים המוצגים בתרשים היה מובהק סטטיסטית. בקרב המשיבים היהודים, גברים (1.64) נטו לקבל סיוע/תמיכה מהסטודנטים בני הלאום השני בתדירות גבוהה יותר בממוצע מאשר נשים (1.47).

תרשים 6.3 ד מציג את ההבדלים בממוצעי התפלגויות התשובות של הפריטים הנדונים בהתאם למידת הדתיות.

תרשים 6.3. ד. אינטראקציה חברתית עם סטודנטים בני הלאום השני, לפי מידת הדתיות (יהודים וערבים)

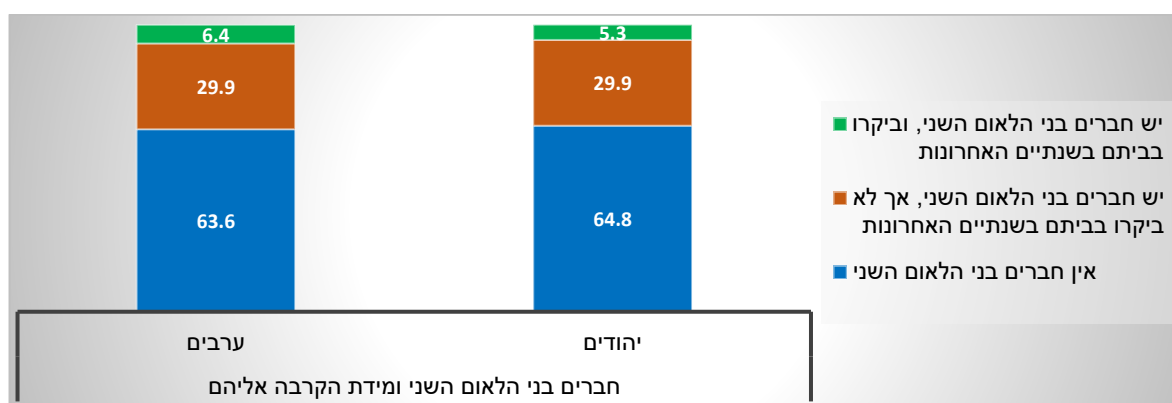

רק שניים מתוך ההבדלים המוצגים בתרשים היו מובהקים סטטיסטית, ושניהם נצפו בהתייחס לבילוי. בקרב המשיבים **היהודים**, המשיבים הלא-דתיים (1.97) בילו עם סטודנטים מהלאום השני בתדירות גבוהה יותר בממוצע מאשר המשיבים הדתיים (1.7) והדתיים באופן מתון (1.65). בקרב המשיבים **הערבים**, המשיבים הלא-דתיים (2.2) בילו עם סטודנטים מהלאום השני בתדירות גבוהה יותר בממוצע מאשר המשיבים הדתיים באופן מתון (1.92) והדתיים (1.66).

6.4. חברות עם בני הלאום השני

הפריט בשאלון, אשר נדון בתת-פרק זה, שאל את המשיבים על קיומם של חברים בני הלאום השני. תרשים 6.4 מציג את התפלגות התשובות של הפריט הנדון בהתאם לאוכלוסייה.

תרשים 6.4. חברות עם בני הלאום השני, לפי אוכלוסייה (אחוזים)

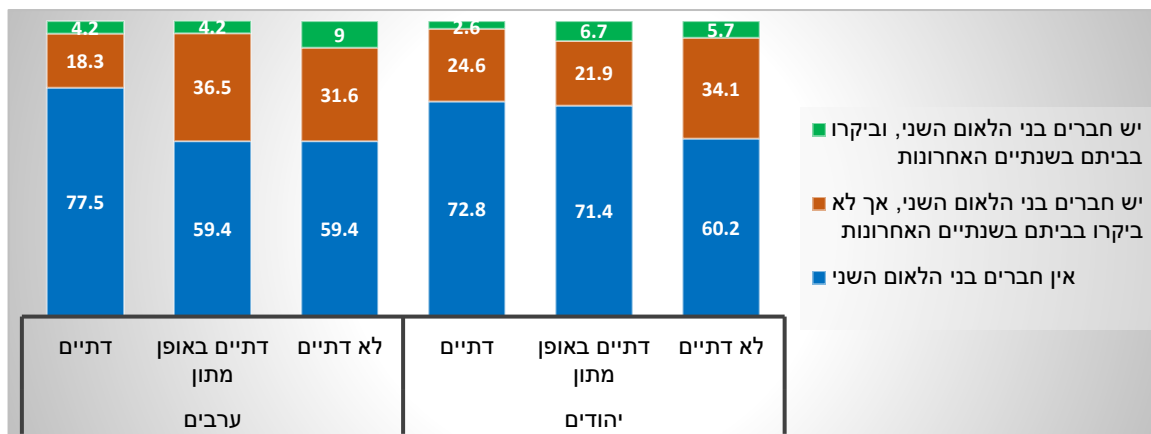

התרשים מראה נטייה דומה של המשיבים משתי האוכלוסיות להתחבר עם בני הלאום השני. למרבית המשיבים בשתי האוכלוסיות (**יהודים**: 64.8%, **ערבים**: 63.6%) לא היו כלל חברים מהלאום השני נכון לעת ההשתתפות בסקר. שיעור זה של המשיבים בשתי האוכלוסיות (29.9%) דיווח כי יש להם חברים בני הלאום השני, אך הם לא ביקרו בביתם בשנתיים האחרונות. לבסוף, ל-5.3% מתוך המשיבים **היהודים** ול-6.4% מתוך המשיבים **הערבים** יש חברים בני הלאום השני שהמשיבים גם ביקרו בביתם לפחות פעם אחת בשנתיים האחרונות.

ניתוח על פי המשתנים המפלחים העלה ממצאים מובהקים. עם זאת, לא נמצאו הבדלים על פי מגדר, דור אקדמי וסוג המוסד האקדמי. בהמשך התת-פרק, תוצגנה השוואות לפי מידת הדתיות ועדה.

תרשים 6.4 מציג את ההבדלים בהתפלגות התשובות של הפריט הנדון בהתאם למידת דתיות.

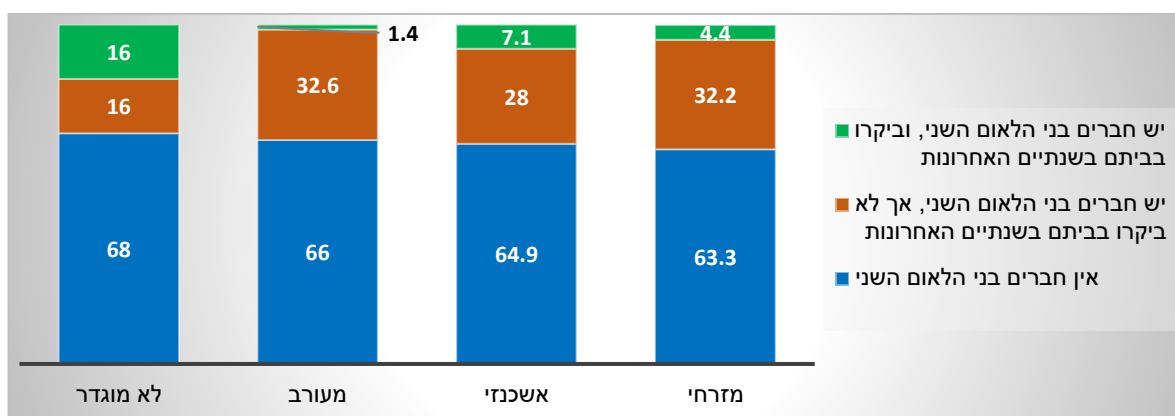
תרשים 6.4. חברות עם בני הלאום השני, לפי מידת הדתיות (יהודים וערבים)

התרשים מראה מספר של הבדלים. עם זאת, המובהקים שביניהם נצפו בקרב המשיבים **הערבים** בלבד. שיעורם של המשיבים הדתיים באוכלוסייה זו שדיווחו כי אין להם כלל חברים בני הלאום השני (77.5%) היה גבוה יותר מאשר שיעור זה בקרב המשיבים הלא דתיים והמשיבים הדתיים באופן מתון (59.4% כ"א). בהתאם, 9% מקרב המשיבים הלא דתיים ורק 4.2% מקרב המשיבים הדתיים באופן מתון (4.2%) ושיעור זה מתוך המשיבים הדתיים דיווחו כי יש להם חברים בני הלאום השני שהם גם ביקרו בביתם בשנתיים האחרונות.

תרשים 6.4 ג מציג את ההבדלים בהתפלגות התשובות של הפריט הנדון בהתאם להשתייכות העדתית.

תרשים 6.4 ג. חברות עם בני הלאום השני, לפי עדה (יהודים)

בתרשים ניתן לראות מספר של הבדלים שהיו מובהקים סטטיסטית. שיעורים דומים יחסית של המשיבים בכל אחת מארבע קבוצות העדה דיווחו כי אין להם כלל חברים בני הלאום השני. ההבדלים המשמעותיים יותר

נצפו בהקשר של אופי החברות: ל-32.6% מתוך המשיבים המעורבים מבחינה עדתית ול-32.2% מתוך המשיבים בני עדות המזרח ישנם חברים ערבים אולם הם לא ביקרו בביתם בשנתיים האחרונות. שיעורים אלה גבוהים באופן משמעותי משאר בקרב המשיבים בני עדות אשכנז (28%) ועוד יותר – מאשר בקרב המשיבים שלא הגדירו את עצמם מבחינה עדתית (16%). עם זאת, אלה האחרונים דיווחו בשיעור גבוה משמעותית מהמשיבים מיתר קטגוריות העדה (16% גם כן) כי יש להם חברים ערבים אותם הם ביקרו בביתם בשנתיים האחרונות. שיעור זה היה גבוה יותר באופן משמעותי מאשר בקרב בני עדות אשכנז (7.8%), משיבים בני עדות המזרח (4.4%) והמשיבים המעורבים מבחינה עדתית (1.4%).

6.5. סיכום

הפרק הנוכחי בחן היבטים שונים של הכלה ושל שילוב של אוכלוסייה ערבית בתחומים ובמרחבים בהם ישנה דומיננטיות יהודית, וכן את האינטראקציות החברתיות בין שתי האוכלוסיות במרחב האקדמי ומחוצה לו. בהתייחס להבדלים בין הקבוצות, נראה כי קיימים פערים משמעותיים ביניהן כתלות בהיבט הנחקר. בחלק מהתחומים, המשיבים הערבים הציגו שיעורים וממוצעים גבוהים יותר משל המשיבים היהודים, בחלקם – נמוכים מהם, ובחלקם הנוסף – נתונים כמעט זהים לאלה של המשיבים היהודים. מבחינת הגורמים הדומיננטיים המסבירים את ההבדלים בתוך כל אחת משתי האוכלוסיות, ניתן לציין את מידת הדתיות, את העדתיות (בקרוב המשיבים היהודים). גורמים פחות משמעותיים היו סוג המוסד האקדמי ומגדר.

סיכום כללי והמלצות

סקר זה בחן עמדות ותפיסות המתייחסות לחוויית הלימודים ולחוויית השהייה במוסדות אקדמיים רב-תרבותיים בקרב סטודנטים יהודים וסטודנטים ערבים בישראל. הסקר הינו הראשון מסוגו בישראל. חלק ניכר מהנושאים אליהם הסקר התייחס לא זכו כלל להתייחסות, עד היום, על ידי הספרות המדעית הישראלית חרף היותה ענפה ומקיפה יחסית בכל הקשור לסוגיות שנבחנו בהקשר להשכלה הגבוהה וללימודים במוסדות אקדמיים רב-תרבותיים.

הסקר העלה לא מעט ממצאים אשר קוראים לבצע שינויים ושיפורים, לעתים אף ניכרים, בתחומים מסוימים. שיפורים אלו עשויים להפוך את חוויית הלימודים והשהייה במוסדות אקדמיים רב-תרבותיים ליותר חיובית.

1. לאורך הסקר, המשתנה הדומיננטי ביותר אשר הסביר הבדלים בנושאים השונים בשתי האוכלוסיות היה משתנה מידת הדתיות. נראה כי ככל שהמשיבים יותר דתיים, כך תפיסת האקלים החברתי בקמפוס חיובית פחות, כך יש יותר חוויה של גזענות ואפליה וכן של ניכור וריחוק מהמוסד ומערכיו ועוד. הנושא ניתן לטיפול/מיגור במספר דרכים מומלצות. דרך אחת היא דרך חינוכית המתייחסת לבנייה והעברה של קורסים רבים יותר בדת ודתיות – יהדות, איסלאם, נצרות, הדת הדרוזית ועוד. זאת על מנת לפתח רגישות דתית ולהכיר את הסוגיות של דת לרבות במערכת החינוך ובהשכלה גבוהה. דרך נוספת היא ביצוע של שינויים בתקנונים של המוסדות אשר יגלו אפס סובלנות כלפי גילויי גזענות, שנאה, אלימות ואפליה על רקע מידת דתיות. דרך מומלצת נוספת היא ביצוע הדרכות לאנשי סגל לצורך פיתוח של הכלה על בסיס מידת דתיות.

2. בהמשך לסעיף הקודם, ולאור אותם הממצאים, על ועדת התכנון והתקצוב (ות"ת) לעודד מדיניות של מימון קורסי בחירה אקדמיים אשר מטרתם תהיה היכרות עם האחר (מבחינה תרבותית, דתית ואתנית). על קורסים אלה לכלול את ההתייחסות להיסטוריה של האחר, ההתפתחות התרבותית של קבוצת האחר ועוד. בנוסף, על המל"ג לעודד מדיניות של סובלנות במוסדות האקדמיים ולבקש מהמוסדות האקדמיים להגיש דוחות מצב תקופתיים בנושא.

3. ממצאי הסקר הצביעו על תפיסה חיובית יותר של האווירה במוסד לימודים בקרב המשיבים יהודים מאשר בקרב המשיבים הערבים. עם זאת, בשתי הקבוצות תפיסה זו עדיין היתה מוגבלת במובן מסוים. מכאן, ההמלצה עבור המוסדות האקדמיים היא לדאוג לשיפור של האווירה האקדמית וכן הבטחון האישי של הסטודנטים בקמפוסים. ניתן לעשות זאת, למשל, באמצעות ארגון של אירועים משותפים לשתי אוכלוסיות תוך הקפדה על בטחונם של סטודנטים.

4. מתוך הממצאים של הסקר נובע כי נדרשת פתיחות רבה יותר להפגנה של תרבות ושל חופש הביטוי. ההמלצה עבור המוסדות היא לאפשר לקיים ימי תרבות בהם הנציגים של כל אחת מהתרבויות המיוצגות בקמפוסים יכירו את התרבות לבני התרבויות אחרות ויקיימו שיח. בנוסף, מומלץ למוסדות לאפשר ביטויים של עמדות חברתיות ופוליטיות ולדאוג ליצירה של מרחבים בטוחים לצורך הביטוי שלהם – הן במרחב הציבורי, הן בהרצאות.

- 5.** הממצאים הצביעו על הבדלים משמעותיים בתפיסת ההתחשבות במועדים ובחגים בין האוכלוסיות, כאשר התפיסה הזו היתה הרבה פחות בולטת בקרב המשיבים הערבים. מכאן ההמלצה אל המוסדות האקדמיים להתחשב יותר במועדים ובחגים הרלוונטיים לאוכלוסייה הערבית. הדבר יכול להיות מיושם על ידי תיקונים רלוונטיים בתקנונים של המוסדות ואכיפתם של תיקונים אלה לרבות מינוי של ממלאי תפקיד שיהיו אחראים על כך. המלצה נוספת מופנית למל"ג. על המל"ג ליצור מדיניות על להגברת ההתחשבות המוסדית במועדים התרבותיים, הדתיים והלאומיים ולאכוף זאת באמצעות בקשות מהמוסדות לספק דו"ח מצב בנושא.
- 6.** ממצאי הסקר הצביעו על תפיסה מוגבלת של התנהלות המוסדות בעיתות של מתח לאומי. מכאן, ההמלצה היא לשפר הן את ההבנה של צורכי הסטודנטים בתקופות אלו וכן לשמור יותר על עיקרון השיוויון בהן. לשם כך, יש להקים מערך רלוונטי או למנות נאמנים אשר יהיו אחראים על מתרחש בתחום זה. בנוסף, מומלץ לבצע תיקונים רלוונטיים בתקנונים של המוסדות.
- 7.** ממצאי הסקר הצביעו על קשיי הסתגלות משמעותיים יותר בקרב המשיבים הערבים בתחילת הלימודים האקדמיים. לכן, מומלץ למוסדות האקדמיים לפעול יותר וביעילות רבה יותר על מנת לספק כניסה "רכה" יותר עבור הסטודנטים הערבים לעולם האקדמי. למשל, מומלץ להקים בכל מוסד אקדמי מערך סיוע לסטודנטים ערבים (וכמובן גם לסטודנטים יהודים שזקוקים לכך) שיכלול מרצים בכירים, מתרגלים ומורים מן החוץ אשר יסייעו בפתרון הקשיים האקדמיים אצל סטודנטים המתקשים בתחילת לימודיהם בדרך פרטנית. כמו כן, מומלץ להקים בכל מוסד אקדמי מערך סיוע וליווי נפשי לסטודנטים אשר נקלעים למצוקה נפשית בעקבות תחילת לימודיהם האקדמיים.
- 8.** ממצאי הסקר הצביעו על כך שאמנם הסטודנטים, בעיקר ערבים, הפיקו תועלת מעשית רבה עבורם בעקבות הלימודים האקדמיים, עדיין שיפור המסוגליות הרלוונטיות לעולם הרב-תרבותי היה מוגבל. מכאן, הקריאה למוסדות האקדמיים להשקיע יותר בפיתוח ושיפור היכולות של סטודנטים להתנהל בסביבה רב-תרבותית. ניתן ליישם דבר זה במספר של דרכים. אחת מהן, ואולי העיקרית, היא חינוכית. יש לבנות קורסים מעשיים או סדנאות אשר ימחישו לסטודנטים סיטואציות מחיי היום יום, מחיי העבודה או מהתנהלות במרחב הציבורי בין קבוצות אתניות שונות. ניתן ליישם בקורסים אלה סימולציות של בינה מלאכותית. בנוסף, מרצים בקורסים צריכים לדאוג לכמה שיותר שילוב בין סטודנטים יהודים לערבים, למשל, בהכנה של עבודות סוף קורס.
- 9.** ממצאי הסקר, אמנם הצביעו על "ניקיון" רב יחסית מפני אמירות גזעניות במוסדות האקדמיים, עדיין הראו כי מקרים אלו מתקיים בהם בשיעורים לא מבוטלים. לכן, על המוסדות האקדמיים לנקוט בצעדים נוספים על מנת להפחית את הכמות ואת התכיפות של האמירות הללו עוד יותר. המצלה זהה מופנית בהקשר של חוויות הגזענות. מומלץ לבצע ריענון של תקנונים מוסדיים בנושא. כמו כן, מומלץ לקיים ימי עיון או הדרכות בנושא (אפשר גם שתהינה מקוונות, תוך שימוש ביישומי הבינה המלאכותית) לכלל הסגל האקדמי, המנהלי והסטודנטים.

10. על פי ממצאי הסקר, תחושת הריחוק והזרות היו בולטות יותר בקרב הסטודנטים הערבים. ממצא בולט זה קורא למוסדות ההשכלה הגבוהה אקדמיים לפעול במספר של דרכים. ראשית, מומלץ לתת יותר ביטוי לשפה הערבית ברחבי הקמפוסים, על ידי הוספתה בשילוט. שנית, מומלץ לארגן אירועים רבים יותר ברחבי הקמפוס בהם יתאפשר לסטודנטים יהודים וערבים להתכנס במרחב משותף, ללא הפרדה בין הקבוצות, ועל ידי כך לתקשר ביניהם באופן חופשי וספונטאני. שלישית, מומלץ למוסדות לספק סיוע רב יותר לסטודנטים הערבים בלימודים: בצורת דמות שיעורי עזר (רצוי בשפה הערבית), והדרכה מותאמת אישית על ידי סטודנטים/אנשי סגל ערבים.

11. לאורך הסקר, ניתן לראות כי האוניברסיטאות מהוות מרחב ליברלי, בטוח ומכיל יותר מאשר מכללות. מכאן הקריאה למכללות האקדמיות לפעול בצורה נחרצת יותר על מנת לאפשר שילוב רב יותר של הסטודנטים הערבים במרחב הציבורי בקמפוס, בהרצאות ובאירועים החברתיים המתקיימים במוסדות אלו. ניתן ליישם המלצה זו במספר של דרכים, לרבות קיום ימי עיון משותפים על חשיבות ההשתלבות בין האוכלוסיות בקמפוסים המכללתיים, קיום של אירועים חברתיים משותפים ברחבי הקמפוסים המכללתיים ועוד.

12. ממצאי הסקר הנוכחי יהיו בעלי חשיבות מוגבלת ביותר אם לא תהיה אפשרות למעקב על פני זמן ולבחינה של שינויים ומגמות בתחומים השונים. מומלץ, לפיכך, להפוך את הסקר הזה לסקר אורך שיבוצע באופן שוטף אחת לתקופה של שנה או שנתיים, תוך שימוש באותן השאלות בדיוק. בהתאם להתפתחויות שונות או לאירועים מיוחדים שיתרחשו במדינה בכלל או במערכת ההשכלה הגבוהה בפרט, ניתן יהיה להוסיף על השאלות הקבועות פריטים נוספים.

Executive Summary

This survey examined attitudes, perceptions, and experiences regarding studying in multicultural academic institutions among Jewish and Arab students in various universities and colleges across Israel. The research provided response to numerous issues related to studying in multicultural academic institutions that were not examined at all by the local scientific research, such as the promotion of universal values by the institutions or the practical consequences of studying in them. It also provided a response to issues that were examined in a relatively limited way in the past, such as perceptions of academic climate in campus, experiences of racism and discrimination, and perceptions of distance, foreignness and alienation inside campuses.

The data were collected from 604 Jewish respondents and 596 Arab respondents who enrolled as students at universities and academic colleges (including education colleges) of the country in the 2023-2024 academic year. The Jewish students were sampled through an online survey conducted by an online commercial panel. The Arab students were interviewed face-to-face. Despite this difference in data collection, which was decided upon due to the response issues in the Arab population, a questionnaire with the same number and order of items was administered to both populations in January-March 2024. In terms of the background characteristics, the students of the two populations differed more in terms of socio-demographic background (especially in terms of relative household income, extent of religiosity and the most important identity) rather than academic background.

The findings of the survey uncovered a complex picture with regard to various aspects of studying in multicultural academic institutions. Regarding the **academic climate**, numerous differences were observed between the respondents of the two populations. The Arab respondents emphasized the importance of the diversity of cultural groups (67.3%) and the number of co-ethnic students in the educational institution (46.4%) as factors for choosing it at higher rates compared to the Jewish respondents (18.1% and 36.5% respectively). In contrast, larger share of the Jewish (62.4%) than of the Arab (49.3%) respondents emphasized the importance of the geographical distance to their place of residence for this matter. Lower shares of the Arab respondents reported a comfortable

atmosphere on campus for them (72.9%), a sense of personal security in the public space of the campus (67.1%), and a perceived comfort of different groups to express their authentic culture in the public space of the educational institution (39.4%) compared to the Jewish respondents (82.3%, 83.3% and 80.6%, respectively). The Arab respondents also reported a more limited sense of equality in different parts of the campus compared to the Jewish respondents.

Although respondents from both populations reported having limited comfort in expressing their political positions in different places inside campuses (an average of less than 3.5 out of 5), a somewhat lower extent of this comfort was observed among the Arab respondents. With regard to perceptions of equality in campus, the Jewish respondents reported a sense of equality of the educational institution for all (53.7%), a sense of absence of a dominant national group at the institution (25.3%), and a sense of the presence of place for everyone on campus (54.3%) at higher rates compared to the Arab respondents (15.3%, 13.5% and 24.3%, respectively). The Jewish respondents also exhibited higher rates of perceived consideration of national (64.9%) and religious/cultural (63.4%) dates and holidays by their institutions in comparison to the Arab respondents (7.2% and 9.6%, respectively). Regarding the institutional conduct in times of national tension, the Jewish respondents reported understanding of personal needs (41.1%) and maintaining the principle of equality (50.8%) by their academic institutions at higher rates compared to the Arab respondents (8.1% and 16.1%, respectively).

With regard to perceptions of the Jewish-Arab relations on campus, the Arab respondents reported a lower satisfaction with these relations in their institutions (average of 2.74 out of 5) compared to the Jewish respondents (average of 3.12 out of 5). Nonetheless the Arab respondents reported a slightly stronger sense of closeness to the members of the Jewish population inside the institution than outside it (average of 2.78 out of 5) compared to the sense of closeness expressed by the Jewish respondents toward the Arab population (average of 2.63 out of 5). Regarding the attitudes towards the Arab lecturers in the academic institutions, the Arab respondents (59.1%) believed at higher rates than the Jewish respondents (24%) that the Arab lecturers should feel comfortable explaining things that

students do not understand well in Arab language. In contrast, the perception of equality in the degree of respect given to Arab and Jewish lecturers by Jewish students was more prevalent among the Jewish (62.1%) than among the Arab (35.5%) respondents. Finally, the Arab respondents (56.6%) experienced adjustment difficulties in the beginning of their academic studies at notably higher rates than the Jewish respondents (25.5%). Nevertheless, in both populations, the rates of respondents who reported that they managed to overcome these difficulties were relatively similar.

Regarding each of the items included in this section, several background comparisons were performed. The most prominent variable, according to the categories of which the respondents differed, was the extent of religiosity. With regard to reason for choosing an institution for their studies, compared to the less religious respondents, the more religious respondents attributed a greater weight to the institution's geographical proximity to the place of residence and to a large number of co-ethnic students. In addition, the sense of equality to everyone in the lecture room was more pronounced among the less religious respondents than among the more religious respondents. The more religious respondents also perceived lower consideration of holidays by the institutional administration compared to the less religious respondents. Finally, compared to the more religious respondents, the less religious respondents were more satisfied with Jewish-Arab relations on campus and felt closer to the Arab population inside the campus than outside it. Additional differences were observed in terms of extent of religiosity, but each time in only one of the two studied populations.

Gender was another prominent variable that explained the difference between the attitudes and the perceptions of students in this part of the survey. The Jewish male students mentioned the large diversity of cultural groups represented in the educational institution as more important to the matter of choosing the institution than the Jewish female students. Compared to the Arab male students, Arab female students attributed greater importance to institution's proximity to their place of residence and to the large number of co-ethnic students when choosing an institution for academic studies. The Jewish male students felt greater comfort of expressing political opinions in lectures compared to their female

counterparts. However, among Arabs this difference was the opposite. The perception of institutional consideration of national dates and holidays in both populations was stronger among female than among male students. Numerous additional gender differences were observed regarding the items related to this part of the survey, but each time they only characterized one of the two studied populations.

The less prominent variables in this context were the academic generation and the type of the academic institution, whereas belonging to Jewish heritage group (Ashkenazi, Mizrahi, mixed, or undefined) was not a factor at all. For college students, the proximity of the institution to the place of residence when choosing the institution for academic studies was more important than for university students. Few other differences were observed with respect to each of these two variables, but they characterized a different population each time.

Differences between the two respondent populations were also observed with respect to perceptions of **foreignness, alienation, and separation**. The Arab respondents reported stronger feelings of alienation and rejection in their campuses (average of 2.09 out of 5), as well as greater sense of alienation between their personal values and those represented in campus (average of 2.51 out of 5) compared to the Jewish respondents (average of 1.6 and 2.14 out of 5, respectively). The Arab respondents expressed opposition with regard to social separation between groups in the public space on campus at somewhat lower rates (32.8%) than the Jewish respondents (41.5%). No ethnic differences were observed in terms of considering the affiliation group as a factor in choosing the place to seat in the lecture room. Similar to academic climate, the background differences here were observed mainly in terms of the extent of religiosity. The less religious respondents felt less alienation between their personal values and those promoted by their academic institution as compared to the more religious respondents. Compared to the less religious respondents, the more religious respondents in both populations attributed greater importance to the affiliation group as a factor influencing their choice of a place to seat in the lecture rooms.

Another factor that distinguished between the participants in terms of the attitudes in this part of the survey was the type of the academic institution. Compared to the university

respondents, the college respondents exhibited lower opposition to social segregation in the institution's public space. Additional differences were observed in terms of the type of academic institution, but these only characterized one population each time.

The findings in this part of the survey suggest that gender and the academic generation had a less pronounced effect, while belonging to Jewish heritage group had no effect at all.

Several differences between the two studied populations were also observed with reference to perceived **promotion of universal values by educational institutions**. While the respondents of both populations exhibited limited perceptions of promoting these values (averages of less than 3.5 out of 5), these perceptions were weaker on average among the Arab than among the Jewish respondents.

Here again, the extent of religiosity was the most significant differentiator between the respondents. Compared to the more religious respondents, the less religious respondents agreed to a greater extent that their institutions promote the values of equality, freedom, and shared destiny. Additional differences in terms of the extent of religiosity were observed among only one population each time.

Other differences were observed in this part of the survey in terms of: gender, belonging to Jewish heritage group, and the type of the academic institution. However, they also characterized only one of the populations at a time.

With regard to **perceptions of multiculturalism in academic institutions**, differences were observed between the two populations. The Arab respondents related importance to having more signs in the Arabic language on campus (69%) as well as to increasing the share of academic (69.6%) and administrative (72.3%) staff at higher rates than the Jewish respondents (15.7%, 9.1% and 8.1%, respectively). The extent of the perceived usefulness of studies in the multicultural academic institutions was not high (an average of less than 3.5 out of 5), but was unevenly distributed among the two populations. On the one hand, the academic studies helped the Arab respondents more than the Jewish respondents to better understand the culture of members of the counter population or its members themselves, to communicate effectively, to work, and, to resolve the conflicts with members of the counter population in the physical space, as well as to critically approach news in the

traditional media about Jewish-Arab relations. On the other hand, the academic studies enabled the Jewish respondents a little more than the Arab respondents to get along better with members of the counter population and to conduct respectful conversations with members of the counter population in online social networks. Finally, compared to the Jewish respondents, the Arab respondents were more supportive of establishment of an Arab research university in Israel.

On the topic in question, differences were observed in terms of a number of factors. The extent of religiosity acted in an opposite way in the two studied populations regarding the importance of the presence of Arab language and human resources in the academic institution. Whereas in the Jewish population, the less religious respondents attributed greater importance to each of these issues compared to more religious respondents, in the Arab population, the less religious respondents attributed lower importance to them. In addition, the less religious respondents in both populations benefitted from their studies in multicultural academic institutions with regard to the vast majority of the issues examined in the survey to a greater extent than the more religious respondents. The differences regarding the establishment of an Arab research university were observed among the Jewish respondents only, with more religious respondents less supporting this idea than the less religious respondents.

As for gender, male students in both populations demonstrated a more positive average attitude than women with regard to improvement of the ability to understand the culture of the counter population or its members themselves following the academic studies. Additional gender differences were observed, but they referred to only one population at a time.

The effect of the type of the academic institution was complex. While among Jewish respondents, university students attributed greater importance to increasing the share of Arab academic staff members; among Arab students, the difference was observed in the opposite direction. However, in both populations, the importance of reducing the proportion of students belonging to the counter population in their institutions was significantly greater among college than among university students. Additional differences

with respect to the type of the academic institution were observed among only one population at a time.

In this part of the survey, a very limited effect was observed for belonging to Jewish heritage group and the academic generation.

Differences were observed between the two populations also with reference to the **experience of racism and discrimination**. The share of Arab respondents who were exposed to racist statements directed towards them was higher than that of the Jewish respondents. The Arab respondents were also exposed to discriminatory behavior from an academic (40.3%) and an administrative (42.6%) staff at higher rates than the Jewish respondents (19.5% and 18.4%, respectively).

The differences here were again observed in many contexts. With regard to the extent of religiosity, the more religious respondents were more exposed to racist statements by members of the academic staff compared to the less religious respondents. Additional differences in terms of extent of religiosity were observed among only one population at a time. Gender differences were also observed among only one population (Jews). With regard to belonging to Jewish heritage group, the respondents of Mizrachi origin experienced discriminatory behavior from an academic staff at higher rates than the respondents of other origins. Finally, the findings show that academic generation and the type of the academic institution had no effect at all in explaining the differences regarding the experience of racism and discrimination in academic institutions.

The last domain that this survey referred to was **perceptions of the integration and inclusion of Arabs in academic institutions and in the broader society**. Oftentimes notable differences between the two populations were also observed here. The Jewish respondents expressed agreement that Arabs should study in Jewish high schools (33.6%) and live in Jewish neighborhoods (28.3%) at higher rates compared to the Arab respondents (9.4% and 16.7% respectively). The positions regarding the integration of Arab political parties in the government coalitions also differed. The desire to fully integrate them, including appointing ministers representing these parties, was expressed by a larger share the Arab (34.6%) than of the Jewish (18.7%) respondents. With regard to interaction with

students of the counter population, the findings show the Arab respondents received assistance/support from Jewish students on a more frequent basis (an average of 2.02 out of 4) than the Jewish respondents received from Arab students (average of 1.53 out of 4). Regarding friendships with members of the counter population, the respondents from both populations presented relatively similar rates of non-existence of such friendships (the Jewish respondents: 64.8%, the Arab respondents: 63.6%) as well as of distant and close friendships.

Differences by number of variables were also observed in the subject in question. The extent of religiosity again appeared as the dominant factor within each population. The more religious respondents agreed to a lower rate than the less religious respondents that Arabs should live in Jewish neighborhoods and study in Jewish high schools. Compared to the less religious respondents, the more religious respondents exhibited higher rates of opposition to the inclusion of the Arab parties in the coalitions compared to the less religious respondents. The more religious respondents also reported spending their free time with members of the counter population less frequently than the less religious respondents. Additional differences by the extent of religiosity were found, but they characterized only one population at a time.

Unlike the abovementioned domains reviewed in this report, the influence of belonging to Jewish heritage group was evident here. Respondents belonging to the Mizrahi group exhibited lower consent than the respondents belonging to the Ashkenazi group or the mixed respondents with the statements regarding the integration of Arabs in the various domains. In addition, respondents belonging to the Mizrahi group objected at higher rates than respondents of other groups to any type of engagement of Arab parties in government coalitions. Regarding friendships with members of the counter population, respondents belonging to the Mizrahi group stood out at a higher rate than the other groups in terms of having Arab friends without visiting their home in the last two years. However, the proportion of respondents belonging to the Mizrahi group having Arab friends whom they visited at home in the last two years was the lowest among all ethnic groups, while the

highest proportion in this regard was observed among the respondents who did not define themselves in any way in terms of heritage group.

The rest of the variables had a less important role in explaining the differences between the respondents in the field in question. As for gender, except for friendships with members of the counter population where no differences were observed at all, the differences were observed in each of the areas but only among the Jewish respondents. The differences along the academic generation lines were observed regarding the integration of the Arab parties in the governmental coalitions but among the Arab respondents only. Finally, the differences between the types of the academic institution regarding the integration of the Arabs in the Jewish life space and the integration of the Arab parties in government coalitions were observed among the Jewish respondents only.

Overall, the findings indicate that the experience of studying in multicultural academic institutions differs, sometimes notably, between the Jewish and the Arab students. The findings also indicate that religiosity has a considerable effect in explaining the differences in numerous attitudes and perceptions related to studies in multicultural institutions.

From the findings of the survey, a number of recommendations were derived for the academic institutions, the Higher Education Council (HEC, MALAG) and the Committee for Planning and Budgeting (CPB, VATAT). They include: creation of a better and more inviting academic atmosphere for religious students from both populations, including allocation of resources for development of courses aimed at increasing the tolerance toward the other; an improvement of the academic atmosphere as well as of personal safety for all students inside the campuses, showing greater openness to the demonstration of culture and freedom of expression, greater consideration of national and cultural dates and holidays by the institutional administration, including those relevant to the Arab population, and a greater external enforcement in this regard, improvement of institutional conduct in times of national tension, provision of greater assistance and support to Arab students in the beginning of their academic studies, and greater investment in the development and improvement of students' abilities to conduct in a multicultural environment. It was also recommended to conduct this or similar survey over time.

רשימת מקורות

- ח'מאיסי, ר. (2017). לחיות ביחד בקמפוס מגוון. אוניברסיטת חיפה: המרכז היהודי-ערבי.
- עלי, נ., & דעאס, ר. (2018). השכלה גבוהה בקרב המיעוט הערבי בישראל: ייצוג, מיפוי, חסמים ואתגרים. רסלינג.
- Alt, D., & Raichel, N. (2020). Higher education students' perceptions of and attitudes towards peer assessment in multicultural classrooms. *The Asia-Pacific Education Researcher*, 29, 567-580. <https://doi.org/10.1007/s40299-020-00507-z>
- Billig, M. (2021). Place identity strategies at university constructed by minority Arab-Israeli student groups. *Frontiers in Psychology*, 12. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.665042>
- Cohen-Azaria, Y., & Zamir, S. (2021). 'It's not hard, only challenging': Difficulties and coping strategies of Arab students at a Jewish college in Israel. *SN Social Sciences*, 1(5), 108. <https://doi.org/10.1007/s43545-021-00114-9>
- Colak, F. Z., Van Praag, L., & Nicaise, I. (2019). A qualitative study of how exclusion processes shape friendship development among Turkish-Belgian university students. *International Journal of Intercultural Relations*, 73, 1-10. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2019.08.002>
- Feinstein, Y. (2019). Influential in its absence: The relationship between refusing to embrace sub-national ethnic identities and openness to inter-national coexistence among Jews and Arab/Palestinians in Israel. *Ethnicities*, 19(2), 390-413. <https://doi.org/10.1177/1468796817723681>
- Halabi, R. (2022). Minority languages in academia: The Arabic language in the Israeli academy. *Journal of Language, Identity & Education*, 1-14. <https://doi.org/10.1080/15348458.2022.2078721>
- Kallus, R. (2013). Reconstructed urbanity: The rebirth of Palestinian urban life in Haifa. *City, Culture & Society*, 4(2), 99-109. <https://doi.org/10.1016/j.ccs.2013.02.001>
- Ketab, S. M. G., Sharif, S. P., Mehrabi, D., & Rahman, N. A. B. A. (2019). Effects of ethnocentrism and online interethnic interactions on interethnic bridging social capital among university students: The moderating role of ethnicity. *International Journal of Intercultural Relations*, 71, 48-59. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2019.04.004>
- Leitner, M. J., Galily, Y., & Shimon, P. (2014). A two-year study on the effects of the friendship games on attitudes towards Arabs and Jews. *World Leisure Journal*, 56(3), 236-252. <https://doi.org/10.1080/16078055.2014.938297>
- Lev Ari, L., & Husisi-Sabek, R. (2020). 'Getting to know 'them' changed my opinion': Intercultural competence among Jewish and Arab graduate students. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 41(10), 844-857. <https://doi.org/10.1080/01434632.2019.1657433>

- Lev Ari, L., & Laron, D. (2014). Intercultural learning in graduate studies at an Israeli college of education: Attitudes toward multiculturalism among Jewish and Arab students. *Higher Education*, 68, 243-262. <https://doi.org/10.1007/s10734-013-9706-9>
- Mansour, L. (2024). 'Not ours': Palestinian Arab students' perceptions of the campus ethnonational climate in Israeli higher education. *Race, Ethnicity and Education*, 1-18. <https://doi.org/10.1080/13613324.2024.2328282>
- Masry-Herzallah, A. (2021). Education for multiculturalism in a Master's degree program in policy and administration in education: Comparing Jewish and Arab students in Israel. *European Journal of Educational Research*, 10(2), 757-772. <https://eric.ed.gov/?id=EJ1300168>
- Masry-Herzallah, A., & Amzalag, M. (2021). From theory to practice: Jewish and Arabs students in academia practice multicultural education. *International Journal of Comparative Education and Development*, 23(4), 317-334. <https://doi.org/10.1108/IJCED-06-2020-0031>
- Mizel, O. (2021). 'I lost my identity in the halls of academia': Arab students on the use of Arabic in Israeli higher education. *Issues in Educational Research*, 31(3), 930-951. <https://search.informit.org/doi/abs/10.3316/informit.191056819717901>
- Redlich, O. (2020). Intercultural competence among Jewish and Arab students studying together in an academic institution in Israel. *International Journal of Educational and Pedagogical Sciences*, 14(7), 503-510. <https://publications.waset.org/10011306/intercultural-competence-among-jewish-and-arab-students-studying-together-in-an-academic-institution-in-israel>
- Shapira, N., & Kapshuk, Y. (2023). Reconciliation during an intractable conflict in a Hebrew mixed (Arabs and Jews) college. *Journal of Peace Education*, 20(3), 273-290. <https://doi.org/10.1080/17400201.2023.2231359>
- Skorkowich, Y., Arieli, D., Simonovich, J., Gur, P., & Atamleh, B. (2021). Whose program is this? Negotiations in designing a student-initiated and student-led Jewish-Arab/Palestinian dialogue program on campus. *Action Research*, 19(1), 72-90. <https://doi.org/10.1177/1476750320974087>
- Smootha, S. (2020). Still Playing by the Rules: Index of Arab-Jewish Relations in Israel 2019. University of Haifa. Available from: https://www.academia.edu/49106091/Still_Playing_by_the_Rules_Index_of_Arab_Jewish_Relations_in_Israel_2019 [Accessed: June 20, 2024]
- Soria, K. M., & Stebleton, M. J. (2012). First-generation students' academic engagement and retention. *Teaching in Higher Education*, 17(6), 673-685. <https://doi.org/10.1080/13562517.2012.666735>

- Stock, F., & Ron, Y. (2023). Issues of integration, language and identity among Palestinian students at an Israeli “Hebrew-speaking” University. *Conflict Resolution Quarterly*, 41(2), 179-196. <https://doi.org/10.1002/crq.21400>
- Tamam, E. (2013). Interracial bridging social capital among students of a multicultural university in Malaysia. *Journal of College Student Development*, 54(1), 85-97. <https://doi.org/10.1353/csd.2013.0000>
- Tamam, E., & Abdullah, A. N. (2012). Influence of ethnic-related diversity experiences on intercultural sensitivity of students at a public university in Malaysia. *Asia Pacific Education Review*, 13, 519-528. <https://doi.org/10.1007/s12564-012-9212-2>
- Tarabia, E. (2023). The effect of Hebrew language proficiency on academic and social self-image, motivation and academic success of Arab students in the Israeli academia. *Journal of Namibian Studies: History Politics Culture*, 33, 1190-1211.
- Zhoc, K. C., Webster, B. J., King, R. B., Li, J. C., & Chung, T. S. (2019). Higher education student engagement scale (HESES): Development and psychometric evidence. *Research in Higher Education*, 60, 219-244. <https://doi.org/10.1007/s11162-018-9510-6>

נספחים

נספח 1. שאלון הסקר – יהודים

לחיות ביחד בקמפוס רב תרבותי

סקר 2024

יהודים

חוקרים ממוסד שמואל נאמן למחקרי מדיניות לאומית בטכניון, בשיתוף עם קרן רוטשילד, עורכים מחקר מדעי בקרב סטודנטים במוסדות להשכלה גבוהה בארץ. מטרת המחקר הן: למפות את עמדות הסטודנטים ביחס להיותם ביחד בקמפוסים, לזהות את החסמים המקשים על חיים יחדיו בהם ולהצביע על אמצעים לסילוק החסמים וליצירת קמפוס רב-תרבותי.

במסגרת המחקר, נבחרת באופן אקראי לענות על שאלון זה. השאלון הנו אנונימי ותשובותיך ישמשו אך ורק למטרות המחקר. לשאלות שיוצגו לך אין תשובות נכונות או לא נכונות. אנו מודים לך מראש על השתתפותך שהיא חיונית להצלחת המחקר. השאלון מנוסח בלשון זכר מטעמי נוחיות, אך הוא מופנה, כמובן, לנשים ולגברים כאחד.

אפתח בסדרה של משפטים על המוסד בו הינך לומד כעת. אנא ציין את עמדתך האישית בהתייחס לכל אחד מהם.

1. בחרתי ללמוד במוסד זה בשל הקרבה הגיאוגרפית ליישוב בו אני מתגורר.

1. בהחלט כן 2. כן 3. לא 4. בכלל לא

9. בחרתי את מקום מגורי בשל הקרבה הגיאוגרפית למוסד זה

2. בחרתי ללמוד במוסד זה בשל המגוון הגדול של הקבוצות התרבותיות המיוצגות בו.

1. בהחלט כן 2. כן 3. לא 4. בכלל לא

3. בחרתי ללמוד במוסד זה בשל מספרם הגדול של הסטודנטים היהודים שכבר לומדים/למדו בו.

1. בהחלט כן 2. כן 3. לא 4. בכלל לא

4. האווירה החברתית במוסד זה נוחה לי.

1. בהחלט כן 2. כן 3. לא 4. בכלל לא

5. אני מרגיש בטוח במרחב הציבורי במוסד זה.

1. בהחלט כן 2. כן 3. לא 4. בכלל לא

6. במוסד זה, קבוצות שונות חשות בנוח לבטא את זהותן הלאומית האותנטית.

1. בהחלט כן 2. כן 3. לא 4. בכלל לא

7. כסטודנט, בכיתת הלימוד אני מרגיש שווה לכולם.

1. בהחלט כן 2. כן 3. לא 4. בכלל לא

8. כסטודנט, בספרייה אני מרגיש שווה לכולם.

1. בהחלט כן 2. כן 3. לא 4. בכלל לא

9. כסטודנט, בבתי הקפה ובמסעדות ברחבי הקמפוס, אני מרגיש שווה לכולם.

1. בהחלט כן 2. כן 3. לא 4. בכלל לא

10. כסטודנט, אני נחשף לאמירות גזעניות מצד חברי הסגל האקדמי על רקע הלאום שלי.

1. כל הזמן 2. לעתים קרובות 3. לעיתים רחוקות 4.
רק בתקופות של מתח לאומי 5. בכלל לא

11. כסטודנט, אני נחשף לאמירות גזעניות מצד חברי הסגל המנהלי על רקע הלאום שלי.

1. כל הזמן 2. לעתים קרובות 3. לעיתים רחוקות 4.
רק בתקופות של מתח לאומי.5. בכלל לא

12. כסטודנט, אני נחשף להערות גזעניות מצד סטודנטים אחרים על רקע הלאום שלי.

1. כל הזמן 2. לעתים קרובות 3. לעיתים רחוקות 4.
רק בתקופות של מתח לאומי 5. בכלל לא

לפניך מספר משפטים המבטאים את העמדות בנוגע לשילובם של אזרחים ערבים בחברה הישראלית. לגבי כל משפט, ציין באיזו מידה הינך מסכים איתו בסולם בין 1 (כלל לא) ל-5 (במידה רבה מאוד).

במידה רבה מאוד	במידה רבה	במידה בינונית	במידה מועטה	כלל לא	
5	4	3	2	1	13. האם הינך מסכים שערבים ילמדו בבתי-ספר תיכוניים יהודיים?
5	4	3	2	1	14. האם הינך מסכים שערבים יחיו בשכונות יהודיות?
5	4	3	2	1	15. האם הינך מסכים שתהייה שותפות של מפלגות ערביות בקואליציות ממשלתיות?

לפניך מספר משפטים המבטאים את העמדות כלפי המוסד בו הינך לומד. לגבי כל משפט, ציין באיזו מידה הינך מסכים איתו בסולם בין 1 (כלל לא) ל-5 (במידה רבה מאוד).

במידה רבה מאוד	במידה רבה	במידה בינונית	במידה מועטה	כלל לא	
5	4	3	2	1	16. במוסד בו אני לומד ניתן לבטא בנוחות את העמדות הפוליטיות <u>במרחב הציבורי</u>
5	4	3	2	1	17. במוסד בו אני לומד ניתן לבטא בנוחות את העמדות הפוליטיות <u>בהרצאות</u>
5	4	3	2	1	18. במוסד בו אני לומד יש תחושה שהמרחב הציבורי שוויוני לכולם באותה המידה
5	4	3	2	1	19. במוסד בו אני לומד יש תחושה שאין קבוצה לאומית דומיננטית
5	4	3	2	1	20. במוסד בו אני לומד יש תחושה שיש מקום לכולם
5	4	3	2	1	21. במוסד בו אני לומד יש התחשבות בכל המועדים הלאומיים
5	4	3	2	1	22. במוסד בו אני לומד יש התחשבות בכל המועדים התרבותיים והדתיים

5	4	3	2	1	.23 במוסד בו אני לומד ההנהלה מבינה את הצרכים שלי בתקופות של מתח לאומי
5	4	3	2	1	.24 במוסד בו אני לומד שומרים על עיקרון השוויון בתקופות של מתח ומלחמות
5	4	3	2	1	.25 אני שבע רצון מהיחסים בין הסטודנטים היהודים לערבים במוסד בו אני לומד
5	4	3	2	1	.26 במוסד בו אני לומד אני מרגיש יותר קרוב לערבים מאשר מחוצה לו
5	4	3	2	1	.27 במוסד בו אני לומד מרצים ערביים צריכים להרגיש בנוח לדבר בערבית בכיתה שיש בה סטודנטים ערבים על מנת להסביר דברים לא מובנים
5	4	3	2	1	.28 במוסד בו אני לומד סטודנטים יהודים מכבדים את המרצים הערבים ואת המרצים היהודים באותה המידה

לפניך מספר משפטים המבטאים את העמדות כלפי סוגיות שונות במוסד בו הינך לומד. לגבי כל משפט, ציין באיזו מידה הינך מסכים איתו בסולם בין 1 (כלל לא) ל-5 (במידה רבה מאוד).

במידה רבה מאוד	במידה רבה	במידה בינונית	במידה מועטה	כלל לא	
5	4	3	2	1	.29 בתור סטודנט, אני מרגיש זר ודחוי במוסד בו אני לומד
5	4	3	2	1	.30 אני מרגיש ניכור בין עולם הערכים שלי לבין עולם הערכים אותו מייצג המוסד בו אני לומד
5	4	3	2	1	.31 אני מתנגד להפרדה חברתית בין יהודים לערבים במרחב המשותף במוסד בו אני לומד

לפניך מספר משפטים המבטאים את העמדות כלפי סוגיות מסוימות במוסד בו הינך לומד. לגבי כל משפט, ציין באיזו מידה הינך מסכים איתו בסולם בין 1 (כלל לא) ל-5 (במידה רבה מאוד).

במידה רבה מאוד	במידה רבה	במידה בינונית	במידה מועטה	כלל לא	
5	4	3	2	1	32. חשוב מאוד בעיניי שיהיו שלטים בשפה הערבית במוסד בו אני לומד
5	4	3	2	1	33. חשוב מאוד בעיניי ששיעורם של <u>חברי הסגל</u> <u>האקדמי</u> הערבים במוסד בו אני לומד יגדל
5	4	3	2	1	34. חשוב מאוד בעיניי ששיעורם של <u>חברי הסגל</u> <u>המנהלי</u> הערבים במוסד בו אני לומד (מזכירות, רכזי/ות חוגים) יגדל
5	4	3	2	1	35. חשוב מאוד בעיניי שיהיו פחות סטודנטים ערבים במוסד בו אני לומד

כעת, נעבור לחלק המתייחס להשפעה הסובייקטיבית של הלימודים במוסד בו הינך לומד. אנא דרג את תשובותיך לפריטים הבאים בסולם בין 1 (כלל לא) ל-5 (במידה רבה מאוד).

לא רלוונטי/ לא יודע	במידה רבה מאוד	במידה רבה	במידה בינונית	במידה מועטה	כלל לא	אני מאמין כי <u>בעקבות לימודי במוסד זה</u> , אני מסוגל לעשות/לעשות טוב יותר את הדברים הבאים:
99	5	4	3	2	1	36. להבין את תרבות הערבית או את הערבים עצמם
99	5	4	3	2	1	37. לתקשר באופן יעיל עם ערבים
99	5	4	3	2	1	38. להסתדר עם ערבים
99	5	4	3	2	1	39. לעבוד עם ערבים
99	5	4	3	2	1	40. לפתור סכסוכים בין יהודים לערבים במרחב הפיזי (למשל, במקום עבודה, במוסד לימודים, בתחבורה הציבורית)

99	5	4	3	2	1	להתייחס באופן ביקורתי לידיעות בתקשורת המסורתית (טלוויזיה, עיתונות, רדיו) המתייחסות ליחסים בין יהודים לערבים	.41
99	5	4	3	2	1	לנהל שיח מכבד ומכיל עם ערבים ברשתות החברתיות באינטרנט	.42

לפניך מספר ערכים אותם עשויה האקדמיה לקדם. אנא ציין באיזו מידה, לדעתך, המוסד בו הינך לומד מקדם את כל אחד מהערכים הללו. אנא דרג את תשובתך בסולם בין 1 (כלל לא) ל-5 (במידה רבה מאוד).

המוסד בו אני לומד מקדם את ערך	כלל לא	במידה מועטה	במידה בינונית	במידה רבה	במידה רבה מאוד
.43 השיוויון	1	2	3	4	5
.44 האחווה	1	2	3	4	5
.45 החירות	1	2	3	4	5
.46 שותפות הגורל	1	2	3	4	5
.47 קבלת האחר כפי שהוא	1	2	3	4	5
.48 סובלנות	1	2	3	4	5

אנא דרג את מידת הסכמתך עם המשפט הבא:

49. אני מאמין כי היחסים בין סטודנטים יהודים לערבים במוסד בו אני לומד טובים יותר מהיחסים בין

אזרחים יהודים לערבים מחוצה לו

3. במידה בינונית

2. במידה מועטה

1. כלל לא

5. במידה רבה מאוד

4. במידה רבה

לפניך מספר משפטים המתייחסים למוסד בו הינך לומד. אנא ציין את עמדתך האישית בהתייחס לכל אחד מהם.

50. בחדר ההרצאות במוסד בו אני לומד, אני יושב:

1. אך ורק ליד סטודנטים מקבוצת ההשתייכות שלי
2. בדרך כלל ליד סטודנטים מקבוצת ההשתייכות שלי
3. קבוצת ההשתייכות אינה הפקטור בבחירת מקום הישיבה שלי בחדר ההרצאות

51. האם חווית באופן אישי אפליה מצד חברי הסגל האקדמי במוסד בו הינך לומד (מרצים, מתרגלים,**מדריכים) על רקע המוצא האתני, התרבותי, הדתי או הלאומי שלך?**

1. כן, הרבה
2. כן, מעט
3. חוויתי אפליה במוסד בו אני לומד, אך לא על רקע המוצא
4. אף פעם לא חוויתי אפליה על רקע המוצא במוסד בו אני לומד

52. האם נתקלת באופן אישי אפליה מצד חברי הסגל המינהלי במוסד בו הינך לומד (מזכירות, עוזר/ת**ראש החוג) על רקע המוצא האתני, התרבותי, הדתי או הלאומי שלך?**

1. כן, הרבה
2. כן, מעט
- 3.
4. אף פעם לא חוויתי אפליה על רקע המוצא במוסד בו אני לומד

53. האם הינך תומך או מתנגד להקמה של אוניברסיטת מחקר ערבית בישראל?

1. תומך מאוד
2. תומך
3. לא תומך ולא מתנגד
4. מתנגד
5. מתנגד מאוד

54. במהלך לימודי במוסד בו אני לומד, עמדותיי כלפי המדינה:

1. השתנו הרבה לחיוב
2. השתנו לחיוב
3. לא השתנו כלל
4. השתנו לשלילה
5. השתנו הרבה לשלילה

55. במהלך לימודי במוסד בו אני לומד, עמדותיי כלפי הערבים בישראל:

1. השתנו הרבה לחיוב
2. השתנו לחיוב
3. לא השתנו כלל
4. השתנו לשלילה
5. השתנו הרבה לשלילה

56. בתחילת לימודי במוסד בו אני לומד, נתקלתי בקשיי הסתגלות רבים

1. כן בהחלט
2. כן, באופן מסוים
3. במידה בינונית
4. לא
5. בכלל לא

57. במידה ונתקלת בקשיי הסתגלות, האם הצלחת להתגבר על הקשיים?

1. כן בהחלט
2. כן, באופן מסוים
3. במידה בינונית
4. לא
5. בכלל לא

58. מה דעתך על חוק הלאום?

1. יש לבטלו
2. יש להוסיף בחקיקה את עקרון השוויון
3. יש להשאירו כפי שהוא
4. יש לחזק בו את אופייה היהודי של המדינה
5. (לא להקריא) לא יודע/מסרב

59. האם, לדעתך, צריך לשלב מפלגות ערביות בממשלה ואם כן באיזו צורה?

1. אין לשלב מפלגות ערביות בכל מקרה
2. יש לשלב אותן רק במקרה שאי אפשר להקים ממשלה בלעדיון
3. יש לשלב אותן רק בתור תמיכה בממשלה מבחוץ
4. יש לשלב אותן באופן מלא, כולל שרים

לקראת סיום, שתי שאלות 'אקטואליות':**60. באיזו מידה הינך מעריך שתשובותיך בשאלון הזה מושפעות ממצב המלחמה הנוכחי?**

1. במידה רבה מאוד
2. במידה רבה
3. במידה בינונית
4. במידה מועטה
5. במידה מועטה מאוד

61. האם השפעת המצב הנוכחי על תשובותיך היא בכיוון של התקרבות לערבים או להתרחקות**מערבים?**

1. בהחלט בכיוון ההתקרבות
2. בכיוון ההתקרבות
3. לא היתה למצב הנוכחי השפעה להתקרבות או להתרחקות
4. בכיוון ההתרחקות
5. בהחלט בכיוון ההתרחקות

ברצוננו לסיים במספר של שאלות עליך

62. שם חוג הלימוד הראשי שלך: _____

63. אני לומד לקראת: 1. תואר ראשון 2. תואר שני 3. תואר שלישי
4. לימודי תעודה 5. אחר (לרשום) _____

64. שנת הלימודים: 1. ראשונה 2. שניה 3. שלישית או יותר

65. ציין את שם המוסד (האוניברסיטה או המכללה) בו אתה לומד (רשום בעברית): _____

66. מגדר: 1. גבר 2. אישה 3. אחר

67. דת: 1. יהודי 2. אחר

68. ביחס לשמירת הדת, האם הינך חושב שהינך כיום:
1. דתי מאוד 2. דתי 3. דתי במידה מסוימת 4. לא דתי 5. בכלל לא דתי

69. במהלך לימודיך, האם קיבלת עזרה/תמיכה מסטודנטים ערבים?

1. מדי יום 2. לעיתים קרובות 3. לעיתים רחוקות
4. כמעט אף פעם לא 5. (לא להקריא) לא יודע/מסרב

70. במהלך לימודיך, האם בילית זמן עם סטודנטים ערבים?

1. מדי יום 2. לעיתים קרובות 3. לעיתים רחוקות
4. כמעט אף פעם לא 5. (לא להקריא) לא יודע/מסרב

71. האם יש לך חברים ערבים והאם ביקרת בבתיהם במשך השנתיים האחרונות?

1. אין לי חברים ערבים
2. יש לי חברים ערבים, אך לא ביקרתי בבתיהם בשנתיים האחרונות
3. יש לי חברים ערבים וביקרתי בבתיהם בשנתיים האחרונות
4. אין תשובה (למראין, לא להקריא אופציה זו)

72. האם הוריך אקדמאיים?

1. אבי ואמי אקדמאיים	2. רק אבא שלי אקדמאי
3. רק אמא שלי אקדמאית	4. שני הוריי אינם אקדמאיים

73. ההוצאה הממוצעת למשפחה בישראל היום היא כ-15,800 ש"ח לחודש. בהשוואה, האם ההוצאה

של משפחתך היא:

1. הרבה מעל הממוצע	2. קצת מעל לממוצע
3. כמו הממוצע	4. קצת מתחת לממוצע
5. הרבה מתחת לממוצע	6. (לא להקריא) לא יודע/מסרב/אחר

74. איזו מבין הזהויות הבאות היא החשובה ביותר עבורך?

1. זהותך האזרחית (ישראלית)	2. זהותך הדתית
3. זהותך הלאומית (יהודי)	

75. אם היית צריך להגדיר את עצמך מבחינת מוצא עדתי, באיזו מן האפשרויות הבאות היית בוחר?

1. בן עדות המזרח, מזרחי, ספרדי	2. אשכנזי
3. מעורב	4. (לא להקריא) לא יודע/מסרב/אחר

בזה סיימנו, תודה רבה

לחיות ביחד בקמפוס רב תרבותי

סקר 2024

ערבים

חוקרים ממוסד שמואל נאמן למחקרי מדיניות לאומית בטכניון, בשיתוף עם קרן רוטשילד, עורכים מחקר מדעי בקרב סטודנטים במוסדות להשכלה גבוהה בארץ. מטרת המחקר הן: למפות את עמדות הסטודנטים ביחס להיותם ביחד בקמפוסים, לזהות את החסמים המקשים על חיים יחדיו בהם ולהצביע על אמצעים לסילוק החסמים וליצירת קמפוס רב-תרבותי.

במסגרת המחקר, נבחרת באופן אקראי לענות על שאלון זה. השאלון הנו אנונימי ותשובותיך ישמשו אך ורק למטרות המחקר. לשאלות שיוצגו לך אין תשובות נכונות או לא נכונות. אנו מודים לך מראש על השתתפותך שהיא חיונית להצלחת המחקר. השאלון מנוסח בלשון זכר מטעמי נוחיות, אך הוא מופנה, כמובן, לנשים ולגברים כאחד.

אפתח בסדרה של שאלות על המוסד בו הינך לומד כעת. אנא ציין את עמדתך האישית בהתייחס לכל אחד מהם.

1. בחרתי ללמוד במוסד זה בשל הקרבה הגיאוגרפית ליישוב בו אני מתגורר.

1. בהחלט כן 2. כן 3. לא 4. בכלל לא
9. בחרתי את מקום מגורי בשל הקרבה הגיאוגרפית למוסד זה

2. בחרתי ללמוד במוסד זה בשל המגוון הגדול של הקבוצות התרבותיות המיוצגות בו.

1. בהחלט כן 2. כן 3. לא 4. בכלל לא
5. לא יודע/לא רלוונטי

3. בחרתי ללמוד במוסד זה בשל מספרם הגדול של הסטודנטים הערבים שכבר לומדים/למדו בו.

1. בהחלט כן 2. כן 3. לא 4. בכלל לא

4. האווירה החברתית במוסד זה נוחה לי.

1. בהחלט כן 2. כן 3. לא 4. בכלל לא
5. לא יודע/לא רלוונטי

5. אני מרגיש בטוח במרחב הציבורי במוסד זה.

1. בהחלט כן 2. כן 3. לא 4. בכלל לא

6. במוסד זה, קבוצות שונות חשות בנוח לבטא את זהותן הלאומית האותנטית.

1. בהחלט כן 2. כן 3. לא 4. בכלל לא

7. כסטודנט, בכיתת הלימוד אני מרגיש שווה לכולם.

1. בהחלט כן 2. כן 3. לא 4. בכלל לא
5. לא רלוונטי/לא יודע

8. כסטודנט, בספריה אני מרגיש שווה לכולם.

1. בהחלט כן 2. כן 3. לא 4. בכלל לא
5. לא רלוונטי/לא יודע

9. כסטודנט, בבתי הקפה ובמסעדות ברחבי הקמפוס אני מרגיש שווה לכולם.

1. בהחלט כן 2. כן 3. לא 4. בכלל לא
5. לא רלוונטי/לא יודע

10. כסטודנט, אני נחשף לאמירות גזעניות מצד חברי הסגל האקדמי על רקע הלאום שלי.

1. כל הזמן 2. לעתים קרובות 3. לעיתים רחוקות
4. רק בתקופות מתח לאומי 5. בכלל לא
6. לא רלוונטי/לא יודע

11. כסטודנט, אני נחשף לאמירות גזעניות מצד חברי הסגל המנהלי על רקע הלאום שלי.

1. כל הזמן 2. לעתים קרובות 3. לעיתים רחוקות
4. רק בתקופות מתח לאומי 5. בכלל לא
6. לא רלוונטי/לא יודע

12. כסטודנט, אני נחשף לאמירות גזעניות מצד סטודנטים אחרים על רקע הלאום שלי (N = 596).

1. כל הזמן 2. לעתים קרובות 3. לעיתים רחוקות
4. רק בתקופות מתח לאומי 5. בכלל לא
6. לא רלוונטי/לא יודע

לפניך מספר משפטים המבטאים את העמדות בנוגע לשילובם של אזרחים ערבים בחברה הישראלית.
 לגבי כל משפט, ציין באיזו מידה הינך מסכים איתו בסולם בין 1 (כלל לא) ל-5 (במידה רבה מאוד).

לא יודע	לא רבה מאוד	במידה רבה	במידה בינונית	במידה מועטה	כלל לא		
6	5	4	3	2	1	האם הינך מסכים שערבים ילמדו בבתי-ספר תיכוניים יהודיים?	.13
6	5	4	3	2	1	האם הינך מסכים שערבים יחיו בשכונות יהודיות?	.14
6	5	4	3	2	1	האם הינך מסכים שתהייה שותפות של מפלגות ערביות בקואליציות ממשלתיות?	.15

לפניך מספר משפטים המבטאים את העמדות כלפי המוסד בו הינך לומד. לגבי כל משפט, ציין באיזו מידה הינך מסכים איתו בסולם בין 1 (כלל לא) ל-5 (במידה רבה מאוד).

לא יודע	לא רבה מאוד	במידה רבה	במידה בינונית	במידה מועטה	כלל לא		
6	5	4	3	2	1	במוסד בו אני לומד ניתן לבטא בנוחות את העמדות הפוליטיות <u>במרחב הציבורי</u>	.16
6	5	4	3	2	1	במוסד בו אני לומד ניתן לבטא בנוחות את העמדות הפוליטיות <u>בהרצאות</u>	.17
6	5	4	3	2	1	במוסד בו אני לומד יש תחושה שהמרחב הציבורי שוויוני לכולם באותה המידה	.18
6	5	4	3	2	1	במוסד בו אני לומד יש תחושה שאין קבוצה לאומית דומיננטית	.19
6	5	4	3	2	1	במוסד בו אני לומד יש תחושה שיש מקום לכולם	.20

6	5	4	3	2	1	.21 במוסד בו אני לומד יש התחשבות בכל המועדים הלאומיים
6	5	4	3	2	1	.22 במוסד בו אני לומד יש התחשבות בכל המועדים התרבותיים והדתיים
6	5	4	3	2	1	.23 במוסד בו אני לומד ההנהלה מבינה את הצרכים שלי בתקופות של מתח לאומי
6	5	4	3	2	1	.24 במוסד בו אני לומד שומרים על עיקרון השוויון בתקופות של מתח ומלחמות
6	5	4	3	2	1	.25 אני שבע רצון מהיחסים בין הסטודנטים היהודים לערבים במוסד בו אני לומד
6	5	4	3	2	1	.26 במוסד בו אני לומד אני מרגיש יותר קרוב ליהודים מאשר מחוצה לו
6	5	4	3	2	1	.27 במוסד בו אני לומד, מרצים ערביים צריכים להרגיש בנוח לדבר בערבית בכיתה שיש בה סטודנטים ערבים על מנת להסביר דברים לא מובנים
6	5	4	3	2	1	.28 במוסד בו אני לומד סטודנטים יהודים מכבדים את המרצים הערבים ואת המרצים היהודים באותה המידה

לפניך מספר משפטים שמבטאים עמדותיך כלפי סוגיות שונות במוסד בו הינך לומד. לגבי כל משפט,

ציין באיזו מידה הינך מסכים איתו בסולם בין 1 (כלל לא) ל-5 (במידה רבה מאוד).

לא יודע	לא	במידה רבה מאוד	במידה רבה	במידה בינונית	במידה מועטה	כלל לא	
6	5	4	3	2	1	.29 בתור סטודנט, אני מרגיש זר ודחוי במוסד בו אני לומד	

6	5	4	3	2	1	30. אני מרגיש ניכור בין עולם הערכים שלי לבין עולם הערכים אותו מייצג המוסד בו אני לומד
6	5	4	3	2	1	31. אני מתנגד להפרדה חברתית בין יהודים לערבים במרחב המשותף במוסד בו אני לומד

לפניך מספר משפטים המבטאים את העמדות כלפי סוגיות מסוימות במוסד בו הינך לומד. לגבי כל משפט, ציין באיזו מידה הינך מסכים איתו בסולם בין 1 (כלל לא) ל-5 (במידה רבה מאוד).

לא יודע	לא רבה מאוד	במידה רבה	במידה בינונית	במידה מועטה	כלל לא	
6	5	4	3	2	1	32. חשוב מאוד בעיניי שיהיו שלטים בשפה הערבית במוסד בו אני לומד
6	5	4	3	2	1	33. חשוב מאוד בעיניי ששיעורם של חברי הסגל האקדמי הערבים במוסד בו אני לומד יגדל
6	5	4	3	2	1	34. חשוב מאוד בעיניי ששיעורם של חברי הסגל המנהלי הערבים במוסד בו אני לומד (מזכירות, רכזי/ות חוגים) יגדל
6	5	4	3	2	1	35. חשוב מאוד בעיניי שיהיו פחות סטודנטים יהודים במוסד בו אני לומד

כעת, נעבור לחלק המתייחס להשפעה הסובייקטיבית של הלימודים במוסד בו הינך לומד. אנא דרג את תשובותיך לפריטים הבאים בסולם בין 1 (כלל לא) ל-5 (במידה רבה מאוד).

לא רלוונטי/לא יודע	לא רבה מאוד	במידה רבה	במידה בינונית	במידה מועטה	כלל לא	אני מאמין כי בעקבות לימודי במוסד זה, אני מסוגל לעשות/לעשות טוב יותר את הדברים הבאים:

99	5	4	3	2	1	להבין את תרבות היהודית או את היהודים עצמם	.36
99	5	4	3	2	1	לתקשר באופן יעיל עם יהודים	.37
99	5	4	3	2	1	להסתדר עם יהודים	.38
99	5	4	3	2	1	לעבוד עם יהודים	.39
99	5	4	3	2	1	לפתור סכסוכים בין יהודים לערבים במרחב הפיזי (למשל, במקום עבודה, במוסד לימודים, בתחבורה הציבורית)	.40
99	5	4	3	2	1	להתייחס באופן ביקורתי לידיעות בתקשורת המסורתית (טלוויזיה, עיתונות, רדיו) המתייחסות ליחסים בין יהודים לערבים	.41
99	5	4	3	2	1	לנהל שיח מכבד ומכיל עם יהודים ברשתות החברתיות באינטרנט	.42

לפניך מספר ערכים אותם עשויה האקדמיה לקדם. אנא ציין באיזו מידה, לדעתך, המוסד בו הינך לומד מקדם את כל אחד מהערכים הללו. אנא דרג את תשובתך בסולם בין 1 (כלל לא) ל-5 (במידה רבה מאוד).

המוסד בו אני לומד מקדם את ערך	כלל לא	במידה מועטה	במידה בינונית	במידה רבה	במידה רבה מאוד	לא יודע
.43 השיוויון	1	2	3	4	5	99
.44 האחווה	1	2	3	4	5	99
.45 החירות	1	2	3	4	5	99
.46 שותפות הגורל	1	2	3	4	5	99
.47 קבלת האחר כפי שהוא	1	2	3	4	5	99
.48 סובלנות	1	2	3	4	5	99

אנא דרג את מידת הסכמתך עם המשפט הבא:

49. אני מאמין כי היחסים בין סטודנטים יהודים לערבים במוסד בו אני לומד טובים יותר מהיחסים בין

אזרחים יהודים לערבים מחוצה לו

1. כלל לא מסכים	2. במידה מועטה	3. במידה בינונית
4. במידה רבה	5. במידה רבה מאוד	
6. לא רלוונטי/לא יודע		

לפניך מספר משפטים המתייחסים למוסד בו הינך לומד. ציין את עמדתך האישית בהתייחס לכל אחד מהמשפטים הבאים.

50. בחדר ההרצאות במוסד בו אני לומד אני יושב:

1. אך ורק ליד סטודנטים מקבוצת ההשתייכות שלי
2. בדרך כלל ליד סטודנטים מקבוצת ההשתייכות שלי
3. קבוצת ההשתייכות אינה הפקטור בבחירת מקום הישיבה שלי בחדר ההרצאות

51. האם חווית באופן אישי אפליה מצד חברי הסגל האקדמי במוסד בו הינך לומד (מרצים, מתרגלים,

מדריכים) על רקע המוצא האתני, התרבותי, הדתי או הלאומי שלך?

1. כן, הרבה	2. כן, מעט
3. חוויתי אפליה במוסד בו אני לומד, אך לא על רקע המוצא	
4. אף פעם לא חוויתי אפליה על רקע המוצא במוסד בו אני לומד	

52. האם חווית באופן אישי אפליה מצד חברי הסגל המינהלי במוסד בו הינך לומד (מזכירות, עוזר/ת

ראש החוג) על רקע המוצא האתני, התרבותי, הדתי או הלאומי שלך?

1. כן, הרבה	2. כן, מעט
3. חוויתי אפליה במוסד בו אני לומד, אך לא על רקע המוצא	
4. אף פעם לא חוויתי אפליה על רקע המוצא במוסד בו אני לומד	

53. האם הינך תומך או מתנגד להקמה של אוניברסיטת מחקר ערבית בישראל?

1. תומך מאוד	2. תומך	3. לא תומך ולא מתנגד	4. מתנגד
5. מתנגד מאוד	6. לא רלוונטי/לא יודע		

54. במהלך לימודיך במוסד בו אני לומד, עמדותי כלפי המדינה:

1. השתנו הרבה לחיוב
2. השתנו לחיוב
3. לא השתנו כלל
4. השתנו לשלילה
5. השתנו הרבה לשלילה
6. לא יודע/לא רלוונטי

55. במהלך לימודי במוסד בו אני לומד, עמדותיי כלפי היהודים בישראל:

1. השתנו הרבה לחיוב
2. השתנו לחיוב
3. לא השתנו כלל
4. השתנו לשלילה
5. השתנו הרבה לשלילה
6. לא רלוונטי/לא יודע

56. בתחילת לימודי במוסד בו אני לומד נתקלתי בקשיי הסתגלות רבים

1. כן בהחלט
2. כן, באופן מסוים
3. במידה בינונית
4. לא
5. בכלל לא
6. לא רלוונטי/לא יודע

57. במידה ונתקלת בקשיי הסתגלות, האם הצלחת להתגבר על הקשיים?

1. כן בהחלט
2. כן, באופן מסוים
3. במידה בינונית
4. לא
5. בכלל לא
6. לא רלוונטי/לא יודע

58. מה דעתך על חוק הלאום?

1. יש לבטלו
2. יש להוסיף בחקיקה את עקרון השוויון
3. יש להשאירו כפי שהוא
4. יש לחזק בו את אופייה היהודי של המדינה
5. (לא להקריא) לא יודע/מסרב

59. האם, לדעתך, צריך לשלב מפלגות ערביות בממשלה ואם כן באיזו צורה?

1. אין לשלב מפלגות ערביות בכל מקרה
2. יש לשלב אותן רק במקרה שאי אפשר להקים ממשלה בלעדיון
3. יש לשלב אותן רק בתור תמיכה בממשלה מבחוץ
4. יש לשלב אותן באופן מלא, כולל שרים
5. לא רלוונטי/לא יודע

לקראת סיום, שתי שאלות 'אקטואליות':

60. באיזו מידה הינך מעריך שתשובותיך בשאלון הזה מושפעות ממצב המלחמה הנוכחי?

1. במידה רבה מאוד
2. במידה רבה
3. במידה בינונית
4. במידה מועטה
5. במידה מועטה מאוד
6. לא רלוונטי/לא יודע

61. האם השפעת המצב הנוכחי על תשובותיך היא בכיוון של התקרבות ליהודים או להתרחקות

מיהודים?

1. בהחלט בכיוון התקרבות
2. בכיוון התקרבות
3. לא היתה למצב הנוכחי השפעה להתקרבות או להתרחקות
4. בכיוון התרחקות
5. בהחלט בכיוון התרחקות
6. לא רלוונטי/לא יודע

ברצוננו לסיים במספר של שאלות עליך

62. שם חוג הלימוד הראשי שלך: _____

63. אני לומד לקראת: 1. תואר ראשון 2. תואר שני 3. תואר שלישי
4. לימודי תעודה 5. ללא תשובה

64. שנת הלימודים: 1. ראשונה 2. שניה 3. שלישית או יותר
4. אין תשובה

65. המוסד בו אני לומד הוא: 1. אוניברסיטה 2. מכללה 3. אחר

66. מגדר: 1. זכר 2. נקבה 3. אחר
4. אין תשובה

67. דת: 1. מוסלמי 2. נוצרי 3. דרוזי 4. אחר
4. ללא תשובה

68. ביחס לשמירת הדת, האם הינך חושב שהינך היום:
1. דתי מאוד 2. דתי 3. דתי במידה מסוימת 4. לא דתי
5. בכלל לא דתי 6. אין תשובה

69. במהלך לימודיך, האם קיבלת עזרה/תמיכה מסטודנטים יהודים?

1. מדי יום
2. לעיתים קרובות
3. לעיתים רחוקות
4. כמעט אף פעם לא
5. (לא להקריא) לא יודע/מסרב

70. במהלך לימודיך, האם בילית זמן עם סטודנטים יהודים?

1. מדי יום
2. לעיתים קרובות
3. לעיתים רחוקות
4. כמעט אף פעם לא
5. (לא להקריא) לא יודע/מסרב

71. האם יש לך חברים יהודים והאם ביקרת בבתיהם במשך השנתיים האחרונות?

1. אין לי חברים יהודים
2. יש לי חברים יהודים, אך לא ביקרתי בבתיהם בשנתיים האחרונות
3. יש לי חברים יהודים וביקרתי בבתיהם בשנתיים האחרונות
4. אין תשובה (למראיין, לא להקריא אופציה זו)

72. האם הוריך אקדמאיים?

1. אבי ואמי אקדמאיים
2. רק אבא שלי אקדמאי
3. רק אמא שלי אקדמאית
4. שני הוריי לא אקדמאיים
5. אין תשובה

73. ההוצאה הממוצעת למשפחה בישראל היום היא כ-15,800 ש"ח לחודש. בהשוואה, האם ההוצאה**של משפחתך היא:**

1. הרבה מעל הממוצע
2. קצת מעל לממוצע
3. כמו הממוצע
4. קצת מתחת לממוצע
5. הרבה מתחת לממוצע
6. (לא להקריא) לא יודע/מסרב/אחר

74. איזו מבין הזהויות הבאות היא החשובה ביותר עבורך?

1. זהותי האזרחית (ישראלית)
 2. זהותי הדתית (מוסלמי/ נוצרי/ דרוזי או אחר)
 3. זהותי הלאומית (ערבי)
 4. אין תשובה

75. איך היית מגדיר את זהותך, אילו התבקשת לבחור באחת מן האפשרויות הבאות?

1. ערבי
 2. ערבי ישראלי
 3. ערבי בישראל
 4. ישראלי
 5. ערבי פלסטיני
 6. פלסטיני ישראלי
 7. פלסטיני בישראל
 8. ערבי פלסטיני בישראל
 9. פלסטיני
 10. אין תשובה

בזה סיימנו, תודה רבה!

ממצאי הסקר יועברו לעיון אגודות הסטודנטים

التعايش معاً في حرم جامعيّ متعدّد الثقافات

مسح 2024

عرب

يقوم باحثون من معهد شموئيل نمان لدراسات "السياسة القومية" في التّخنيون، بالتعاون مع صندوق روتشيلد، بإجراء بحث علمي بين الطّلاب في مؤسسات التّعليم العالي في إسرائيل. أهداف البحث هي: رصد مواقف الطّلاب فيما يتعلّق بالتّواجد معاً في الحرم الجامعي، وتحديد العوائق التي قد تجعل التّعايش المشترك صعباً، والإشارة إلى وسائل للتّغلب على العوائق والحواجز فيه، وإنشاء حرم جامعيّ متعدّد الثقافات.

في نطاق هذه الدّراسة، وقع الاختيار عليك بشكل عشوائي للإجابة على هذا الاستبيان. الاسماء مجهولة وسيتمّ استخدام إجاباتك فقط لأغراض البحث. لا توجد إجابات صحيحة أو خاطئة على الأسئلة التي سيتمّ طرحها عليك.

الشّكر الجزيل سلفاً على مشاركتكم الهامة لإنجاح البحث.

تمت صياغة الاستبيان بصيغة المذكر للتسهيل، الاستبيان موجه للنساء والرجال على حدّ سواء.

سنفتتح الاستبيان بسلسلة من الأسئلة حول المؤسسة التي تدرس فيها حالياً. يرجى التّطرّق إلى موقفك الشّخصي تجاه كلّ واحد منها.

1. اخترت الدّراسة في هذه المؤسسة لقربها الجغرافي من البلدة التي أسكن فيها.

1. بالتّأكيد نعم 2. نعم 3. لا 4. بتاتاً

9. اخترت مكان إقامتي بسبب القرب الجغرافي من هذه المؤسسة.

2. اخترت الدّراسة في هذه المؤسسة بسبب التّنوع الكبير للمجموعات التّقافية الممثّلة فيها.

1. بالتّأكيد نعم 2. نعم 3. لا 4. بتاتاً

3. اخترت الدّراسة في هذه المؤسسة بسبب العدد الكبير من الطّلاب العرب الذين يدرسون/درسوا فيها.

1. بالتّأكيد نعم 2. نعم 3. لا 4. بتاتاً

4. الجو (المناخ) الاجتماعي في هذه المؤسسة مريح بالنسبة لي.

1. بالتّأكيد نعم 2. نعم 3. لا 4. بتاتاً

5. أشعر بالأمان في الحيّز العام في هذه المؤسسة.

1. بالتّأكيد نعم 2. نعم 3. لا 4. بتاتاً

6. في هذه المؤسسة، تشعر المجموعات المختلفة بالارتياح في التّعبير عن هويتها القومية الأصيلية.

1. بالتّأكيد نعم 2. نعم 3. لا 4. بتاتاً

7. كطالب جامعيّ، أشعر في الصّفّ التعليمي بمساواة مع الجميع.

1. بالتّأكيد نعم 2. نعم 3. لا 4. بتاتاً

8. كطالب جامعي، أشعر بمساواة مع الجميع أثناء تواجدي في المكتبة.

1. بالتأكيد نعم 2. نعم 3. لا 4. بتاتاً

9. كطالب جامعي، أشعر بمساواة مع الجميع أثناء تواجدي في المقاهي والمطاعم في نطاق الحرم الجامعي.

1. بالتأكيد نعم 2. نعم 3. لا 4. بتاتاً

10. كطالب جامعي أتعرض لتعليقات عنصرية من قبل طاقم هيئة التدريس على خلفية قوميته.

1. دائماً 2. غالباً 3. أحياناً 4. فقط في فترة التوتر القومي 5. أبداً

11. كطالب جامعي أتعرض لتعليقات عنصرية من قبل الطاقم الإداري على خلفية قوميته.

1. دائماً 2. غالباً 3. أحياناً 4. فقط في فترة التوتر القومي 5. أبداً

12. كطالب جامعي أتعرض لتعليقات عنصرية من قبل طلاب آخرين على خلفية قوميته.

1. دائماً 2. غالباً 3. أحياناً 4. فقط في فترة التوتر الوطني 5. أبداً

أمامك عدة جمل تعبر عن المواقف من اندماج المواطنين العرب داخل المجتمع الإسرائيلي بالنسبة لكل جملة، وضّح مدى موافقتك عليها على سلم من 1 (أبداً) إلى 5 (بقدر كبير جداً).

	أبداً	بقدر قليل	بقدر متوسط	بقدر كبير	بقدر كبير جداً
13	1	2	3	4	5
	هل توافق على أن يتعلم الطلاب العرب في مدارس ثانوية يهودية؟				
14	1	2	3	4	5
	هل توافق على أن يسكن العرب في أحياء يهودية؟				
15	1	2	3	4	5
	هل توافق على مشاركة أحزاب عربية في الائتلافات الحكومية؟				

أمامك عدة جمل تعبر عن المواقف تجاه المؤسسة التي تدرس فيها. بالنسبة لكل جملة، وضّح إلى أي مدى توافق على ما جاء فيها على سلم من 1 (أبداً) إلى 5 (بقدر كبير جداً).

	أبداً	بقدر قليل	بقدر متوسط	بقدر كبير	بقدر كبير جداً
16	1	2	3	4	5
	في المؤسسة التي أدرس فيها، بالإمكان التعبير عن				

					المواقف السياسيّة بشكل مريح في الحيز العام.	
5	4	3	2	1	في المؤسّسة التي أدرس فيها، بالإمكان التعبير عن المواقف السياسيّة بشكل مريح خلال <u>المحاضرات</u> .	17
5	4	3	2	1	في المؤسّسة التي أدرس فيها، يسود شعور بأن الحيز العام متساوي مام الجميع بنفس القدر.	18
5	4	3	2	1	في المؤسّسة التي أدرس فيها، يسود شعور بعدم وجود مجموعة قوميّة مهيمنة.	19
5	4	3	2	1	في المؤسّسة التي أدرس فيها، يسود شعور بأنّ هناك مكاناً للجميع.	20
5	4	3	2	1	في المؤسّسة التي أدرس فيها، تتم مراعاة جميع المناسبات الوطنيّة.	21
5	4	3	2	1	في المؤسّسة التي أدرس فيها، تتمّ مراعاة جميع المناسبات الثقافيّة والدينيّة.	22
5	4	3	2	1	في المؤسّسة التي أدرس فيها، تتفهم الإدارة احتياجاتي في فترة التوتر القومي.	23
5	4	3	2	1	في المؤسّسة التي أدرس فيها، يتمّ الحفاظ على مبدأ المساواة في أوقات التوتّر والحروب.	24

5	4	3	2	1	25	أنا راض عن العلاقات بين الطلاب العرب واليهود في المؤسسة التي أدرس فيها.
5	4	3	2	1	26	في المؤسسة التي أدرس فيها أشعر بأنني أقرب إلى اليهود من خارجها.
5	4	3	2	1	27	في المؤسسة التي أدرس فيها، يجب أن يشعر المحاضرون العرب بالراحة عند التحدث باللغة العربية خلال الدرس وذلك لشرح أشياء غير مفهومة.
5	4	3	2	1	28	في المؤسسة التي أدرس فيها، يحترم الطلاب اليهود المحاضرين العرب والمحاضرين اليهود بنفس القدر.

أمامك عدة جمل تعبر عن مواقفك تجاه قضايا مختلفة في المؤسسة التي تدرس فيها. بالنسبة لكل جملة، وضّح إلى أي مدى توافق على ما جاء فيها على سلم من 1 (أبداً) إلى 5 (بقدر كبير جداً).

بقدر كبير جداً	بقدر كبير	بقدر متوسط	بقدر قليل	أبداً		
5	4	3	2	1	29	كطالب جامعي أشعر بأنني غريب ومرفوض في المؤسسة التي أدرس فيها.
5	4	3	2	1	30	أشعر بوجود اغتراب بين عالم القيم الخاص بي وبين عالم القيم الذي تمثله المؤسسة التي أدرس فيها.
5	4	3	2	1	31	أعارض الفصل الاجتماعي ما بين اليهود والعرب في الحيز العام داخل المؤسسة التي أدرس فيها.

5	4	3	2	1	38 التوافق مع اليهود.
5	4	3	2	1	39 العمل مع اليهود.
5	4	3	2	1	40 حلّ النزاعات بين اليهود والعرب في الحيّز المكاني (على سبيل المثال، في مكان العمل، في مؤسسة تعليمية، في وسائل النقل العام).
5	4	3	2	1	41 ان تعامل بشكل نقدي لمضمون الأخبار في وسائل الإعلام التقليدية (التلفزيون، الصحافة، الراديو) التي تتطرق إلى العلاقات بين اليهود والعرب.
5	4	3	2	1	42 ان اجري محادثة بناءة وشمولية مع اليهود على شبكات التواصل الاجتماعي عبر الإنترنت.

امامك عدد من القيم التي من شأن الأكاديمية تعزيزها، يرجى الإشارة إلى أي مدى بحسب رأيك تعزّز المؤسسة التي تدرس فيها كل واحدة من هذه القيم. الرجاء اختيار إجابتك على سلم من 1 (أبداً) إلى 5 (بقدر كبير جداً).

المؤسسة التي أتعلم فيها تعزز:	أبداً	بقدر قليل	بقدر متوسط	بقدر كبير	بقدر كبير جداً
43. المساواة	1	2	3	4	5
44. الألفة	1	2	3	4	5
45. الحرية	1	2	3	4	5
46. المصير المشترك	1	2	3	4	5
47. تقبل الآخر كما هو	1	2	3	4	5
48. التسامح	1	2	3	4	5

أشر إلى مدى موافقتك مع الجملة التالية:

49: أعتقد أن العلاقات بين الطلاب اليهود والعرب داخل المؤسسة التي أدرس فيها أفضل من العلاقات ما بين المواطنين اليهود والعرب خارجها.

1: لا أوافق أبداً
2: أوافق بقدر قليل
3: أوافق بقدر متوسط
4: أوافق بقدر كبير
5: أوافق بقدر كبير جداً

أمامك عدة جمل تتعلق بالمؤسسة التي تدرس فيها. ارجو ان تحدد موقفك الشخصي إزاء كل جملة من الجمل التالية:

50: في قاعة المحاضرات في المؤسسة التي أدرس فيها، أجلس:

1. فقط بالقرب من الطلاب من مجموعة الانتماء الخاصة بي.
2. عادة بالقرب من الطلاب من مجموعة الانتماء الخاصة بي.
3. مجموعة الانتماء ليست هي العامل المؤثر في اختيار مكان جلوسي في قاعة المحاضرات.

51: هل تعرّضت شخصياً للتمييز من قبل أعضاء هيئة التدريس في المؤسسة التي تدرس فيها (المحاضرين، مساعدي المحاضرين، المرشدين) على خلفية انتمائك العرقي، أو الثقافي، أو الديني، أو القومي؟

1. نعم، كثيراً
2. نعم، قليلاً
3. لقد تعرّضت للتمييز في المؤسسة التي أدرس فيها، ولكن ليس على خلفية الأصل.
4. لم أتعرض ابداً للتمييز على خلفية الأصل في المؤسسة التي أدرس فيها.

52: هل تعرّضت شخصياً للتمييز من قبل أعضاء الطاقم الإداري في المؤسسة التي تدرس فيها (السكرتارية، مساعد رئيس القسم) على خلفية انتمائك العرقي، أو الثقافي، أو الديني، أو القومي؟

1. نعم، كثيراً.
2. نعم، قليلاً.
3. لقد تعرّضت للتمييز في المؤسسة التي أدرس فيها، ولكن ليس على خلفية الأصل.
4. لم أتعرض ابداً للتمييز على خلفية الأصل في المؤسسة التي أدرس فيها.

53: هل تؤيد أم تعارض إنشاء جامعة بحثية عربية في إسرائيل؟

1. أؤيد جداً
2. أؤيد
3. لا أؤيد ولا أعارض
4. أعارض
5. أعارض جداً.

54: خلال دراستي في المؤسسة التي أدرس فيها، موافقي تجاه الدولة:

1. تغيّرت كثيراً بشكل إيجابي
2. تغيّرت إيجابياً
3. لم تتغير إطلاقاً
4. تغيّرت سلبياً
5. تغيّرت كثيراً بشكل سلبي.

55: خلال دراستي في المؤسسة التي أدرس فيها، موافقي تجاه اليهود في إسرائيل:

1. تغيّرت كثيراً بشكل إيجابي
2. تغيّرت إيجابياً
3. لم تتغير إطلاقاً
4. تغيّرت سلبياً

5. تغيرت كثيرا بشكل سلبي.

56: في بداية دراستي في المؤسسة التي أدرس فيها، واجهت العديد من الصعوبات في التكيف.

1. نعم بالتأكيد 2. نعم إلى حد ما 3. بقدر متوسط 4. لا 5. بتاتا

57: في حال واجهتك صعوبات في التأقلم، هل نجحت في التغلب عليها؟

1. نعم بالتأكيد 2. نعم إلى حد ما 3. بقدر متوسط 4. لا 5. بتاتا

58: ما رأيك بقانون القومية؟

1. يجب إلغاؤه. 2. يجب إضافة مبدأ المساواة في التشريع. 3. يجب أن يبقى كما هو.

4. يجب أن نعزز به الطابع اليهودي للدولة. 5. (عدم القراءة) لا أعرف/أرفض الإجابة

59: هل ينبغي إشراك الأحزاب العربية في الحكومة، وإذا كان الأمر كذلك، فبأي شكل؟

1. عدم إشراك الأحزاب العربية بأي شكل من الأشكال.

2. يجب أن يتم إشراكها فقط في حال استحالة تشكيل الحكومة بدونها.

3. يجب أن يتم إشراكها فقط كدعم للحكومة من الخارج.

4. يجب أن يتم إشراكها بشكل كامل، بما في ذلك التشكيل الوزاري.

في النهاية هناك سؤالان (أنيان):

60: إلى أي مدى تقدر تأثر إجاباتك عن هذا الاستبيان بظروف الحرب الآتية.

1. بدرجة كبيرة جداً 2. بدرجة كبيرة 3. بدرجة متوسطة 4. بدرجة قليلة 5. بدرجة قليلة جداً

61: هل تأثير الوضع الحالي على إجاباتك يميل إلى التقرب من اليهود أم الابتعاد عن اليهود؟

1. بالتأكيد نحو التقرب 2. نحو التقرب. 3. لم يكن للوضع الحالي أي تأثير على التقرب أو

الابتعاد. 4. نحو الابتعاد. 5. بالتأكيد نحو الابتعاد.

نودّ اختتام الاستبيان ببعض الأسئلة الخاصة عنك.

62: اسم المساق التعليمي الأساسي الذي تدرس فيه: -----

63: انا أدرس للحصول على:

1. اللقب الأول. 2. اللقب الثاني. 3. اللقب الثالث. 4. الحصول على شهادة. 5. آخر: -----

64: سنة الدراسة:

- 1: السنة الأولى 2: السنة الثانية 3: السنة الثالثة وأكثر.
65: دَوِّنْ بِالْعَبْرِيَّةِ اسْمَ الْمَوْسَسَةِ التَّعْلِيمِيَّةِ (الجامعة-الكلية) الَّتِي تَدْرُسُ فِيهَا: -----

- 66: الجنس:** 1: ذكر 2: أنثى 3: آخر

- 67: الديانة:** 1: الإسلامية 2: المسيحية 3: الدرزية 4: آخر

68: بالنسبة لدرجة تديتك، هل انت تعتقد على أنك اليوم:

- 1: متدين جدا 2: متدين 3: متدين إلى حد ما 4: لست متديناً 5: لست متديناً على الإطلاق

69: خلال فترة دراستك، هل تلقيت دعماً /مساعدةً من طلاب يهود؟

- 1: بشكل يومي 2: لفترات متقاربة 3: لفترات متباعدة 4: تقريبا ولا مرة
 5: (عدم القراءة) لا أعرف/أرفض الإجابة.

70: خلال فترة دراستك، هل قمت بقضاء الوقت مع طلاب يهود؟

- 1: بشكل يومي 2: لفترات متقاربة 3: لفترات متباعدة 4: تقريبا ولا مرة
 5: (عدم القراءة) لا أعرف/أرفض الإجابة.

71: هل لديك أصدقاء يهود وهل قمت بزيارة منازلهم خلال العامين الماضيين؟

1. ليس لدي أصدقاء يهود.
 2. لدي أصدقاء يهود، ولكنني لم أزرهم في منازلهم خلال العامين الماضيين.
 3. لدي أصدقاء يهود وقد زرتهم في منازلهم خلال العامين الماضيين.
 4. لا يوجد إجابة (للمقابل، لا تقرأ هذا الخيار).

72: هل والداك أكاديميان

- 1: أبي وأمي أكاديميان. 2: أبي فقط أكاديمي. 3: أمي فقط أكاديمية.

- 4: كلا والداي ليس أكاديميين.

73: يبلغ معدل إنفاق (مصروف) الأسرة في إسرائيل اليوم حوالي 15,800 شيكل شهرياً، مقارنة مع هذا المبلغ هل إنفاق عائلتك:

- 1: أكثر بكثير من المعدل. 2: فوق المعدل بقليل. 3: مثل للمعدل. 4: أقل من المعدل بقليل.
5: أقل من المعدل بكثير. 6: (عدم القراءة) لا أعرف/أرفض الإجابة/آخر.

74: أي من الهويات التالية هي الأكثر أهمية بالنسبة لك؟

- 1: هويتي المدنية (إسرائيلي) 2: هويتي الدينية (مسلم/مسيحي/درزي أو غيره) 3: هويتي الوطنية (عربي).

75: كيف تحدد هويتك إذا ما طلب منك اختيار أحد الخيارات التالية؟

1. عربي. 2. عربي إسرائيلي 3. عربي في إسرائيل 4. إسرائيلي 5. عربي فلسطيني
6. فلسطيني إسرائيلي 7. فلسطيني في إسرائيل 8. عربي فلسطيني في إسرائيل
9. فلسطيني 10. لا توجد إجابة

هذا كل شيء، شكرًا جزيلاً لك!